

1. k. 22. sz.

TÖRVÉNYEINK TÖRTÉNETE

A DICSÓ

AUSZTRIAI HÁZ ORSZÁGLÁSA ALATT

1740 — 1848.

NYOMOZTA

SZLEMENICS PÁL,

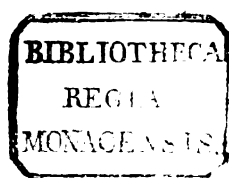
M. AKAD. RT.

A MAGY. TUD. AKADEMIA ÉVKÖNYVEI IX. KÖTETÉNEK VI. DARABJA.

BUDÁN,

A CS. KIR. EGYETEMI NYOMDÁBAN.

MDCCCLX.

I.

MÁRIA-TERÉZIA.

1740. OCTOBER 20-IKÁTÓL 1780. NOVEMBER 29-IKÉIG.

Mária-Terézia, — kit öröklött tartományainak birtokában az ellene különféle igényeknek ürügye alatt fegyverre kelt II. Fridrik porosz és V. Fülöp spanyol királyok, s a Károly bajor, és III. Auguszt szász hercegek, és hatalmas szövetségeseik, a franczia és nápolyi királyok s a szabaudiai és modénai hercegek és rhénusi palatinus, s azoknak számos hadaik ellen főleg a magyar nemzetnek hűsége, vitézsége és kellő időben hozott nagyszerű áldozatai, önelismerése szerint is ¹⁾, tartának meg, s kinek viszont a magyar nemzet, a nemes ifjúságnak nevelésére, tudományoknak felvirágzására, hazánknek a magyar testőrző sereg és sz. István jeles rendje felállítása általi dicsőítésére, s közjavanak más számos anyai gondoskodása általi előmozdítására tett, s másféle e tör-ténetirat körébe tulajdonképen tartozó halhatatlan érdemein túl, a tiszai vidéknek, alsó-szlavóniai, szerémségi és temesi kerületeknek ²⁾, s a Zrínyi és Fran-gepán családok által hajdan bírt tenger melléki részeknek ³⁾ bekebelezését, a szepesi 13 mezővárosnak, s Galliczia és Lodomeriának visszaszerzését köszöni, — törvénykönyvünket három országgyűlési törvénylevéllel gazdagította.

1. §. *Első törvényleveléről.*

Mária-Teréziának első törvénylevele az 1741-diki május 14-ikére hirdetett pozsoni országgyűlésben hozatott, ugyanazon évi october 29-ikén kelt, s a királynénak és rendeknek előszavain, és a királynénak szokott szentesítő bere-kesztésén túl 70 ágazatból áll.

¹⁾ Lásd Rozenich többször említett munkája II. köt. 124. és 125. §§-ait, s Mária Teré-ziának gróf Pálffy Jánoshoz írt, ott előidezett levelét.

²⁾ Lásd az 1741 : 18. s 50, 1751 : 23., 24. és 1791 : 28. t. cz.

³⁾ Lásd az 1741 : 52. s 1791 : 61-dik t. cz.

A királyné előszavában előadja, miképen édes atyja múlt évi october havában férfi örökös nélkül elhalván, következőleg az 1723: 1-ső és 2-dik törvénczikkék szerint ő, mint annak elsőszülött leánya és mindenes örököse, Magyarországnak és kapcsolt részeiben is örökösülvén, az ország törvényeinek kívánata szerinti ünnepélyes megkoronáztatására, továbbá nádorválasztásra, és végre az országnak boldogságát és állandó fenmaradását érdeklő egyéb dolgoknak tárgyalására a fennevezett helyre és napra országgyűlést hirdetett, és abban személyesen elnöklött; végül miképen az ország rendei az ezen gyűlésben köz egyetértéssel és az ő királynéi beleegyezésével hozott ágazatokat elejébe terjesztették, és megerősítésükért esedeztek legyen.

Az ország rendei pedig előszavukban előre bocsátván az iránti örömüknek nyilvánítását, hogy a királyné atyjának férfi örökös nélküli kimulása után, mint annak elsőszülött leánya és hazánknak örökös úrnéja isteni gondviselés által reája bízott népeinek kormányzását megkezdette, és jelmondatul magának az igazságot és kegyelmességet választotta, — előadják: hogy valamint ily nagy erényű királynénak országlása alatt a törvények erejének fentartását, az országnak gyarapodását, és a nemzetnek régi virágzásából visszahelyezését bizodalmasan reménylik, úgy azt, hogy ezen országgyűlést a királyi előszóban foglalt czélokra egybehíni, azt személyesen vezérelni, s őket a nádorválasztás által azonnal, azután pedig nem csak őket, hanem az egész népet ünnepélyes koronáztatása által megörvendeztetni kegyeskedett, fő vigasztalásul veszik, és végre minden erejüket és iparkodásukat oda fordítani igérvén, hogy Magyarország, mely ő felsége minden országainak elsője, a szeretet- hűség-, és ragaszkodásban se engedje bár mely más országnak az elsőséget, esedeznek: hogy az ezen országgyűlés alatt az országnak sérveiből és kívánataiból, s azokra adott kir. válaszokból készült ágazataikat elfogadni, megerősíteni, s mind maga megtartani mind mások által megtartatni kegyeskedjék.

A mi az ágazatokat magokat illeti: közölök

I. Ideigleni, s csupán nap szükségéire vonatkozó rendeletűek:

Az 1-ső ágazat, mely előadja: hogy hazánk rendei, VI. Károly császár és magyar király férfi örökös nélkül elhalván, az 1723: 1-ső és 2-ik czikknél fogvást elsőszülött leányát, Mária-Teréziát, mint mindenes örökösét, miután a jövő czikkben foglalt kir. biztosító oklevelet kiadta, és az esküt az ugyanott előadott minta szerint letette, az országnak sz. koronájával megkoronázták.

A 3-ik ágazat, melyben országunk rendei a királynét kérik: hogy ajánlott koronázási ajándékukat elfogadni, és ne annak csekélységét, hanem őszinte lelkületüket tekintetbe venni kegyeskedjék.

A 4-ik ágazat, mely előadja: miképen országunk rendei a királynénak megegyezésével annak férjét Ferencz lothringiai herceget, tekintetbe vevén

mind önmagának a kir. helytartó hivatal több mint 8 évigleni viselése, mind pedig nagy atyjának, Károly lothringiai herczegnek, Buda vára visszavétele, és a töröknek hazánk távolabb részeibe úzése által szerzett érdemeit, a királynénak haláláig vagy tetszéséig, országló és kormányzó társává, — de még is az 1723: 1-ső és 2-ik ágazatok mind az örökös tartományok elválaszthatlanságát, mind az örökösödés rendjét érdeklő rendeleteinek, és a nádori hatalomnak nyilvános fentartásával, és oly óvás mellett: hogy a törvényesen megkoronázott királyt illető minden felségi jogok egyedül a királyné mellett maradjanak, és ezen tételből jövődében más királynéi férjek semminemű jogot ne igényelhessenek, — egyes akarattal és szabadon választották, s miután ezen ajánlatukat elfogadta, és az ugyane törvényczikknek végén álló esküt letette, annak el is ismerték, és nyilvánították.

Az 5-ik ágazat, mely gróf Pálffy János tábornagynak és arany gyapjas vezérek királyi kijelelés melletti nádorrá választását azon reménynek nyilvánításával együtt, hogy a királyné annak nádori zsoldjáról is gondoskodni fog, előadja.

A 6-ik ágazat, melyben előadatik: hogy Kollonics Ádám és Nádasdy Tamás grófok, volt koronaőrök, sőt a felség által amannak helyébe nevezett gróf Zichy Károly is elhalván, országunk rendei megkoronázás előtt történt királyi kijelelés mellett Erdődy György és Eszterházy János grófokat koronaőrökké választották, és az elholtaknak örökösait a koronához tartozó kulcsoknak kiadása fölött megnyugtatták.

A 7-ik ágazat, melyben a rendek megköszönik a királynénak forró kívánságuknak megértése után tüstént tett azon ígéretét: hogy ha egyéb tartományainak kormányzása megengedi, hazánkban hosszabb ideig is lakand, és semmit elmulasztani nem fog, mit másképp is hazánkban boldogságára tehetend.

A 27-ik ágazat, melyben megújítatván az 1715: 75- és 1723: 7-ik ágazatok a királynénak az iránti kegyes válasza előadatik, hogy a magyarországi termékek kivitelének könnyítésére, az illető örökös tartományainak rendeivel mindjárt ezen országgyűlés után értekezend, mind a jelenleg vétetni szokott harminczadi vámadónak megkisebbitése, mind pedig a termékek szabadabb kivitelének megengedése iránt. Továbbá hogy az örökös Alsó-Ausztriába és Velenczébe teendő szabad kihajtása a múlt évig divatozott gyakorlat szerint már mostan megengedtetik, sőt hogy a mostani időknek kibékítése után az örökös Augsburgba, Norimbergába, és a római birodalom más helyeibe teendő kihajtásának megengedése sem találand nehézségre.

A 32-ik ágazat, mely a „gröschl“ nevű morva pénzt ottani értékében hazánkban és a hadi pénztárakban is elvételni parancsolván, egyszersmind rendeli: hogy hazánkban garasok, poltrák, és kispénzek szükségesnek találtatandó mennyiségben veressenek.

A 34-ik ágazat, mely előadja: 1. A rendeknek köszönetét a királynénak azon kegyességéért, melylyel alázatos esedezésükre mind a kósónak mint a főzöttnek mázsáját 15 krajczárral alább szállította, és Nyitra vármegyében a Vág vize mellett egy sóraktárt felállíttatni rendelt. — 2. A királynénak azon határozatát: hogy a sóhordóknak illő zsold adassék, és a lakosság sóvitelre végrehajtás által ne kényszeríttessék. — 3. A rendeknek az iránti kérését: hogy ő felsége a sónak mind az aknáknál mind pedig a raktárakban folyó árát hirdettesse ki.

A 35-ik ágazat, melyben ő felsége által az iránt rendelkezés tételni sürgettetik: hogy a katonai hatóságok a győri káptalant azon tartozásoknak behajtásában ne akadályozzák, melyekre a győriek bírói határozat és arra keletkezett szerződés szerint azon káptalan irányában köteleztetnek.

A 36-ik ágazat, melyben ő felsége kéretik, miszerint a hajdú városok Szabolch vármegye hatósága alá vetésének dolga, mely az 1715:95-ik czikk után több bizottságok és a kir. helytartótanács által is mártárgyaltatott, ezen országgyűlés alatt az időnek rövidsége miatt el nem határozathatván, az az iránti kérést jövő országgyűlésben tekintetbe venni kegyeskedjék.

A 39-ik ágazat, mely előadja: hogy ő felsége némely pesti és budai polgároknak a budai kir. vámhivatal ellen tett panaszát, Kassa városának követeléseit, és az ottani kaszárnyák tatarozásának ügyét, s az Esztergom melletti szigetnek, és Szeged városa panaszának dolgát, azoknak állapotja felől alapos tudósítást vevén, habár az országgyűlésnek befejezése után, igazság kívánata szerint elintézendí és határozatát fogantatba is tétetendi.

A 45-ik ágazat, mely a királynénak Nyitra és Trencsin vármegyék által némely morvai és slézsiai lakosok, továbbá Sáros, Szepes és Máramaros vármegyék által a lengyelek és a szepesi 13 mezővárosiak ellen előterjesztett panaszaira adott azon nyilatkozását előadja, miszerint gondoskodni fog: hogy a megsértetteknek elégtétel adassék, jövőre pedig a jó szomszédságnak jogai a lengyelek által pontosabban megtartassanak, és a még fenlevő határbeli peres kérdéseknek igazságos kiegyenlítése, mihelyest azon tartományokban a béke beálland, munkába vétessék.

Az 51-ik ágazat, melyben sürgettetik, hogy a gróf Erdődy családnak a koloshegyi uradalom tartozmányai az 1723:93-ik czikknek rendelete szerint ő felsége által nevezendő bizottság által minélelőbb egészen adassanak vissza, és ugyanazok mind a rendes mind a rendkívüli közterhekre nézve az országnak hatósága alá helyeztessenek; továbbá hogy ugyanazon bizottság a körözsi és ivaniczei vég helyiek által azon grófi család ellen elkövetett bántalmak és kártételek iránt is teljes elégtételt adasson.

Az 52-ik ágazat, melyben rendeltetik; hogy a gréczi kamara és mások által bitorlott kulpántúli és tenger melléki Zrínyi- és Frangepánféle fiskális jószág-

gok, azoknak birtokosaikkal és tisztviselőikkel együtt az 1681:71., 1715:44. és 1723:94-ik ágazatok szerint is, ezután az országnak köztörvényei, terhei és hatósága alatt álljanak, és állani köteleztessenek.

Az 53-ik ágazat, mely által az ország Styria és Karniólia felé létező határainak kiigazításáról rendelkező 1715:39. s 116., és 1723:37-dik czikkek, valamint a metlikai kerület dézsmáit a zágrábi püspöknek visszaadni parancsoló 1681:69-dik és abban eléidézett ágazatok is, megerősítettven foganatosíttatni rendeltetnek.

Az 54-dik ágazat, melyben előadatik, miképen a múlt háborúk által úgy is elszegényült kapcsolt országoknak terhei a határszéli zsoldos katonaságnak szaporítása, s a báni és itélőtáblának díjazása által megnagyobbodván, a királyné megengedte: hogy a harminczadnak felemeléséből s a félharminczadból, és a rendes adóból ezen országokban beveendő, máskép a kir. pénztárt illető jövedelmek az 1681:75-dik cikknek módjára továbbá is a határszéleknek és határszéli katonaságnak szükségeire, s a köz és politikai költségeknek fűdőzésére fordíttassanak, azoknak hová tett fordítását mindazáltal szükséges levén ő felségének évenként feljelenteni.

Az 55-dik ágazat, melyben ő felsége megengedni mondatik azt: hogy az ökrök a buccarii kikötőn át az 1715:117-dik cikk szerint szabadon kihajtathassanak.

A 63-dik ágazat, melyben az ország rendei, — előre bocsátván azt, mikép a királyné, a bajor választó fejedelem és a burkus király által, kik közül ez Slézsziába, amaz pedig a francia királynak számos seregeivel Felső-Ausztriába beütött, szorongattatván, nem csak fegyverfogásra őket felszólította, hanem szentséges személyét és királyi gyermekeit hívségükbe és gondoskodásukba is ajánlotta, — az ország alaptörvényeinek és a nemesség előjogainak nyilván kifejezett fentartásával országos felkelést határoznak, jelesül oda nyilatkoznak, hogy annak fejében 1) 21622 főből álló, tisztjeivel együtt az adó alapértékéből fizetendő és ruházandó, s 6 ezredre osztandó gyalogkatonákat az ország kapuinak száma szerint állítandónak, a nélkül azonban, hogy az ezredek jövőre teljes számmal tartani köteleztessenek. — 2) Minden birtokos mindenik nádori kaputól egy, fegyverrel és minden szükségességekkel ellátott lovast minélelőbb kiállítand, és szükség esetében 1743-dik évnek végéig kitartand; a szabad kir. városok pedig a lovas helyett minden kaputól a felkelésnek szükségeire 100 forintot fizetendnek, és — 3) Az összeséges nemesek és mindazok, kiket e név alatt a törvény ért, valamint az egyházaknak nemesei is személyesen felkelendnek, vagy ha hivatalaik avagy másféle akadályok miatt azt nem tehetnék, valamint az özvegyek, árvák, címzetes püspökök, káptalanok, káptalanba be nem keblezett prépostok s apátok, fő esperesek, egyházi hűbéressek, birtokos szerzetes kolostorok vagy conventek és apácák, a járság és

kúnság birtokosa, s mindegyik szabad királyi vagy hajdú város is magok helyett egy lovast a táborba küldendnek, az osztozatlan és egy kenyéren élő testvérek mindazáltal csak egy lovassal tartozván felkelni, és a szegényebb, úgymint az egy telkű udvarhelyes vagy czímeres nemesek a vármegyéknek mérséklése szerint többen együtt levén kötelesek egy lovast állítani és kitarítani, a soproni egyházi hűbéresek és a plébánusok pedig, a szegényebbeket kivéve, továbbá a hazánkban lakó külföldiek, a harminczad- vagy vámszedők, a posta-, só-, bánya- és uradalmi tisztek, az imént említett egyháziak ugyan meggyés püspökeiknek, a többiek pedig a vármegyének vagy illető városnak mérséklése szerint köteleztetvén ezen felkelési teherhez járúlni. Továbbá ugyan ezen ágazatban a királyné által kinevezett négy kerületi fővezérnek nevei előadatnak, és az egyéb tisztek iránt határoztatik: hogy a főbb tiszteket a királynéi felség, a kapitányokat és azoknál csekélyebbeket a vármegyék, tulajdon zászlójok alatt táborozandó legénységüket csapatokra felosztva, az ezredekkel egyetértve nevezzék. Végre a felkelő seregnek élelmezése, a zsoldosoknak fizetése, és a kihágóknak büntetése iránt rendelkezések tételnek, jelesül: 1) Hogy a személyes felkelési és a nádori kapuktól kiállítandó lovasokat ingyen mindennel ellátni a királyné csak akkor tartozzék ugyan, ha azok az országuak határain kívülre vitetendnek; azonban azoknak az országnak határain belül is mind átköltözésükben a vármegyék által, mind a királyi raktárakból a kenyér és zab katonarendszabályi áron adassék, és hogy az élelmi szereknek ára nyomasztóvá ne válhasson, a vármegyék az árszabályozást minél előbb dolgozzák ki, és azoktól, kik a felkelő sereghez élelmi szereket viendnek, harminczad, vám, vagy másféle adó ne vétessék. — 2) Hogy a zsoldos katonák és kiállítóik közötti minden visszavonásoknak megelőzésére a vármegyék által mindegyik csapathoz egy vagy több biztosok neveztesse, kik azoknak zsoldját, mely havonként egy száz- vagy lórészre 3 rhénes forintra határoztatik, a náluk e végre leteendő pénzekből kifizessék. — 3) Hogy a kihágókról, megújítatván az 1545:44. és 1596:21-dik törvenyczikkek, a vármegyék által nevezendő kapitányok rövid úton igazságot szolgáltatassanak, és ha ezek azt meg nem tenék vagy elmulasztanak, a bajt a kerületi tábornok orvosolhassa.

A 64-ik ágazat, mely az idő szűke miatt ezen országgyűlés alatt el nem intézhetett tárgyakat a jövő országgyűlésre halasztja.

A 66—70-dik ágazatok, melyek közül az elsőben Károly Sándor lothringiai herczeg minden törvényes maradékaival, — a másodikban Dietrichstein János Ferencz Gotfríd és Kinszky Fülöp József grófok, — a harmadikban az 1729-diki országgyűlésben már befogadott Schönborn Anzelm Ferencz grófnak fiai, és Schönborn Ferencz Ervin gróf, — a negyedikben Merzy Antal Ignác Károly Ágoston gróf, és a már előbb befogadott Limburg Styrum Miksa Vilmos grófnak fiai, Sándor, Zsigmond, s Ferdinánd, és a már elhalt Károly fiától

nemzett unokája Károly, mindnyájan minden férfiági maradékaikkal együtt, a lothringiai herczeg ugyan az ország rendeinek előre bocsátott felhívása mellett, és taksa elengedéssel, a többiek pedig tulajdon kérelmükre és taksafizetés mellett honfiusíttatnak, és becikkelyeztetnek.

II. Állandó szabályul hozott rendeleteik. Jelesen.

1) A királyi hatalmat, s a rendek alkotmányi jogait, és az országot összesen érdeklők:

A 2-dik ágazat, mely Mária Teréziának 1741-diki június 24-dikén Pozsonban kelt biztosító kir. levelét, és az általa letett eskűnek mintáját egész kiterjedésükben előadja. Mind a biztosító levélnek öt pontja, mind az eskűminta egyébként VI. Károlyéival megegyeznek, csak hogy 1) VI. Károly biztosító levelének a visszafoglalt és foglalandó részek visszakebléséről szóló 3-dik pontjából e szavak: „sub modalitate supradictae interpretationis de usu et intellectu legum et privilegiorum,” az eskű mintából pedig ezek: „prout super eorum intellectu et usu Regis ac communi Statuum consensu diaetaliter conventum fuerit” kihagyva vannak. — 2) Hogy Mária Terézia biztosító levelének 4-dik pontja az 1723:1 és 2-dik ágazat szerint levén módosítva, abban nemzetünk királyválasztási jogának helyreállása és fenmaradása VI. Károly, I. József és I. Leopoldt mindkét nembeli maradékaik kihalásának esetére biztosíttatik. — 3) Hogy az 5-dik pontnak ezen szavai helyett: „toties haeredes nostri masculi” Mária Terézia biztosító levelében „toties haeredes et successores nostri” szavak állanak.

A 8-dik ágazat, melyben ő felségének nyilatkozása mellett határoztatik: hogy az ország rendeinek, az őket minden adótól örökre felmentő, következőleg arról is, hogy a közteher a földet semmikép se terhelje, őket biztosító h. t. 1. r. 9-dik czímében és az 1723:6-dik törvényczikkben kijelelt, alapigazai, szabadságaik, mentességeik és előjogaik a kir. biztosító oklevél törvények értelméről és gyakorlatáról szóló záradékának jelentése alá semmikép sem vonathatnak, — arról, hogy más tartományoknak módjára nem kormányoztatandnak, úgyis már az 1715:3-dik törvényczikk által biztosítva levén.

A 9-dik ágazat, melyben ő felségének beleegyezésével rendeltetik: hogy a nádori és azzal törvény által egybekapcsolt kir. helytartóihivatal, akárhányszor ezután megürülend, egy évnél tovább soha üresen nem fog hagyatni, és teljes törvényes hatóságába visszahelyeztetvén, abban meg fogand tartatni, s hogy ezen törvényes hatósággal mind a mostani mind a jövő nádorok éljenek.

A 10-dik ágazat, mely előadja, mikép ő felsége az ország rendeit biztosította legyen arról: hogy az ország primásának, méltóságát teljes hatóságába visszaállítván, a királyi kettős pecsétet átadatandja, s őtet annak régi törvé-

nyes használatába visszahelyezendi, és mind a mostani mind a jövőbeli primásokat azon pecsétnek használatában és törvényes hatóságukban megtartandja.

A 11-dik ágazat, mely a királynénak következők iránti nyilatkozatát előadja: 1) Hogy a magyar nemzetet nemcsak más nemzetekkel egyenlő tiszteletben tartandja, hanem annyai indulatját és kir. kegyességét másképen is e hazának gyarapodására fordítani fogja. — 2) Hogy az országnak dolgait mind a hazában mind azon kívül magyarok által tárgyaltatandja, s felséges udvarában azokban, mik főhatalmától függnék, magyar tanácsosainak tanácslatával élend, sőt ha fontosb dolgok előfordulandnak, az országnak primását, nádorát és más nagyjait, valamint a kapcsolt országoknak bánját is, főleg ha azon országoknak ügye fenforgand, rendkívül is tanácskozássra meghivandja, és a magyar nemzetet az álladalomnak ministeriumához is alkalmazni fogja; az országban pedig minden politikai és az országnak köz állapotját érdeklő dolgokat a törvény-rendelte mód szerint a törvényes hatóságában és függetlenségében megtartandó kir. helytartótanácsa által tárgyaltatand, s ezen tanácsához alkalmas és az ország alkotmányának ismeretében jártas birtokos magyarokat az országnak minden részeiből alkalmazand.

A 12-dik ágazat, melyben előadatik: hogy ő felsége a rendeknek a bányatörvényszékekhez tartozó bányaügyek tárnoki-székhez teendő feljebbvitele, és a tárnoknak a Budán építendő pénzverőházban eljárása iránt előterjesztett kérelmét az országgyűlés után is fontolóra veendi, és a tárnoki hivatalt az azt illető hatóságba visszahelyezendi.

A 13-dik ágazat, melyben a királyné kijenti: hogy úgy kívánván azt királyi főhatalma és méltósága, az udvari magyar cancellariájának útján kiadatott határozatait más hatóságok által foganatba vételükben meggátoltatni nem engedendi, és hogy ezen egyéb közvetlen dicasteriumaival csak egyenlő levelezésben álló s közvetlen udvari cancellariáját ezután is az országnak minden részeiből választandó alkalmas birtokos magyar egyénnel, méltányolva az egyházirendet is, látandja el.

A 14-dik ágazat, melyben a magyar kir. kamaráról rendeltetik: 1) Hogy az hazánk törvényei szerint ötlet illető hatóságában teljesen megtartassék, s az udvari kamarától függetlenségének nagyobb tanuságára felterjesztéseit a hozzá tartozó dolgokban ezután közvetlen ő felségéhez címmezze, és azokra kir. leiratokat az udvarból vegyen. — 2) Hogy mindaz, mi a kir. kincstárt érdekli, következőleg a só és bányák dolga is, annak hatósága alá rendeltessék.

A 15-dik ágazat, mely a királynénak országunk rendei kérésére adott azon válaszát adja elő: hogy minden akár egyházi akár világi méltóságokat és hivatalokat érdemes magyarokra ruházand.

A 16-dik ágazat, mely rendeli: hogy a főpapok és más hűberes egyházi személyek, kivéve ha attól a királynak, országnak, vagy egyháznak fontos szüksége által gátoltatnának, megyéik vagy hűbéreik kebelében lakozzanak, s erre ő felsége, mint az egyházaknak fő pártfogója, által jövedelmeiknek letartóztatásával is kényszeríttessenek. Továbbá előadja, miszerint ő felsége igazságosnak elismeri: hogy kanonokságra is alkalmas, szokás- s törvény- és hazai nyelvtudó magyarok alkalmaztassanak.

A 17-dik ágazat, melyben rendeltetik: 1) Hogy a jelenleg egyházi hűbérrel bíró és még be nem czikkelyezett idegen nemzetbeli püspökök, prépostok, apátok, valamint a fejevári órkanonok is, az 1687:16-dik czikkben kijelelt 1000 arany taksát az ország pénztárába egészen fizessék be; a csekélyebb jövedelmű prépost- vagy apátságot s kanonokságot bíró külföldiek pedig, elengedtetvén nekik az ország rendei szivességéből azon taksának egy része, ugyanoda 200 aranyat fizessenek. — 2) Hogy a kir. helytartótanács mind ezen rendeletnek minélelőbbi teljesítéséről, mind pedig általánosan arról, hogy mások is, kik arra kötelesek, a honfűsítésnek taksáját lefizessék, gondoskodni köteles legyen, a törvények teljesítésének eszközzése az 1723:102-dik czikk szerint úgy is teendői közé tartozván.

A 18-dik ágazat, mely előadja, miképen a királyné következőket az országnak rendeletei közé beiktatni megengedte, úgymint: 1) Hogy Erdélyt mint Magyarországhoz tartozót, mind önmaga mind utódai úgy, mint Magyarországnak királyai birandják. — 2) Hogy Kraszna s Közép-Szolnok vármegyéket és Kóvár kerületét, mint Magyarországhoz tartozókat, valamint Zaránd vármegyét is, mely adó dolgában úgy is már hazánknak hatósága alatt áll, mihelyest lehetséges leend, és meghallgatván az iránt az erdélyieket is, teljesen, vagyis mind az adó dolgára, mind pedig a politikai és igazságszolgáltatási tárgyakra nézve, hazánknak hatósága alá visszahelyezendi, és tetteleg visszakeblezendí. — 3) Hogy a Bács, Bodrog, Csongrád, Arad, Csanád és Zaránd vármegyékben létező úgynevezett katonai helyeknek az ország és vármegyék hatósága alá visszahe-lyezésére, és a temesi, szerémi és alsó slavóniai kerületeknek, mihelyest a dolgok békesb állapotra jutandnak, az országhozí visszakeblezésére biztosokat nevezend, kik a nádor és Slavonia részéről a bán és kapcsolt országoknak rendei által kinevezendőkkel a most nevezett kerületekben és más végszéleken a határszéli katonaságnak lakására és kötelességöknek teljesítésére elégséges és alkalmas földterületet oly módon, hogy azok a másféle adózókkal össze nem vegyűlve létezzenek, kijelelendnek, és az ily földterületet kiszakasztván, a főtestnek egyéb részeit mindenben a vármegyéknek hatósága alá vetendik. — 4) Hogy ő felsége a most érdeklött részekben fekvő vármegyéknek kormányára főispánokat nevezend.

A 19-dik ágazat, mely az eddig kiadott adománylevelekre nézve az 1647: 122-dik cikket megújítván, jövőre az adományzó és nemesítő címeres leveleket a magyar kir. udvari cancellaria által régi törvényes bevett stíllel s módor szerint, és az új adományokat a kamarának befolyása és közbenjövetele nélkül parancsolja kiadatni; a fiskális jószágoknak előbb hazánkban szokatlan árveretését pedig eltörli.

A 22-dik ágazat, mely az 1715: 8-dik cikkben érdeklett rendkívüli részleges országgyűlésnek egybehívását azon esetre szorítja, ha ellenséges behatolás vagy egyenesen hazánkat érdeklő hadnak körülményei a rendes országgyűlésnek tartását gátolják.

A 26-dik ágazat, melyben a rosszelektű feladók gonoszságának zabolázására, és az ártatlan hazafiaknak bátorságosítására rendeltetik: hogy a kir. fiskus az 1715: 7-dik cikknél indítandó pereiben a netalán létező feladónak kereszt- és vezetéknevét a bizottmányi törvényszék elnökének tüstént a kereseti levélnek benyújtásakor jelentse be, miszerint ezen törvényszék ő reá nézve is magát a törvényhez alkalmazhassa.

A 31-dik ágazat, mely a posták mostani és jövődöbeli fő- és országos kormányzóinak az 1715: 22-dik cikknek pontos megtartását kötelességül tévén, egyszersmind a felségnek azon kegyelmes határozatát előadja: hogy ezután a törvényszékekhez, dicasteriumokhoz, vármegyékhez és városokhoz érkező, vagy ezektől bármely közhatósághoz intézett hivatalos, s köz pecsét alatt kelt levelektől a postahivatal semmi taksát se vegyen, és hogy ezen határozat Horvát s Dalmátországokra és Slavóniára is kiterjedjen.

A 41-dik ágazat, mely rendeli: hogy az ezután honfűsítandók az országnak közszükségeire az e végre rendelt pénztárnoknak kezébe 2000 arany taksát fizessenek, az 1687: 26-dik cikk által megállapított egyéb feltételeket is teljesíteni tartozván.

A 42-dik ágazat, melyben előadatik, mikép ő felsége országunk rendei-nek az adópénztár hazánknak átadása és nemzetbeli hazafiak általi kezelése iránti kívánságokra azt válaszolta: hogy a jelen hadi körülmények a hadi biztonság rendszerének egészbeni megváltoztatását az adópénztárra nézve meg nem engedvén, addig is, míglen a béke bekövetkezvén további rendelkezések tétethetnek, a rendeknek mindenképeni megvigasztalására e pénztárnak dolgára nézve, hadi biztosok és pénztárnokok közé magyarok is vétessenek fel, kik által a fogadandó és kiállítandó gyalog katonáknak, úgymint a magyar adó-alapértékre utasítottaknak, zsoldjaik fizettetni fognak.

2) Az igazságszolgáltatást és perlekedést érdeklők:

A 21-dik ágazat, melyben ő felsége országunk rendei-nek esedezésére kir. fiskusának az 1715: 10-dik és 1723: 19. cikkek mellett indított és még perfüg-

gés alatt létező pereit eltörölven, mind kir. fiskusának, mind a magános perlekedőknek a török járom alól kiszabadított részekben létező jószágokra nézve is csak a törvénynek rendes útját engedi meg, azon nyilatkozásának oda ragasztásával: hogy a fegyverrel visszaszerzett részekben fekvő jószágok feletti azon perek, melyek vagy barátságos egyezés vagy bírói ítélet által már bevégezve vannak, teljesen bevégezetteknek tartassanak; azokat pedig, melyek még az ő felségéhez tett felhivatkozástól függnék, ő felsége minélelőbb maga elébe terjesztetendi és elhatározandja, s egyébiránt az az iránt folyamodást teendőknék mind az ily felhivatkozástól függő, mind pedig bármily törvényszékieleg elítélt perekre nézve törvény rendes útján előmozdítandó kegyelemmel perújítást engedend.

A 23-dik ágazat, mely rendeli, hogy a kir. fiskus perének mivoltához képest akármely bíró vagy törvényszék előtt mind fel- mind alperesképen perlekedni tartozzék.

A 24-dik ágazat, mely a hétszemélyes-tábla tagjainak 1723:24-dik cikkbeli számát négygyel, úgymint egy főpappal, egy országnagygyal, és két nemessel öregbíti; továbbá minden dicasteriumokhoz és törvényszékekhez tagokat az országnak minden kerületeiből neveztetni sürget.

A 37-dik ágazat, mely rendeli: hogy — el levén az, mely törvényszékekhez legyenek a szabad kir. bányavárosoknak tanácsaitól az ítéletek felebbviendők, országunk törvényei által rendelve, — a kamarai hatóságok magokat azon városoknak törvényszéki dolgaikba ne avassák, és a törvény útját semmiképen ne gátolják.

Az 58-dik ágazat, mely az 1729:31-dik cikknek határozatát megváltoztatván rendeli: hogy a báni táblától mindazon perek, melyekben az mint első bíróság ítélt, a kir. kuriához 20000 forintig birtokon kívül küldessenek át.

3) A magánosok jogait szabályozók vagy biztosítók;

A 20-dik ágazat, mely a nádori adományoknak kir. kamarávali közlését parancsoló 1715:33-dik törvénycikknék azon részét, mely a közleni elmulasztott ily adományt érvénytelennek tartatni határozá, eltörli, a törvénynek rendeletét egyéb részére nézve erejében fentartván.

A 28-dik ágazat, melyben rendeltetik: 1) Hogy útivám csak marháktól és szekerektől, nem pedig a rajtok levő áruktól, vétessék. — 2) Hogy ily vámfizetés a hiteles útilevelekkel ellátott sz. kir. városi polgároktól és más törvény vagy kiváltságlevél által felmentettektől se vétessék sehol. Végre előadatik: hogy ő felsége a kereskedők által behozandó áruktól járó, szomszéd tartományi harminczad és útivámadóknak mérsékléséről is azon tartományokkal értekezni fog.

4) Az egyháziakra, s nevelésre és tanításra vonatkozók:

A 25-dik ágazat, mely rendeli: hogy a hiteles és elégséges alkalmas tagokkal és egy bebizonyított hívségű, tudós és fizetéses jegyzővel ellátandó káptalanoknak és konventeknek levéltáraikból az irományok a jegyzőnek szállására csak lemásolás végett, és a lemásolás után tüstént teendő visszatételök mellett adassanak ki: másokkal pedig akár a jegyzőnek szállásán akár máshol átnézésre és vizsgálásra csak a hiteles hely két tagjainak jelenlétében közöltessenek.

A 33-dik ágazat, mely ő felségének azon ígérését előadja: hogy a rendeknek kérelméhez képest a jezsuiták rendjének két társulatrai (Provincia) felosztása, s a ferencziek mariai társulatábani felváltásnak eltörlése, és a vimpasíngi konventnek a minoriták magyartársulatábai bekebelezése iránt ezen rendeknek főnökeit kihallgatandja, és további határozatot teend.

A 43-dik ágazat, melyben a rendek megköszönik a királynénak azon kegyességét, melynél fogva a nagyszombati nemesi nevelőházra azon 5000 forinton túl, melyet Pázmán Péter alapítólevelében a pénzverési járandóságából oda rendelt, az ugyanott kijelelt 2000 forintot is királyi jövedelmeiből kifizettetni határozta, és megígérte: hogy azon alapítmánynak kezelése iránt oly intézkedést teend, minő a dolgoknak mostani állapotjához, és a nemes ifjúságnak jobb nevelésére és tanítására célirányosnak fog látszani.

A 44-dik ágazat, melyben örök emlékül előadatik: mikép Foglár György szerbiai választott püspök és egri éneklő kanonok Egerben törvényiskolát alapított, s ezen iskola igazgatásának gondját Heves vármegyére, s az egri püspökre és káptalanra, főkormányzását pedig a kir. curiára bízta.

Az 56-dik ágazatnak 3-dik §-a, mely a zengi káptalannak az 1647: 57-dik törvényczikkben kijelelt hatóságát megerősíti.

A 65-dik ágazat, mely által sz. Domonkosnak hazánkban is hajdan divatozott rendje, a szokott 12 misemondásrai köteleztetés mellett, Magyarországra és kapcsolt részeibe, ülés és szavazat nélkül befogadtatik.

Jegyzet. Ide is némileg számíthatók a 10., 16. és 17-dik ágazatok is.

5) A Horvátországot és Slavóniát érdeklők:

A 46-dik ágazat, melyben következők foglaltatnak: 1) Ezen országoknak a katholika hitnek kedvezésére és fen tartására hozott rendeletei a királynénak és országunk minden rendjeinek egybenhangzó egyetértésével megerősíttetnek. — 2) Mivel ezen országok körében az 1723: 86-dik czikk és abban eléidézett törvények szerint ingatlan jószág bírásra csak római katolikusok képesek, a földesuraknak nem katolikus gazdasági tisztjei a jószágoknak ugyanottani kezelésére is képteleneknek nyilváníttatnak. — 3) A királyné annak kieszközlését megígéri: hogy a varasdi és károlyvárosi tábornokságok részéről a katholika hit rövidségét ne szenvedjen. — 4) Rendeltetik, hogy a nem-egyesült görög metropolitá-

nak ezen országoknak körében az érdeklett szertartású papok és népek fölött semminemű hatóság ne engedessék, és hogy a szvidniczi egyesült görög püspöknek a marchi monostorbóli kizárása és Philippovich Simon kihágásairól tett más vádak iránt ő felsége szoros nyomozást tétetend, s az illő fenyítésen túl elégtételt is adatand, és egyszersmind arról is gondoskodand: hogy más nem-egyesült görög püspököknek, míglen ott megmaradandnak, magokat minden kihágásoktól és zavargásoktól óvni kellessék.

A 47-dik ágazat, mely a kapcsolt országoknak bánját a többnyire ezen országokbani lakásra kötelezi, és őtet az 1715:114. s 1723:87-dik czikkek szerint teljes törvényes hatóságába visszatétetni, és abban megtartatni rendeli.

A 48-dik ágazat, melyben a kapcsolt országok rendei ő felségének megköszönik azt: hogy tekintetbe vevén mind béke mind háború idejében bebizonyított tántoríthatlan hűségüket, őket Leopoldtól nyert levelüknél fogvást is, az igen sürgető szükségnek esetén kívül, a katonai téli szállásadásnak s a katonát és beszállításnak terhértől mentességükben meghagyni és megtartani határozta.

A 49-ik ágazat, mely a varasdi és károlyvárosi tábornokságokról az 1715:113. és 1723:88-dik czikkeket megerősítvén, mivel az ott rendelt bizottságok sikert nem szültek, ő felsége által oly rendelkezést tétetni sürget: melynél fogva a bán ezen 88-dik ágazat szerint az oldalához rendelőikkel és azon tábornokságoknak kiküldötteivel a bejelentendő kihágásokat minelőbb ítélje el, addiglan pedig minden tettelegességek megszüntetessenek, és az újabbkori elfoglalások visszaadassanak.

Az 50-dik ágazat, mely előadja: hogy az, mi Alsó-Slavóniából a sz. korona hatóságához az ezen törvénylevél 18-dik ágazatában kijelelt modorban bekebleztetendik, az 1715:128-dik cikk szerint az országnak és bánnak hatósága alá fog vettetni, és egyszersmind főispánok is, mennyire még nem volnának, neveztetni fognak.

Az 56-dik ágazat, mely Zeng szabad kir. városát, eltörültnek nyilatkoztatván a katonai hatóságtól szenvedett sérelmeit, sz. királyainktól nyert jogaiiban, szabadságaiban, és mentességeiben más örkatonasággal megrakott szabad kir. városok gyanánt megtartani rendeli, azon kijelentéssel, miszerint ezeknek foganatosítása iránt ő felsége a katonai hatóságokhoz parancsokat küldend.

Az 57-dik ágazat, mely a felső és alsó Köröz városainak egyesítésének dolgában előadja: hogy a felső városnak ezen egyesítés elleni indokai a felségnek benyújtatván, ő felsége mindjárt az országgyűlésnek bevégezése után a kérdéses egyesítés mellett és ellen harczoló okokat, — melyeknek véleményökkel előterjesztése úgyis az 1723:95-dik cikkben nevezett biztosoknak kötelességül téve volt, — maga elébe terjesztetendi, és az iránti kir. határozatát kiadandja.

Az 59-dik ágazat, melyben ő felségének megengedése odajárulván rendeltetik: hogy a kapcsolt országoknak felkelése a szükség mivoltához képest ezután is az 1681:66-dik törvénycikk szerint történjék.

A 60-dik ágazat, mely a turopolyai és más egytelkes nemesekről az 1723:92-dik, a pereknek Turopolyából teendő fölebbviteléről pedig az 1659:106-dik törvénycikket megerősíti.

A 61-dik ágazat, mely az egyházi és világi hivatalokra nézve a kapcsolt országoknak benszüllötteit is magyarok nevezete alatt értetni rendeli.

A 62-dik ágazat, mely előadja, hogy a határszéli katonaság fizetésébe járó posztónak bevitele ezután, mint előbb is divatban volt, minden harminczad és más taksafizetés nélkül pusztán a szokott útlevelek mellett szabadon megengedtetik.

Jegyzet. Ide is egy részben számíthatók a 31- és 58-dik ágazatok is.

6) A városokat érdeklők:

A 38-dik ágazat, melyben igazságosnak elismértetik az: hogy várospolgári ingatlan vagyont bíró katonai személyek és örököseik, azokra és a polgároknál tett, többnyire ily vagyonukat terhelő, adósságaikra nézve a helybeli tanács és annak bírósága alatt álljanak, és hogy a katonai rend az ő hatósága alá tartozó személyeknek halála után a várospolgári ingatlan javaiknak lefoglalásába és elidegenítésébe ne bocsátkozzék.

A 40-dik ágazat, mely ő felségének a kir. bányavárosok részéről a bányatörvényszékek és tisztek ellen tett panaszok dolgában adott válaszát előadja: hogy miután az 1715:56-dik czikkben említett bizottság akármely okból eddiglen sikert nem szűlt, ő felsége mindjárt ezen országgyűlés után biztosokat kiküldendő, kik a kamara által hozzájuk melléklendőkkal a helyszínén mindek fölött nyomozást tegyenek, és meghallgatván mind a két felet, ő felségének az iránt, mikép lehessen a hazai és bányásztörvények szelleme szerint minden káros visszaéléseket megszüntetni és jó rendet behozni, véleményüket benyújtják.

Jegyzet. Ide is egy részben számíthatók a 28., 37., 56. és 57-dik ágazatok is.

7) A visszaéléseket korlátlók:

A 29-dik ágazat, mely a múlt években történt borhamisítások miatt a görögöket, órményeket és zsidókat a borkereskedéstől, a vármegyék és városok által teendő borelkobzásnak büntetése alatt, főleg az országnak felső részeiben eltiltja; egyébként pedig a görögökre, órményekre és rácokra nézve rendeli: hogy közülök azok ugyan, kik török uraság alatt semmikép sem állanak, hanem hazánkban családikkal együtt valamely szabad kir. városban vagy földesúr birtokán megtelepedtek, más városipolgárok vagy országlakosok módjára

illőleg úzendő szabad kereskedésnek jótéteményéből ki ne zárassanak; azok ellenben, kik akármikép török hatalom alatt állanak, a törökökkel kötött kereskedési szerződésben foglaltakon kívül minden más kereskedéstől zárassanak el.

A 30-dik ágazat, mely a váraknak kormányzóit és alárendelteiket, valamint a Győrött vagy másutt létező katonai soldátokat is, a nem katonai egyéneknek akár vagyonán akár személyén gyakorlandó minden hatóságtól, s annál inkább önhatalmú tettek általi bántásától, továbbá a vármegyéknek, városoknak, földesuraknak vagy másoknak bíraskodási vagy hatósági dolgaikba avatkozástól, s a városi polgároknak vagy helységek lakosainak tőlük veendő útilevekkel élésre kényszerítésétől, és vásároknak alkalmával, vagy máskor akár vizen akár máshol bitorlandó pénzkicsikarásoktól, a jogtalanul kizsarolt pénznek megtérítésén túl, példás büntetés alatt eltiltja.

2. §. *Második törvényleveléről.*

Második törvénylevele az 1751-diki április 18-dik napjára hirdetett pozsonyi országgyűlésben hozaték, ugyanazon évi augusztus 27-dikén kelt, s a királynénak elő- és utószaván, és a rendeknek bevezető beszédén túl 41 ágazatból áll.

A királyné előszavában előadja, mikép ő, mihelyest a helyreállott béke és más terhes gondjai megengedték, a béke állandó fentartásának és a közcsend biztosításának módja fölötti tanácskozás végett ezen országgyűlést a fenkijelelt helyre és napra egybehíttá, s abban személyesen elnökölt; továbbá hogy miután, a tartományoknak több helyeken történt elvesztése által számosb rendes katonaságnak tartása szükségessé válván, az az iránt megkívántató rendelkezések megtétek, országunk rendei bevégezvén tanácskozásaikat, az e törvénylevelben foglalt ágazatoknak megerősítéséért esedeztek. — Az ország rendei pedig bevezető szavakban ismételvén az országgyűlésnek egybehívásáról és céljáról a királyné előszavában mondottakat, és elismervén a béke állandósításáról gondoskodásnak szükségét, esedeznek: hogy midőn ők a királyné országunk védelmére és fentartására célzó akaratjának tehetségükhöz képest megfelelni iparkodtak, ő felsége ágazataikat megerősíteni kegyeskedjék.

Az ágazatokat magokat illetőleg, azok közül

I. Ideigleni, s csupán nap szükségéin segélő rendeletűek:

A 2-dik ágazat, mely gróf Pálffy János nádornak ezen országgyűlésnek egybehívása és egybejüvetele közt közbejött halálát, és Batthyány Lajos grófnak tüstént a kir. előadásoknak átnyújtása után megtörtént nádorrá választatását, valamint azt is elődja, hogy a királyné annak, a már teljes nádori hatóság alá helyezett jászoktól és kúnoktól járó 3000 aranyon túli zsoldjáról is gondoskodott.

A 4-dik ágazat, melyben előadatik: hogy országunk rendei id. gróf Eszterházy Miklóst és gyaraki Grassalkovics Antalt, kiket ő felsége ideiglen ezen méltóságra emelt volt, koronaőrökké választották, és mivel az első mint követ Spanyolországban távul volt, az is megengedteték: hogy a szokott esküt helyette az ücsce gróf Eszterházy Ferencz letehesse.

Az 5-dik ágazat, melyben gróf Pálffy János néhai nádornak örökösei az ország leveleinek visszaadásáról megnyugtattatnak, és egyszersmind előadatik: hogy ugyanazon oklevelek, miután az országnak kiküldötteti a nádori őrizetre nem tartozókat elkülönítették, az oda tartozókat koruk szerint rendbe és lajstromba szedték volna, lajstromuknak egyik példányával együtt az új nádornak átadattak, a lajstromnak másik, szinte eredeti, s a kiküldötteknek aláírásával és pecsétével megerősített, példánya hűséges őrzés végett a helytartótanácsnál letétetvén.

A 9-dik ágazat, mely által az adózó népnek könnyebbségére és a kereskedésnek nagyobb szabadságára a foki és simontornyai királyi vámok, amaz ugyan 1500 forintnak a kir. kincstárba leendő fizetése mellett, emez pedig a királynénak pusztá bőkezűségéből örökre eltöröltetnek és az ottani utak, gátak és hidak fentartását az illető vármegyék magokra vállalják. Továbbá a rendek megköszönik a királynénak azt, hogy az adózóknak felsegélésére Győr vármegyében az abdai, és Beregben a vereczkei őrállásokat eltörölte.

A 10-dik ágazat, mely a királynénak azon ígérését előadja: hogy a jezsuiták rendje két társulatra osztásának dolgát országgyűlése után felvétetni, és az 1741:33-dik cikkben foglalt más tárgyakkal együtt kívánt célhoz juttatni fogja.

A 11-dik ágazat, melyben előadatik: hogy a királyné hatályosan működni fog, miszerint az ország rendeinek a szepesi 13 mezőváros és lublyói uradalom visszaváltása, és az ezen városoknak lakosai által elkövetett kihágások iránt tett kérelme kielégíttessék, s a kárvallottak teljes elégtételt nyerjenek.

A 13-dik ágazat, mely előadja, miszerint ő felsége a Dráván innen fekvő Répás földének Simegh vármegyéhez visszakapcsolása iránt kir. határozatát, mihelyest a dolognak mibenlétéről teljes felvilágosítást nyerni fog, azonnal kiadandja.

A 19-dik ágazat, melyben a rendek ő felségének azon kegyelmét megköszönik, melylyel azon címeres nemeseket, kik az utóbbi felkelésekben személyesen és saját költségeiken hadba mentek, haláluk napjáig minden taksa fizetéstől felmenté.

A 20-dik ágazat, melyben előadatik: miképen ő felsége tekintetbe vevén azon tetemes károkat, melyeket a Leopoldvár és Galgócz közt lefolyó Vág vize ezen mezővárosnak okozott és jövőben okozhat, kegyesen megengedte: hogy

a Vág vize, mennyire a leopoldvári erősségnek veszedelme nélkül eszközölhető, régi medrébe visszavezetessék.

A 24-dik ágazat, mely a királyné azon kegyelmének hálás megemlézése után, melylyel hazánkhoz tartozó némely földrészeket ahoz már visszakeblezett és vármegyékhez kapcsolt, ő felségének azon kir. nyilatkozatát előadja: hogy az 1741: 18-dik cikknek fogantatását az országnak egyéb bekeblezendő részeire nézve is anyai szívéen viselendi.

A 26-dik ágazat, melyben az ország határainak rendbeszedésére Ausztria, Morva, Slézsia, Styria, s Lengyel és Erdély országok felé Magyar- és Styriát illetőleg Horvátország részéről biztosok neveztetnek, és teendők szokás szerint röviden előadatnak.

A 28—32-dik ágazatok, melyekben ő felségének néhány város panaszai vagy követeléseiről adott válaszai előadatnak. Jelesül

a) A 28-dikban: hogy Buda városának az ottani harminczadi hivatal, és Kassának a szepesi kamarai igazgatóság ellen tett, s egy részben már az 1741: 39-dik cikkben is előadott, de a közbejött hadak miatt még meg nem vizsgált panaszai iránt, az országgyűlés bevégeződván, kamaráitól nyert elégséges felvilágosítás után, igazságos határozatot teend.

b) A 29-dikben: hogy Threnchin városának a Rákóczyféle zavargások alatt az ottani katonai parancsnok által kárpotlás ígérete mellett elfoglaltakért, a szükséges vizsgálatnak előrebocsátása után, elégtételt adand.

c) A 30-dikban: hogy Nagybánya városának mind a pénzverőház főnöke által elfoglalt földektől járó terhek, s általa felállított mészárszék, és a város bíraskodásának akadályozása iránt, mind pedig az ottani harminczados visszaélései ellen tett panaszai fölött, országgyűlés után a kihallgatandókat kihallgattatni, és a dolog állatpotjáról eléggé felvilágosíttatván, további határozatát kiadni fogja.

d) A 31-dikben: hogy országgyűlés után arról is rendelést teend, miszerint Szeged városa a cs. kir. sereg számára a múlt török háború alatt szolgáltatott szénáért méltányos elégtételt kapjon. Továbbá, hogy a várnak erősítésére a városnak teglaégető hazából minden égetésből követelt 2000 téglá iránt tett panaszára is vigasztaló határozatot adand.

e) A 32-dikben: hogy Szeged, Kassa, Eperjes és Szakolcza sz. kir. városoknak az 1715: 88. és 97-dik cikkeken alapuló követeléseik iránt, a mennyire elégségesen igazoltatni fognak, méltányos határozatot hozand, és Székesfejérvár városának az órsereg által elfoglalt rét iránt tett panaszát is, ha az iránt elégséges felvilágosítást nyerend, a mennyire kir. fiskusa jogainak sérelme nélkül meg fog történni, tekintetbe veendi.

A 33-dik ágazat, melyben a királyné Pozsony városának országunk rendei által is pártolt kérelmére válaszolja: 1) Hogy a koronaóri katonaság iránt legközelebb más intézkedést teend. — 2) Hogy némely pozsonyi polgárok- és kal-

mároknek a cs. kir. katonaság részére állítólag lefoglalt bizonyos mennyiségű heringek iránti követelésére nézve, bebizonyodván a dolognak valósága, igazságos elégtételt adatand. — 3) Hogy rendelést teend, miszerint azon pozsonyi fakereskedőknek, kik felső Ausztriában épületre vagy szőlőkarókra szolgáló fát venni kívánnak, útilevelek bőkezűbben adassanak.

A 34-dik ágazat, mely előadja: mikép ő felsége azon számos törvények által eltiltott bitorlás eltörlésének dolgában, melynél fogva a varasdi és károlyvárosi katonaság a hazafiaknak kaszáloít lelegeltetni, s erdeiket vágatni vakmerősködik, a katonai hatóságoknak szorosan meghagyni ígérte: hogy ezen kihágásoktól jövőre tartózkodjanak, az ezután kihágandók a kárnak megtérítésén túl keményen megbüntetendők is leendvén.

A 35-dik ágazat, melyben a királyné igazságosnak elismeri azt, hogy az 1715:39. 1723:17. s 1741:53-dik czikkek szerint az ország és szomszéd Styria és Karniónia közt, valamint szinte az 1715:116-dik czikknek következtetésében a hazafiak és a csáktornyai uradalom között régtől fenforgó határvillongások a felség részéről ő felsége, Horvátország és Slavonia részéről pedig ezen országoknak bánja és rendei által nevezendő biztosok által minél csekélyebb költséggel bevégeztessenek. Továbbá ő felsége a metlikei kerületi dézsmáknak a zágrábi káptalan részére teendő visszabocsátásában, az iránt további értesítést nyervén, segédkezet fog nyújtani.

A 37-dik ágazat, melyben a rendek megköszönik a királynénak azon kegyes válaszát, mely által megígéré: hogy a dolgoknak állása felől nyerendő értesítés, s illetőleg nyomozástétel után a gradiskai, bródi s duna- és szávamelleki határszéli katonatisztek által állatoktól és szekerektől kicsikarni szokott rendkívüli adózásokat, valamint az eszéki hídon vétető mértéktelen vámpénzeket is megszüntetendi, és a katonai, kamarai s postatisztekhez és az eszéki katonai téglalegetőháznak főnökéhez intézendő parancsai által a földesurak bormérési jogának sérelmét megorvoslandja.

A 38-dik ágazat, melyben határoztatik: 1) Hogy a nemegyesült görög szertartású monostoroknak névszerint elősorolt 10 benépesített falui Szerém vármegyében adózásukat időközben a megye házipénztárába fizessék. 2) Hogy az eszéki tábornok birtokában levő Verócze vármegyei Chepin falu az adónak terhére nézve is vármegyei hatóság alá vettessék. Továbbá ő felsége által meghagyva lenni mondatik az: hogy a Mala és Csernek falukra nézve létező adó iránti visszázkodás minél előbb egyenlítettessék el, és csillapítottassék le.

A 39-dik ágazat, mely ő felségének Zeng városa folyamodására adott azon válaszát adja elő: hogy a katonairend ellen előterjesztetteket az ország törvényeinek és a méltányosságnak kívánata szerint megorvoslandja.

A 40- és 41-dik ágazatok, melyek közül amabban ugyan Odescalchi Livius herczeg, Königszeg Károly Sigfríd s Windisgratz József grófok, továbbá Traun

Ferencz József grófnak és nejének Erdődy Katalin grófnénak Ferencz és Károly, s néhai Dernath Gothárd Józsefnek és nejének Zichy Terézia grófnénak Imre, Henrik, Gellért, Gothárd és Frídrik, és néhai Berthold Antal grófnak és nejének Spáczai nemes családból származó Ejersperg Zsófiának Antal József és Ferencz fiai eldődeiknek és önmagoknak érdemeikért s különös tekintetnél fogvást, — emebben pedig Koch Ignác és Tousaint Ferencz József bárók részint Ferencz római császárnak közbenvetésére, részint tulajdon érdemeikért, mindnyájan férflági maradékaikkal együtt, a törvény-megkívánta köteleztetések teljesítésének feltétele alatt, honfiusíttatnak.

II. Állandó szabályul hozott rendeletiek: Jelesül

1) A király s országrendei alkotmányos jogait, vagy az országot összesen érdeklők:

Az 1-ső ágazat, melyben a rendek megköszönik a királynénak kérelmőkre adott válaszát: hogy ha más örökös országai kormányának gondja megengedi, az 1550: 4-dik cikknek értelme szerint is, hazánkban lakozand, és hogy erről őket a magyarország jövő királyaira nézve is, a most előidézett törvényczikk értelmében, biztosítja.

A 6-dik ágazat, melyben a nemesi rend hálás köszönetét kijelenti a királynénak azon kegyelméért, melynél fogvást, midőn a kir. személynöki hivatal régi szokás szerint az ő rendjükből galánthai Fekete Györgyre ruházta, egyzersmind őt és hivatalbeli utódait „Nagyságos“ czímmel is díszesítette.

A 15-dik ágazat, melyben a királyné megengedi: hogy Győr és az 1715: 97-dik ágazatban kijelelt vármegyék törvényszerű bebizonyításokkal és elégséges oklevelekkel igazolt minden követelésük iránt a helytartótanács útján hozzá folyamodhassanak.

A 18-dik ágazat, mely által ő felsége országunk rendének azon kívánságát kegyesen elfogadta: hogy a vármegyéknek a bányavárosokban lakó nemesek pusztán személyes tetteik és ügyeik fölötti hatósága sértetlenül fenmaradjon.

A 23-dik ágazat, melyben határoztatik: hogy Szerém, Verőcze és Pozsega vármegyék ezután országgyűlésekre meghívassanak, és ott az országnak egyéb vármegyei között ismét üléssel és szavazattal bírnak, egyébiránt Magyarországnak és a bánnak hatósága sértetlenül fenmaradván.

A 25-dik ágazat, mely a jászokról vagyis philiszteusokról és kúnokról, — miután ők a javítások fejében ugyan 15,000, váltságukért pedig az 1715: 34-dik cikkben kijelelt 500,000 forintot saját pénzüikkel kifizetvén, ő felsége által régi előjogaiknak, mentességeiknek, és szabadságaiknak gyakorlatába, mennyire azok az ország törvényeivel nem ellenkeznek, már visszahelyeztetek, — következőket rendeli: 1) Hogy a régi és az ő felségétől újont nyert előjogaikban és szabadsá-

gaikban, a nádori és helytartói hatóságról szóló törvényrendeleteknek fentartásával megerősítettén, az általok birt, s privilegiumuknak 4-dik pontjában foglalt mezővárosaikkal, faluikkal és pusztáikkal együtt a sz. korona jogánál megtartassanak, s ezután se egészben se egy részben semmiféleképen el ne idege-níttessenek. — 2) Hogy a nádornak, mint bírójoknak, évenként 3000 aranyat vagy 12,600 forintot, úgymint azzal egyetérőt, fizessenek. — 3) Hogy a nádori cím az 1485:11-dik czikk szerint a jászok és kúnok grófja és bírása címével üregbíttessék. — 4) Hogy a miket az ő felsége által ideiglen tett és országgyűléshez utasított rendbeszedésükhöz országunk rendei hozzáadtak, és megerősítés végett ő felsége elébe terjesztettek, a bekövetkezendő helybenha-gyás után nekik a nádor által kiadatandnak.

2) A törvényszékeket, igazságszolgáltatást, s perleke-dést érdeklők:

A 22-dik ágazat, mely által Bács vármegye törvényszéki dolgokban jövőre a dunáninnen kerületi táblának hatósága alá tartozó vármegyék közé sorol-tatik, a tiszántúli kerületi tábla előtt már megkezdett Bács vármegyei perek mindazáltal ott levén be is végzendők.

A 36-dik ágazat, mely rendeli: hogy a fő- és alispánoknak vármegyei bi-róságához tartozó pereit Horvát s Dalmát országokban és Slavoniában is ne ezen országoknak ítélőtáblája, hanem az 1729:35-dik cikknek rendelete szerint a vármegyéknek alispánai és szolgabírái ítéljék.

Jegyzet. Ide is számítható a 6-dik ágazat is.

3) A z egyházra, s nevelésre és tanításra vonatkozók:

A 3-dik ágazat, mely ő felségének beleegyezését kifejezi az ország ren-deinek azon kíváratába: hogy az esztergomi érseknek és káptalannak széke, mihelyest lehetséges leend, eredeti helyére Esztergomba visszatéttessék, és a kir. kettős pecsét iránt az 1741:10-dik cikk teljesíttessék.

A 7-dik ágazat, mely által a kalocsai káptalannak VI. Károly által régi székebe és jogaiba történt visszahelyezése, és hiteles pecsétével élhetésének visszaadása becikkeltetik.

A 8-dik ágazat, mely rendeli: hogy a szalavári convent hitelességébe he-lyeztessék vissza, s az onnan és a kapornaki conventból a vasvári egyház-nak káptalanába átvitt oklevelek neki őrizet végett adassanak ismét át, az apát azonban köteles levén ő felségétől hiteles pecsétet nyerni, a conventben állandóan egy alkalmas jegyzőt, s öt hazai-nyelv-tudó, és az 1723:46-dik cikk-ben foglalt minta szerint megeskendő conventbeli tagot tartani, és magát más hiteles helyek módjára hazánknak törvényeihez alkalmazni.

A 12-dik ágazat, melyben előadatik: hogy ő felsége, előre bocsátván az illetőknek kihallgatását, a stóla dolgát rendbeszedendi, és az annak kivételében eddig történt kihágásoknak orvoslásáról gondoskodand.

Jegyzet. Ide is némileg sorolhatók a 3. és 10-dik ágazatok is.

A 21-dik ágazat, mely előadja: mikép ő felsége főpártfogói jogánál fogva gondoskodni fog arról: hogy Löwenburg Jakab grófnak tanuló ifjúság számára, s jelesül felében magyar ifjakra tett bécsi alapítmányában a nemes lelkű alapítónak akarátja pontosan teljesíttessék,

4) A szabad kir. városokat illető:

A 27-dik ágazat, melyben az ország rendei kijelentik: hogy valamint ő felsége Győr, Komárom, Újvidék és Zombor mezővárosokat érdemeikért és a közjó végett sz. kir. városokká emelte; úgy azokat ők is azoknak számába ülésel és szavazattal befogadják.

5) A kereskedés és közjó előmozdítására célzó:

A 14-dik ágazat, melyben a vármegyei hivatalnokoknak kötelességül tétetik arról gondoskodni: hogy az áradást okozó, vagy hajókázást akadályozó malomgátak és más vízi építmények a vármegye gyűlésének, dologhoz értők véleményének meghallgatása után, hozandó határozata szerint, a malomjvedelmeknek zár alá vételével is, tulajdonosaiknak költségén megigazíttassanak, és ha megigazíthatók nem volnának, lerontassanak. Továbbá hogy a folyók a beléjük hullott, s a víz folyását gátló fáktól szorgalmasan kitisztíttassanak.

A 16-dik ágazat, melyben az 1723:75-dik cikknek foganatosítására rendeltetik: hogy az országos akár Komáromban akár Budán vagy Pesten, avagy Komáromon fölül vagy alúl tartandó vásárok alatt a fának és faárúknak elővétele a kereskedőknek, s jelesül a komáromiaknak, kiknél ezen visszaélés régóta divatozik, az előre vásárlott, s két harmadában a felperesre, egy harmadában pedig a feladóra szállandó árúknak vármegyei vagy városi tisztí ügyész rövid pere mellett azonnal teendő elkobzása alatt, tilos legyen.

A 17-dik ágazat, mely a felségnek az iránti engedelmet előadja: hogy a folyókon fel vagy alá evező hajóktól vagy talpaktól s tutajoktól akár katonai személyek akár földesurak vagy községek által vétetni szokott bármily adózás töröltessék el, és pedig oly formán: hogy az e törvényt megszegő földesúr, s szabad királyi vagy mezőváros ugyan a károsodottaknak részére vármegye által, jelesül alispániszék előtt, rajtok megveendő 100 arannyal és a perbeli költségnek megtérítésével bűnhődjék, a kihágó katonai személyek pedig névszerint feljelentetvén, ő felsége által minden késedelem nélkül fenyíttessenek.

3. §. *Harmadik törvényleveléről.*

Harmadik törvénylevele az 1764-dik évi június 17-dikére hirdetett pozsonyi országgyűlésben hozatott, 1765-dik évi martius 19-dikén kelt s a királynénak elő- és utószaván, s a rendeknek bevezető beszédén túl 47 ágazatot foglal magában.

A királyné előszavában, hogy magát már apostoli királynénak czímezi, előadja, mikép bevégezvén az újabb időben dühöngő s hat évnél tovább tartó véres és költséges háborút, főleg arra fordította legyen gondját, hogyan lehessen az európai dolgok megváltozott rendszerének helyzetében Magyarországnak itthon boldogulását, künn pedig bátorságát, dicsőségét, s gyarapodását legjobb szerrel előmozdítani és állandósítani, s hogy ezek fölött tanácskozás és gondoskodás végett a rendeket a fen kijelelt helyre és napra egybehítta, ezek pedig miután kölcsönös alkudozások által a fen érdeklett célra tartozók elhatározottak, az ezen törvénylevélben foglalt ágazatokat királynéi megerősítés alá terjesztették.

Ugyanezeknek előadásából áll az ország rendei előszavának tartalma is, azon különbséggel: hogy ők a királyné hazánk iránti különös kegyességének, anyai szeretetének s gondoskodásának hálás elismerését előre bocsátják, és azt, hogy ezen országgyűlést ily célból egybehítta, és abban személyesen elnökölni kegyeskedett, mély alázatossággal megköszönik.

A törvénylevélnek ágazatait magokat illetőleg, közölők

I. Ideigleni vagy csupán nap szükségeit érdeklő rendeletek:

Az 1-ső ágazat, melyben országunk rendei a királynénak köszönetet mondanak azért: hogy kegyesen fogadván az iránti kívánságukat, a mennyire más országai kormányának gondjai megengedendik, Magyarországra jóni és az ország rendeit jelenlétével szerencséltetni magában elhatározta.

A 4-dik ágazat, mely Pálffy Leopold és Keglevich József grófoknak, és emennek, mivel még eskületétel előtt elhalt, helyébe Csáky János grófnak, előre bocsátot kir. kijelelés után koronaörzökké egyhangulag történt megválasztását előadja, azon megjegyzéssel: hogy a megválasztottak hivatalbeli esküjüket gróf Eszterházy Ferencz kancellár, mint ezen tételre különösen megbízott kir. bízott és országunk rendei előtt letették.

A 12-dik ágazat, mely által a királyné beleegyez abba: hogy a hazafiakat érdeklő, avagy az országnak vagy nádornak levéltárába tartozó, de valamikép kamarai kezekbe került irományok annak módja szerint felkerestetvén, ha a kir. fiskusnak jogaira nem vonatkoznak, az illető hazafiaknak, vagy levéltáraknak adassanak ki, és egyszersmind igéri: hogy a Lengyelországba jutott okleveleknek visszaadása iránt megteendi a szükségeseket, mihelyest neki Podo-

lin mezővárosának azoknak átvételéről szóló hiteles tanulevele, melyről a rendek kérelmükben említést tesznek, fel fog küldetni.

A 13-dik ágazat, melyben a királyné igéri: hogy a Szirmay- és Hrabovszky-féle alapítványok ügyének felvilágosítására országgyűlés után célirányos rendelkezést teend, a Löwenburg-féle alapítványt illetőleg pedig az 1751: 21-dik cikknek értelmében gondoskodni fog: hogy a pénzalapnak megüregbedéséből jövőre több magyar ifjak is élelmeztesse és tartassanak, mint jelenleg.

A 14-dik, mely által a Szepes vármegye és ottani papság közt fenforgó peres dézmaügy a privilegium-előmutatási bírósághoz útasíttatik.

A 15-dik ágazat, melyben a Lublyó várának és a szepesi 13 mezővárosnak visszaváltásáról szóló törvények megerősíttetnek, és ő felsége a rendeket biztosítja: hogy valamint eddig erre nézve megtétetett minden, mit tenni lehetett, úgy ezután az meg fog tétetni.

A 16-dik ágazat, melyben, — előre bocsátván az: hogy ő felsége a határbizottságoknak már bevégezett munkálatait maga elébe terjesztetendi és határozatát kiadandja, a még be nem végzett kérdéseknek minél jobb kiegyenlítése iránt pedig rendelkezést teend, valamint a királynénak azon engedelme is, hogy Máramaros vármegye az erdélyi bisztriczi kerülettel határvillongási ügyében a Rákóczy-féle ítélőlevél és a bizottságnak azon alapuló végzése ellen a helyszínére küldendő bizottság előtt észrevételeit előadhassa, és azok határozattétel végett neki felterjesztessenek, — mivel az 1751: 25-dik cikkben nevezett határbiztosok közül némelyek elhaltak vagy másképp akadályozva vannak, Magyarország részéről Ausztria, Morva, Slézsia, Styria, Lengyelország s Erdély, Horvátország részéről pedig Styria és Karniólia felé számos határbiztosok neveztetnek, hivatalukban az 1715: 39., 1723: 17. és 1751: 26-dik cikkeknek utasítása szerint eljárandók, az akadályozva leendőknak helyeikbe helyettesítés szokás szerint a nádornál maradván.

A 17-dik ágazat, mely Bereg vármegyének a munkácsi és szentmiklósi uradalmak ellen benyújtott panaszára adott azon kir. választ adja elő: hogy ezen ügy az országgyűlésnek bevégezése után a helytartótanács útján tüstént vizsgáltsék meg, és ő felsége határozatának hozzájárultával az igazság kívánata szerint végeztessék be.

A 18-dik ágazat, melyben előadatik: hogy az 1723: 13., 15. 1715: 91. és 1741: 28-dik cikkeknek a budai királyi és egyéb vámhelyekről is szóló külön rendelete megújítatván, ő felsége a rendek által felfüdüzött kihágások iránt az országgyűlés után tüstént nyomozást tétetend, és azokat maga útján kellőleg megorvosoltatandja.

A 22-dik ágazat, mely által a követelő vármegyék a török követségekre tett költségeiknek megtérítése iránt azoknak a helytartótanács útján teendő igazolására útasíttatnak.

A 23-dik ágazat, melyben Győr vármegye követeléseire nézve szinte oda útasíttatik, hogy az 1751:15-dik czikknek rendelkezéséhez képest bizonyítványai-val a helytartótanács útján ő felségéhez folyamodjék.

A 24-dik ágazat, mely előadja: hogy ő felsége a sóbéli kihágásoknak gátlására a Bereg vármegyei Vereczke helység mellett száguldozó katonaságnak tartását, nehogy az által az adózó nép valamiképen terheltebb, kamarai pénztárára vállalta.

A 36-dik ágazat, melyben ő felsége azon oknál fogva, mivel a földesuraknak vagy földesúri joggal bírónak taksavétel jogával a határaikba behozott, vagy azokon átvitt élelmiszerektől és áruktól különös kiváltságlevél nélkül élni nem szabad, oly rendelkezéseket tenni határozott: melyeknél fogva mindazon ily nemű taksavételek, melyek a varasdi tábornokságban, vagy a károlyvárosi és eszéki határszélekben gyakoroltatni bebizonyíttatandnak, serényen és foganatosan eltöröltessenek.

A 37-dik ágazat, mely által ő felsége beleegyezik abba: hogy a katonai rend által Varasdon vagy akárhol másutt, hol az földesúri joggal nem bír, bitortlott bor- és húsmérések maga útján kiadandó rendeletek által megszüntetessenek.

A 40-dik ágazat, mely előadja: hogy ő felsége Szakolcza városának a gödingi malomgátok felemelése ellen tett panaszában, és Nagybánya városának az ottani bányatörvényszékkeli hatósági viszálykodásaiban eljáró bizottságoknak munkálatait, az elsőket ugyan a magyar és cseh udvari cancellariáknak, a másodikokat pedig a magyar udvari cancellariának és az udvari kamarának vegyes üléseikben felvételni, és véghatározat végett maga elébe terjesztetni fogja.

A 44- és 45-dik ágazatok, melyekben országunk rendei, amabban ugyan Khevenhüller Metsch József herceget, és annak fiait Zsigmond Frídriket, János Józsefet, Ferencz Antalt és János Emánuel, mivel az eldődei által 1638: 73. és 1649:100-dik cikke tanúsága szerint nyert honfiúságnak gyakorlatában létezett, habár az ott említett eldődeitől származását ízenként be nem bizonyította, — emebben pedig Daun Leopold grófot, thianói herceget, mivel az 1687:28-dik cikk által honfiúsított Daun Vilmos gróftól származását kimutatta, maradékaikkal együtt és a taksának elengedésével valóságos honfiúsított magyaroknak nyilvánítják.

A 46- és 47-dik ágazatok, melyek közül amabban ugyan Migazzi Kristóf bíbornok és testvére Migazzi Gáspár gróf, Colloredo Rudolf herceg, Sylva Tarouka Emánuel, Salm Antal s Chotek János grófok, és Clerici Antal határgrof férfiági maradékaikkal együtt a szokott taksának elengedésével, — emebben pedig Villana Perlás Ferencz, Lamberg Ferencz Antal, s már nagyatyjában Aspermonth Ferdinánd grófban 1687-dik évben befogadott Aspermonth János és Sermage Troyli Péter grófok, s Pechmann György Lajos báró 1000 arany

taksának teljesítendő silletőleg már teljesített letétele mellett, továbbá Nényi Kornél taksa-elengedéssel. Végre Eltz Kempenich Anselm Kázmér, s Sauer Kajetán grófok, Castiglione Endre határgrof, Wöber Ágoston Tamás és Lopreszty Róchus bárók 2000 arany taksának letétele mellett honfiúsíttatnak.

II. Állandó szabályul hozott rendeletük: Jelesen

1) A király s országrendei alkotmányi jogait, és az országot összesen érdeklők:

A 2-dik ágazat, melyben a rendek hódoló tisztelettel veszik a királynénak azon válaszát: hogy a hazafiak költségeinek kímélésére országgyűlések, mennyire az időknél körülményei miatt lehetséges leendő, Budán is tartassanak.

A 3-dik ágazat, melyben a rendek az iránti bizodalmutat fejezik ki, hogy ő felsége őket, ha a körülmények megengedendik, a helytartótanácsnak hazánk közepébe teendő átszállítása, s az 1723:97-dik cikknek e részbeni fogatatosítása által megvigasztalandja.

Az 5-dik ágazat, melyben a rendek megköszönik ő felségének azon kegyelmét, mely által méltányosnak elismerte azt: hogy a kir. személynői hivatal az 1751:6-dik cikkhez és régi szokáshoz képest ezután is a lovagrendből kizemelőndő egyénre ruháztassék.

A 6- és 7-dik ágazatok, melyek által a királyné beleegyezett, amaz által ugyan abba: hogy a magyar testőrző seregeknek ő felsége által fő magyar családból nevezendő kapitánya, míg ezen hivatalt viselendi, országbároi méltósággal és minden azzal egybekapcsolt előjogokkal bírjon, s a hivatalba lépés korossága szerint elsőbbséggel bíró egyéb országbároi közt, nyert hivatának a kinevező magyar udvari ancelláriai oklevél keltétől számítandó időbsége szerint, helyet foglaljon; — emez által pedig: hogy az illető vármegyéknek könnyebbségére a pécsi kerületi biztosság hivatala visszaállíttassék, és ezen határozatnak fogatba tétele a helytartótanácsnál országgyűlés után mindjárt tárgyalás alá vétessék.

A 8-dik ágazat, mely azon rendszabályt, hogy a katonai hatóság magát az elhalt tiszteknek nemesi és várospolgári jószágára ki ne terjeszsze, az 1741:38-dik cikk értelmében ezután is megtartatni sürgeti.

A 9-dik ágazat, mely által a királyné igazságosnak elismeri azt: hogy a nemesek és más vámmmentességgel bírók révbert a péterváradin révén se fizessenek. Továbbá rendeltetik: hogy a révvel élőknek mihez tartására a révbertábla az 1715:15-dik cikk szerint ugyanott, valamint minden más vámhelyeken is, nyilvánosan kitéssék.

A 21-dik ágazat, mely rendeli: hogy valamint a vármegyébe bekeblezett minden helységeknek adózó lakosai a közterheket, következőleg a házipénz-

tár terhére is, aránylag viselni tartoznak; úgy a tiszamelléki kerület is, mivel Sz. Mária mezővárosával Bácsvármegyébe bekebelezve van, és az 1723:63. és 90-dik czikknek szelleme szerint a katonáknak beszállítására, fuvarozásra s minden közterhekre és adókra nézve annak hatósága alatt áll, más vármegyékbe bekebelezett helységek gyanánt ennek házipénztárához is aránylag járúljon.

A 30-dik ágazat, melyben a rendek megnyugvásukat kijelentik a királynénak azon nyilatkozása iránt, hogy az ausztriai tenger melléknak (Littorale Austriacum) elnevezése csupán annak fekvésétől vétetett, s hogy az által a sz. koronának hatóságára semmiféle sérelem nem szülemelend.

A 32-dik ágazat, melyben rendeltetik: hogy a károlyvárosi hídon a magyar kir. kamara részére felállítandó vámon hazánknak sarkalatos törvényei szerint minden nemesi előjoggal vagy vámmentességi kiváltsággal bírók örökre minden fizetéstől mentesek legyenek.

A 39-dik ágazat, melyben a királyné országunk rendjeinek esedezésére méltányosnak elismeri: hogy Újvidék és Zombor sz. kir. városoknak előljáróik útleveleivel ellátott polgárai kiváltságos mentességüknél fogva révbérfizetésre a pétervárad, dali és eszéki réveken se kényszeríttessenek.

2) A törvényszékeket s igazságszolgáltatást és perlekedést illetők:

A 28-dik ágazat, melyben megengedtetik; hogy ügyvéd- és teljes hatalmú biztos- vallás ezután egyedül alispán előtt is történhessék, és a vármegye ennek magának jelentésére tanúlevelet adhasson.

A 29-dik ágazat, melyben rendeltetik: hogy a főlebbvitel az úriszékektől és szőlőhegyi bíróságoktól a vármegye köztörvényszékéhez mindenkinek akár nemesnek akár nemtelennek megengedendő, és hogy a vármegyék az 1729:14-dik czikknek értelmében a tizedelőknek törvényellenes zsarolásaik és a nem-egyenlő mértékek fölött örködjenek.

A 38-dik ágazat, mely rendeli: hogy a természetöknél fogva birtokon kívül főlebbezhető, s az 1715:28-dik (1729:28.) czikkben úgy is elősorolt perek, a summának mennyiségét, következőleg az 1741:58-dik czikknek rendeletét nem tekintve, ezután a báni táblától birtokon kívül küldessenek főlebb.

Jegyzet. Ide is némileg számíthatók az 5-dik és 27-dik ágazatok is.

3) Az egyházat és egyháziakat érdeklők:

A 10-dik ágazat, mely a királynénak országunk rendei kérelmére adott azon választ adja elő: hogy ő felsége a fejérvári káptalannak a mostani prépost és órkanonok halála vagy áthelyezése után teendő visszaállításáról gondoskodni fog.

A 11-dik ágazat, melyben rendeltetik: 1) Hogy a hiteles helyek a levéltáraikban létező okleveleknek lajstromozására szoríttassanak, s e végre a hely-

tartótanács útján szükséges rendelkezések tétessenek. — 2) Hogy a káptalannak tagjai törvényes számmal, s törvény- és hazainyelv-tudók legyenek. — 3) Hogy az okleveleket megkereső parancs mellett annyiszor, a mennyiszer az ellen véteneknek, rajtok megveendő 500 forint bírság alatt kiadni tartozzanak. — 4) Hogy ugyanez a vármegyekről is, melyeknek levéltárait megvizsgálni a főispánnak és vármegye közönségének kötelessége, értessék.

A 42-dik ágazat, mely által Seraf. sz. Ferencznek sz. Erzsébetről nevezett, s mindjárt alapításától fogva hazánkban soká divatozott, és az 1715-diki országgyűlés alatt újonnan bevett rendje, mivel akkor becikkelyezettése elmaradt, a szokott évenkénti 12 misemondásra köteleztetés mellett, más kolduló rendek módjára ülés és szavazat nélkül befogadottnak nyilvánítatik.

A 43-dik ágazat, melyben a rendek az ő felsége által nemes szűzeknek nevelésére Pozsonyban alapított úgynevezett Notre Dame apáczáknak gyűlekezetét, a szokott 12 misemondásra köteleztetés mellett, birtokképeség nélkül törvénycikkileg befogadottnak kijelentik.

4) Közjó előmozdítását, s kereskedést és árvák dolgát érdeklők:

A 19-dik ágazat, mely által a királyné beleegyez abba: hogy az 1723: 15-dik cikknek foganatosítására a Vág vize hajózhatóvá tétessék, és ezt a helytartótanács az 1751: 14-dik cikkben kijelent mód szerint mindjárt az országgyűlés után foganathba tétesse.

A 24-dik ágazat, mely ő felségének azon határozatát adja elő: hogy a magyar katonaságnak öltözete, ha oly áron és minőségben, mint más tartományokban, megszerezhető, Magyarországon és kapcsolt részeiben is azok által, kiket illet, készíttessék.

A 26-dik ágazat, melyben a gyámnoki hatalom iránt az 1715: 68-dik cikknek pótlásául rendeltetik: 1) Hogy a vármegyék az árvavagyonnak feljegyzését, nem várakozva az atyafiaknak bejelentésére, de még is a hevenyében kaphatókat oda alkalmazva, tüstént eszközöltessék, és ha gyámnokról gondoskodás téve nem volna, hű és ügyes gyámnokot nevezzenek, s ezen jog, ha az árvajóságok több vármegyékben elszórva volnának, azon vármegyét illesse, melyben az árváknak jószágbeli lakhelyök tétezik, fenmaradván mindazáltal a királynak és nádornak azou hatalma, melynél fogva a törvényszékileg úgy találandó rossz kezelésnek esetében a természeti gyámnokok helyébe is másokat adhatnak. — 2) Hogy a gyámnokok ezután azon vármegyének, melyet a gyámnoknevezés joga illet, évenként számot adni, és minden félévenként azon előmenetelről, melyet gyámoltjaik az erkölcsükben, és a vármegye által állapotjokhoz képest meghatározandó tudományok- vagy mesterségekben tettek, körülményes írott jelentést tenni, és a vármegyék a benyújtott számadásokat

ugyan minden évben átvizsgálni, az árváknak előmeneteléről tett jelentéseket pedig a helytartótanácsnak s a kapcsolt részeket illetőleg a bánnak átküldeni, és ezek ő felségének felterjeszteni tartozzanak. — 3) Hogy ezen rendelkezések biztosb teljesítése végett az árvajószágoknak jövedelmeiből mind az árvajószágoknak összeírói, mind a gyámnoki számadásoknak vizsgálói szokott mód szerint merséklendő napi díjakat húzzanak. — 4) Hogy egyébiránt a pazarlók ellen hozott törvényeknek rendelete a számadásra nem köteles gyámnokokra is kiterjesztetvén, és arra nézve a tisztí ügyésznek keresete megengedtetvén, mindezek a szabad királyi és bányavárosokban is megtartassanak.

A 31-dik ágazat, mely előadja, mikép ő felsége országunk rendeinek kérésére megengedte azt: hogy a buccarii kikötőn ezután nem csak az ökröknek kihajtása szabad legyen, hanem hogy abban az egyéb szárazföldi és tengeri kereskedés is megnyitassék, s e végre a szükségesek az illető helyeken azonnal megrendeltessenek.

A 41-ik ágazat, mely előadja, mikép ő felsége a kereskedés és kéziművek gyarapodásának könnyítése végett a sz. kir. városoknak esedezésére gondoskodni fog: hogy, a mennyire a legfelsőbb szolgálatnak java megengedi, az országban több-több réz-, hegyizöld, és termék czinóber-raktárak állíttassanak fel.

5) A visszaéléseket orvoslók vagy megtorlók:

A 20-dik ágazat, mely a Pécssett és más helyeken is divatozó pénzkicsikarásoknak és visszaéléseknek eltörlésére, melyekkel az oda fát és más termékeket behordó szomszéd helységeket terhelik, a kihágókat kisebb hatalmaskodási büntetéssel fenytetni, és irántok az 1715:63-dik törvényczikket pontosan megtartatni rendeli.

A 27-dik ágazat, mely sürgeti: hogy a helytartótanács az 1723:113-dik czikknek teljesítésére a menedékhelyek dolgát, mennyire azoknak esetei még kidolgozva nem volnának, mindjárt az országgyűlés után tárgyalás alá vegye, miszerint azt a jövő országgyűlés átvizsgálhassa és becikkelyezhesse.

Jegyzet. Ide számítható a 29-dik ágazatnak végső rendelete is.

6) A Horvátországot érdeklők:

A 33-dik ágazat, mely által a rendek ő felségének anyai gondoskodását azon nyilatkozatában is hódolattal elismerik: hogy a báni órváraknak kijavításáról is gondoskodni ígérkezett.

A 34-dik ágazat, mely által a bánnak országban lakásáról az 1741:47-dik törvényczikk megerősítettik, és jövendő időkre is mindenkor megtartatni rendeltetik, miszerint a kapcsolt országoknak dolgaiba személyesen befolyhasson.

A 35-dik ágazat, melyben a kapcsolt országoknak rendei a királynénak megköszönik egy nemzetükbeli tanácsosnak magyar udvari cancellariájához alkalmazása iránti azon kir. választ: hogy a horvát nemzetre egyéneinek ügyességéhez és érdemeihez képest tekintettel leend.

Jegyzet. Ide is némikép sorolható a 38-dik ágazat is.

4. §. *Az e korbeli egyéb említést igénylőkről.*

Mária Teréziának itt előadott három törvénylevelén túl e korban törvényes viszonyainkra s azoknak kifejlésére nézve még említést igénylenek e következők is:

I. Hogy Mária Terézia a jobbágyságnak törvénytelen zsarolások és terheltetések elleni oltalmára helytartótanácsa által az ország törvényeinek szétosztott rendeleteiből és jogszerű bevett szokásokból általános kötelezésű úrbéreket készíttetett, s azokat, — azon községeket, melyek az úrbéreknel jótékonyabb kiváltsági levelekkel vagy földesuraikkal kötött szerződésekkel ellátva levén mellettök megmaradni kívántak, egyedül kivéve, — országszerte foganatba is hozatta. Négy ily úrbért adott pedig ezen kegyes királyné ki, úgymint a slávoniai 1756., a magyarországit 1767., s a horvátországit és a bánátit 1780-dik évben, melyek közül a magyar- és horvátországi egymással egyenlő, a többiek ellenben számos szabályaikban mind ezektől mind egymás közt különböznek. Ezen úrbéreknek rendeleteit későbbben törvényeink, az 1791:35., 1792:12., 1796:3., 1802:6., 1805:3., 1807:3., 1808:9., 1812:3., 1827:10. s 1830:14-dik ágazatok, mind a jobbágyoknak úrbéri tartozásaikra, mind azoknak földesuraiktól függésükre, és a földesuraknak jobbágyaik fölötti hatóságukra nézve ideigleni törvény erejére emelték, melyet egészen az azokat egész kiterjedésükben elfogadó, s csak némelyekben módosító 1836-dik évi országgyűlési úrbéri törvényeknek keletkezéséig meg is tartottak.

II. Hogy a katonaság és földnépe közötti visszavonásoknak, s minden törvénytelen zsarolásnak megelőzésére, s a támadható panaszoknak elítélésére 1747-dik évi december 28-dikán ugyan az átköltöző, 1751-dik évi november 1-ső napján pedig mind az álköltöző, mind a szállásozó katonaságra nézve, katonatartást szabályzó rendelményt (Regulamentum militare) bocsátott közre. Az első törvénykönyvünk végén is olvasható.

III. Hogy a levélkiadási taksákat a káptalanoknál, conventeknél, királyi és kerületi tábláknál, s a vármegyéknél és sz. kir. városoknál, — a levéltaksákról rendelkező régi törvényeink, Zsigm. VI. t. 10. 11., Mátyás VI. t. 74—76., Ulászló I. t. 95. 98. és az 1609. törv. 72. s 74-dik cikkei többé alkalmazhatók nem levén, — pontosan meghatározta, és azoknak jegyzékét (Schema taxarum) 1770-dik évben kihirdettette.

IV. Hogy a jászoknak és kúnoknak hajdani kiváltságaikat 1745-dik évben részint megerősítette, részint új engedményekkel bővítette, és azon alkalommal ugyan mindjárt nekik egy ugyanazon évi november 22-dikén kelt, s törvényszéki, politikai, tartományi és házi ügyeiket 23 ágazatban elrendező s jövő országgyűlésig tartó ideigleni szabályozást hiteles pecsét alatt adott; miután pedig ezen szabályozásra az 1751-diki országgyűlési rendek némely észrevételeket tettek, és azokat felterjesztették, egy új rendbe szedett, 24 ágazatra terjedő, Jász és Kún ágazatok nevezete alatt ismeretes, szabályozást, — melybe a rendeknek némely csekély változtatásokkal helybenhagyott észrevételeit beigtatá, — az országnak nádora, mint grófjok és bírájok, által örökös törvényül kiadatott, a mint mindezeket a királynénak ezen ágazatokat magában foglaló, s 1751-diki october 13-dikán kelt kir. levelének bevezetése tanúsítja. Következő pedig ezen ágazatoknak tartalma:

Az 1—5-dik ágazatok rendelik: hogy a jász és kún kerületek közügyi és tartományi dolgaikban a helytartótanácsnak, a törvényszékiekben pedig a nádor után fő- és kerületikapitányaiknak és helybeli tanácsaiknak bíró- és törvényhatósága alá levén a hazai törvények és kiváltságaik értelmében vetve, a közügyi és tartományi dolgokban a helytartótanács intézőleveleit a főkapitányhoz intézze, s ez a teljesítendőket teljesítse vagy teljesíttesse, és a szükséges feljelentéseit a helytartótanácsához tegye; a törvényszéki dolgokban pedig az első bíróság minden polgári személyes tettekben, s az adóssági, örökösödési, osztályi és bármely vagyon-visszavételi perekben, ha a perbe fogandó személyek vagy illetőleg jószágok ugyanazon egy határbeliek, azon helységnek bíráját esküdteivel, — ha pedig ugyanazon kerületbeli több helységbeliek, és különösen az adóssági pert illetőleg az adósság 3000 forintot fölül nem halad, valamint a valamely egész község elleni ily követelésekben is, a kerületi kapitányt, — ha végre a perbefogott személyek vagy jószágok több kerületekben létezők, valamint a szükevény jobbágyot visszakérő, vagy több, akár egy, akár több kerületbeli helységek közötti határperekben is, a nádori főkapitányt illesse, jellesül a szükevény jobbágyot visszakérő per, — mely iránt az előre bocsátandó nyomozást a kerületi kapitány a földesúrnak egyszerű felszólítására megtenni az 1715:101-dik czikki büntetés alatt köteles, — azon helységnek bírája és tanácsa ellen, melyben a szükevény tartózkodik, indítandó, és a nádori főkapitánytól a nádorhoz fölebbezendő levén.

A 6—8-dik ágazatokban rendeltetik: hogy a nagy- és kiskúnsági kerületek kapitányainak egy-egy, a jászkerületinek pedig két, ugyanazon kerületből választandó, ülnöke legyen, szabad levén még is nekik költségszaporítás nélkül több, részre nem hajló, és alkalmas ülnököket is magok mellé venni. Továbbá, hogy a kerületi kapitányoktól minden fölebbvihető perek a főkapitányhoz fölebbeztessenek, s ez mind ezekben mind a tulajdon első bírósági pereiben a

kerületi kapitányokat és azoknak ülnökeit, — azokat, kik a vizsgálat alatt levő perben bíráskodtak, kizárva, — maga mellé vevén ítéljen. — Végre hogy a fölebbezés a helységeknek bírától a kerületi kapitányhoz, ettől a főkapitányhoz, s emettől a nádorhoz, és nádor nem levén a királyi curiához menjen, a pernek birtok melletti vagy birtokon kívüli áttételére nézve a nádori kapitány széke úgy tekintetvén, mint vármegyékben a vármegyei köztörvényszék, és a nádori hivatalnak betöltése után a kir. curiához már fölebbvitelt, de még ott át nem vizsgált perek a nádorhoz visszaútasítandók levén.

A 9-dik ágazat rendeli: hogy az ezen kerületeknek kiváltságilag engedett pallosjog a nádori kapitánynak elnöklése és vezérlete alatt a kerületi kapitányoknak és ülnökeiknek, mennyire megjelenhetnek, jelenlétükben, és mennyire szükséges lenne, a kerületekből vagy máshonnan meghítt törvénytudóknak alkalmazásával gyakorlandó, szabad levén, mennyire országunk törvényei a fölebbvitelt megengedik, a nádorhozi fölebbvitel is.

A 10-dik ágazat a tisztválasztásokról határozza: 1) Hogy a főkapitány nevezése a nádori hatalomnál maradván, a kerületeknek közös jegyzőjét, adószedőjét és ügyvédét a mindhárom kerületnek köz gyűlése, a kerületi kapitányokat, ülnököket és biztosokat pedig az egyes kerületeknek gyűlései azokból, kiket a nádor az illető közös vagy egyes kerületi gyűlések által kijelelték, vagy más neki alkalmasabbaknak látszók közül kijelelend, három évre választssák, mind a kijelelő mind a választó akár közös akár egyes kerületi gyűlések a nádori kapitánynak elnöklése alatt tartandók levén. — 2) Hogy helységbeli bírákat, esküdteket, adószedőket és egyéb tiszteket vagy szolgákat mindegyik község magának szabadon választhasson. — 3) Hogy fontosb dolgoknak tárgyalására az érdemesb és nagyobb korú egyének közül négy ülnök, kettő a jász, kettő a kún kerületekből választassék, a főkapitánynyal, a kerületi kapitányokon és ülnökökön túl, egybeülendő.

A 11-dik ágazat rendeli: hogy a kerületeknek közös levéltára Jászberényben legyen, melybe nem csak a kiváltság-leveleik, s jelen ágazataik és egyéb közirományaik leteendő, hanem a kerületi kapitányoknak írataik is minden harmadik évnek végén beadandók, és melyből nem csak a kerületeknek vagy egyes községeknek kiváltság- és másféle okleveleik, hanem az idegeneknek is az őket illető bármily, jelesül perbeli irományaik hiteles másolatban, és pedig egy évnek lefolytaig egyszerű kérésre, ezután pedig megkereső nádori parancs mellett, az ország törvénye által rendelt büntetés alatt kiadandók.

A 12-dik ágazat határozza: hogy ha valaki a jászokat vagy kúnokat valamely földnek tulajdoni joga iránt perbe fogni akarja, a mint a követelt föld vagy egyes kerületnek vagy mind a háromnak birtokában létezik, úgy a per első esetben ugyan az illető kerületnek kapitánya és közönsége, a másodikban pedig mind a három kerületnek kapitányai és közönségei ellen a királyi curia előtt indítan-

dó, és minden ilyen per a kir. fiscus által, de a perbefogottaknak költségén és veszélyével védendő.

A 13-dik ágazatban rendeltetik: hogy a ház- vagy földeladások a helységnek tanácsa előtt, s annak pecsété alatt tétessenek, és az által jegyzőkönyvbe igtattassanak. Továbbá hogy az adósság-betáblázások egyesek ellen a helybeli tanács előtt, község ellen pedig a közgyűlésben történjenek.

A 14-dik és 15-dik ágazatok a főkapitánynak kötelességül teszik: 1) Hogy a kerületeknek fentartása főleg a közterheknek aránylagos felosztásától és pontot lefizetésétől függvén, a kerületikapitányoknak és jegyzőnek hozzájárultával a kerületek és egyes helységek közt eddig divatozott arányt vizsgálat alá vegye, a felfüzdözendő egyenetlenséget javítsa ki, és gondját oda fordítsa, hogy mind a hadi adó és annak járuléka, mind a házi terhek, ugymint a nádornak járó 3000 arany vagy 12600 forint, a tisztviselőknek és szolgáknak zsoldjaik, és egyéb szükséges költségek, mennyire ezek közadóhoz nem tartozó más alapértékből nem fűdöztethetnének, a helységeknek lakói között igazságosan és aránylagosan osztassanak fel, s a hadi pénztár a házival egybe ne zavarassék, és egyébként is az 1723:63-dik törvénczikk kellőleg megtartassék. — 2) Hogy ugyanazokkal vizsgálja meg a helységeknek belső államát, vagyis mindenik helység — a) mily összeget és minő szabály szerint szokott felosztani és behajtani? — b) mily költségekkel van terhelve, és viszont mily jövedelmekkel ellátva, s azokat mikép kezeli? — c) minő számadásokat szokott a bevételről és kiadásokról adni? és hogy ha valahol hiányt vagy kihágást veend észre, azt megorvosolván, a hanyagokat vagy kihágókat, a felesleges költségeknek megtérítésen túl kellőleg fenyítse meg.

A 16-dik ágazatban meghagyatik: 1) Hogy a főkapitány azon 5000 forintot, melylyel a jász és kún kerületek a pesti katonai kórháznak tartoznak, járulékaival együtt a közgyűlésükben igazságosan ossza fel, és annak a kitűzendő határnapon teljesítendő lefizetéséről gondoskodják, s időközben a kerületek és helységek által tett adósságoknak jegyzékét a nádori hivatal útján ő felsége elébe terjeszse fel. — 2) Hogy ezen adósságoknak kifizetése után többé a kerületek vagy helységek ő felségétől előre nyert engedelem nélkül új adósságokat tenni ne merészeljenek.

A 17-dik ágazatban reudeltetik: 1) Hogy a helységeknek bírától a kerületi, a kerületeknek közadószedőjétől pedig a nádori kapitány a kerületi kapitányokkal és jegyzővel a bevételek és kiadások fölött számot vegyen, és a nádori kapitány a helységeknek kerületi kapitány által már megvizsgált számadásait is magának adassa és vizsgálja át. — 2) Hogy a főkapitány a számadási hátramaradásokat törvény útján elengedhetlenül hajtassa be, és az átvizsgált számadásokat fülűlvizsgálás végett a helytartótanácsához évenként küldje be.

A 18-dik ágazat a főkapitánynak kötelességül teszi: hogy az oldalához adatni szokottakkal a kerületek házi gazdálkodásának tőkéjét és módját dolgozza ki, és a nádorhoz küldje be, ki azt ő felségéhez feljelenteni tartozzék.

A 19-dik ágazat előadja: hogy ő felsége mind a három kerületnek együttevée, mihelyest az iránt folyamodást teendnek, egy közöttük hitelességgel bíró, s főkapitányuknál őrizendő közpecsétet adand, mely alatt a három kerület által hozott határozatok, a főkapitány által bevégzett perek, és a jászok vagy kúnok által teendő ügyvéd- vagy teljes hatalmú biztos-vallások kiadatandnak.

A 20-dik ágazatban előadatik: hogy akkor is, midőn mind a három kerület, vagy egyes helységeknek bírái perbe fogandók, a bíróság főkapitányukat a nádor által melléje nevezendő ülnökökkel illeti, kik az elmarasztalt kerületi kapitányok vagy helybeli bírák ellen a végrehajtást a kerületeknek vagy helységeknek, valamint a magánosoknak javaiban is, ha a szükség úgy hozná magával, hatalomkarral is eszközölni, sőt magokat a helységeket is haszonhajtásaikra nézve a győztes félnek részére végrehajtás alá veheti, az ellentállásnak a kerületek kebelében indítandó perekben helye nem leendvén.

A 21-dik ágazat azokat, kik magokat ezen ágazatok rendeleteinek ellenszegenek, vagy akár fő- akár kerületi kapitányaiknak, vagy a helységek bíráinak hivatal dolgában nem engedelmeskednének, megfenyítetteti, azokat pedig, kik azoknak ellenszegülni is merészlenének, bebörtönöztetni, és perbe fogatván büntetőknek minőségéhez mérendő büntetés alá vettetni parancsolja.

A 22-dik ágazat, melyben rendeltetik: 1) Hogy bűnvádi ügyek mind a jászoknál mind a kúnoknál ítéltessenek. — 2) Hogy költségkimelés végett a fiskális pereknek előmozdítására, úgy mint eddig, csak egy, ezen kerületeknek kebelében lakozandó, közügyész tartassék. — 3) Hogy ha a szükség megkívánandja és a kerületek azért esedezni fognak, nádori alkapitány is neveztesék. — 4) Hogy mindegyik kerület pallosjoggal bírván, kebelében a büntetőknek őrzésére szükséges és alkalmas tömlöczöket építtessen, és mindent, mi a pallosjognak gyakorlatára szükséges, magának megszerezzen.

A 23-dik ágazat rendeli: 1) Hogy a főkapitány az előrebocsátottaknak megtartása végett folytonosan ezen kerületeknek valamelyikében lakozzék, s ezen kerületeknek és lakosaiknak közjaváról, a római katolika vallásnak gyarapodásáról, s az igazságnak fáradhatatlan kiszolgáltatásáról folytonosan gondoskodjék, és hivatalának kellőleg megfelelni törekedjék. — 2) Hogy a nádori kapitány és kerületi tisztviselők a szomszéd vármegyékkel a katonáknak tovább szállítása és ellátása, és egyéb azokat is illető dolgok iránt levelezzenek.

A 24-dik ágazat, melyben rendeltetik: hogy a jászoknak és kúnoknak, nemesi joggal nem bíró akár községeket akár egyeseket érdeklő, személyes és más olyan ügyeit, melyekre nézve törvény vagy szerződés erejéből felperes-

séggel nem bírnak, bármely törvényszék előtt a nádori kapitány maga neve és fölperessége alatt hivatalánál fogva mozdítsa elő.

V. Hogy a lengyelektől 1772-dik évben visszaszerzett 13, és a még hozzájuk csatolt Lublyó és Podolin uradalombeli más három, s összesen 16 szepesi mezővárost egy, 1778-diki június 5-dikén kelt, szabadságlevéllel megajándékozta, melyben régi szabadalmaikat nem csak megerősítette, hanem újakkal is bővítette. Jelesül: 1) Nekik új pecsétet adott, melynek mellpajzsában II. József és Mária Terézia neveinek első betűi állanak. — 2) Azokat, mellőzve a vármegyét, politikai dolgokban ugyan a helytartótanáctól, gazdálkodásiakban pedig a magyar udvari kamarától közvetlen függeni rendelte. — 3) Mind politikai mind kamarai dolgaiknak igazgatását egy, a földesuraságot képviselő, királyi igazgatóra (Administrator Regius) bízta, s melléje a tartományi, úgynevezett szepesi, grófon túl három ülnököt, egy jegyzőt, és egy fiskálist rendelt. — 4) A tisztviselőik választásának, az árvavagyon és kerületi pénztár kezelésének módját szabályozta. — 5) Azokat a lovas katonaságnak beszállításától felmentette. — 6) Pereikre nézve azt rendelte: hogy az első bíróság, — a bűnvádi pereket, melyek a tartományi grófnak széke előtt indítandók, kivéve, — a helybeli mezővárosi tanács gyakorolja, onnan a fölebbvitel a tartományi grófnak, annak elnöklete alatt három ülnökből és a mezővárosoknak legalább öt követéből állandó, és évenként legalább is háromszor tartandó székéhez, és ettől a kir. személynöki-székhöz menjen. Továbbá, hogy az egész kerületnek egy tiszti ügyészén túl mindenik mezővárosnak egy külön tiszti-ügyésze legyen, és hogy az ellenük indított perekben őket a kir. fiskus védeni tartozzék. — 7) A határbeli és királyi minden haszonvételeket s jövedelmeket, a vadászás, malom, érczásás, korcsmálás, húsvágás, serfőzés, piacz és vásár jogát, valamint a magvaszakadtaknak vagyonában örökösödést is, a mezővárosokra ruházta, és közöttök a házaknak és földeknek szabad adásvevését megengedte.

VI. Hogy a felfüdüzött uratlan kincsre általános jogelveknél fogva jogot tartó kir. fiskus, föld ura, és felfüdüző közötti viszályokat 1776-diki január 27-dikén és 1777-diki január 23-dikán kelt rendelményei által, elhatározó országos törvényünk nem lévén, úgy egyenlítette el: hogy a felfüdüzött uratlan kincs, ha az értéke 100 tallért fölülhaladna, a kir. fiskus, a földnek ura, és a találó között, ellenkező esetben pedig a két utolsó között egyenlően osztassék fel, a találó azonban a talált kincset, részének a kir. fiskus javárai elvesztése alatt, lekiisméretesen bejelenteni köteleztetvén.

VII. A menedékhelyeknek dolgát az 1765:27-dik czikk következtetésében helytartótanácsa által kidolgoztatta, és az az iránt tett rendelményét a helytartótanácsnak 1776-dik évi december 5-dikén kelt intézőlevele által foganatba is tétette. Ezen rendelménye által a menedékhelyek kiváltságát oly keresztény egyházakra szorította, melyekben szentségek szolgáltatnak ki, vagy az oltári

szentség tartatik, — azoknak jótéteményéből minden isteni vagy emberi fel-ségsértőket, s pártütőket, minden emberölőket vagy emberi élet ellen törőket, mindenféle rablókat, tolvajokat, pénz-, pecsét-, s közlevél-hamisítókat, gyűjto-gatókat, vagyonpazarlókat, szűzrablókat, vámcsalókat, szökött katonákat, és börtönfeltöréssel megszökő oly rabokat, kik valamely itt elősorolt büntett miatt valának befogva, kizárt, — azon kérdésnek elítélését, vajjon a mene-dékhelyre futott személynek büntette ki legyen-e a menedékhelynek jótétemé-nyéből véve vagy nem, egyedül s kizárólag a világi hatóságnak tulajdonította, és azokat, kik az egyházhoz futott bűntevőt eltítkolnák, a hatóságnak azonnal ki nem adnák, vagy elszűktetnék, a fejedelemnek legsúlyosb neheztelésén túl, a bűntevő által okozott kárnak megtérítésére szoríttatni, és egyszersmind kihá-gásukhoz mért pénzbeli büntetésben marasztaltatni rendelte.

VIII. Hogy királyi rendeletei által az emberi elmének gyalázatára oly sok századokig divatozott boszorkányüldöző pert eltörlötte, és a kínzó vallatásokat felfüggesztette.

IX. Hogy sz. István első királyunknak II. Silvester pápától nyert apostoli királyi czímetét, melyet mindazáltal már atyjának is egyszer, az 1723: 86-dik czikkben, adva találunk, — XIII. Kelemen pápa által ¹⁾ felelevenítettette, és örö-köseire átbocsátotta.

X. Hogy 1768-dik évi november 14-dikén Albert királyi herczeg helytar-tóhoz intézett kegyelmes leírásában az igazságszolgáltatásnak előmozdítására, és magoknak a törvényszékeknek sinórmértékére az addiglan hozott kir. cu-riai végzéseket egy e végre rendelt különös kiküldöttség, névszerint gróf Nicz-ky Kristóf, és oldalához adott Vörös Antal és Kelcz József ítélőmesterek által főbb tárnokaikkal együtt egybeszedetni, s az általok létrehozott munkát a hét-személyes és királyi tábláknak rendkívüli vegyes üléseiben átvizsgáltatni, és az arról adandó tudósítást felterjesztetni rendelte, mely munka a kir. curia ál-tal valójában át is vizsgáltatott, és 1769-dik october 21-dikén Albert herczeg-nek fel is terjesztetett, a mint ezt Albert herczegnek a kir. curiához és ennek a herczeghez szóló, s ezen „Planum Tabulare“ név alatt ismeretes munkának homlokán álló leveleik tanúsítják.

XI. Hogy 1779-dik évben az 1777-dik évi illírrendszabályzatot (Regula-mentum), — részint mivel az illírnemzetbelieknek vallása és privilegiumai dolgával foglalkozó udvari illírbizottság megszüntetvén, s ezen dolgaik is az egyéb dolgaikat tárgyaló udvari dicasteriumokhoz áttétetvén, némely változ-tatások szükségessékké lőnek, részint mivel maga a nemzet is attóli némely eltérésekért esedezett, — eltörölte, és az előbbi 1770-dik évi szabályzattal együtt a magyar udvari cancellariához visszaküldetni rendelvén, az illír nem-

¹⁾ Lásd: Joannis Severini Conspectus Historiae Hungariae, Pars posterior. 286. lap.

zetnek részére azon nevezetes, s maiglan divatban levő, úgy nevezett „Declarationum Illyricum“¹⁾, felvilágosító illír rendszabályzatot kibocsátotta. Ezen 70 pontra terjedő, érdekes rendelménynek tartalma e következő:

Az 1-ső pontban igéri a királyné, hogy az illír nemzetet, míg tartozó alattvalói hűségében megmarad, az általa és eldődei, Leopold, József és Károly magyar királyok által adott, s illetőleg megerősített privilegiaiknak gyakorlatában, a jelen és a karloviczi érsekhez múlt évi április 7-dikén bocsátott leiratainak értelmében védendi.

A 2-dik pont kijelenti: hogy a magyar tartományi részekben létező illír nemzet, valamint vallási és vallásszertartási dolgaiban érsekétől és püspökeitől, úgy visszont egyébként papságával együtt az ország egyéb lakosainak módjára közvetlen a kiváltságbeli előjáróságoktól és határbeli hatóságoktól, közvetve pedig a magyar királyi cancellariától függend, nem is leend ezeknek mellőzésével a királyi felséghezzi folyamodásnak helye.

A 3-dik pont előadja: hogy az érsek csak az egyházi dolgokban, nem pedig a világiakban is, feje az illír nemzetnek, melynél az érsekválasztásnak joga ezután is megmarad ugyan, hanem a választás megerősítésének, s a nemzet gyűlekezetébeni kihirdetésének, és a választott érsek hűség esküje letétele utáni beszékezésének joga a felségnek fentartatik.

A 4-dik pontban az érseknek kötelességül tétetik: hogy a püspöki stóladózások iránt azon modort szorososan tartsa meg, mely azon szertartású püspökökre nézve megrendelve van. Továbbá előadatnak az érseknek jószágbeli és egyéb különjüvedelmei, jelesül: 1) Hogy a kamarai pénztárakból, az 1749-dik augusztus 2-dikán kelt kir. válasz szerint, az eszékből ugyan 6000, a temesiből pedig 3000 forintot húzand. — 2) Hogy a Delya jószágot, míg más egyenlő jüvedelműt helyette Horvátországon kívül ő felségétől nyerend, bírni fogja. — 3) Hogy azon Veradin faluból és Pencovecze pusztából húzott 5000 forint helyett, melyet a gergeteki monostornak régi állapotjába helyezése által elveszt, míg más alapérték előkerül, a kir. kincstárból 5000 forintot húzand, a gergeteki monostornak visszaállításával egy időben mindazáltal a zsinat által eltörlni rendelt monostorok eltörlendők levén. — 4) Hogy a 22-dik pontban elősorolt szentelési taksákat és egyéb jüvedelmeket is húzandja.

Az 5-dik pontban eltöröltetik azon jog, melyet a görög nem-egyesült papság a szertartásukbeli világiaknak holtok után maradt vagyonában különbféleképen bitorlott, és ugyanazon papság a külföldről ő felségének örökös birtokaiba jüvő nem-egyesült egyházi egyének felett bitorlandó minden, akár halál által megürült vagyon elfoglalási, akár egyéb joggal éléstől eltiltatik, s egyszers-

¹⁾ Lásd a helytartótanácsnak ezen rendelményt magában foglaló s 1779-diki szeptember 16-dikán Karlovicz városához kelt intézőlevelét.

mind a gyermek és rokonok nélkül elhalt nem-egyesült papi egyének hátramaradt vagyona iránt következők rendeltetnek: 1) Hogy az elhunynak pappá léte előtt bírt ingatlan vagyonához a megye püspökének semmi joga ne legyen, hanem az a földesúrra szálljon, az által más jobbágnak adandó. — 2) Hogy annak papsága alatt szerzett ingatlan vagyona a földesúr által törvény rendelete szerint váltassék meg, vagy adassék el, és az érte bejött pénz tömegéhez csatoltassék. — 3) Hogy az elhunó pap ezen pénznek és egyéb ingó vagyonának, a netalán létező adósságainak lehúzása után fenmaradó, harmadrészeről akár ajtatos akár világi célokra, de csak a cs. kir. örökös tartományoknak kebelében, végintézetet tehessen, két harmada pedig a temetés és szokott imák terhe mellett a megyének püspökére szálljon, és ha a püspöknek joga a végintézet által megsértetnék, a végintézet érvénytelennek tartassék, s ily esetben, valamint akkor is, ha az elhunyt végintézet nélkül múlt ki, az egész tömeg a megye püspökéé legyen.

A 6-dik pont előadja: hogy ő felsége, valamint már előbb, eldődeinek példája szerint, a törvény szerint őtet illető örökösödésről érsekeiknek és püspökeiknek hátramaradt vagyonára nézve egészen lemondott, úgy ezen lemondását a nemzetnek javára továbbra is megerősíti.

A 7-dik pont rendeli: hogy az érsek vagy valamelyik püspök meghalván, a tulajdona és az egyházhoz tartozók között különbség tétessék, jelesül ezekből se a főpap se más valaki semmit magának ne tulajdonítson, és a végre, hogy ezen különbség iránt későbbben per ne támadhasson, minden nem csak érseki és püspöki, hanem lelkészi egyházban is azonnal két egyházórzó (Epitropus vel Ecclesiae Custos) rendelendő, és a helybeli előjáróság előtt az egyháznak minden ingó és ingatlan javairól s szentelt szereiről lelettár két példányban, egyik a püspöki hivatalnak, másik az egyházórzóknak számára készítendő, abba a későbbben azokhoz járultak is beirandók levén. Továbbá hogy az egyháznak pénze mindenütt három kulcs alatt tartassék, s egyik kulcs az egyházórzóknél, másik a helybeli lelkésznél, harmadik az uradalom által nevezendő tisztnél legyen, s közülök egyik a másik nélkül semmit abból ki ne vehessen, és ha a kulcsot tartó tiszt a számadások vizsgálatánál, lelettár egybeazonlításánál, vagy pénzkiadásnál jelen lenni gátoltatnék, maga helyett mást állítson. Végre, hogy a lelettárkészítésnek és az évenkénti számadás vizsgálatának alkalmával vendégségek, napidíjak, vagy bármily költségek által az egyház vagy község ne terheltessek.

A 8-dik pontban az érsekségnek akkori vagyonáról rendeltetik: 1) Hogy az érsekséghez régtől tartozó azon jószágok és hozzájuk kapcsolt ingóságok, továbbá mindazon drágaságok és ezüst házi szerek, melyek az ő felsége által készítettet, s egy példányban a magyar udvari cancellariánál, másikban az érseki lajstromozó hivatalnál tartandó lelettárban foglaltatnak, az érseknek adassanak

át; ki azokat használhassa ugyan, de azokból semmit se örökül se zálogul el ne idegeníthessen, sőt az ingatlan jószágokat a műveléshez elégséges gazdasági szerekek együtt jó karban tartani, és minden drága ingóságokkal és könyvtárral egyetemben utódjának sértetlenül meghagyni köteleztessék, s ezekre assistensei gyorsan felvigyázni, magoknak a drágaságokat minden második évben előmutattatni, s a könyvtárt, gazdasági szereket, és ingó javaknak államát gondosan átvizsgálni tartozzanak. — 2) Hogy az egyházhoz tartozó drága ezüstszerek és szentelt ruhák az érsekségnek vagyonától különöztessenek el, és a karloviczi érseki egyháznak, részint annak, részint az érseknek használatára, adassanak át, és azon egyháznak lelettárába igtattassanak, megengedtetvén mindazáltal az érseknek addig is, míg azon állítmányát, hogy azok az érsekséghez tartoznak, bebizonyítandja, azokat egyházi hivatalkodásánál más egyházakban is használni. — 3) Hogy azon pénzösszeg, mely az elhalt érseknek és püspökök hátramaradt tömegének eladásából bejövend, vagy a közpénztárnak, vagy pedig magánosoknak elégséges bátorság mellett kölcsön adassék, szükség levén mégis az első esetben ugyan a kölcsönzést csupán tudomás végett ó felségének feljelenteni, a másodikban pedig annak helybenhagyását is kieszközölni. Továbbá, hogy a tőkepenz maga ugyan nemzeti elidegeníthetlen tömegnek neve alatt sértetlenül tartassék, kamatai pedig ó felségének határozata szerint a nemzetnek javára fordíttassanak, s az érsek assistenseivel mind a tőkéről mind a kamatokról oklevelekkel igazolt számadást adni tartozzék.

A 9—11-ik pontok rendelik: 1) Hogy az elidegeníthetlen alaptőkére és az érseknek használatára hagyottakra pontos felügyelés végett, az érsek mellé, nem-egyesült vallású három segédülő (Assistens) adassék, t. i. a papság részéről egy püspök, a katonákéról egy főtiszt, és a tartománybeliekéról egy előkelő karloviczi vagy újvidéki vagy más községbeli lakos, kik a rendkívüli eseteken kívül minden második évben Karloviczon megjelenni, és a verőczei fő- vagy alispánnal és a slavóniai hadikormányval együtt, — kikhez az eddigi eszéki ily megbizottság helyett ily eljárásra nézve utasítva vannak, — az ó felségétől adott útasítás szerint mind az elidegeníthetlen nemzeti, mind pedig a karloviczi iskolai alapról számadást tétetni, s azt gondosan megvizsgálni tartoznak, a fő- vagy alispán és a hadikormány a dolognak mibenlétéről ó felségének véleményes jelentést tenni köteles levén. — 2) Hogy ha ki a segédülők közül halál vagy hosszabb távollét miatt tisztében el nem járhatna, azt azon segédülő, kinek tudtára esett, az érseknek azonnal bejelenteni, ez pedig helyébe ó felségének más alkalmas egyént kijelelni, és a kir. megerősítést bevárni tartozzék.

A 12-dik ágazatban az elhunyt érsek tömegének, a 28-dik pontban alább leírt mód szerint teendő, tárgyalása a slavóniai hadi főnökségre bízatik, és az érseki segédülőknek, vagy ha közülök hevenyében Karloviczon senki jelen nem lenne, a hely bírójának, ha nem-egyesült görög vallású, ellenkező esetben

pedig egy arra kiküldendő ily szertartású tanácsbelinek kötelességül tétetik: hogy az elhunyt érseknek holmiját tüstént, mielőtt a slávoniai katonai főnökség által lelettár készíttethetnék, bátorság végett lepecsételje, vagy a mennyire fentarthatók nem lennének, lelettárba vegye, és arra ügyeljen, hogy abból semmi el ne sikkasztassék.

A 13-dik pontban az érseki segédnöknek meghagyatik: hogy az elhunyt érseknek temetését, melynek költségei annak tulajdon vagyonából fizetendők, és 3000 forintot soha, sőt ha vagyona annál csekélyebb volna, annak erejét sem haladhatják túl, ugyanazon alkalommal rendeljék el.

A 14-dik pontban az érsek udvarának, és gazdaságának költségeiről széknének ürülsége alatt rendeltetik: 1) Hogy az elhunyt érsek udvarának és cancellariájának személyzete, — melyek közül amaz legfőlebb 2 megyei vicárból, 1 nagy prépostból, 1 archi- és 1 protodiakónból, 1 káplányból és 1 gyóntatóból, amaz pedig 1 titoknokból, 1 jegyzőből és 3 írnokból állhat, — előbbi zsoldjaikat, kivéve ha ki közülök kolostorába visszatérni akarna, a széknének üressége alatt is tartsák meg. — 2) Hogy az itt érdekletteknek szolgálatára csak a legszükségesb cseléd, és marhamennyiség tartassék meg. — 3) Hogy az érsekségnek igazgatója (Administrator) a fenérdeklett egyházi és világi tiszteknek, a házi és gazdasági szolgáltnak, és a marháknak élelmezésében, s tűzhelyre és fűtésre szükséges fának szolgáltatásában lehetőségig takarékos legyen. — 4) Hogy széknének ürülsége alatt a szőlők és szántóföldek kellő móddal és időben műveltessenek, a lakó és gazdasági épületek jó karban tartassanak, az e czélokra teendő kiadásokról pontos számadások készíttessenek, minden akár egyházi akár világi tiszték által, kik bevételekkel és kiadásokkal foglalkoznak, azok fölött, ha szükséges lenne, esküvel is hitelesítendő napló vitessék, és minden 10 forintot meghaladó tétel hiteles nyugtatvánnyal igazoltassék. — 5) Hogy az érsekségi igazgató a teendő kirándulásainak költségeire 300 forintot, igazgatásának jutalmául pedig a lakásán, Karloviczon, kívül hivatalkodásban töltött mindenik napra, beleértve önmagának, cselédeinek, vendégeinek, lovainak tartását és fuvarait is, 12 forintot húzzon. — 6) Hogy mikép az érseknek halála után az érseki segédnöknek kötelessége az érseki jövedelmekből teendő, előbb megállapított, költségeket rendbeszedni, a nemszükséges házi és gazdasági szolgáltnak elbocsátani, a nemszükséges lovakat eladni, és az új érseknek beszékeztetése után a széknének ürülsége alatt érseki jövedelmekről pontos számadást tenni; úgy minden fenérdeklett költségek nem az elidegeníthetlen érseki alaptókéből, hanem az időközben bevett jövedelmekből fizetendők, és mennyire lehetséges, megszorítandók.

A 15-dik pontban az új érsek választásának és az e végre tartandó gyűlésnek költségei az érsekség igazgatójának ítéletére hagyatnak ugyan, de még is oly megszorítással, hogy a kir. bízottnak fogadásánál tisztelkedő katonáknak

adandó 100, s az érsek megerősítésének kihirdetésekor, és székeztetésekor kisütendő mozsárokhoz szükséges lóporra, szolgáló 100, és az ugyanazon ünnepekénél tisztelgő katonáknak fizetendő 300 forinton túl, a költségek 1500 forintnál többre ne rúgjanak, és mindezen költségek a székeknek ürültsége alatt bevett jövedelmekből fizetessenek.

A 16-dik pont rendeli: hogy mindaz, mi az elhunyt érseknek vagyonából, adósságainak kifizetése, és temetési költségei, vagy a szék ürültsége alatt jövedelmekből az új érseknek beszékeztetéséig tett kiadások után megmarad, a nemzetnek elidegeníthetetlen tömegéhez csatoltassék; s hogy ugyanazért a slávoniai hadi főnökség az elhunytak nem eléggé bátorságos helyre kölcsönözött pénzeinek beszédéséről, s ingó vagy ingatlan javainak és drágaságainak árveréséről gondoskodjék, az árverésnek napját határozza meg, és mind a szomszéd hatóságoknál mind pedig az újságlevelek által hirdettesse ki, az árverés a hadi főnökségnek biztosa és az érsekségnek igazgatója előtt tartandó, és a bevett pénzek a fent már előadott mód szerint az elidegeníthetetlen nemzeti tömeg részére vagy közpénztáraknál, vagy elégséges bátorság mellett magánosoknak kamatra adandók levén.

A 17-dik pontban határoztatik: hogy valamint valamely püspöknek vagyonát fölülmúló adósságai sem érsekét, sem püspöki utódját, sem a nemzetet nem terhelhetik; úgy az érseknek illetlen adósságai sem háromolhatnak sem érseki utódjára, sem az érsekség vagyonára, legkevesebb pedig az egész nemzetre, hanem csupán az adós érseken, és halála után tulajdon vagyonán követelhetők.

A 18-dik pont a nemzeti alaptörvény végintézetek általi megsértésének megelőzésére rendeli: hogy ezután az érsek vagy püspök végintézet által csak az adósságainak levonása után megmaradt vagyonának feléről, és csak a cs. kir. örökös tartományoknak kebelében rendelkezessék; másik fele, az érsekének ugyan a 16-dik pont szerint a nemzetnek elidegeníthetetlen tömegére szálljon, a püspöké iránt pedig a 29- és 30-dik pontok tartassanak meg.

A 19-dik pontban rendeltetik: hogy a nemegyesült görög püspökségeknek székkürültsége alatti jövedelmei ne az érseké vagy püspökség igazgatójéé, hanem a nemzet elidegeníthetetlen tömegéé legyenek; a püspökség igazgatójának azonban, annak kérelmére, az udvari cancellaria által évnegyedenként meghatározandó jutalma, és a püspökségnek szükséges költségei azokból fizetessenek, az igazgató köteles levén a bevettekről és kiadottakról az érseknek és segédlöi-nek számadását benyújtani, ezek pedig vizsgálat végett az eszéki illír biztosság helyébe (10. pont) rendeltetteknek átküldeni.

A 20-dik pontba őfelsége az érseki vagy püspöki szék ürültsége alatti igazgatónak mindegyik alkalommal kinevezését magának fentartja, és e végre minden előforduló székkürülést az udvari cancellariához késedelem nélkül feljelen-tetni parancsol.

A 21-dik pontban rendeltetik: hogy a püspökségekre és más egyházi méltóságokra ne csak az érseki udvarban vagy püspökök oldala mellett levők, hanem más képes és kitűnő jellemű papok vagy kolostorbeliek is mozdíttassanak elé, következőleg a mindenkor királyi biztos jelenlétében tartandó zsinati választásokban azokra vétessék főbb tekintet, kik a kolostorbeliek és más kijeltek közül egyházi jog- és más tudományokbani jártasságuk, érdemeik, észbeli tehetségeik és erényeik által jeleskednek. Továbbá megújítatik azon már előbb kiadott kir. rendelet, melynél fogva az érseknél akár új püspökválasztás akár más ok végett tartandó minden zsinatgyűléshez előlegesen a királyi beleegyezést felkérni, és azt a kir. kiküldött biztosnak jelenlétében tartani szükséges, és hogy valamint a zsinat által történt minden választások s határozatok megerősítés végett a felséghez felterjesztendők, úgy minden a zsinathoz kiküldött biztosnak vezérlése szerint tárgyalandó, s a megtörtént választás vagy más akármiféle határozat annak bejelentendő, és az érseknek legfelsőbb helybenhagyás vagy további elintézés iránti folyamodása is az eredeti szavazatokkal együtt a felséghez ő általa felküldendő; végre hogy minden más külön esetben, — a vallásnak ágazatait illető dolgok tárgyalásán kívül, — az a végre mindenkor különös megbízással ellátandó kir. biztosnak jegyzőjével együtt a zsinatban vagy más gyűlésben mindenkor jelen kell lennie, és a gyűlésben az alább A betű alatti szertartás mindig pontosan megtartandó. — Utóljára eléadatik: hogy a karloviczi illír érsekség alá csak a verseczi vagyis káransebesi, temesi, bácsi, aradi, pakráczai, budai és károlyvárosi nemegyesült görög püspökségek tartoznak.

A 22-dik pont az alsó és főbb papságnak érsek és püspökök iránti tartozásaikról rendeli: 1) Hogy az érseknek az új püspököt megerősítő bulláért a verseczi- vagy temesitől 200, a bácsi- vagy araditól 150, a pakráczitól 125, a budai- vagy károlyvárositól 100 körmőczyi arany járjon, s többet azért az érsek semmiféle cím alatt ne követelhessen, s a házat, kerteket, gazdasági szereket, püspöki ékességeket, s előde könyveit neki ingyen átadni tartozzék, és az előbb püspökfelszenteléskor adatni szokott fényes ebédek és más ünnepélyek szűnjenek meg. — 2) Hogy a szent rendek ezután ingyen adassanak fel. — 3) Hogy az archimandriták, hegumenok, s vicariusok beültözéséért vagy egyházi méltósággal felruházásokért semmi se vétessék. — 4) Hogy a lelkészt beültöztető oklevélért, vagyis syngelia nevében (Bihar vármegyének az aradi megyébe tartozó részét, hol a püspökkel eziránt kötve létező külön szerződés megtartandó, kivéve) az ne többet fizessen, mint híveinek egy-egy házából 30 krajczárt, s azt is oly megszorítással: hogy ezen fizetés, bár hány ház tartoznék a lelkészséghez, 50 forintot soha fölül ne haladhasson, és ha több lelkész volna egy lelkészségben, a kineknek részére jutó háznak száma határozassék meg, és kiki csak az ő részére jövő házaktól fizessen, ezen fizetést azon-

ban a lelkész híveire ne tolhassa. — 5) Hogy a püspök egyház-felszentelésért 9, hordozható oltárért pedig 3 aranynál többet ne vehessen. — 6) Hogy a lelkészek „sydoria“ vagy évi fizetés nevében püspökeiknek ezután minden lelkészségükhöz tartozó háztól 3 krajczárt, és pedig a házak birtokosainak terheltetése nélkül fizessenek.

A 23-dik pontban az alsóbb papságnak felsőbb általi akár pénzben, termékben, s fuvarban, akár jobbágyi szolgálatban, az előbbi pontban foglaltakon túl, teendő egyéb, habár előbb gyakorlatban volt adózásokra, főleg a nagyobb ünnepi vagy névnapi ajándékokra vagy utazásra adni szokott költségekre szorítása, valamint bármily gyűjteléktételek is, szigorúan eltiltatnak.

A 24-dik pontban hasonlóképen eltiltatnak a zsinattartási és más előforduló költségek fejében némely megyékben divatozott pénzszedések is, az ily költségeket az érsek vagy püspök tulajdonából fűdözni tartozván.

A 25-dik pontban a püspöknek egyházlátogatáskor adni szokott ingyenes fuvarok iránt rendeltetik: hogy ha a püspök ily, ezután is csak királyi engedelemmel tétethető, egyházlátogatásra menend, szándékát előre a vármegyének jelentse be, mely a földes urasággal egyetértőleg a szükséges ingyenes fuvarokat, hol azok gyakorlatban voltak, megrendelendi, másféle utazásaiban a püspök fuvarát tulajdon érszenyéből fizetni tartozván.

A 26-dik pont, nehogy az ország útján kívül küldendő hivatalos püspöki leveleknek vitelével a lelkészeknek, egyháziaknak vagy egyházórzóknak házaik, vagy magok a papok terheltesse, azt rendeli: hogy az ily leveleket a vármegyének huszárai, és helységeknek bírái más hivatalos levelekkel együtt szolgáltatassák illő helyeikre, és a lelkészek se terheljék egyháziaikat vagy órzóikat akár önmagok akár püspökeik leveleinek hasonló hordásával vagy más jobbágyi szolgálatokkal.

A 27-dik pont eltörli mindazon bármily adakozásokat, melyeket akár a papok akár a világiak a püspöki vicároknak vagy exarcháknak, és ezek helyébe helyettesített protopópáknak eddig tenni szoktak, s névszerint a mindenik falu által ezen utólsóknak, a vicárok helyett tett egyházlátogatáskor adni szokott egy vagy több forint fizetést is, ezen hivatalnokoknak tartása jövőre a püspökök által magokra levén vállalva.

A 28-dik pont az elhunyt püspököknek tömegéről rendeli: hogy a helybeli hatóság, melyhez a tömegnek tárgyalása tartozik, míg ő felsége püspökségigazgatót rendelend, annak sértetlenül tartására vigyázzon, a temetési költségeket az azt rendezőnek előlegezze, az ingóságokat, főleg a nagyobb értékűeket lepecsételve, vagy zárt és lepecsételt szobában tartsa, vagy pedig bíróilag összeírva valamely ismert hitelű férfinak őrizetére bízza; mihelyest pedig a püspökség igazgatója hivatalába lép, azzal és a püspöki egyház két őrzőjével s a püspöki székek két ülnökével a püspöknek vagyonát az egyházétól elválasztván,

ezt az igazgatónak adja át, amazt pedig lelettárba vegye, s az egész tartományban teendő kihirdetés és megbecsültetés után három hétnek közbetételével nyilvános árverés útján adja el, és az elhúnytnak netalán létező követeléseit is beszédvén, vagyonának tevőleges állapotját tisztába hozza, s az egész tömeget hatósági letételbe vegye. Továbbá hogy hitelezőivel, kik még a lelettár készítése előtt két hónapi határnapnak kitűzésével egybehivandók, a rendelendő tömeggondnok által kiegyenlítettvén, vagy illetőleg bíróilag elítéltetvén, az elhúnytnak minden adósságait, valamint az általa tett hagyományokat is, ha végintézete a fenebbi 18-dik ponttal egybehangzik, fizesse ki, és a tömegnek hátramaradt részét ajtatos czélokra fordítás végett nyugtatvány mellett az érseknek adja át.

A 29-dik pont előadja: hogy a püspök utódjának nem csak a már régtől fogva a püspökséghez tartozók, úgymint a ház, majorok és kertek, hanem a püspöki épületekben létező házi szerek, a gazdasághoz tartozó marhák és eszközök, a könyvek, s az egyház lelettárába nem foglalt püspöki ékességek is átadandók; ellenben pedig mindaz, mi kész vagy tőkepénzben, drágakövekben, egyházhoz nem tartozó arany- vagy ezüstben, borban, gabonában, termékekben, fejer ruhában, öltönyökben, s gazdasághoz nem szükséges lovakban, kocsikban, szarvas marhában, sertésekben, juhokban jelen van, az elhunyt püspöknek tömegébe helyezendő, s az előbbi pont szerint tárgyalandó.

A 30-dik pont rendeli: hogy mindaz, mi az elhunyt püspöknek vagyonából az adósságoknak, temetési költségeknek, és a püspökségnél hagyandóknak levonása után megmarad, a mennyire arról érvényesen nem rendelkezett, két részre osztassék, s fele a nemzet elidegeníthetetlen tömegéhez, fele a karloviczi iskoláknak alapértékéhez, melynek jövedelmei hova legyenek fordítandók, az előfordulandó körülményekhez képest ő felsége határozandja el, csatoltassék.

A 31-dik pontban ő felsége a protopresbyterségek számának, és kerületeik állandó kijelelésének felterjesztett tervét helybenhagyja, és jövőre pontosan megtartatni parancsolja, egyszersmind megengedvén: hogy a protopópa minél ügyesb egyén, és az egyházlátogatásoknak könnyebbsége végett nagyobb helységbeli lelkeszséggel bíró legyen, s melyben több pópák léteznek.

A 32-dik pont a protopópának, — kinek tisztje az alatta álló lelkészeknek fegyben tartásában, s hivatalteljesítésre szorításában, és a keresztek, megholtak, házassulók, és gyónók jegyzőkönyveinek minél-előbbi behozásában, s azokra felügyelésben áll, — jutalma iránt határozza: 1) ugyan az érseki, bácsi, verseczi, budai és aradi megyékre nézve: *a*) Hogy a protopópa tulajdon lelkészi állomásában a közös stólai jövedelmekből ezután is félrészszerrel többet kapjon az azon állomási egyéb pópáknál. — *b*) Hogy az évenként adandó sydoriától ment legyen. — *c*) Hogy neki minden alatta álló lelkész, követke-

zól a lelkésségben melléje adott is, 100 oka tiszta búzá, vagy ha azoknak az inkább tetszenék, két forintot adjon. — d) Hogy a házasságra lépőknek megtörtént kihirdetéséről adandó tanúlevélért hét krajczárt vehessen; az összekelésre eddiglen általok adatni szokott engedelmi levelek azonban mind a katonai mind a tartományi kerületekben, úgynint kinekkinek az illető parancsnoka által ingyen adandók, és a katona által egybekelés előtt bemutatandók, jövőre teljesen eltöröltetvén. — 2) A károlyvárosi és pakráczai megyebeli protópákra nézve pedig, kik eddig semmi különös jövedelmet nem húztak, azt: hogy ezután mind az évenkénti sydoriának, mind a beruházási levélért járó díjnak vagyis syngeliának fizetésétől mentek legyenek, és minden alattok álló lelkéssztől évenként annyi krajczárt, segédpénz neve alatt, vehessenek, a mennyi ház kinekkinek lelkésségében létezik. A házasságra kelésre engedelmet adó levelekről fen előadott rendelet pedig ezen megyékre is kiterjesztetik.

A 33-dik pont a papnövendéki iskoláknak felállítását, mivel e célra elégséges tőke nem létezik, és az e célból teendő gyűjtélékek több észrevételek miatt meg nem engedhetők, ideiglen felfüggeszti.

A 34-dik pont rendeli: hogy a diáconságra vagy presbyterségre felszentelendők, vagy lelkésséget nyerni kívánók ne csak tanítójoktól tanulásukról tanúlevelet előmutatni tartozzanak, hanem az általok elnyerni kívánt rendhez vagy hivatalhoz megkívántató tudományokból mindenik csődületnek alkalmával a püspökiszék által szigorúan ki is hallgattassanak, s azokhoz csak az eléggé alkalmasok bocsáttassanak, lelkésségre pedig a csődülők közül csak az arra legméltóbb alkalmaztassék, nehogy őfelsége a híveknek java végett e részben szűkebb korlátokat szabni kényszerüljön.

A 35- és 36-ik pontok rendelik, amaz ugyan, hogy lelkésszé vagy pópává csak őfelségének örökös tartományaibeli alattvaló nevezethessék, — emez pedig, hogy szerzetesi fogadáshoz vagy egyházi felsőbb rendeknek felvételéhez keresztlevelel által igazolandó 25-dik éve előtt senki se bocsáttassék.

A 37-dik pontban a papság felesleges számának megszorítására, mivel az által a közadónak tőkéje nagyon szenved, és a községek a pópaházaknak adómentessége, s a pópáknak marhatartása és mezei gazdasága által feletten terheltenek, és a helységhez tartozó szántóföldek, rétek, s legelők használatában megkurtíttatnak, következő határozatok tétetnek: 1) Hogy 130 nem-egyesült házat meg nem haladó lelkésségben csak egy, 250 ily házat meg nem haladóban csak két, az e számot meghaladóban három hivataloskodó pópá legyen; s háromnál többre a pópáknak száma királyi beleegyezés nélkül sehol se emelthessék. — 2) Hogy az itt rendszeresített pópáknak számába a protópópa is beszámítva értessék, és hogy azoknak ezen száma sem az ajtatosság vagy kereskedés végett valahova összeseregülő nép, sem a püspöknek valamely lelkészálomásbani gyakoribb hivataloskodása miatt meg ne nagyobbíttassék. — 3) Hogy

azon pópáknak kiválasztásában, kik ezen szabály szerint hivatalaikban meghagyandók vagy feleslegeseknek nyilvánítandók, a megyei püspök ne az idősbségre, hanem az ügyességre, erkölcsi jámborságra, és érdemekre tekintsen, s a feleslegeseknek nyilvánítottakat, a mennyire lehetséges, más közhasznú, főleg pedig tanítói hivatalra alkalmazza, és míglen az ilyenek alkalmazást nem nyertek, új pópákat nevezni ne szabadjon.

A 38-dik pontban keményen megtiltatik: hogy senki se merészelje magát Iperyben vagy más törökországi helyen presbyterré szenteltetni, vagy archimandritává tétetni, s hogy külföldi valamint pópa, úgy szerzetes se lehessen, és parancsoltatik: hogy a püspökök a szent földről jövetelt ürügyül használó, s a népnek pénzét kicsaló külföldi vándor szerzeteseknek szent foglalkozásokra vagy alamizsna-szedésre, — mi a benszülötteknek is tilos, — engedelmet ne adjanak, hanem mihelyest itt létezésük tudtokra esik, őket, honnan és mi okból jöttüknek, s meddig maradó szándékuknak kijelelésével együtt, a legközelebb lakó tartományi vagy katonai hatóságnak cselekvéseikre felügyelhetés végett azonnal jelentsék be. Továbbá kijelentetik: hogy királyi engedelem nélkül semmiféle egyházi külföldi személynek az országban tartózkodni nem szabad, és az ily engedelem nélkül itt létezők azonnal elmozdítandók, s hogy viszont a honunkbeli nem-egyesült pópáknak és szerzeteseknek, az illető világi hatóságnak engedelve, és útazásuk céljának előre teendő bejelentése nélkül, külföldre kimenni a vándorlókra szabott büntetés alatt tilos.

A 39-dik pontban előadatik: hogy a világiaknak egyháziak iránti tartozásaik a C betű alatti stólaszabályban, mely egy példányban rácز vagy oláh nyelven minden templomnak ajtajára szegezendő, és egy másikban minden helységnek bírójánál tartandó, foglaltatnak, és hogy minden azokon túli, eddiglen bitorlott, adakozások eltöröltetnek; továbbá, hogy a püspökök azokon kívül, mik különös, ezután minden változtatás nélkül megtartandó szerződésekből királyi parancs mellett meghatározva vannak, a világiaktól egyebet semmit sem követelhetnek.

A 40-dik pont által minden helybeli hivataloskodó pópák, a velük egy házban és egy kenyéren vagyon-közösségben élő atyafiaikkal együtt, ha azok már pópává lételek előtt velük osztatlan állapotban voltak, a tartományi magyar részekben minden adótól, és egyéb tartozásoktól felmentve hagyatnak.

A 41-dik pont rendeli: hogy a házasulandók a régen divatozó mód szerint, és pedig jövőre még oly megyékben is, hol eddig máskép történt, mindenkor a jegyesnőnek lelkésze által, és a háromszori kihirdetésnek előre bocsátása után, — mit a püspök kemény büntetés alatt csak rendkívüli esetekben és minden taksavétel nélkül engedhet el, — adassanak össze.

A 42-dik pontban azon tapasztalt visszaélés ellen, melynél fogva a holttesteknek eltemetése sokára halasztatik, és a szegények nem a temetőbe, ha-

nem országútnak mellé temettetnek, jövőre rendeltetik: 1) Hogy a pópák, hívataluknak vesztesége és a temetési stólának vagyonukból megvétele alatt, a szegényeket ingyen temessék el, és a temetést a megholtak szegénysége miatt semmikép el ne halaszszák, s ha az illető pópa ezen rendeletet nem teljesítné, azt a falu bírójának bejelentésére a legközelebbi helységnek pópája hasonló büntetés alatt teljesíteni késedelem nélkül tartozzék, és ezen rendeletnek pontos megtartása fölött mind a püspökök, mind a politikai hatóságok gondosan őrködjének. — 2) Hogy a temetésnek idejére és helyére nézve az egészség ügyében közrebocsátott rendeletek szigorúan teljesíttessenek. — 3) Hogy azon szokást, melynél fogva a nem-egyesültek a vízbeholtakat nem a temetőbe, hanem a folyó mellett takarítják el, püspökeiknek vallomása szerint is balliedelmen alapulván, a püspökök kiirtani iparkodjanak.

A 43-dik pontban a némely megyékben protópópák, epitrópok, vagy éppen püspökök által kiadni szokott temetési czédulák, mint süszégtelenek, az azoktól néhol vétető 7 krajczárnyi taksával együtt, teljesen eltöröltetnek, a temetéskori harangoztatásra kényszerítés, sőt csak unszolás is eltiltatik, és ha kik harangozást kívánnának, akárhányszor tétetnék a harangozás, tőlök egyszerűen többször és többet, miut a gazdagabb jobbágytól 20, a középsszerű vagyonútól 15, és a szegénytől 10 krajczárt venni meg nem engedtetik. Továbbá kijelentetik: hogy az itt fenébb és a stólarendszerben kijelleteken túl az egyháziak kemény büntetés alatt a világiakat semmi más adózásokra nem szoríthatják, és hogy ezekből önként követezik azon visszaélésnek is tilosok közé tartozása, melynél fogva a pópáknak özvegyeitől férjöknek hol lova hol könyvei temetési fizetésnek czíme alatt elvétetni vagy valamely általok nem kívánt holmikért fizetés követeltetni szokott. Végre megerősíttetik azon királyi rendelet: hogy a világiaknak végrendeleteit a papság se ne készítse, se írásba ne tegye, az mindazáltal a világiaknak továbbra is szabadon hagyatván, hogy ajtatos hagyományokat, de mégis csak a kir. örökös tartományoknak kebelére nézve, rendelhessenek.

A 44-dik pont rendeli: hogy a pópák a gyóntatásból a nagyobb kolostorokkal bíró megyékben se zárassanak ki, hanem azt mindenütt az időkné különbsége nélkül gyakorolhassák, és lelkészségre csak oly egyének alkalmaztassanak, kik a gyóntatásra elégséges készülettel bírnak.

A 45-dik pontban azon nem-egyesült egyházi törvényen nem alapuló, s előbb már eltörölt szokás, melynél fogva a megözvegyült pópa kolostorba menni, s a szerzetesi fogadást letenni kényszerítteték, és az által gyermekei nyomorúságnak kitétetének, jövőre is eltöröltnek nyilváníttván, rendeltetik: hogy az előzvegyült lelkész lelkészségében hagyassék, és senki, akár pópa, akár más egyházi egyén kolostorba akarátja ellen máskép ne küldessék, mint nagyon éltés kora, vagy fölötte gyarló egészsége, vagy más egyházi törvényen alapuló ok miatt, és a megye szent székének ó felsége elébe is terjesztendő határozata mellett.

A 46-dik pontban ő felsége különös kegyelméből beleegyezik abba: hogy a nemegyesült kolostoroknak kevesbítése tovább ne folytattassék, azon kolostorokat egyedül kivéve, melyeket a zsinat eltörlendőkné határozott.

A 47-dik pontban a kolostorok iránt rendeltetik: 1) Hogy az archimandritáknak kinevezése az eddig divatozott mód szerint történjék ezután is, s ugyanazok és a hegumenok másképp hivatalaiktól el ne mozdíttathassanak, mint ügyöknek szentszék általi megvizsgálása és elitélése mellett, de viszont: hogy az így elmozdítottak a szentszéki ülnökségüket is mindig veszítsék el. — 2) Hogy minden monostornak jövedelmeiről a számadás minden évnek végén tüstént benyújtassék a megye püspökének, és a szentszék által szigorúan átvizsgáltatván, ennek vizsgálatával együtt az érseknek küldessék be, kinek az leendő főleg a gondja: hogy a monostoroknak vagyon- és személybeli állapotjáról az illető udvari dicasteriumoknak, akármikor kívántatni fog, kimerítő jelentést tehessen. — 3) Hogy kolostorba senki be ne fogadtassék, ki az illető hatóságnak tanúlevelével be nem bizonyítja, hogy ő felségének örökös tartománybeli alattvalója, és hogy senki előbb szerzetesi fogadáshoz ne bocsáttassék, mint élete 25-dik évének betöltével. — 4) Hogy a monostoroknak alamizsnát szedetni akár pénzben akár termékekben szabad ne legyen; az önként nyújtandók pedig az egyháznak javára fordíttassanak, és a számadásban külön pont alatt előadassanak. — 5) Hogy a tűz, víz, vagy általános rossz termés által inségre jutott kolostor a helytartótanácsához, az illető hatóságnak tanúlevelével ellátandó folyamodást nyújtson be, és onnan a meghatározandó időre alamizsna-szedésre engedelmet nyervén, ajánló levelet csak azon megyének püspökétől kaphasson. — 6) Hogy habár 1753-dik évben eltiltatott is a monostoroknak építése és további alapítása, azoknak tulajdon vagyonukból teendő kitatarozása mindazáltal különbség nélkül megengedtetik; ha azonban, valamely kolostor visszaállítandó vagy megbővítendő lenne, a 66. pontnak rendelete a felelésnek nehéz terhe alatt megtartassék. — Végül ugyane pontban ő felsége a monostoroknak világi kir. biztosok által teendő meglátogathatását magának fentartja, s mindazon pénz- vagy termékheli adózásokat, melyekre a kolostorok püspökeik által eddig szoríttattak, teljesen eltörli, azon kemény tilalomnak hozzáadásával: hogy a püspökök azoknak jövedelmeiből bár mily cím alatt valamit eltulajdonítani ne merészelenek.

A 48-dik pontban ő felsége a kolostorok belső fegyének gondját a főpapságra bízva oly reménynyel, miszerint az oda törekedend, hogy a kalugyerek egy részről ugyan jó fegyben tartassanak, más részről pedig, hol a kolostornak körülményei megengedik, az ifjúság tanításával foglalkozzanak.

A 49-dik pontban meghagyatik a kolostoroknak, hogy a vagyonaik iránt a tartományoknak különbségéhez képest hozott, és ezután hozandó tartományi különrendelményekhez magokat alkalmazzák.

Az 50-dik pontban a szentszékekről (Constoria) rendeltetik: hogy további kir. rendelkezésig az 1769-dik évtől 1774-dik évig keletben volt modor szerint, — melyet az érsek az abban hol és mikép teendő javítások iránti véleményével együtt feljelentend, — tartassanak, s teendőiket, rendszerint minden héten egybeülvén, és tisztán lelki vagy egyházi ügyekre szorítkozva, minden vétkes mulasztás nélkül folytassák. Továbbá megengedtetik: hogy, míglen az érsekségnek elidegeníthetlen alaptőkéje eléggé megnövend, a szentszéki taksák az I betű alatt oda kapcsolt, s a szentszékek irodájában felfüggesztendő és pontosan megtartandó minta szerint szedethessenek, senki ellenben azokon túl nem terhelhetvén, és azok, kik szegénységüket a lelkesznek vagy helybeli hatóságnak tanúlevelével bebizonyítják, minden taksafizetéstől mentesek levén. — Végül a vakmerő perlekedésnek büntetése eltöröltetik.

Az 51-dik pontban az érseknek és püspököknek keményen megtiltatik az allattok álló felszentelt papokat, kivéve ha forma-szerinti perrel arra kárhoztattak volna, veréssel, békóval, vagy szolgálai munkákkal terhelni.

Az 52-dik pont rendeli: hogy egyházi átok alá előre nyert királyi beleegyezés nélkül senki se vettessék, és hogy senki a nemegyesült püspökök közül a nálok szokásban levő áldást, a gyanúsokon vagy a kellő mód szerint átok alá vetetteken kívül, senkitől meg ne tagadja.

Az 53-dik pontban előadatik: 1) Hogy az egyháziak, valamint egyházi és lelki dolgokban (a királyhoz folyamodás mindenkor szabadon állván) a szentszékeiktől, püspökeiktől és érsekeiktől függenek, úgy viszont bűnvádi és polgári ügyeikre nézve a világi hatóság és az országnak törvényei alatt állanak. — 2) Hogy valamely nemegyesült pap bűnvádi perbe fogatván, az érsek vagy megyés püspök általi megkeresésre két szentszéki papi ülnök a törvényszékben az eljárásnak törvényességére felvigyázás végett jelen lehessen, az ítélelhozásnak alkalmával mindazáltal eltávozni tartozván. — 3) Hogy elmarasztaló akár rendes akár rendkívüli ítélet hozatván, a bűntevő pap végrehajtás előtt papi rendtől megfosztás végett bátorságos őrizet alatt a szentszékeknek adassék át, mely azonban őt a megfosztás után azonnal a büntető törvényszéknek átadni köteles.

Az 54-dik pontban határoztatik: hogy valamint az egyháziakat gyalázó büntetés alá vetni fenebb megtiltatott; úgy az egyháziaknak is tilos a világiakat megveretni, vagy pelengérre kiállíttatni, vagy őket templomaikban a szent képeknek szokásban levő csókolásától elzárni.

Az 55-dik pontban rendeltetik: 1) Hogy a papok bármily név alatti pénz-bírság büntetést ne használjanak, még a többnejűségnek megelőzése végett se. — 2) Hogy ezen büntett iránt az 1754., 1758., 1759. és 1761-dik évi rendeletek pontosan megtartassanak, a pópák a népet ezen büntettnek súlyosságáról és büntetéséről világítsák fel, és senkit, főleg idegent, ki özvegységet előbbi hitvesének halála fölötti tanúlevőllel, vagy nótelenségét a törvényes ha-

tóságnak elismerésével be nem bizonyította, egybe ne adjanak. — 3) Hogy már minden lelkészségben levén a kereszteltek, megholtak, házasulók, és gyónók nyomtatott jegyzőkönyvei, azokba minden beléjük tartozók híven írássanak be, s azokat a püspök vagy protopresbyter egyházi látogatáskor vizsgálja át.

Az 56-dik pontban megerősítetik azon 1763-diki február 14-dikén kelt királyi rendelet: hogy a halálra ítélt nemegyesültet vallásbeli papja szentségekben akárhol részesíthesse, s az erre megkívántató időre a rabnak bilincsei levétessenek. Továbbá hogy, a hol az szokásban volt, vallásbeli papja a kivégzendőt a tömlőcztől kezdve a vesztőhelyig kövesse; a hol pedig ez így szokásban nem volt, ott azt a tömlőcztől kezdve a városnak kapujáig a katolikus pap kísérje, és ott annak helyét a nemegyesült pap, ha olyan ottan vagy a szomszédságban létezik, foglalja el.

Az 57-dik pontban igéri ő felsége: hogy az ifjúság oktatása a hazának igen üdvös levén, az elemi iskoláknak a tartományi magyar részekbeni behozása iránt a tanulmányi magyar rendszer szerint célirányos rendelkezéseket teend.

Az 58-dik pontban kijelentetik: hogy az illyr papságnak és népnek részére szükséges könyveknek könnyebb megszerezhetése végett ő felsége az illyr és más napkeleti nyelveken írt munkáknak kinyomtatására Bécsben egy nyomdát állíttatott fel, megengedvén azontúl a nemegyesülteknek az idegen könyveknek behozatalát is, ha a bécsi nyomda őket azon áron el nem láthatná, csak hogy a behozott ily könyvek az örökös tartományokbeli első harminczadi állomásnál lajstromba vétetvén, a harminczadosnak aláírásával a könyvizsgáló hivatalnak átadassanak.

Az 59-dik pontban mind az érseknek mind más nemegyesülteknek kemény büntetés alatt megtiltatik, a vallásukat és privilegiumaikat érdeklő kir. leiratoakat, rendeleteket, és intézkedéseket királyi engedelem nélkül akárhol ki nyomtatni.

A 60-dik pontban kijelentetik; hogy valamint eddig, úgy ezután sem szabad előre nyert engedelem nélkül a nemegyesülteknek akár köz akár részleges gyűlést tartani, vagy követséget bárkinek nevében az udvarhoz küldeni, az engedelem-kérésnek alkalmával szükséges levén a gyűléstartásra megkívántató költségeknek mennyiségét, a követség-küldésnek esetében pedig a küldendőeknek nevét, a küldetésnek tárgyát, valamint a szükségelt költségek, adózó nép terhelése nélkül teendő, fűdőzésének módját is felterjeszteni. Továbbá legkéményebben megtiltatik mind az érseknek és püspököknek mind másoknak, ily költségekre bárminemű gyűjteléseket tenni.

A 61-dik pont tilossá tesz az érseknek és püspököknek vallásukbeliek erszényére teendő minden utazást, pénzkiadást, vagy adósságtételt, és az ily adósságróli kötelezvényt, akár az érseknek akár másnak pecsété és aláírása alatt legyen kiadva, érvénytelennek nyilvánítja.

A 62-dik pont rendeli: 1) Hogy a nemzeti gyűlésre küldendő követeiknek, általok igazolandó, útiköltségeik és a nekik királyi határozat szerint változhatatlanul járó napi díjaik a tartományi és illetőleg katonai hatóságok által az egész nem-egyesült népségnek összeirandó házaikra osztassanak fel, és mind-egyik háztól a reá eső rész különbség nélkül szedessék be. — 2) Hogy a bejött összegből mindegyik kerület vagy egyházi megye a tulajdon küldöttjeit fizesse ki, és ha mi fenmaradna, azt az érseknek küldje be, ki azt azon küldötteknek fizetésére fordítsa, kik a tulajdon kerületükben beszédett összegből ki nem elégtételtettek, és ha ezen túl még fenmaradna valami, annak hová fordíthatása iránt ő felségének rendelkezését kérje ki.

A 63-dik pont meghatározza: hogy a nemzeti gyűlés a kir. biztosból, kinek jelenléte nélkül bármily gyűlést tartani tilos, és az általa helyesnek elismert megbízással magokat igazolandó 25 tartományi, 25 katonai és 25 egyházi tagokból álland, és hogy abba az ifjúság a titok fölfödözésének veszélye, és az ész érettségének hiánya miatt be nem bocsátandó.

A 64-dik pont a nem-egyesülteknek a régi naptárral élést, melylyel t. i. 1769-dik évig éltenek, jövőre is megengedi, de úgy, hogy a mely helységeken római katolikusokkal vegyesen laknak, a karácson és úrnapját velük megülni, vagy legalább a kereskedők és kézművesek boltjaikat egész nap zárva tartani, és minden szolgai munkától tartózkodni, más katolikus ünnepeken pedig reggel 8 órától 11-ig az említett boltokat szinte bezárni, s lármás mesterségüzéstől, és minden akár akadályt, akár zajt okozó munkától magokat óvni köteleztessenek.

A 65-dik pontban parancsoltatik: hogy a nem-egyesültek csak az 1714-dik évi zsinatjokban megerősített ünnepeket üljék meg; az ottan eltöröltekben pedig kiki munkája után lásson, megengedvén még is: hogy ha valahol oly szentnek, kinek ünnepe eltöröltetett, tiszteletére épített és felszentelt templom léteznék, ott a templom napját, vagy ha már valamely akár egyes családnak akár községnek vagy kerületnek fogadásból választott védszentje volna, annak nevenapját az illető népség vagy család a bevett mód szerint egész nap ünnepelhesse; jövőre ellenben ily fogadást tenni, ha csak előbb annak okát és módját püspöke által az érseknek bejelentvén, attól fontos okoknál fogva arra, ő felségének is maga útján bejelentendő engedelmet és áldást nem nyer, szabad ne legyen.

A 66-dik pontban a nem-egyesülteknek részéről templomépítések iránt sinormértékül fölláztatik: 1) Hogy csupán nem-egyesült 30 családra menő és már pópával ellátott nyílt helyeken az itt *f* betű alatti óvás mellett bármily anyagu és alakú templomot építeni szabad. Fiókegyháznak pedig a magyar tartományi vidéken csak oly helyek tartathatnak, melyek a lelkeszi állomástól távolabb fekvén már 1746-dik évben elégséges számú nem-egyesült lakosokkal bírtak, és ugyanakkor már hivataloskodó pópával ellátva voltak. — 2) Hogy

minden zárt helyekben, valamint az olyan akár zárt akár nyílt helyekben is, hol vagy többféle vallásheliek laknak, vagy a már létező egy templomon túl másik görög templom építendő, az építést előre tett feljelentés, és ő felségétől udvari dicasterium útján nyerendő engedelem nélkül megkezdeni nem szabad.

— 3) Hogy a templomnak kijavítása minden engedelemkérés nélkül megtörténhet, kivéve ha összedüléshez közel levő templomot oly helyeken kellene kijavítani, hol a templom-építéshez előre nyerendő engedelem szükséges, mely esetben a javításra, valamint új templomnak régi romok fölötti építésére is, ő felségének engedelme megkívántató. — 4) Hogy a politikai hatóság gondosan felügyelni köteles, miszerint a templomépítés ott is, hol arra engedem nem szükséges, az adózóknak megerőltetése nélkül történjék, s minden felesleges és költséges építési czifraságok elkerültessenek, és ugyanazért, midőn valahol templom építendő, az épületnek rajza a költségvetéssel és azon alapnak kijelölésével együtt, melyből a költségek fizettetni fognak, mindenkor helybenhagyás végett ő felsége elébe felterjesztessék.

A 67-dik pontban rendeltetik: hogy a temetők iránt magokat a nem-egyesült községek is az egészség dolgát illető kir. rendeletekhez alkalmazzák; ha tehát a község valahol temetőt nyitni akar, a helybeli hatósággal annak helye és kerítése iránt értekezzen, és csak attól nyert felhatalmazás mellett fogjon az eszközléshez.

A 68-dik pont az az iránti visszaéléseknek elhárítására rendeli: 1) Hogy valahányszor különböző vallásúak házasságba egybeadandók lesznek, avagy római vagy görög katolikus nem-egyesültnél szolgálatba lépendő, minden ily eset a római vagy görög katolikus püspöknél mindenkor bejelentessék. — 2) Ha valaki a nem-egyesültek közül török vallásra térne; büntette miatt az illető világi törvényszék előtt bűnperbe fogassék, és a nem-egyesült püspökök, és minden egyháziak főkötelességül tartsák, az ilyeket, sőt az ily büntettről csak gyanúsokat is, a világi hatóságnak beadni.

A 69-dik pont előadja: 1) Hogy az E és F betűk alatti utalványok előterjesztik, minő szertartások legyenek megtartandók az érsek vagy püspök választás- és beszékezésnél, s a nemzeti gyűlés- és zsinattartásoknál. — 2) Hogy a G alatti utalvány magában foglalja latin és illyr nyelven azon eskünek mintáját, melyet az érsek és püspökök méltóságukba lépésüknek alkalmával a kir. biztos jelenlétében a templomban az összegyűlt egész nép előtt letenni tartoznak. — 3) Hogy a H alatti minta meghatározza a nem-egyesült érsek és püspökök által a megerősítő kir. oklevélért az illető udvari taksa-hivataloknál lefizetendő taksákat.

A 70-dik pontban rendeltetik: hogy mindaz, mi a nem-egyesült papság által a népnek királyi parancsból ezután kihirdetendő leendő, az illető hatóság által, melynek a papság a teendő kihirdetésnek napját előre bejelenteni köteles,

kiküldendő, s a népnek nyelvében jártas tartományi vagy katonai ismert hűségű egyénnek jelenlétében hirdettessék ki, részint hogy a nép annak királyi rendelésből származásáról meggyőződjen, részint hogy azon egyén ő felségének írásban bejelenthesse, vajjon, s mikor, és mikép történt a kihirdetés.

Végre ezen oklevélnek befejezésében előadatik: hogy valamint ő felsége a nem-egyesült érseknek és püspököknek már komolyan megparancsolta, hogy az előadottakat mind magok illőleg teljesítsék, mind az alattok álló papság által pontosan megtartassák; úgy viszont a városi hatóságnak a helytartótanács legfelsőbb királyi parancsnál fogvást szorosan meghagyja, miszerint azoknak teljesítésére, mik csak a nem-egyesült világiakat érdeklik, gondosan felügyeljen, és hogy a bevezetésben említett okleveleket kikerestetni s a magánosoktól is a tulajdon használatukra szerzetteket visszavenni, és azokat mind felküldeni, kötelességének tartsa, és el ne mulasztja.

Jegyzet. Ezen oklevélnek kelte e következő: Költ a kir. helytartótanácsnak Pozsonyban 1779 szeptember 16. tartott tanácsából. Albert m. k. Skerlecz Ferencz m. k. Preszdor Mihály m. k.

II.

II. JÓZSEF.

1780. NOVEMBER 20-IKÁTÓL 1790. FEBRUÁR 20-IKÁIG.

II. József, ki az új philosophia tanainak hódolva az átalakításnak, utóbb hazánkban és végre majd minden ausztriai birtokokban elhatalmazott, eszméjét első fogá fel, hogy ezen kedves eszméjének lángoló kebelével óhajtott létesítésére, s népeinek egyenlő boldogítására, és erejeiknek tökéletes egyesítésére czélzó nagyszerű terveit annál háboríthatlanabbul s minél előbb életbe léptettesse, az észjognak minden történeti jogok fölötti erőt tulajdonító tanokra támaszkodva, sem magát meg nem koronáztatá, sem országgyűlést soha nem tartott, hanem minden átlakító rendeleteit merő hatalmával tevő. Kiterjedtek pedig ezen újító rendeletei az ország közigazgatásának minden nemű ágaira. Íme azoknak könnyebb áttekinthetés végett itt általam három főosztályzatba, úgymint az országnak politikai és azzal ez uralkodó által egyesített gazdálkodási kormányzását, az igazság-szolgáltatást, s az egyház és vallás dolgát érdeklőkébe, sorozott főrészelei:

I. Az országnak politikai és gazdálkodási kormányzását illető rendeletei e következők:

1. A magyar udvari cancellariának teendőit egy részről ugyan az által, hogy az urbéri ügyeknek igazgatását, — az új szabályzó rendeleteknek kiadását egyedül kivéve ¹⁾, — és a czéheknek dolgait, valamint a visszálkodó mesterembereknek egymásközötti, vagy akár ezeknek, akár a polgárságba be nem vetetteknek városi tanács elleni panaszait is, a helytartó tanácshoz áttevé ²⁾, s a törvényszéki dolgoknak főigazgatását és a bírói parancsoknak kiadását tőle elvevén, Magyarországon a hétszemélyes táblára, Erdélyben a kormányzói hivatalra ruházá, és az úgy nevezett hiteles helyi foglalkozását megszünteté ³⁾, — valamennyire megkevesébitette; de viszont más részről az által, hogy vele az erdélyi udvari cancellariát egyesíté ⁴⁾, s eltörölvén a bécsi cs. kir. udvari kamarát, annak Magyarországot érdeklő dolgait ⁵⁾, valamint, szinte megszüntetvén az előbb létezett postaügyi udvari főbizottmányt, a postaügyeknek főigazgatását is ⁶⁾ hozzá áthelyezé, — tetemesen megbővítette; s ugyanazért, hogy hivatásának jobban megfelelhesen, tagjainak számát egy másod alcancellárral és négy udvari tanácsossal növelte, s az egyházi ⁷⁾, tanulmányi, világi ájtatos alapítványi ⁸⁾, építési ⁹⁾ *), s bank- és harminczadi dolgoknak tárgyalását, elvonván a cancellariának üléseitől, ideiglen az egész monarchiára kiterjedő hatású ¹⁰⁾ udvari külön bizottmányokra, — melyek határozataikat az illető cancellaria elnökének, és ez észrevételeivel együtt az uralkodónak benyújták, és melyek közül névszerint a három első udvari bizottmánynak tagjai egy-egy elnök alatt a cseh-ausztriai, és magyar-erdélyi cancellariáknak néhány tanácsosaiból állottak, — közvetlenül bízta.

2. A helytartótanácsot Pozsonyból Budára az országnak közepébe áthelyezte ¹¹⁾, a királyi magyar kamarával, egyedül a levéltárt hagyván elkülönözve, egyesítette ¹²⁾, teendőit a posta és tartományi biztossági ügyeknek s czéhek dolgainak igazgatásával ¹³⁾, s mesteremberek és polgári joghoz nem bocsátottak panaszainak elintézésével ¹⁴⁾ bővítette, a hatóságok által teendő minden felterjesztéseket nem az udvari cancellariához, hanem oda intéztetni rendelte, és némely dolgoknak közvetlen tárgyalását tőle elvonván, oldala mellett 8 külön bizottmányt állított, névszerint az egyházit ¹⁵⁾, tanulmányit, har-

¹⁾ Lásd az 1781. május 4. és november 30. kelt rend. — ²⁾ Lásd ugyanazon rendeleteket. — ³⁾ Lásd az 1785. sept. 29. kelt rend. — ⁴⁾ Lásd az 1782. augst. 14. kelt rend. — ⁵⁾ Lásd az 1782. máj. 17. kelt rend. — ⁶⁾ Lásd az 1783. mart. 22. kelt rend. — ⁷⁾ Lásd az 1782. jún. 15. kelt rend. — ⁸⁾ Lásd az 1784. april. 14. kelt rend. — ⁹⁾ Lásd az 1783. oct. 13. kelt rend. — ¹⁰⁾ Lásd az 1783. jún. 13. kelt rend. — ¹¹⁾ Lásd az 1783. nov. 28. kelt rend. — ¹²⁾ Lásd az 1785. mart. 26. k. rend. — ¹³⁾ Lásd az 1785. máj. 9. k. rend. — ¹⁴⁾ Lásd az 1781. nov. 30. k. rend. — ¹⁵⁾ Lásd az 1783. jún. 3. k. rend.

*) Ezen udvari bizottmányt későbbben az 1787. nov. 24. kelt leirata által eltörölte.

minczadit, gazdaszatit, ügyigazgatóságit ¹⁾, a vegyes politikai- és katonait ²⁾, hajókázásit ³⁾, építésit, és a középponti számvételit ⁴⁾; melyek közül a három-első a hasonló nevű bécsi udvari bizottmánynak, az utolsó pedig a bécsi udvari számvételi kamarának igazgatásától függtének ⁵⁾.

3. Erdélyben a kormányzó hivatala (Gubernium) a kincstárnokival szinte egybekapcsolta ⁶⁾, s azt Erdélyre nézve nem csak azon hatósággal, melylyel Magyarországon a helytartótanácsot, hanem mint erdélyi főtörvényszéket a nálunk hétszemélyes táblára bízott hatalommal is felruházta, és két tanácsra, melyek közül egyik a politikai és kamarai, másik a törvényszéki dolgokkal foglalkozzék, osztotta ⁷⁾. Végül a mellé is néhány, úgymint egyházi, tanulmányi, katonai vegyes, harminczadi, s építészeti bizottmányokat, és egy ügyigazgató-ságot állított ⁸⁾.

4. A politikai és kamarai ügyeknek igazgatására nézve Magyarországot, oda értve a bánatot és kapcsolt részeket is, tíz, úgymint a győri, pesti, nyitrai, besztercei, kassai, munkácsi, nagyvárad, temesi, pécsi és zágrábi, Erdélyt pedig három, névszerint a szebeni, kolosi és fogarasi kerületekre osztotta ⁹⁾, és mindenik kerületben a kamarai tárgyaknak kormányára ugyan, — Erdélyt, hol kevés levén a kamarai jószág azt egyetlen egy, fő- és alfelügyelőből s egy írnokból álló, felügyelőségre bízta, kivéve ¹⁰⁾, — egy helytartótanácsosi ranggal, s a felsőbb tisztekre nézve, kijelelés, az alsóbbakra nézve pedig kinevezés-jogával bíró, és a helytartó tanácsossal levelező igazgatóból, s a kamarai jószágok mennyiségéhez képest egy vagy több segédből, egy vagy több jegyzőből, és írnokokból álló kamarai igazgató hivatala állított ¹¹⁾; a politikai dolgoknak igazgatására pedig, megszüntetvén az előbbi főispánoknak munkás hatóságát, s címöket egyedül és országgyűlési üléseket meghagyva, egy mindenkor kerületében lakozni tartozó, 6000 forintnyi zsolddal, belső titkos tanácsosi címmel, az alispánokra és városi tanácsbeliekre nézve kijelelési, a többi vármegyei vagy városi tisztviselőkre nézve kinevezési joggal, és a nemteleneket illetőleg megkegyelmezési hatalommal is bíró királyi biztost (Commissarius Regius) nevezett; ki kerülete egyik vármegyéjének ugyan főispánja, a többinek pedig adminisztrátora volt, és külön titkokokkal, könyvvivővel, sorjegyzővel és két írnokkal ellátva, kerületében a főispáni hivatalhoz előbb tartozókon túl, minden közjót érdeklő politikai dolgokat tárgyalta, névszerint minden akár vármegyei akár városi tisztviselőkre, kiket hanyagságukért vagy visszaéléseikért hivata-

¹⁾ Lásd az 1786. apr. 14. k. rend. — ²⁾ Lásd az 1785. oct. 17. k. rend. — ³⁾ Lásd az 1786. jan. 9. k. rend. — ⁴⁾ Lásd az 1784. dec. 27. k. rend. — ⁵⁾ Lásd az 1785. febr. 9. apr. 6. s 13. és nov. 29., 1786. apr. 3. s 1784. dec. 27. kelt k. rend. — ⁶⁾ Lásd az 1782. aug. 14. és 1785. apr. 5. k. rend. — ⁷⁾ Lásd az 1785. oct. 14. és 1786. jan. 23. kelt k. rend. — ⁸⁾ Lásd az 1785. oct. 14. k. rend. — ⁹⁾ Lásd az 1785. mart. 18. k. rend. — ¹⁰⁾ Lásd az 1785. oct. 14. k. rend. — ¹¹⁾ Lásd az 1785. mart. 18. k. rend.

luktól is megfoszthatott, felvigyázni, minden köz rendeleteknek végrehajtására ügyelni, a vármegyéket és városokat többször bejárni, az alispánoknak minden 15-dik napon beküldendő hivatalbeli naplóját átvizsgálni, és azt a netalán előforduló észrevételekkel visszaküldeni tiszti foglalkozásai közé tartozék ¹⁾.

Az egyes kerületek következő vármegyéket foglalák magokban: 1) A *győri* Győrt, Mosont, Esztergomot, Komáromot, Veszprémet, Vast és Sopront. — 2) A *pesti* Pestet, Hevest, Nógrádot, Borsodot és Fejért. — 3) A *nyitrai* Nyitrát, Pozsonyt, Trenchint s Barsot. — 4) A *beszterczei* Zólyomot s Túróczt, Liptó-Árvát, Gömör-Kishontot, és Hontot. — 5) A *kassai* Abaúj-Tornát, Sároست, Zemplént és Szepest. — 6) A *munkácsi* Szatmárt, Máramarost, Beregh-Ugocsát és Ungvárt. — 7) A *nagyváradi* Bihart, Csongrád, Csanád-Békést, Aradot és Szabolcsot. — 8) A *temesi* Temest, Krassót, Torontált és Bácsot. — 9) A *pécsi* Baranyát, Szerémet, Simeghet, Tolnát és Verőczét. — 10) A *zágrábi* Zágráb Szüreenyt, Varasdot, Körözt, Pozsegát, és Zalát. — És Erdélyben: 11) A *szebeni* Szebent, Hunyadot, Alsó-Fejért, és Küküllőt. — 12) A *kolosi* Kolost, Tordát, Belső-Szolnokot, és Közép-Szolnokot. — 13) A *fogarasi* Fogarast, Háromszéket, és Udvarhelyt.

5. Több kisebb vármegyéket, névszerint Mosont Győrrel, Komáromot Esztergommal, Tornát Abaújjal, Túróczt Zólyommal, Árvát Liptóval, Kis-Hontot Gömörrel, Ugocsát Bereggel, Csongrádot Csanáddal és Békessel, s Szüreenyt Zágrábbal egybekapcsolván, Magyarország és kapcsolt részei vármegyéinek számát 44-re szállította ²⁾; Erdélyt pedig, eltörölven a székeknek nevezetét és a három nemzetnek különbségét, 11 úgymint Hunyad, Szeben, Fogaras, Háromszék, Udvarhely, Torda, Belső-Szolnok, Külső-Szolnok, Kolos, Küküllő és Alsó-Fejér vármegyékre osztotta ³⁾; és a bírói dolgokat a politikaiaktól elkülönítven és más hivatalokra bízván, az urbéri, nemességvizsgálati, és minden politikai dolgoknak egyes vármegyébéli kormányzását egy, királyi felség által nevezendő állandó hivatalú, kir. tanácsosi címmel, és az előbbi főispánok hatóságával bíró, a helytartótanáccsal közvetlen levelező, a parancsokat egyenesen attól vevő, és jelentéseit ahoz tevő, de mégis a kir. biztosnak igazgatása alatt álló, és ugyanazért hivatalbeli naplóját neki félhónaponként beküldeni tartozó alispánra bízta ⁴⁾, melléje adván egy, szinte ő felsége által nevezendő, segédet vagyis másod alispánt, egy fő- és egy aljegyzőt, egy sorjegyzővel, egy kiadóval, és néhány írnnokkal ⁵⁾, és a megyének mindegyik járásába egy fő- és egy attól függő alszolgabíró, ki mindegyik szinte naplót vinni,

¹⁾ Lásd az 1785. mart. 18. s 1786. máj. 30., jún. 13., nov. 14. s dec. 21. kelt rend. —

²⁾ Lásd az 1786. nov. 14. k. rend. — ³⁾ Lásd az 1784. júl. 3. k. rend. — ⁴⁾ Lásd az 1785. mart. 18. s máj. 20. és 1786. jan. 30., jún. 13. s dec. 21. kelt rend. — ⁵⁾ Lásd az 1785. mart. 18., 1786. jún. 13. s dec. 21. k. rend. és az 1787. febr. 7. intézőlevelet.

és azt az alispánnak fél hónaponként beküldeni tartozzék, rendelvén. Továbbá minden vármegyében egy tiszti ügyészt, ki az urbéri, nemességvizsgálati, és politikai bűnvádi ügyeket vivé, egy orvost, egy földmérőt, és a hol szederfák vagy ménesek voltak, egy selyem- vagy ménes-felügyelőt, s járasonként egy seb-orvost és egy bábát tartatni parancsolt; az adószedői, számvevői, és szállító biztosi tisztségeket pedig, a közpénztárra és katona- élelmezésre nézve más rendszert állítván fel, valamint az esküdti hivatalokat is eltörölte ¹⁾, és a szolgabírákat s egyéb vármegyei politikai tisztviselőket minden bírói foglalkozásoktól, inté vagy idézőlevél átadásoktól, végrehajtásoktól, szemrevételektől, s úriszékeni jelenlétektől felmentette ²⁾. Végül a vármegye gyűléseit némely különös esetekre, jelesül ha országgyűlési követ választandó és utasítással ellátandó lenne, vagy ha az országnak valamely nagy szüksége azt megkívánná, szorította ³⁾, s ugyanazért minden vármegyei iratok a vármegyének pecsége alatt ugyan, de az alispánnak nevében valának kiadandók, és minden, magánosok által benyújtandó folyamodványok vagy egyéb okiratok ő hozzá intézendők ⁴⁾. Ezeken túl a vármegyéknek egymás közötti levelezését is eltiltotta ⁵⁾.

6. A szabad kir. városokat, — meghagyván a városi tanácsnak a politikai, gazdasági, sőt, a főbenjáró bűntetteknek kivételével, a törvényszéki ügyeknek közvetlen tárgyalását s kezelését is, — a gazdasági dolgokban a kamarai kerületi igazgatónak, a közpolitikaiakban pedig, eltörölvén előbbi független állását, az illető kerületi kir. biztosnak, és vármegyéknek, mint kiegészítő részöket, hatósága alá helyezte, és a helytartótanácsali levelezésüket, a rendkívüli s halasztást nem szenvedő sürgetős eseteken kívül, 1787-dik évi mártius 1-ső napjától kezdve megszüntetvén, annak városi dolgokat érdeklő rendelményeit a politikai tárgyakban az alispánhoz, a gazdaságiakban pedig a kamarai kerületi igazgatóhoz, és viszont a városoknak felterjesztéseit is ezekhez intéztetni rendelte. Továbbá a városokat népességük szerint 4 osztályba helyezvén, a tanácsbelieknek és egyéb tisztviselőknek számát és fizetését ezen arány szerint szabályozta, és a bírónak kinevezését, kinek hivatalát holtig tartóvá tevő, egészen a kerületi kir. biztosnak hatalmába adván, a többi tisztviselőket a kir. biztos által kitűzendő tisztújítószékben az ugyanaz által kijelelendő három-három egyén közül a választott-polgárság által választatni rendelte ⁶⁾, és a sz. kir. városokról itt előadottakat a privilegiált mezővárosokra is kiterjesztette ⁷⁾.

7. A jázságot és kúnságot, — meghagyván egyébként szabadalmaikat, — Pest vármegyébe, mint annak kiegészítő részét bekebelezte ⁸⁾, s politikai és

¹⁾ Lásd ugyanezeket. — ²⁾ Lásd az 1787. febr. 6. k. rend. — ³⁾ Lásd az 1785. mart. 18., 1786. jún. 13. s dec. 21. k. rend. és az 1787. febr. 7. intézőlevelet. — ⁴⁾ Lásd az 1786. nov. 14. és 1787. febr. 6. k. rend. — ⁵⁾ Lásd az 1784. aug. 30. k. rend. — ⁶⁾ Lásd az 1785. mart. 18., nov. 14. s dec. 15., 1786. dec. 21. s 1787. febr. 6. és júl. 19. kelt rend. — ⁷⁾ Lásd az 1784. júl. 19. k. rend. — ⁸⁾ Lásd az 1786. dec. 21. k. rend.

gazdasági dolgaiknak igazgatását az egyes kerületekben a szolgabírói ranggal bíró kerületi kapitányaikra bízta, és azokat közvetlen a jászok és kúnok, másod alispáni rangú, főkapitányának, közvetve pedig politikai dolgokban ugyan a Pest vármegyei alispánnak, gazdaságiakban pedig a kamarai kerületi igazgatónak alája rendelte.

8. A hajdú városokat Szabolcs vármegyébe, mint annak egyik külön járását, bekeblezte, s egy fő- és egy alszolgabírónak hatósága alá helyezte ¹⁾).

9. A szepességi mezővárosokat, — eltörölván a szepesi igazgatónak, és az úgynevezett szepesi grófnak hivatalait, — a Szepes vármegyei alispánnak és a kassai kamarai igazgatónak alája rendelte, megengedvén mégis, hogy dolgaiknak vitelére a vármegyénél egy külön ülnökük és tiszti ügyészek legyen ²⁾).

10. A láncsások tíz mezővárosát, a turopolyai nemesek kerületét, s a vajkai és verebélyi érseki nemesek székeit, — megszüntetvén a láncsások külön alispánjának, a turopolyaiak mezei grófjának, s az érseki nemesek nádorainak és egyéb külön tiszttelőinek hivatalait, — az illető Szepes, Zágráb, Pozsony és Bars vármegyéknek teljes hatósága alá vetette.

11. A Fiume városától Zengig terjedő magyar tengerparti kerületet (Littorale Hungaricum) a zágrábi kir. biztosnak és vármegyének hatósága alól felmentvén, a fiumei kormányzónak, és ezt a kir. helytartótanácsnak hatósága alá rendelte. Továbbá az előbb létezett s csupán patriciusokból álló fiumei és buccarii köztanácsokat, valamint a vinodoli vidékrék előbbeni kormányzási módját is megszüntetvén, az egész magyar tenger melléki kerületre a fiumei alkaptányának, mint a kormányzó helytartójának elnöklete alatt egy tanácsot állított fel, az elnökön túl egy kapitányi, két községi, vagyis a fiumei és buccarii községektől választott ülnökből, a fiumei polgárságnak egy képviselőjéből, és két titoknokból állót, mely az egész kerületnek mindennemű politikai, gazdasági, és akár polgári akár fenyítő törvényszéki dolgait, — a csekélyebb peresügyeket, melyeknek elítélését, Fiumében, Buccariban és Noviban egy-egy bírói ülnökre bízta, kivéve, — mint első hatóság kezelte, s a politikai és gazdasági ügyekben a fiumei kormányzótól és helytartótanácsától függő, a törvényszéki ítéleteit pedig, a polgári ügyekben ugyan a királyi és hétszemélyes táblához, a bűnvádiakban pedig a zágrábi kerületi táblához küldé, és ezekben megkegyelmezésért a fiumei kormányzóhoz folyamodék. Végre a polgároknak előbb di vatban volt gyűléseit, mivel a tanácsban úgys képviselőt nyertek, egészen eltiltotta, a patriciusoknak mégis megengedvén: hogy tiszttviselőknek választása, sérelmek előterjesztése vagy közhasznú terveknek tárgyalása végett évenként egyszer gyűlést tarthassanak ³⁾).

¹⁾ Lásd az 1786. dec. 21. k. rend. — ²⁾ Lásd az 1786. mart. 28. k. rend. — ³⁾ Lásd az 1787. júl. 19. és oct. 11. k. rend.

12. A vég helyi katonai kerületekben a politikai és gazdasági dolgoknak kormányzását a katonai dolgokétól elkülönítette, s külön-külön előljárókra bízta, mind a kétféle dolgoknak főigazgatását mindazáltal közvetlen ugyan a főhadi kormánynál, és közvetve az udvari főhadi tanácsnál meghagyván ¹⁾).

13. A só dolgát a bányászatéval egybekapcsolta, és az így egyesített só- és bányahivatalokat, a magyarországiakat ugyan a bécsi bányász és pénzverő udvari kamara, az erdélyieket pedig a zalatnai bányászati collegium alá rendelte, a bányakerületi főhivataloknak hatóságát azonban, valamint a bányászati bécsi udvari kamaráét is, csupán bányászati dolgokra szorítván, a bányamíve-lőknek egyéb ügyeit, valamint másokéit, a politikaiakat a kir. biztosoknak és alispánoknak, a gazdaságiakat a kamarai igazgatóknak, a törvényszékieket, — megszüntetvén a bányapereknek a kerületi bányász főhivatalokhoz és a bécsi bányászati udvari kamarához fölebbvitelét, — a királyi és hétszemélyes táblák-nak hatósága alá helyezte ²⁾).

14. A jobbágynak sorsát tetemesen megjobbította. Jelesül az 1785. augusztus 22-dikén kelt rendelménye által 1) Az örökös jobbágyságot eltörlötte, s minden bármily sorsú és nemzetbeli hazalakosnak személyére nézve szabad költözködést engedett, és minden megváltási pereket megszüntetett. — 2) A jobbágnak ura udvari szolgálatára kényszerítését, s ura más vármegyében fekvő jószágairai önkénytelen áthelyezését, vagy telkéből elégséges ok és vármegyei vizsgálatnak előrebocsátása nélküli kiűzését eltiltotta, és nekik megengedte: hogy uroknak beleegyezése nélkül is házasságra léphessenek, magokat tudományokra, s kézművekre alkalmazhassák, ingó és szerzett javaikat, s föl-deiknek, szőlőiknek, malmaiknak használatát, — a földön fekvő terheknek és a földesúr törvényes örökjogának fenmaradása mellett, — eladhassák, elcserél-hessék, zálogba adhassák, s örökségbe hagyhassák. — 3) Védelmüket az úri önkény ellen a vármegye tiszti ügyvédének kötelességül tette ³⁾. — Későbbben pedig, 1787-diki február 15-dikén, a földesúr és jobbágynak közötti viszony iránt négy rendbeli rendeleket adott ⁴⁾), melyek közül az elsőben egy részről ugyan a jobbágnak a földesura iránti engedelmességet kötelességül tette, és a földesúr engedetlen jobbágya iránt gyakorlandó büntető hatalmának körét és módját meghatározta, más részről pedig a földesurat jobbágynak minden jog-talan terhelésétől, teljes elégtételnek, sőt vármegye által meghatározandó bün-tetésnek terhe alatt, eltiltotta. A másodikban a földesúr és jobbágynak közötti kölcsönös panaszok tárgyalásának módját szabályozta. A harmadikban a vár-megyei tisztviselőknek a jobbágynak ügyei tárgyalásának módja, és a negyedik-

¹⁾ Lásd az 1787. febr. 27. k. rend. — ²⁾ Lásd az 1785. aug. 11. és 1786. jan. 31. k. rend.

— ³⁾ Lásd Horváth Mihálynak Magyarok történetét IV. szak. I. fej. I. cz. 8. §. — ⁴⁾ Lásd Keresztény József. Constitutio Regia Josephi II. Politicorum P. I. Tom. I. 320—358. lap.

ben a szegények és jobbágyok ügyvédeknek ügyeik védelme iránt utasítást adott.

15. A közdolgoknak tárgyalásától a latin nyelvet más művelt nemzeteknek példája után kizárván, hivatalbeli nyelvvé, valamint más birtokaiban, úgy Magyarországon is a német nyelvet tette, és ezen rendeletét a magyar erdélyi cancellariánál és a tartományi kormányshékeknel ugyan már 1784-dik évi november 1-ső napján, a vármegyéknel, sz. kir. városoknál, külön kapuszámmal bíró kerületeknel vagy székeknel, és a kamarai igazgatóságoknál pedig egy évvel később, a bírói-, kormány-, és törvényszékeknel végre és az országgyűlésen 1784-dik évi november 1-ső napján fogantba tétetni rendelte, és egyzersmind megparancsolta: hogy a dicasteriumoknál ezen rendeletének keltétől, a vármegyéknel egy évnek, más kisebb hivataloknál pedig háromnak lefolyta után senki, ha németül nem tud, hivatalhoz ne bocsáttassék, és 1784-dik évi november 1-ső napjától kezdve latin iskolákba németül írni és olvasni nem tudó gyermek fel ne vétessék ¹⁾.

16. Az általa behozni szándékolt új adórendszernek, és a közterhek aránylagos felosztásának alapjául, minden akadályoknak és ellenszegüléseknek dacára, először ugyan az ország népét, semmi osztályt ki nem véve, a törvényhatóságból és katonai rendből kiküldöttek által gondosan készült példánytáblák szerint, — melyekben mindenkinek kora, termete, és testi hibái is rovatot kaptanak, — összeírata, és minden házat folyó számmal megjeleltete ²⁾; azután pedig az országnak egész földterületét birtokonként felmérte, és minden birtoknak jövedelmezését megbecsültette, a nemesi földek felmérésének céljára nézve azt tevéen nyilvánosan közzé: hogy a nemesi földek mennyiségének és jövedelmezésének ismerete akkor, midőn a felkelési kötelesség vagy újonan szabályozandó, vagy megváltandó leszen, mind a királynak mind a nemességnek szükséges leend ³⁾.

17. Budán az egész országnak számára egy egyetemi fótelekkönyvi hivatalt állított fel, mely által a hitelnek megalapítása végett minden földbirtok a rajta fekvő terhekkal együtt, s minden birtokváltozás, örökvallás, és betáblázás feljegyzendő volt ⁴⁾.

18. A nevelés és tanítás dolgában: 1) A népiskolákat megszáporította, jelesül, hol új lelkészi állomást, ott népiskolát is nyitott. — 2) A világiaknak nevelő intézeteit, még a bécsi theresianumot is, eltörlötte, és alapítványaiknak kamatait iskolai ösztöndíjakra változtatta. — 3) Az iskolákban 1784-dik iskolaevtől kezdve a tanulókat tanpénzfizetésre kötelezte, s az abból bejött összeget ösztöndíjképen a jelesebb szegény tanulók közt felosztotta. — 4) A tanulmá-

¹⁾ Lásd az 1784. máj. 11. k. rend. és 1787. máj. 18. intézőlevelet. — ²⁾ Lásd az 1784. aug. 16. int. lev. — ³⁾ Lásd az 1786. 10. rend. — ⁴⁾ Lásd az 1787. apr. 2. k. rend.

nyi ügyeknek igazgatására a helytartótanács mellett, mint már fenebb is meg van érintve, egy tanulmányi bizottmányt, a bécsi udvari fő ily bizottmánytól függőt, és egy helytartói tanácsosnak elnöklete alatt csupán tanítással és neveléssel foglalkozó egyénekből állót, rendelt, és Magyarországot kapcsolt részeivel együtt öt, úgymint a pozsonyi, pécsi, kassai, nagyváradi és zágrábi tanulmányi kerületekre osztván, mindegyikben egy ezen bizottmánytól ugyan függő, de a helytartótanáccsal levelező, s fő- és aligazgatóból, tollvivőből és írnokból álló tanulmányi igazgatóságot állított. — 5) A budai tanulmányi bizottmány által új szabadelvű nevelési és tanítási rendszert készítettett, mely által a jézuitáktól fenmaradtó ájtatosság-gyakorlatok, fegyelmi szabályok, máriai társulatok, s az ifjúságnak hónaponkénti gyónásra és áldozásra szorítása megszüntetettek, az ifjúságnak a színházaknak, táncztermeknek, s más nyilvános mulató helyeknek látogatása, s minden túrt vallású ifjakknak a katolikus főiskolákba járása megengedetett, és a katolikus iskolai tanszékeknek betöltésében, — a theologiai tanulmányokéit kivéve, — valláskülönbség nélkül egyedül a képeség rendeltetett tekintetbe vétetni. — 6) A könyvvizsgálatot, minden kritikát megengedvén, csak a csupán kigúnyoló, s jó erkölcsöt, vallást, és az álladalmat sértő iratokat tiltván el, szabadelvűleg szabályozta, az író nevének kitételét mégis megkívánván ¹⁾).

II. Az igazságszolgáltatást illető rendeletei e következők :

1. A hétszemélyes táblát egy ministeri ranggal bíró elnökből, egy első vagyis a meggátolt elnököt pótló, s 12 előadó tanácsosból, — kik közül az ítélethezjárásra tizenegynek jelenléte volt szükséges, — s négy, üléseiben szinte jelen lenni tartozó, titoknokból és egy jegyzőkönyvvivőből álló udvari törvényszékké alakította, s nem csak az előbbi főfelvizsgálati és főlebbviteli törvényszéki méltóságát meghagyta, hanem hatóságát tetemesen gyarapította is. Jele súl azt megkegyelmezést és korengedelmet osztó, s minden törvényszékekre, árvavagyont kezelő előljárókra, börtönökre, és javító házakra felügyelő hatalommal felruházta, és egy külön királyi pecséttel, mely alatt határozatait a törvényszékekhez udvari rendelmények alakjában és király nevében küldé, megajándékozta, és ülnökeit udvari tanácsosi rangra s 3000 forintos évdíjra emelte ²⁾).

2. A királyi táblát, — megszüntetvén a tábla főpapjainak, báróinak, alnádornak, alországbíróinak, és primási ülnököknek azelőtt divatos nevezeteit, de mégis a nádornak, ország bírójának, és primásnak ezen táblához tagokat

¹⁾ Lásd részint Keresztury József: *Introductio in opus Collectionis in Normalium Constit. Josephi II.* I. r. 33. §-át, részint Horváth Mihálynak fen idézett munkáját. — ²⁾ Lásd az 1785. dec. 12. kelt. rend.

nevező jogát, ha azzal élni kívánnának, meghagyván, — egy elnökből, egy al-elnökből, 18 előadó kir. tanácsosból s egy bányaügyi ülnökből álló, két kilencz-kilencz tagú tanácsban hetenként háromszor egybeülő törvényszékké alakította, s csupán felvizsgálati bírósággá változtatta, és a fölebbvitelt bármily első bíróságtól, — eltörölven a nádori, tárnoki, személynöki, jász, kún, hajdú és szepesi kerületi és vármegyei fölebbviteli törvényszékeket, — és bármily perekben, a nemteleneknek bűnvádi ügyeit kivéve, közvetlen ahhoz tétetni rendelte. Továbbá az alsóbb bírának és törvényszékeknek valamint főkormányzását a hétszemélyes táblára, úgy közvetlen igazgatásukat a királyira bízta úgy, hogy mind a hétszemélyes táblának alsóbb törvényszékekhez intézett parancsai, mind ezeknek a hétszemélyes táblához tett jelentései a kir. táblának útján valának küldendők ¹⁾).

3. Erdélyben a kormányzó hívatálnak, mint törvényszéknek, a magyarhoni hétszemélyes táblával, a marosvásárhelyi királyi táblának pedig, melyet egy elnökből, egy alelnökből, 13 ülnökből álló, s 4 titoknokkal, és egy jegyzőkönyvvivővel ellátott törvényszékké alakíta, a magyarországi kir. táblával egyenlő hatóságot adott és azokat ezekével egyenlő tárgyalás-módra kötelezte ²⁾).

4. Az első bíróságot a jobbágyokra nézve az úriszéknél, melyhez a földesúr szolgabíró és esküdtet többé alkalmazni ugyan nem tartozott, de ellenben a felek rendetlen bírói eljárás által okozott kárainak megtérítése alatt alkalmas bírakat nevezni köteles volt ³⁾), — a jászokra, kúnokra, hajdú és szepesi 16 városiakra ⁴⁾), valamint a sz. kir. városiakra nézve is, a bűnvádi pereket kivéve ⁵⁾), a helybeli tanácsnál meghagyta; a nemesekre nézve pedig Magyarországon ugyan 5 új szerkezetű, névszerint Nagyszombatban, Kőszegen, Eperjesen, Debreczenben és Zágrábban székelő, az előbbi királyi-táblával egyenlő rangú, egy elnökből, egy alelnökből, 9 előadó ülnökből s 3 titoknokból álló, a zágrábit, melynek ülnökei és titoknokai is egygyel kevesebbek voltak, kivéve, két tanácsra oszló, s teljességére 5 tagnak jelenlétét szükségelő, és ítélet-végrehajtásokba nem bocsátkozó kerületi táblát, és, megszüntetvén az alispáni, szolgabírói, és vármegyei köztörvényszékeknek bíróságát, 38 kerületi állandó altörvényszéket, — melyeknek mindegyike az alsóbb tisztviselőknél túl egy elnökből s 4 előadó ülnökből mint bírakból, két bűnvádi ügyészből, s két tollvivőből állott, és némelyeknek hatósága több nem egyesített vármegyékre is kiterjedt, — alakított; Erdélyben pedig hason szerkezetű 2

¹⁾ Lásd az 1785. dec. 12. és 1796. jún. 29. kelt rend. — ²⁾ Lásd az 1786. jan. 23. k. rend.

— ³⁾ Lásd az 1786. nov. 30. s 1787. aug. 7. k. rend. — ⁴⁾ Lásd az 1786. mart. 28. és dec. 21. k. rend. — ⁵⁾ Lásd az 1785. dec. 12., 1786. jún. 9. s nov. 30., 1787. júl. 19. s aug. 7. k. rend.

kerületi táblát, Kolozsvárott és Marosvásárhelyt, és 11 kerületi altörvényszéket alkotott, és mind a kerületi tábláknak, mind az altörvényszékeknek hatóságát pontosan meghatározta. Jelesül: 1) Az altörvényszékeknek hatósága alá helyezett minden akár nemes akár bármily sorsú embereket érdeklő pereket, a felségsértésen és hívségtelenkedésen kívül, és a polgáriak közül minden nemesek vagy más szabad személyek ellen indított kisebb hatalmaskodási, visszahelyezési, zálogváltási, világos vagy könyvkivonati adóssági, szerződés-teljesítési, altörvényszéket bíróul nevező szerződési és ingatlan jószágot külföldtől megváltási, továbbá földesúr általi igazságtétel megtagadást, erdőkárosítást, oklevél-letartóztatást, levélsértést, bectelenítést, tanúság- vagy újbóli dézma-megtagadást s vadászatijogsértést bosszuló, valamint szinte minden károknak megtérítését, altörvényszéki végrehajtásnak igazítását, egyszerű hűbéres nők által vérségtől idegenekre szállított jószágoknak visszaadását, valakinek közös épület tatarozására szorítását, kártékony gátnak vagy malomnak lerombolását, okleveleknek atyafi általi közlését, valakinek törvény gyalázata alá vetését, örök emlékezet végetti nyomozásnak megrendelését, vagy új építmény tételének megengedését kérő pereket. — 2) A kerületi táblának hatóságát mindazon perekre, melyeket előbb a királyi tábla elsőbíróságképen ítélt, sőt azon túl még mindazokat is, melyek általa az altörvényszékiek közé helyezve nincsenek, kiterjesztette, és különösen az árvák dolgának kormányzását is az árva-számadásoknak vizsgálatával együtt reájok bízta ¹⁾. — 3) Az altörvényszékeknek kötelességül tette: hogy szemrevételeket és ítéletvégrehajtásokat nem csak tulajdon pereikben, hanem a kerületi táblaiakban is tenni, a pereiknek kimutató tábláját a kerületi táblához évenként beküldeni, s ugyanannak a körülbéli árvákat bejelenteni, attól teendőik iránt utasítást kérni, és hetenként háromszor ülést tartani tartozzanak ²⁾.

5. A hallgató ifjúságot a királyi-táblától kizárta, de ellenben megengedte: hogy idézéseknek átadására és más ily mellékes foglalkozásokra a kerületi táblák ugyan három hallgató ifjút, az altörvényszékek pedig szükség megkívánta számmal tarthassanak, és az ily ifjaknak, ha magokat kellőleg kiképezték, közhivataloknak megnyerésében elsőbbséget adadni parancsolt ³⁾.

6. A megürült ülnöki helyeket a hétszemélyes táblánál a királyi táblának, ennél a kerületieknek, és ezeknél az altörvényszékeknek tagjaiból, az altörvényszékeknél pedig csőd által betöltetni rendelte ⁴⁾.

7. Minden bírói parancsokat és rendelményeket a hétszemélyes táblától a királyihoz, ettől a kerületihez, és emettől az altörvényszékekhez küldetni, és viszont minden feljelentéseket az altörvényszékektől ugyanazon úton, minden

¹⁾ Lásd az 1785. dec. 12., 1786. jún. 29. s nov. 30., és 1787. aug. 7. kelt rend. — ²⁾ Lásd az 1786. nov. 30. s 1787. aug. 7. k. rend. — ³⁾ Lásd az 1785. dec. 12. s 1786. nov. 30. k. rend. — ⁴⁾ Lásd az 1786. aug. 31., oct. 5. s nov. 30. k. rend.

átugrás nélkül, tétetni parancsolt ¹⁾, s ezen szabály alól egyedül a főlebbvitelekre nézve tett kivételt, melyeket polgári ügyekben bármely első bírósági törvényszéktől egyenesen a királyi táblához, innen pedig, de csak az első és második bíróságú törvényszékek ítéletei különbözésének esetében, a hétszemélyes táblához intéztetni rendelt ²⁾.

8. 1785-dik évben Magyarország részére egy új polgári törvénykezési rendszert és törvényszék-kezelési rendszabályt adott ki, s azokat jövő évi május 1-ső napjától kezdve foganatba is tétette, melyek által a kir. fiskusnak törvényszékbeni ülését is megszüntette ³⁾.

9. A nemesség-vizsgálat, és a polgári büntetteket nem törvényszékek által, hanem politikai úton a tiszti ügyész előterjesztése mellett az alispán és helytartó tanács által tárgyalatni rendelte ⁴⁾.

10. A büntető igazság-szolgáltatást illetőleg, a pallos-jogot minden azzal előbb bírt közhatóságoktól és földesuraktól elvevén ⁵⁾, a bűnvádi akármely sorsú egyén ellen indítandó pereknek bíróságát, — a felségsértés és hívségtelenkedés bűneit, melyeknek ítéletét önmagának fentartá, kivéve, — a kerületi altörvényszékekre ruházta ⁶⁾, melyektől ily pereiket a nemtelenek ugyan a kerületi, a nemesek pedig a királyi táblához főlebbezheték ⁷⁾, és ha az első vagy második bíróság halálos, vagy három évi börtönre avagy egyszerre kiállandó 50 botra kárhoztató ítéletet hozott, kegyelmezésért ezek ugyan a hétszemélyes táblához, amazok pedig a kerületi kir. biztoshoz vagy illetőleg a fiúmei kormányzóhoz folyamodhatának ⁸⁾. — Továbbá az 1787-diki január 13-dikán kiadott általános fenyítő törvényét (*Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*, Wien 1787) hazánkra is kiterjesztette ⁹⁾; melyben a főbenjáró büntetteknek a politikaiaktól pontos elkülönözése, és amazokra nézve a rossz szándéknak és feltételnek lényeges kellékül tétele, a halálbüntetésnek egyedül azon büntettekre, melyekre a törvény rögtön ítéletet rendel, és ezekben is egyedül zsinegre szorítása, és azon rendelkezés, hogy minden főbenjáró büntettet elkövető az elmarasztaló ítéletnek napjától kezdve, míg büntetésének ideje tart, a nevének és gyermekeinek állapotjokhoz illő tartására bíróilag kiszabandó mennyiségen kívül minden jövedelmeit, a nemes pedig nemességét is tulajdon személyére, és netalán későbbben nemzendő gyermekeire nézve elvesztette, főleg megjegyzést igénylenek.

¹⁾ Lásd az 1785. dec. 12., 1786. nov. 30. k. rend. — ²⁾ Lásd az 1785. dec. 12. k. rend. —

³⁾ Lásd az 1785. sept. 29. és dec. 12. k. rend. — ⁴⁾ Lásd az 1787. febr. 6. k. rend. — ⁵⁾

Lásd az 1785. dec. 12. k. rend. — ⁶⁾ Lásd az 1786. nov. 30. és 1787. aug. 7. k. rend. —

⁷⁾ Lásd az 1785. dec. 12., 1786. aug. 21. s nov. 30. és 1787. aug. 7. k. rend. — ⁸⁾ Lásd az 1785. dec. 12., 1786. apr. 14., júl. 10, aug. 21. s nov. 30. és 1787. aug. 7. k. rend.

— ⁹⁾ Lásd Keresztury idézett munkája I. r. 20., 36., 38. §§-ait, s az 1791. 40. és 41. t. cz.

III. Az egyház és vallás dolgaiat illető rendeletei:

1. Az apostoli szék rendeleteinek királyi tetszvény nélküli kihirdetését megtiltotta ¹⁰⁾.

2. A püspököket a hivataluknak lényegéből folyó, úgy nevezett eredeti, jogaiknak pápa befolyása nélküli gyakorlatára készítette, s az újonan nevezett püspököknek részére új esküformát szabott ²⁾.

3. A szerzetes rendeknek római fő-főnöküktől függését megszüntette, s őket közvetlen az illető magyar püspököknek felügyelése és hatósága alá vetette, s föld-alatti börtöneiket eltörlötte ³⁾. Továbbá több birtokos szerzeteket eltörülván, és azoknak vagyonából az úgy nevezett szerzetesi alapvagyon (Fundus Religionis) alapítván, annak jövedelmeit részint a fenmaradott egyéneik nyugdíjaikra, részint az újonan alapított, vagy addig illendően ellátva nem volt lelkészeknek illő ellátására fordította ⁴⁾.

4. Több egyházi hűbérnek egy bár mily rangú egyén általi bírását megtiltotta ⁵⁾.

5. A népnevelésnek előmozdítására, hogy a lelkész híveitől sehol egy mérföldnél messzebbre elválasztva ne legyen, több új lelkészsegeket vagy legalább helybeli káplánságokat újonnan felállított, úgy hogy a katolikus rendes és segédlelkészeknek országlása előtt 3578-ra menő számát 4767-re emelte.

6. Hogy egyenlő elvekkel bírós felvilágosodott egyházi férfiakat nyerhessen, országos papnevelő házakat állított, Budán, Egerben és Zágrábban, és később a budait ugyan a pozsonyi várba áthelyezte, a másik kettőt pedig Pesten egyesíttette ⁶⁾.

7. A szerzeteseknek koldulását, az irgalmas barátoknak egyedüli kivételével, eltörlötte, — az isteni szolgálatot mindenütt egy formán tartatni parancsolta, a csudálatos képekhez búcsújárásokat, vízkereszti házszenteléseket, s égháborúkori harangozást tiltotta ⁷⁾.

8. Az evangélikusoknak és nem-egyesült görögöknek vallási szabadságát 1781-dik évi october 25-dikén kelt, úgynevezett „türelmi rendelete“ (Decretum Tolerantiale) által új rendbe szedte, melynek főpontjai következők: 1) Hogy az evangélikusok és nem-egyesült görögök nyilvános isteni tiszteletet mindenütt, hol addig tiltva volt is, tarthassanak, és a hol közülök 100 család él, lelkészlakot, iskolákat, és imaházat torony és harang nélkül építhessenek, iskoláikat azonban a katolikus iskoláknak mintájára rendezni, és a hol tanodáik nincsenek, gyermekeiket a katolikus iskolákba küldeni tartozván. — 2) Hogy akárhol lakhassanak, házat, s telket szerezhessenek, polgárjogot s tisztségeket nyerhessenek, és vallásukkal ellenkező eskü-formára ne kényszerített-

¹⁰⁾ Lásd az 1781. mart. 30. k. rend. — ²⁾ Lásd Horváth Mih. említett munkájának IV. szakaszát. — ³⁾ Lásd az 1781. mart. 24. k. rend. — ⁴⁾ Lásd Horváth Mih. ugyanott. —

⁵⁾ Lásd az 1785. febr. 10. k. rend. — ⁶⁾ és ⁷⁾ Lásd Horváth Mih. munkáját ugyanott.

hessenek. — 3) Hogy a vegyes házasságoknál szokásban volt hitkötelezvények s reversálisok ezennel megszüntetvén, ha az apa katolikus, minden gyermekei, ha pedig az anya az, csak a nőnemű gyermekek tartozzanak a katolika vallást követni. — 4) Hogy a lelkészek ezután a katolika egyháznak fejeitől semmi függésben se legyenek, s vallása miatt senki semmiféleképen ne háborgattassék ¹⁾).

9. A házasság dolgában 1786-dik évi martius 6-dikán kelt szabályozó rendelménye által sok lényeges változtatásokat tett. Jelesül: 1) Az eljegyzéseknek minden erejét, még azon esetben is, ha a jegyesnőt jegyese teherbe ejtette volna is, eltörlötte, és a házassági szerződésekbe azon nyilatkozatot beiktatni rendelte: hogy annak határozatai csak a valóságos egybekelés után nyerendnek erőt. — 2) Néhány előbbi semmisítő akadályokat eltörlött, ugymint a 3-dik és 4-dik ízbeli atyafiságot, a szinte ezen ízekbeli vagy törvénytelen sógorságot, a bíróilag be nem bizonyított házasságtörést, a nem vérségi rokonságokat, és a köz illendőségi igazságot. Ellenben — 3) Néhány új semmisítő házassági akadályt alkotott, névszerint a kiskorúságot, s a katonai állapotot, kivéve ha a kiskorúnak szerződéséhez az atyjának, s illetőleg az atyai ósnek vagy gyámoknak és illető bíróságnak, vagy legalább ennek, a katonához pedig az illető katonai felsőségnek engedelmé s beleegyezése hozzájárult volna, továbbá nőnek eltitkolt másodli terhességét, és a háromszori kihirdetésnek az illető katonai vagy polgári előjáróság felszabadítása nélküli elmulasztását. — 4) A titkos vagyis úgy nevezett lelkiismereti házasságokat teljesen eltörlötte, és jövőre megtiltotta. — 5) Az 1-ső vagy 2-dik ízbeli atyafiság vagy sógorságbani felszabadítást kérőknek kötelességül tette: hogy előbb, mintsem püspök elébe vinnék dolgaikat, engedelemért a királyi felséghez folyamodjanak. — 6) A nem katolikusokra nézve négy esetben, t. i. ha egyik hites fél a másiknak élete ellen törekedett, vagy házasságtörést követett el, vagy hitestársát gonoszul elhagyta, vagy ha a házastársak közt halálos ellenségeskedések és engesztelhetlen gyűlölségek támadtak, a házasságnak teljes felbontását is megengedte. — 7) A házassági pereket világi bíróságok alá helyezte.

Azonban II. Józsefnek átalakító rendeletei, részint mivel általok a nemzetiséget, s az előjogos néposztályoknak érdekeit, és az embereknek akkor még igen számos előítéleteit kíméletlenül és mind egyszerre támadá meg, részint mivel azokat nem annak rendes útján tévé, részint végre mivel az átalakulásnak jótéteményeiben isteni gondviselés által kormányja alá adott minden népeit egyaránt részesíteni, és az által azokat mintegy egybeolvasztani kíváná, hazánkban hajótörést szenvedtek, oly annyira: hogy halálát közeledni érezvén, 1790-dik évi január 28-dikán kelt leírása által az ország törvényeivel közértelmezés szerint ellenkezni látszó minden rendeleteit, hárman, ugymint a val-

¹⁾ Lásd Horváth Mihály említett munkája IV. szak. I. fejj. 3. §-át.

lási türelmet, a lelkeszi állomásoknak rendezését, s a jobbágyoknak sorsát és földesuraik iránti viszonyaikat érdeklőn kívül, — önmaga visszavonná, és a vármegyéket, sz. kir. városokat, és külön kapuszámmal bíró kerületeket régi törvényes hatóságaikba visszahelyezné, és mindent országlása előtti állapotjába visszaállítana.

III.

II. LEOPOLD.

1790. FEBRUÁR 20-DIKÁTÓL 1792. MARTIUS 1-SŐ NAPJÁIG.

II. Leopold, ki férfi örökös nélkül kimúlt bátyja után az örökösülésnek rendje szerint királyi székre lépett, a kornak kívánatát nem kevésbé átlátta ugyan, mint felséges elődje II. József; de látván a magyar nemzetnek ősi alkotmányához, s történeti jogaihoz, és nemzetiségéhez szoros ragaszkodását, és nagy idegenkedését az egyéb örökös tartományai népeiveli egybeolvadástól, bátyjának a dicső ausztriai ház kormánya alatt álló népek erejének tökéletes egyesítésére, s az összes monarchia hatalmának lehető legfőbb fokárai emelésére célzó nagyszerű tervével felhagya, és az átalakítás eszméjét általános javítás eszméjével felváltván, csak azon újításokat tűzé ki célul, melyek a külön nemzetiségeknek fenállásával, és az ősi magyar alkotmánynak teljes fentartásával összeférnek, s azoknak létesítésére más utat, az országgyűlést, választotta. Ezekkel egybehangzólag mindjárt azon országgyűlésben, melyet koronáztatására egybehívott, hazánk rendeivel azokat, mik az ősi alkotmánynak biztosítására szükségeseknek látszottak, avagy azonnali orvoslást kívántak, bölcs törvények által elintézte; az egész nagyszerű műnek létesítésére pedig, mivel arra több előkészületek kívántattak, megengedte: hogy a közigazgatás minden ágaiban behozandó javításoknak rendszeres kidolgozására kilencz országos választmány neveztessek, melyek az országgyűlés után egybeülvén, munkálataikat a jövő országgyűlés elébe terjeszszék. — Egyébiránt e királyunktól, mivel bölcs és kegyes országlásával hazánk két évnél tovább nem szerencsél-tethetett, törvénykönyvünkben csak egyetlen egy, de főleg alkotmányi jogunkra nézve igen érdekes, törvénylevéllel bírunk, mely az 1790-dik évi június 6-dikára egybehítt, s Budán kezdett, de később Pozsonyba átszállított országgyűlésben hozatott, 1791-dik évi martius 12-dikén kelt, s a királynak elő és utóbeszédén, és a rendeknek előszaván túl 74 ágazatra terjed.

Előszavában a király elbeszéli: hogy — miután ő testvérének, II. Józsefnek, férfi örökös nélküli halálával, mint annak legidősb testvére Magyaror-

szágban és kapcsolt részeiben is örökösödvén, részint megkoronáztatása és új nádornak választása, részint azoknak tárgyalása végett, mik az ország közjává való előmozdítására, s a király és nemzet közötti szeretet és bizalom kötelekeinek szorosabbá tételére alkalmasoknak látszani fognak, Budára 1790-diki június 6-dikára országgyűlést hirdetett, és az országgyűlési ügyeknek hosszabb ideig tartó tárgyalása közben ő ugyan a császári koronázás végett eltávozni kényszerülne, országunk rendei pedig koronáztatását óhajtanák, az országgyűlést Pozsony városába áttette, és abban elnöklött volna, — végre bevégeztetvén az országgyűlési alkudozások, a rendek nekie az e törvénylevélbe foglalt ágazatokat benyújtották, és megerősítésükért esedeztek.

Az ország rendei pedig előbeszédükben előadják: hogy azt, mit II. József, ki országlását hazánk törvényeinek megtartása iránt tett ünnepélyes ígéretének előrebocsátásával kezdé meg, múlt 1790-dik évben megígért, de közbejött halála miatt nem teljesíthetett, II. Leopold tüstént országlásának kezdetén teljesítette, mert haladék nélkül a fen kijelelt helyre és napra országgyűlést hirdetett, s országlását, mint önmaga kir. előadásaiban kijelenté, a királyi örökösödésről szóló törvényeknek hív teljesítésével kezdve, a koronának felvételét, a kir. hitlevélnek kiadását, és a kir. eskünek letételét királyi kötelességei közé számította, egyszermind megígérvén: hogy a megürült nádorságra kijelelést teend, s a megválasztandó nádort szokott hatóságában megtartandja. Azután a király előszavával egybehangzólag előadják az országgyűlésnek Pozsonyba történt áttételét, s a királynak ott november 15-dikén véghezment megkoronáztatását, valamint a királyi eskünek Mária Terézia eskümintája szerinti letételét is. Továbbá megemlítik, miképen a törvényeknek és jogaiknak biztosítása által szülemlett bizodalomuk az által még inkább növekedett, mert ő felsége tettekkel tanúsította azt, mit vigasztalásukra mondani kegyeskedett, hogy nem királyuk és urok jött közükbe, hanem mint atya családja körébe; és ezen soha feledésbe nem menendő kegyességeért készeknek nyilatkoznak minden erejüknek, vagyonuknak, sőt életüknek is törvényrendelete szerinti feláldozására, ha azt az uralkodó családnak és a hazának védelme megkívánja. Végre ő felségének és fenséges magzatainak minden jót kívánván, hozott ágazataiknak megerősítéséért, s megtartásukért esedeznek.

A törvénylevélnek ágazatait illetőleg; azok közül

I. Ideigleni, vagy csupán nap-szükségeire vonatkozó rendeletűek:

Az 1-ső ágazat, melyben II. Leopoldnak a kir. hitlevél kiadása és a szokott kir. eskünek letétele után történt megkoronáztatása előadatik.

A 4-dik ágazat, melyben a rendek ő felségének koronázási ajándékkal kedveskedvén esedeznek: hogy ezen buzgó lelkületükhöz és ő felségének méltosá-

gához képest ugyan csekély, de őszinte szívből tett ajánlatukat a nemzet szeretetének zálogául kegyesen elfogadni méltóztassék.

Az 5-dik ágazat, mely előadja: mikép országunk rendei, fel sem nyitván a nádorságra kijelleteknek neveit magában foglaló kir. levelet, a király és nemzet közötti kölcsönös bizodalomnak nagyobb megszilárdítása, és a nádori közbenjárásnak hatályosbitása végett, ő felségének negyedszülött fiát, Sándor Leopold főherczeget, de mégis a nádorválasztásról, és nádori jogokról szóló törvényeknek fentartásával, és jövőre ezen tételökből húzandó minden következtetés nélkül, egy szóval és lélekkel nádorrá választották. Továbbá miképen ő felsége, a rendeket az általok fentartottak iránt biztosítván, sőt abba is, hogy a nádorrá választott főherceg állandóul az ország közepében lakjék, és az országnak főkapitánysága ezután is a nádori hivatallal egybekapcsolva maradjon, s ezen előjogukban mind a mostani nádor mind utódai megtartassanak, beleegyezvén, nem csak a rendek által eskületételre elébe vezetett új nádornak választását megerősítette, hanem sz. István első királyunknak példájára nékie atyai intéseket is adott, melyeknek ezen törvénycikkbe örök emlékül beigtatott tartalma abban központosúl: hogy az új nádor a nádori hatóságról és kötelességekről szóló törvényeket pontosan teljesítse, s ebben őtet az atya és fiú közötti kötelék annál kevesebbé hátráltassa, mivel ő a fiúi kötelességnek teljesítését a nádori hivatalnak pontos teljesítésétől mérendi, az levén kívánsága és akarata: hogy a király és országrendei törvényes jogainak fentartására teljesen egyenlő figyelemmel őrködjék.

A 8-dik ágazat, mely a már akkor ideiglenes kir. kinevezés mellett azon hivatalt viselő Keglevich József és Nádasdy Mihály grófoknak előre ment kir. kijelelés mellett történt korona-örzökké választását, s id. gróf. Pálffy Leopold örökösének és id. gróf Csáky Jánosnak a koronához tartozó kulcsok átadása feletti megnyugtatóását előadja.

A 9-dik ágazat, melyben a királynak országunk rendei által hálás szívvel fogadott azon nyilatkozása előadatik: hogy rövid ideig tartott itt maradása alatt is meggyőződven arról, mily üdvös legyen az országnak közjavára, ha a király népét, és ez királyát bővebben ismeri, ön indulatjából is hajlandó többször hű Magyarországa jóni, és abban, mennyire egyéb örökös birodalmainak kormányzása megengedi, hosszabb ideig is maradni.

A 11-dik ágazat, melyben a király országunk rendeinek előadására királyi tisztéhez tartozónak elismeri azt: hogy az országnak határai el ne idegenítenessenek, az irántok bármely szomszédokkal létező, sőt a törvény kijelelte úton kívül már bevezetett kérdések is mindjárt az országgyűlés után, az ország és egyéb örökös tartományokat illetőleg ő felsége által kinevezendő biztosok által meghányassanak, s a feleknek kihallgatása után minden gonddal egyenlítettessenek, és jelesül az egyéb örökös tartományok által elszakított terület-ré-

szek, ellent nem állhatván azon tartományoknak adólajstromába már megtörtént felvételük, királyi hatalommal visszaadassanak.

A 33-dik ágazat, mely eltörölve lévén már a népnek politikai és katonai hatalom által történt összeírása, a nép összeíratás tervét egy kiküldendő választmány által kidolgoztatni, és a jövő országgyűlés elébe terjesztetni rendeli.

A 34-dik ágazat, mely az utolsó országzás alatt történt föld- és birtok-felmérésnek irományait mind törvény előtt, mind egyébűtt erőnélkülieknek nyilvánítja, s az arra fordított költségek és munkák iránt teendő minden követeléseket megsemmisít, a magánosok közt jó hiszemmel kötött szerződéseken alapulókra nézve mindazáltal a törvénynek rendes útját fenhagyván; végre jövővendőre minden ily felméréseket tilalmaz.

A 37-dik ágazat, mely által ő felsége beleegyezik a rendeknek ezen kívánataiba: 1) Hogy az adózó népnek nem csak a török háború alatt a császári sereg számára szolgáltatott gabona, árpa, zab, és szénának ára köz adójába beszámíthatassék, hanem egyébként is lehetőség szerint alkalom nyújtassék a hadnak sajnos következményeiből kimenekülésére. — 2) Hogy a nemesség és szabad kir. városok által árszabály szerint szolgáltatott gabonának árába adott kamat-lekötelezés nélküli adóslevelektől is a törökkel kötött békének keltétől a tőkének lefizetéséig kamatok fizettessenek.

A 39-dik ágazat, mely előadja: hogy a király országunk rendének kérésére a kir. curiát mindjárt az országgyűlésnek szétoszlása után Pestre áthelyezteti, az egyéb dicasteriumoknak Budáról Pestre szinte kért átvitelére nézve pedig a költségek, és Buda városának ezen esetrei felsegélése iránt további előadást tétetend, és azután kegyelmes választ kiadandja.

A 40-ik ágazat, melyben előadatik: hogy az igazság-szolgáltatás módjának II. József által az 1780-dik évet megelőzőre történt visszahelyezésével azokon, kik fenyítő törvények és a törvényszéki új rendszabály szerinti eljárás által magokat sértve vagy károsítva érzik, még segítve nem lévén, a következő 15 ágazatban mind a fenyítő mind a polgári perekre és azokbani további eljárásnak módjára nézve, a kapcsolt részekre is egyaránt kiterjedő ideiglenes rendelkezések tétetnek.

A 41-dik ágazat, mely rendeli: 1) Hogy azok, kik az új fenyítő törvénykönyv szerint elmarasztaltatván tömlőczben vagy börtönben léteznek, vagy kegyelemért folyamodhassanak, vagy ügyeiknek régi törvényeink szerinti felvételét és meghányását kérhessék, s a tetten nem kapott nemesnek, ha szökés félelme fen nem forogna, a szabad lábon teendő védelem is megengedtesse. — 2) Hogy az imént hozandó ítéletekben az új fenyítő törvénykönyv szerint hozott ítéletek a bennök kimondott nemesség-vesztésére nézve érvényteleneknek jelentessenek ki. — 3) Hogy az új fenyítő törvény szerint nemesek

ellen hozott ideigleni büntetésben marasztaló ítélet a hozzá kapcsolt gyalázatra nézve még akkor is fogamatlannak tartassék, ha a bűntevő büntetését már kiállotta.

A 43-dik ágazat a 2. §-ig, mely, előre bocsátván azt, hogy azon esetben, midőn a rab az új fenyítőtörvénykönyv szerint kapott ítéletét újonnan meghányatja, az a szerint kapott büntetése soha meg nem nagyobbíthatatik, a nemteleneknek is megengedi, hogy az újont hozandó ítélettől, ha az három évi börtönre vagy egyszerre kiállandó 100 bot- vagy korbácsütésre kiterjedne, a királyi táblához feljebbvezhessenek.

A 44-dik ágazat, mely az első bíróságnál ügydöntő ítélet által még be nem végzett, II. József alatti minden pereket, az igazlító bíróságiakat egyedül kivéve, teljesen eltöröl, és a felpereseiket törvény régi útjára utasítja.

A 45-dik ágazat, mely hasonlóképen eltörli az első bíróságnak ügydöntő ítélete által már bevégzett ily pereket is, ha a feljebbvitel bennük még be nem jelentetett, kivéve ha a felek a lépcsőnkénti feljebbvitelbe önként beleegyezének; azon ily pereket pedig, melyekben a feljebbvitel már bejelentve volt, az úri-széktől és sz. kir. városi vagy mezővárosi tanácstól ugyan a hazánk törvényei által rendelt fokenkénti fölebbviteli törvényszékekhez, a kerületi új tábláktól vagy altörvényszékektől pedig a királyi táblához eredetökben átküldetni határozza.

A 46-dik ágazat, mely az új kerületi tábláktól vagy altörvényszékektől ügydöntő ítélet után fölebbezett pereket, oda érte a patvarkodásnak vagy elidősítésnek beperelt kérdését is, a királyi tábla által hazai törvényeink szerint elítéltetni, és közben teendő fölebbezésnek esetében a hétszemélyes táblához felbocsáttatni parancsolja, megengedvén mégis, — a világos adóssági pereket kivéve, — akár az első bíróságtól akár a kir. táblától fölebbező félnek: hogy a fölebbviteltől elállván birtok-melletti egyszerű perújítással élhessen, és az ily megújított perben, ha megbuknék, az ügy természetéhez képest birtok-melletti, vagy birtokon-kivüli fölebbvitelt használhasson.

A 47-dik ágazat, mely a kir. táblának felvizsgálásán átment, és végrehajtás végett az illető törvényszékhez utasított, de még végrehajtásba nem ment ily ügyeket, ha a felek fölebbvitellel, mely az új rendszer szerint két egyenlő ítéletnek esetében megengedve nem volt, élni kívánnának, a kir. tábla által a hétszemélyeshez áttétni parancsolja, egyébiránt ezekben is a vesztes félnek fölebbvitel helyett a birtok-melletti perújítást, valamint ha a mellett ismét megbuknak, a törvényszerinti fölebbvitellel élést is megengedvén.

A 48-dik ágazat, mely a hétszemélyes táblának felvizsgálásától függő azonkori ügydöntő ítéleteket az által a régi törvényes modor és szokás szerint meghányatni rendeli.

A 49-dik ágazat, mely a hét-személyes tábla által megvizsgált azonkori pereket végrehajtás végett az illető törvényszékhez utasíttatni határozza, végre-

hajtás után azonban ezekben is perújítást enged, a netalán teendő ellentállás vagy visszafoglalás iránt egyszersmind kijelentvén: hogy ezen tételeket a bíróságnak illetősége vagy idézésnek törvényszerűsége elleni kifogás ne igazolhassa.

Az 50-dik ágazat, mely a már végrehajtás által vagy alperesnek felmentésével bevezetett akkori perekben az ítéletet sértetlenül hagyatni rendeli, a terhelt félnek azonban a törvényeink szerint használandó egyszerű perújítást, és ha a mellett a törzsök perbeli ítélet új okoknál fogva megváltoztatnék, a lépcsőnkénti fölebbvitelt megengedvén.

Az 51-dik ágazat, mely az úri-székeket régi alakjukba visszahelyezi, és benők az igazságot régi gyakorlat és hazánk törvénye szerint szolgáltatni parancsolja.

Az 52-dik ágazat, mely által azon táblai perek, melyek az új rendszernek behozatala előtt a kir. tábla előtt megindítva, de ügydöntő ítélet által bevégezve nem lévén, eredetükben a kir. cúriának levéltárába letéve léteznek, ha azokat a kerületi táblák, melyekhez felpereseik utasítva voltak, be nem végezték volna, a levéltárból a kir. tábla előtti folytathatás végett az illető feleknek kiadatni rendeltetnek.

Az 53-dik ágazat, mely a régi rendszer szerint kir. cúriához fölebbezett, de a kir. tábla előtt úgy felvételbe nem jött pereket a fölebbező felek által, ha birtok-melletti átvizsgálásuknak jótéteményét elveszteni nem akarják, az országos törvényszék tartásoknak két első szakaiban a kir. tábla előtt annak módja szerint perfelvételbe vétetni parancsolja.

Az 54-dik ágazat, mely minden ítéleteket, melyek az új rendszernek behozatalától fogva akár a fölebbezett, akár a régi rendszer szerint tárgyalta táblai perekben hoztak, megerősít; továbbá az új rendszer szerint 1785-dik évről 1790-dik évi április végéig keletkezett minden betáblázásokat, ellenmondásokat, peralkukat és örökvallásokat külső kellékeikre nézve érvényeseknek, és minden azóta tett akár oldalagos akár hitelesített tanúvallatásokat a régi rendszer szerintiekkel egyenlő erővel bírónak nyilvánít, végre az új rendszer szerinti perindításnak is elidősülést szüntető erőt tulajdonít.

Az 55-dik ágazat, mely a házassági ügyekben II. Józsefnek rendelménye szerint világi törvényszékek által hozott és végrehajtásba ment ítéleteket polgári következményeikre nézve mindenkorra érvényeseknek nyilvánítja, s jelesül az általok elváltasztott feleknek mind a házasságbontás előtt, mind az elváltasztó ítélet után keletkezett házasságaikban nemzett gyermekeit mind atyai mind anyai javakbani örökösödéssel bírónak nyilatkoztatja.

A 60-dik ágazat, melyben a király igéri: hogy mindjárt országgyűlés után katonai és polgári rendbeliekből állandó vegyes bizottságot rendelend, mely előtt Zeng városa a katonai rend által elfoglalt birtokait és haszonvételeit bebizonyíthassa. Továbbá hogy ezen ügyet legközelebbi országgyűlésen felvételend, időközben pedig a károlyvárosi őrkatonai hatóságnak hatályosan meghagyandja,

hogy a várost az országgyűléshez tett folyamodásáért semmiféle bántalommal se illesse.

A 62- és 63-dik ágazatok, melyekben a felség igéri, amabban ugyan, hogy mindjárt az országgyűlés után katonai és polgári rendből álló vegyes bizottságot rendelend a József kereskedelmi útjának, és a közötte, és a Károly útja között fekvő földterületnek politikai hatóság alá bocsátása iránt, s ezen tárgyat a legközelebbi országgyűlésen bővebb tárgyalás alá veendi; emebben pedig, hogy az 1715:115. és 1751:13-dik czikkek Répásfölde, és egyebek iránti rendeleteiknek foganatosítása végett annak idejében szinte vegyes bizottságot nevezend, és az által magának az e tárgynak elintézésére szükséges körülményekről jelentést tétetend.

A 64-dik ágazat, melyben ő felsége azon panasz iránt, mely szerint a varasdi tábornokságban, s a báni és károlyvárosi véghelyekben a nemesek és sz. kir. városi polgárok vám- és révbérfizetésre kényszerítettnek, biztosítja az iránt a rendeket: hogy meghallgatván a katonai hatóságokat, azt rendelendi, mit a törvény megkíván.

A 65-dik ágazat, mely előadja: 1) Hogy az ország rendei, miután ő felsége a törökkel kötendő békekesség végett Szisztóvra a császári követtel egyenlő hatalmú magyar követet is küldött, a követnek utasításul adandó némely pontokat felterjesztvén, ő felsége céljának méltányos elérésére minden erejükkel közre munkálni ígérkeztek. — 2) Hogy a rendek azon előbb már tett ajánlatukat, miszerint a felséges uralkodó ház és haza méltóságának fentartására életüket és vagyonukat feláldozni készek, az 1741:63-dik törvényczikkben tett feltételek és óvások mellett megújították, és a teendő akadályoknak esetére megfogadták: hogy ha ő felsége az itt névszerint elősorolt s jövő országgyűlésig választott 9 férfiak előtt a köztudomásra nem adható szükségét felfüzdözend, az országnak ő felsége által egybehivandó közgyűlekezetében minden haladék nélkül a köz boldogságnak és a királyi méltóság fentartásának módjairól tanácskozzandnak, sőt ha azon országgyűlés a divatos időszakon kívül foglalandna helyet, azon a bátorságnak védelmén túl egyedül csak az országnak elhalasztást nem szenvedő dolgait veendik fel.

A 66-dik ágazat, melyben a rendek az akkori még be nem végezett háborúra segedelemképen, az 1741:63-dik czikki feltételek alatt kiállítandó 6000 újonczot ajánlanak, és egyszersmind rendelik: hogy a tartományi biztossági választmány a hadfogadás iránt, mivel annak szokott módja sok alkalmatlansággal jár, az adózó népnek legkevesebbé terhes, és a népnek természetével meg egyező új módot igyekezzék előterjesztetni, a jövő országgyűlésen tárgyalásba veendőt.

A 67-dik ágazat, mely által a közigazgatás minden ágaiban behozandó, s ezen gyűlésben be nem végezhetett javításoknak rendszeres kidolgozására,

az ország nádorának elnöklése alatt 9 országos választmány, úgymint a közpolitikai, — adó és tartományi biztosági, — urbéri, — kereskedés, harminczad, és köz gazdasági, — bánya és pénzügyi, — igazságszolgáltatási, — tudományi, — egyház és sérelem vagy kívánságok dolgában, rendeltetik, s mindegyik választmánynak tárgyai és tagjai egyenként elősoroltatnak, oly tárgyakban, melyek több választmányok teendőinek körébe vágnak, vegyes üléseknek tartása is megengedtetvén, és az ország nádorának hatalom adatván, hogy a holtaknak vagy gátoltaknak helyébe ő felségének megerősítésére másokat kijelölhessen.

Jegyzet. A tagok országunknak mind a négy rendéből vannak kiszemelve, az urbéri választmányt, melyben városi, és a kereskedés-, bánya- s pénzügyit, melyben főpapi tag elő nem fordul.

A 68-dik ágazat, melyben az ország határainak dolgában Magyarországnak részéről ugyan Ausztria, Morva, Slézsia, Styria, Galiczia és Erdély felé, a kapcsolt országoknak részéről pedig Styria és Karniolia felé biztosok neveztetnek, és teendők kijelöltetnek.

A 69-dik ágazat, mely a már honfuszított külföldiekről rendeli: hogy a kik becikkelyezve nincsenek, vagy ha volnának, de a taksát vagy esküt még le nem tették, jövő országgyűlésig mind a kettőt letenni, és becikkelyezésüket eszközölni tartozzanak, máskép a honfuszítottaknak névsorából kitör-lendő.

A 70-dik ágazat, mely rendeli: hogy az 1741:17-dik czikknek példája szerint a külföldi egyházi férfiak, a nagyobb hűbérú püspökök, prépostok vagy apátok ugyan 1000, a kisebb jövedelmű prépost-, apát- vagy kanonokságot bírók pedig 200 aranyat az országnak pénztárába fizetni, s a szokott esküt vagy az országgyűlési rendek, vagy ő felsége, vagy a magyar udvari cancellária előtt letenni, és jövő országgyűlésig magokat mindezek iránt annak módja szerint igazolni köteleztessenek.

A 71—74-dik ágazatok, melyekben országunk rendei az elsőben ugyan Szász Kóburg Jozsiás herceget a honfuszításnak és taksa-elengedésnek ajánlásával, — a másodikban Valdeck Keresztély herceget, Gemingen Zsigmond bárót, Clerfait Károly és Soro János grófokat, Spielmann Antal bárót, Bocca Ignácot és Mitrovszky Károly bárót kérelmükre egész taksának elengedésével, — a harmadikban Vartensleben Vilmos, s Lamberg Filep és József grófokat, Durville Károly s Mesznill József bárókat, Tessenberg Jánost, de la Motte Antal, Chamara János Antal s Alajos, és Petazzy Adelm grófokat, Bonazza Nep. Jánost, Kulmer János, Venkheim József és Ferencz bárókat, Kotulinszky József grófot, Brudern József bárót, és Stockhomer József grófot, a három utolsót ugyan az egész taksának, a többit pedig felének letétele mellett, — a

negyedikben végre Manfredini Fridrik határgrófot a királyi felség fiainak neveléseért az egész taksának elengedésével magyar honfiak közé felveszik.

II. Állandó szabályul hozott rendeletek, jelesül:

1) A királyt, hazafiak alkotmányi jogait, s hazát összesen érdeklők:

A 2-dik ágazat, mely II. Leopoldnak 1790-diki november 14-dikén kelt kir. hitlevelét, és az általa letett eskünek mintáját előadja. Az esküminta M. Teréziáéval teljesen egyenlő, és a hitlevél is azétól csak abban különbözik, hogy II. Leopoldnak 1-ső pontjában ugyan az 1741:8-dik ágazat rendeletének, 2-dik pontjában pedig a koronaörzök, hitvallás különbsége nélküli választásának biztosítása is már beiktatva áll.

A 3-dik ágazat, mely által a koronának felvétele iránt II. József alatt tett vagy ezután tétethető minden kétségnek elszélesztésére a király megegyez abba: hogy a koronáztatás az elhunyt királynak halála napjától számítandó hat hónap alatt elmúlhatlanul megtörténjék, az örökösülő egyébiránt ezen időközben is az örökös királynak minden jogaival, a privilegiumoknak osztogatását egyedül kivéve, élhetvén, és az irántai jobbágyi hűsége köteleztetés helyet foglalván.

A 6-dik ágazat, mely azt rendeli: hogy a sz. korona ezután az ország közepében Budán őriztessék, s onnan az országgyűlésileg egybegyűlt rendeknek beleegyezése nélkül sehová át vagy el ne vitethessék, a véletlen és nyilvános veszedelemnek esetére mindazáltal az annak ideigleni máshova viteléről szóló 1715:38-dik czikknek rendelete fentartatván.

A 7-dik ágazat, mely a VI. Károly által Schönborn grófi családnak adományzott, de a kir. fiskus által koronaiság czíme alatt tőle törvény útján elvett munkácsi uradalmat, a fiskus által lefizetett pénzösszegnek, és a perre s végrehajtásra tett költségeknek megtérítése mellett, ugyanazon családnak visszaadni rendeli, és annak helyébe a Bács vármegyében fekvő s 10 mezővárosból és helységből álló, úgynevezett tiszamelléki kerületet koronai jószággá nevezi.

A 10-dik ágazat, melyben a király elismeri: hogy Magyarország kapcsolt részeivel együtt szabad, és az egyéb ausztriai birtokoktól egész kormányzási formájára, oda értve dicasteriumait is, független, tulajdon állással, és alkotmánnyal bíró, következőleg saját törvényei és szokásai szerint, nem pedig más tartományok mintájára kormányozható ország.

A 12-dik ágazat, mely világosan kifejezi: hogy Magyarországon és kapcsolt részeiben a törvényhozó, magyarázó, és törlő hatalom, — sértetlenül maradván az 1741:8-dik czikknek rendelete, — a törvényszerűleg megkoronázott királynak és az országgyűlésbe törvényesen egybesereglett ország ren-

deinek közös joga, mely országgyűlésen kívül nem gyakoroltathatik, s hogy ő felsége a rendeknek ezen jogát sértetlenül fentartandja és utódaira is azt úgy átbozsátandja, következésképp hazánkat királyi hirdetésmények, s pátensek által nem kormányozandja, a velük élést csak azon esetre tartván magának fen, midőn a törvénytlyel úgyis megegyező dolgokban a közhírültétel illő sikerrel egyedül ezen mód szerint lenne eszközölhető. Továbbá, hogy a törvénytsekeknek törvény által megállapított vagy megállapítandó alakja pusztán királyi hatalommal meg nem változtatandik, a törvényesen hozott ítéletek meg nem másoltatandnak, sőt királyi vagy politikai dicasteriumi felvizsgálás alá sem vonatandnak, s azoknak végrehajtásaik parancsok által meg nem gátoltatandnak, sem másoknak ilyesmi meg nem engedtetendik. Végre hogy a végrehajtó hatalom a király által csak a törvényeknek értelmében fog gyakoroltatni.

A 13-dik ágazat, mely előadja: hogy országgyűlést a király minden harmadik évben, és ha az országnak java megkívánja, előbb is hirdetend, s arra a rendek minden akadály-tétel nélkül megjelenendvén, az országgyűlési tárgyakat törvénytserű szabadsággal tárgyalandják. Továbbá, hogy ő felsége királyi tiszténél fogva minden jövendő időkbén arról gondoskodand, miszerint mindenik országgyűlésben a királyi előadásoknak tárgyalása kellőleg megtörténvén, az ország rendeinek minden igazságos panasza is tettleg és múlhatlanul orvosoltassanak, s a mindenik országgyűlésben hozandó törvények pontosan teljesíttessenek, és foganatba-tételük eszközöltessék.

A 14-dik ágazat, melyben rendeltetik: hogy a helytartótanács, melynek úgyis rendeltetésénél fogva tisztében áll a törvény teljesítését eszközteni, és megsértésének elejét venni, mint hazánkban politikai fő, s minden más dicasteriumoktól független, és közvetlen ő felsége alatt álló kormánytsekk, ha valamely törvénytellenes parancsok küldetnének az országra, észrevételeit ő felségének felterjeszteni tartozzék, ő felsége pedig azokat illőleg méltányolja, egyébiránt a vármegyéknek és más törvényhatóságoknak törvényes állása és hatósága is fenmaradván.

A 16-dik ágazat, melyben először ugyan ő felsége országunk rendeit biztosítja idegen nyelvnek közügyek tárgyalásárai be nem hozása iránt; azután pedig rendeltetik: hogy a magyar nyelvnek nagyobb terjesztésére és kimívelésére a gymnasiumokban, akademiákban, és a magyar egyetemnél, magyar nyelv és írásmód tanítói rendeltessenek, a dicasteriumi ügyek azonban még most latin nyelven tárgyalandók levén.

A 17-dik ágazat, melyben a király önként igéri: hogy az ezennel erejébe visszatett 1741: 11-dik cikknek foganatát minden részeiben eszközöndi, s ugyanazért az álladalomnak ministeriumához magyarokat is alkalmazand, és rendelést teend, hogy ha ki a magyarok közül magát külső követségekre szánni akarná, alkalma legyen az álladalmi legbensőbb cancelláriánál arra kiképezni.

Továbbá, hogy a rendeknek azon kívánságát, miszerint a magyar ügyek csupán magyarok által, a külsők pedig magyaroknak befolyásával tárgyalassanak, teljesíteni, és hazánk törökkel kötendő békesség iránti rendeleteinek foganatosításáról is gondoskodand.

A 18-dik ágazat, melyben ő felsége megrendelendőnek mondatik azt: hogy a dicasteriumoknak tagjai, ha az ekkoráig nem történt volna, a törvényeknek megtartására is esküdjenek, és ha ki közülök esküje ellen cselekednék, az ellen a hazafiak országgyűlésen is panaszt tehesse. Továbbá, ő felsége igazságosnak elismeri azt: hogy pusztá vádra hivatalától senki meg ne fosztassék, hanem a vádnak pontjai ő felsége által a körülményekhez képest meghatározandó mód szerint vele közöltessenek, és neki magának kitisztítására alkalom nyújtassék, fenmaradván egyébiránt a hivataltöli elmozdításról hozott hazai törvényeinknek rendelkezése.

A 19-dik ágazat, mely által a király biztosítja a rendeket: hogy sem az ország rendekre sem a nemtelenekre bár mily akár pénzben akár termékben vagy újonczokban adandó segedelmet nem vetend, sőt országgyűlésen kívül, — az 1715: 8-dik czikknek az 1741: 22-dik czikk által továbbá körülírt rendelete mégis fenmaradván, — őket szabad ajánlásképen vagy más akármely cím alatt teendő adakozásra sem sürgetendi. Továbbá ugyan e czikkben kijelentetik: hogy az állandó katonaság tartására szolgáló közadónak mennyisége mindenkor az országgyűlésen egyik gyűléstől a másikig fog meghatározatni.

A 20-dik ágazat, mely által ő felsége kegyelmesen, de mégis királyi jogának az által okozandó sérelme nélkül, megegyezett abban: hogy a só árának felemelése az országgyűlési rendekkel tárgyalassék, és a sónak ára, a felette sürgetős körülményeket kivéve, országgyűlésen kívül fel ne szökkentessék.

A 21-dik ágazat, melyben előadatik: hogy ő felsége az 1723: 99-dik czikk közalapértéket és országos pénztárt érdeklő rendeletének foganatosításáról, s ezen köz kívánságnak teljesítéséről gondoskodand, és ezen tárgynak további szabályozását az országgyűlésnek szabadságára hagyandja.

A 22-dik ágazat, melyben a király országunk rendeit biztosítja arról: hogy a postákat a helytartótanácsnak kormányzásától, és jövedelmeiket a magyar kamarától elvonatni nem engedendi, sőt a bányáknak dolgát is tüstént az országgyűlés után a kir. kamara alá rendelendi, s a bányatörvényeknek átalakítását és a bányatörvényszékeknek rendbeszedését az ország rendjeinek közös tanácskozással eszközölni, a bányadolgoknak gazdálkodási szabályozását mindazáltal, mint külön királyi haszonvételét érdeklőt, egyedüli rendelkezésére fentartván.

A 24-dik ágazat, mely a nádornak, primásérseknek, bánnak, és tárnokmesternek tekintélyét, igazait és előjogait újonnan megerősítetteknek nyilvánítja.

A 25-dik ágazat, mely a sz. királyi vagy bányavárosokat, a jász, kún és hajdú mezővárosi kerületeket régi jogaikban, szabadalmaikban és mentessé-

geikben örökre megtartatni rendeli, a hajdúvárosokra nézve mégis a kir. flakusnak az 1715:95-dik czikk szerint törvény útján meghatározandó joga, valamint az őket jelenleg törvényszerűleg terhelő minden köteleztetések is az igaz arálynak megtartásával fenmaradván.

A 28-dik ágazat, mely az 1741:18-dik czikknek következtetésében már valójában bekeblezett Temes, Torontál és Krassó vármegyéket országgyűlési szavazati jogaikba visszahelyezi.

A 29-dik ágazat, mely által megengedtetni határoztatik: hogy országgyűlésekre a jász és kún kerületek két, és a hajdú városok szinte két, üléssel és szavazattal bíró követeket küldhessenek.

A 30-dik ágazat, melyben a felség által érdemeik és közjó tekintetéből sz. kir. városok közé már felvett Temesvár, Szabadka, Károlyváros és Posega városokat az ország rendei is azok közé országgyűlési üléssel és szavazattal befogadják, és egyszersmind rendelik: hogy azok magokat mindenben az ország törvényeihez alkalmazni tartozzanak.

A 32-dik ágazat, mely rendeli: hogy II. Józsefnek kiváltságlevelei, mennyire törvényeink rendeleteivel megegyezőleg adattak ki, csak akkor bírjanak törvényes erővel, ha azokat a jelen országló koronás király megerősítendi.

A 36-dik ágazat, melyben rendeltetik: 1) Hogy az utóbbi években Temes, Torontál, Krassó, Bács, Arad és Csanád vármegyékben fekvő jószágok fölött árverés útján kir. adománynyerésre képtelen egyének részére tett adományoknak megerősítése mindaddig, míg törvény által meghatározandó úton magokat jószágbírástara képeseknek teendik, függesztessék fel, egyébiránt azon jószágoknak birtokában időközben meghagyatván. — 2) Hogy az ugyanazon vármegyékben eladományzandó jószágok aránylagos kisebb testekre felosztva ajándékoztassanak el, miszerint azon vármegyékben a nemeseknek száma, s a népnek míveltsége, és az ipar gyarapodhassék.

A 38-dik ágazat, mely a zsidókat addig is, míg az országos választmány jelentését jövő országgyűlésre benyújtván sorsuk országgyűlésileg elhatároztatik, országszerte a sz. kir. városokban és más községekben, — oda nem értve mégis a kir. bányavárosokat, — azon állapotba visszatétetni, és abban megtartatni rendeli, melyben 1790-dik évi január 1-ső napjáig léteztek.

A 57-dik ágazat, mely az akármely okból eredő erdőpusztításnak a vármegyék által közügyvédi perrel, és a dolog úgy hozván magával zár alá vetéssel is elejét vétetni parancsolja, a vármegye által meghatározandó mérséklett haszonvétel mindazáltal és a törvény útja az erdő urának fenmaradván,

Jegyzet. Ide is számítható némileg a 23-dik ágazat is.

2) A törvényszékeket s igazságszolgáltatást, s bünteteket érdeklők:

A 31-dik ágazat, mely a szerencse-fazék játékot országszerte megtiltván, a mindent vak szerencsére kitévő pháraó, koczka, s más illy játékuzókat, valamint azon háznak, melyben a játék űzetik, tudomással bíró gazdáját is, köztisztügyi kereset mellett az illető vármegyei, városi, vagy szabad kerületi törvényszék által egyenként annyszor a mennyiszer 100 arany birsággal, vagy ha azt lefizetni képesek nem volnának, börtönnel vagy személyeikhez képest testi fenyítéssel büntettetni, és a pénzbeli büntetést a bíraskodó hatóságnak pénztára, a köz alapérték, és a feladó között egyenlő részekben felosztatni rendeli.

A 42-dik ágazat, mely a kínzó vallatást, mint a valóság felfödözésének céliránytalan és magában büntetést foglaló eszközét, teljesen eltörlötte.

A 43-dik ágazatnak 3-dik §-a, mely által fenyítő-perekben a nemteleknek is megengedtetik a főlebbvitellel élés oly formán: hogy a három évi börtönt vagy egyszerre kiállandó 100 bot- vagy korbács-csapást rendeló ítéletet az első bírósági törvényszéktől a királyi táblához főlebbezhessék, innen mindazáltal a hétszemélyeshez csak a halálbüntetésbe marasztalót.

Az 56-dik ágazat, mely által a király országunk rendének esedezésére megegyezett abba: hogy a felségsértésnek és hívségtelenkedésnek ezután előfordulandó eseteiben, következőleg az e törvény előtt történeteket oda nem érteve, a királyi tábla, a törvényes főlebbvitelnek fenmaradásával, ítéljen, és a jószágvesztesség felségsértésnek eseteiben is csupán a bűnösnek osztályrészére szoríttassék.

Jegyzet. Némileg ide is számíthatók a 39-, 54- és 55-dik ágazatok is.

3) Az egyházat, vallásokat, s nevelést érdeklők:

A 15-dik ágazat, melyben határoztatik: hogy az országnak üdve az ifjúságnak jó nevelésétől sokat függvén, a nemzeti nevelés, és sajtószabadság fő elvei- és rendszerének kidolgozására, a királyi jogoknak épen tartásával, országos választmány neveztessek, munkálatát az országgyűlésnek átvizsgálás és törvénybe ígatus végett bemutatandó.

A 23-dik ágazat, mely előadja: hogy ő felsége az egyházakat, mint főpártfogójok, jogaikban megőrzendi, és bár mily nevű alapítványokat alapítóiknak szándéka szerint kezeltetend.

A 26-dik ágazat, mely által az evangélikusoknak vallásérdeklő dolgaik rendbeszedetnek, nevezet szerint megújítatván a bécsi és linczi békekötéseknek határozatai, s az egyháziaknak és a világi katolikusok egy részének ellenmondásuk örökre erő-nélkülinek nyilvánítatván, rendeltetik: 1) Hogy ellent nem állhatván bármely későbbi akár törvény akár királyi rendeletek, Magyar-

szágnak határai közt bármily sorsú evangélikusok vallásukat nyilván és szabadon, templomoknak, tornyoknak, harangoknak, iskoláknak és temetőknek használatával gyakorolhassák, és megszüntettétvén a nyilvános és magános vallásgyakorlat közötti különbség, templomokat, papilakokat, s iskolákat, — a felsőbbeket, melyekkel előre nyert királyi beleegyezés szükséges leendő, egyedül kivéve, — akárhol minden felsőbb engedelem kérés nélkül építhessenek, hol a község, a vármegye vegyes, de még az egyházi megye emberét kizáró küldöttségének véleménye szerint, azoknak felépítésére és jövedelmekkel ellátására az adózó népnek romlása nélkül képes, a földesúr arra szükséges belső telket vagy gyes földet rendelni köteles levén, a katolikus községek ellenben mindezekhez sem pénzzel sem gyalog vagy szekeres munkával járúlni nem tartozván. — 2) Hogy az evangélikusok más vallásnak külső szertartásaira semminemű szín, például czéhbeli privilegiumnak ürügye alatt, ne szoríttassanak. — 3) Hogy vallásbeli dolgaikban csupán tulajdon előljáróiktól függjenek, fentartatván mégis a királynak azon jog, melynél fogva mind az előljárók közötti lépcsőket, mind a fenytékhez tartozókat az illető vallásbeli világi és papi egyéneknek egyetértésével rendbeszedhesse. — 4) Hogy tanácsuléseket (Consistoria), sőt zsinatokat is tarthassanak, melyeknek tárgyait azonban az azokra megjelenendőknek számával együtt mindegyik alkalommal a királyi felség határozandja meg, kinek biztosát felügyelés végett tanácskozásaikba bebocsátani és felséges helybenhagyását is minden tett határozataihoz megnyerni kötelesek leendnek, egyébként mindenekre nézve ő felségének az ország törvényes dicasteriumai által gyakorlandó felügyelési hatalma, és mind a két vallásnak egyházi dolgai iránti királyi jogai sértetlenül fenmaradván. — 5) Hogy iskolai tanítókat és kormányzókat szabadon nevezhessenek, s azoknak számát tetszésük szerint nagyobbíthassák vagy kevesíthessék, a tanítás módját és rendjét szabályozhassák, fenmaradván mégis az ő iskoláikra nézve is a felségnek dicasteriumai által gyakorlandó felügyelési joga, és a királyi felség által országunk rendjeinek felterjesztése mellett elhatározandó tanítási rendszert, — oda nem értve a vallási tárgyakat, — befogadni tartozván. — Továbbá, hogy tanuló ifjaiknak nem csak a jóltevőikhez járulás segedelem-szedés végett, hanem a külföldi tanintézeteknek látogatása is szabad legyen, s vallási könyveik általok választandó, de mégis a helytartótanácsnak névszerint bejelentendő, és a katolika vallást sértő gúnyokért felelős egyének által vizsgáltassanak. — 6) Hogy az evangélikusok katolikus papoknak, kivéve ha azoknak eljárásával élének, ágybért, stólat, vagy más taksát ne fizessenek; s hogy templom-, papilak-, vagy iskolaépítésnél vagy tatarozásnál sem a katolikus népség az evangélikust, sem ez amant kézi vagy szekeres munkára ne szoríthassa, és az e részben létező szerződések eltörölteknek tekintessenek. — 7) Hogy az evangélikus lelkészek a szokott rendőri felügyelés mellett a vallásukbeli betegeket vagy rabokat szabadon látó-

gathassák, halálra készíthessék, s vesztőhelyre is, de mégis a néphez tartandó beszéd nélkül, kísérhessék, de viszont a katolikus lelkész se tiltathassék el, ha az ily beteg vagy fogoly által meghívatnék. — 8) Hogy az evangélikusok mind nagyobb mind kisebb közhivatalokra érdemeik és ügyességeik szerint a katolikusokkal egyaránt alkalmaztassanak, s hogy szűz Máriára és szentekre esküdni ne tartozzanak. — 9) Hogy minden ajtatos alapítványaik, azoknak kezelésével és igazgatásával együtt kizárólag nekik hagyassanak, a királynak felügyelési joga mindazáltal ide is kiterjedvén. — 10) Hogy házassági perek, míglen tanácsszékeik ő felségének jóváhagyásával rendbeszedve leendnek, vármegyei s illetőleg szabad kerületi köztörvényszékek vagy városi tanácsok által, az utolsó országlás alatt divatba hozott elvek szerint ítéltessenek, és ezektől a fölebbvitel a királyi és hétszemélyes táblákhoz történjék, a házasságbontó ítéletek azonban csak polgári okozataikra nézve vétessenek érvényeseknek; ellenben a püspököket a házasságikötél megsemmisítésének elismerésére, és annak katolikusokrai kiterjesztésére ne kötelezhessék. Továbbá, hogy az evangélikusok atyafiság vagy sógorság harmad vagy negyed ízébeni felmentésért ő felségéhez folyamodni ne köteleztessenek. — 11) Hogy a templomoknak, paplakoknak, iskoláknak és alapítványoknak tulajdoni jogára nézve a katolikusok és evangélikusok közt béke okáért a birtoknak jelen állama szolgáljon sinórmértékül, s ezek iránti minden követelések mind a két részről szűnjenek meg, és a templomok, paplakok, vagy iskolák elfoglalói az 1647:11-dik czikk kiszabta 600 magyar forinttal bűnhődjenek, az alapítványokra nézve mindazáltal az előadott elv alól az evangélikusoktól II. József alatt netalán elvontakat, melyek nekik visszaadandók, továbbá a Szirmay-, Hrabovszky- és Apafi-féléket, melyek iránt az evangélikusoknak követelése, mennyire azokat bebizonnyíthatják, fentartatnak, kivéve. — 12) Hogy a katolikusok más vallásrai vakmerő áttérésének meggátlására minden áttérési eset jelentessék fel, és valakit evangélikus vallásra édesgetni kemény büntetés alatt tilos legyen. — 13) Hogy a kapcsolt országokban az evangélikusok se ingatlan jószágokat se köz vagy magános hivatalokat ne bírhasanak, s ha ott valamely ingatlan jószág vérség jogán reájok szállana, kármentesítésükről a király gondoskodjék, kereskedés vagy gyáripárúzás végett mindazáltal esen országokban is bérlett házakban lakhasanak, és az Alsó-Slavoniában létező néhány ágostai és helvét vallást követő helységek továbbra vallásuknak szabad gyakorlatát, úgy mint jelenleg, élvezhessék. — 14) Hogy a vegyes házasságok, melyeket akármely ürügy alatt akadályozni tilos, katolikus lelkész előtt köttessenek, és az ily házasságokból származó gyermekek, ha az atya katolikus, annak hitvallását kövessék, ellenkező esetben pedig atyjoknak vallását csak a férfigyermekek követhessék. — Továbbá, hogy az ily házasságokat érdeklő perek katolikus szentzékek által ítéltessenek, és pedig még akkor is, ha a házasság kötésekor olyan

nem volt is, hanem későbbben valamelyik evangélikus félnek katolika hitre térése által vált csak vegyessé. — 15) Hogy az evangélikusok a katolikusoknak ünnepnapjait külsőleg megtartani köteleztessenek, házaikban mindazáltal lármás munkákon kívül nekik dolgozni szabad levén. Végre — 16) Hogy közügyeszi pernek terhe alatt senki más hitvallási cselédjét vagy jobbágját vallása gyakorlásában és szertartásainak megtartásában ne akadályozza.

A 27-dik ágazat, mely a nálunk polgári joggal bíró görög nem-egyesült vallásukat, eltörölve a reájok nézve azt ellenző törvényeket, Magyarországon és kapcsolt részeiben ingatlan jószágok bírására és hivatalviselésre képeseknek nyilatkoztatja, a királynak elődeitől átvett jogai azonban privilegiumaikra, alapítványaikra, s tanulmányi, nevelési, és egyházi dolgaikra, valamint a vallást, melynek gyakorlata nekik teljesen szabad leendő, érdeklőkre nézve is sértetlenül fenmaradván.

Jegyzet. Némileg ide is számítható egy részben a 16-dik ágazat is.

4) A jobbágyságot illetők:

A 35-dik ágazat, mely a földesúr és jobbágyság közötti viszonyoknak elintézését, következőleg az úrbérnek kidolgozását is mindig országgyűlésileg tárgyalandónak nyilvánítván, addiglan, míg ez megtörténhetend, a Mária Terézia alatt behozott rendbeszedést, időközbeni-gondoskodásképen, jelesül 1792-dik évben tartandó országgyűlésig, mind az úrbéri tartozásokra, és a jobbágyságnak földesuraiktól függésére, mind ezeknek hatalmára nézve, mindenütt és mindenek által megtartatni rendeli, és visszaállítván az úriszékeknek hatóságát, a vármegyéknek az az iránti gondoskodást kötelességül teszi: hogy a jobbágyság panaszainak és ügyeinek elintézésére a szükségnek minden esetében úriszékek a törvény-kiszabta modorban tartassanak, s azokban nekik tiszti-ügyeszi pártfogás mellett röviden, szaporán, előlegesen, és teljes elégtétellel igazság szolgáltatassék, és hogy a jobbágyság földesurának kénye szerint ne büntetessék, hanem minden büntetés vagy csak az úriszékeknek ítéleténél fogva, vagy pedig úrbéri kihágásnak esetében az úrbérnek határozata szerint a jobbágynak meghallgatása után történjék. — Továbbá ugyanezen törvénczik, a már ugyan előbb is az 1405:6., 14., 1458:15., 1547:26., 27., 1550:34., 1566:27. és más több törvények által eltörölt, de az országnak némely részeiben ismét behozott örökös jobbágyságot eltörli, és megengedi: hogy a jobbágyság, bejelentvén sz. Mihály napja tájban abbéli szándékát, s eleget tevén minden köz és földesúri tartozásainak, s az alispánnak és földesurának tanúleveleivel, vagy ha ez ellenszegülne, egyedül amazéval, ellátva, sz. Gergely pápa napján, és pedig minden földbe nem szűrt ingó javaival együtt, sőt telekbeli építményeit és javításait is a szolgabíró által földesura közbejövételével megállapított becsúáron eladhatván, szabadon elköltözhessék, a vármegye mégis

vigyázni tartozván arra: hogy a köz alapértéknek kárával egyszerre csoportosan vagy egész falunként a jobbágyság el ne költözzenek. Végre ugyane törvényezik, a jobbágyságnál elkövetendő csalásoknak megelőzésére, a fenédeklett tanúlevelek nélkül jövő jobbágnak befogadását, szűkevény jobbágy letartóztatásának büntetése, s azon jobbágy köz és magános tartozásainak, és a perbeli költségeknek megtérítése alatt, tilalmazza.

5) A kapcsolt országokat külön érdeklők:

Az 58-dik ágazat, melyben rendeltetik: hogy a horvát, dalmát és slavo-niai vármegyék, ezen országoknak királyi tanácsa Mária-Terézia által úgyis már eltörölve levén, valamint időközben minden politikai utasításait a magyar helytartótanácsból kapták, úgy ezután is attól kapják. Továbbá, hogy ezután a helytartótanács-hoz és attól függő hivatalokhoz igazságos arány szerint egyének ezen országokból is alkalmaztassanak; a bán pedig abban illő ülésel és szavazattal bírjon. Végre hogy az ezen országokat együttevén érdeklő helyhatósági tárgyak ezen országoknak királyi engedelem mellett tartandó közgyűléseikben tárgyalassanak.

Az 59-dik ágazat, mely rendeli: hogy Horvátországnak és a felső-slavonai három, ugymint Zágráb, Körözs és Varasd vármegyéknek köz adója mindenkor Magyarországnak országgyűlésén, de mégis a magyarországtól külön tárgyalassék, s azon kívül fel ne emeltethessék.

A 61-dik ágazat, mely által annak emléke örökítettetik: hogy Mária-Terézia a tengeremléki részeket Horvátországhoz, és az által a sz. koronához vissza-keblezte. Továbbá Buccari városa a királyi és buccarii kikötővel együtt, mint kereskedelmi város és szabad kikötő, kiváltságolt állapotjában megtartatni rendeltetik.

Jegyzet. Némileg ide is sorolhatók a 24., 60., 62., 63., 64. ágazatok is.

IV.

I. FERENCZ.

1792. MÁRTIUS 1-JÉTŐL 1835. MÁRTIUS 2-DIKÁIG.

I. Ferencz jóllehet buzgó gondoskodásával azt kieszközlöttte, hogy az 1791: 67-dik czikk által rendelt országos válaszmányok munkálataikat mind bevégeznék, sőt miután azon terhes veszélyek, melyekkel a trónokat felforgató francia forradalom és abból eredő hadak több esztendőnk által birodalmait, s trónját fenyegeték, végre győzedelmessé vált fegyvere által elhárítottak, az 1825-ik

évben egybehítt országgyűlés alkalmával azoknak tárgyalás alá vételét királyi előadásai közé helyezé: mivel azonban az ország rendjeinek nézetei időközben sok tárgyak iránt megváltoztak, s annál fogva azoknak újonnan rendelendő országos választmányok általi átdolgozása szükségesnek ítélteték; országgyűlési tárgyalás alá vételét közülök csak egynek, az úrbérinek, törvénynyé-tételét pedig egyetlenegynek sem élheté meg, és csupán néhány javítás létesítésének örömében részesülhetett. E királyunknak országlása alatt is egyébiránt az átalakítási buzgalom, — Martinovics apátnak és néhány francia forradalmi tanok mellett buzgó társainak mindjárt kezdetükben hajótörést szenvedett működéseit kivéve, — szinte úgy, mint atyjáé alatt, csupán ősi alkotmányunknak szelleme szerinti javításokra szorítkozott, s csak annak néhány végső éveiben, miután a nemzeti gazdálkodásnak újabb elvei, és azokkal egybe nem hangzó alkotmányi jogainknak megtámadásai egynéhány tanszéken, gróf Széchényi Istvánnak, polgári magas állásától különös erőt nyert erélyes munkái által pedig a nagy közönség között, terjesztetni kezdének, kezdett az magának ősi alkotmányunknak, és alaptörvényeinknek változtatására, s lényeges átalakítására kiterjeszkedni. A mi törvényleveleit illeti: e királyunk 43 esztendeig tartó hosszú országlása alatt kilencz törvénylevéllel gazdagította törvénykönyvünket,

1. §. Az első törvényleveléről.

Első törvénylevele az 1792-diki május 20-kára hirdetett budai országgyűlésben hozatott, Budán azon évi június 26-dikán kelt, s a királynak elő- és utószaván és a rendeknek előbeszédén túl 22 ágazatra terjed.

Az előszavakban a szokottakon, vagyis az országgyűlés helyének és napjának kitűzésén, s a rendek ágazataik megerősítéscérti esedezésének előterjesztésén túl, a király ugyan előadja: hogy atyjának halála által az országlás ő reá háromolván ezen országgyűlést koronázás és azokróli gondoskodás végett hitta egybe, mik az ország boldogságának előmozdítására, s fenmaradásának biztosítására, s a király és nemzet közötti bizodalomnak szilárdítására szükségeknek találtatandnak; az ország rendei pedig ezeken túl még előterjesztik, miképen azt, mit II. Leopold halála fölötti szomorúságoknak enyhítésére kívánhattak, az isteni gondviselés önkényt megadta nekik utódjában I. Ferenczben egy atyja erényeit öröklő, győzhetetlen vitézségű, nyílt szívű, és a magyar nemzethez, mit az atyja és országrendei közötti többszörös közbenjárásai is tanúsítanak, különös kegyességgel viseltető fejedelmet ajándékozván. Továbbá a kir. biztosítólevél 1-ső és illetőleg 5-dik pontjában létezni vélt kétségeknek önként tett tökéletes eltörléseért, és az 1791: 3-dik törvényczikknek kir. biztosító levelébe tett igtatásáért magokat az ausztriai ház és országunk méltóságának védelmére minden erejüknek, vagyonaiknak, sőt életüknek feláldozásával is készeknek nyilatkoztatják.

A törvénylevélnek ágazatait illetőleg, azok közül

I. Ideigleni vagy csupán nap szükségeit érdeklő rendeletek:

Az 1-ső ágazat, melyben a rendek előadják, miszerint I. Ferenczet hitlevélné kiadása, és esküvel pecsétlése után királylyá koronázták.

A 3- és 4-ik ágazatok, melyekben a rendek, amabban ugyan a királynak, emebben pedig a királynénak koronázási ajándékkal kedveskednek.

Az 5-dik ágazat, melyben a rendek hálás szívvel veszik ó felségének azon nyilatkozását, hogy mennyire más örökös tartományainak gondjai megengedendik, Magyarországra többször jóni, és abban hosszasan is tartózkodni iparkodand.

A 6-dik ágazat, melyben a rendek a franczia nemzet által izent, és már meg is kezdett háborúra a török háború által megszegényült népnek terhelése nélkül általok nyújtandó segedelemképen 5000 újonczot, 1000 lovat, és 4 millió forintot ajánlanak, s ezen segedelemnek törvényhatóságok közötti felosztását egy nádor elnöklete alatt egybeülendő országos választmányra, egyenkénti kivetését pedig az egyes törvényhatóságok által választandó kiküldöttségekre bizandónak határozzák, és a kötelességüket teljesíteni vonakodókat arra a költségeknek megtérítésével együtt tiszti-ügyészi perrel, minden perorvoslatoknak, névszerint a főlebbvitelnek és a törvényszünet-időknek kizárásával is, szoríttatni rendelik.

A 13-dik ágazat, melyben ó felsége az érdemek jutalmazásában az 1791: 36-dik cikk rendeletének szemmel-tartását igéri.

A 14-dik ágazat, mely előadja: miképen ó felsége beleegyezett abba, hogy a só árának mázsánkénti 11 krajczárrali felemelése országglásának kezdetétől, míglen tartani fog, csupán azon czélokra fordíttassék, melyek végett a felemelés történt. Továbbá, hogy ó felsége a magyar udvari kamarának meghagyandja, miszerint az a felemelésből bejött összeget minden évnek végén a helytartótanácsnak ezen tárgybani felterjesztés végett jelentse be.

A 15-dik ágazat, melyben a királynak azon nyilatkozata adatik elé: hogy megtörténvén már a kir. curiának Pestre átszállítása, a többi dicasteriumoknak Budáról Pestre teendő áthelyezése s az arra szükséges költségek, és Buda városa abból származandó kárának pótlása iránt is az 1791: 39-dik törvényczikk következtében, mihelyest azt a körülményekhez képest jónak találandja, előterjesztést fog tétetni, és kir. válaszát kiadandja.

A 18-dik ágazat, melyben ó felsége országunk nádorának előterjesztésére a kapcsolt részeknek érdekében igéri: hogy az 1791: 58-dik cikket előfordulandó hivatalürüléseknél a kormányzéki alsóbb hivatalokra nézve is teljesítendi. Továbbá, hogy az 1791: 62- és 63-ik cikkek határozatainak foganatosításáról, mihelyest a most akadályúl szolgáló hadi körülmények megengedik, az

1791:64-dik cikkéről pedig mihelyest az abban foglalt panaszok fölött kimerítő értesítést veendő, azonnal gondoskodni fog.

A 19-dik ágazat, mely az 1791:68-dik cikknek gyorsabb teljesítésére rendeli: hogy az ott kinevezett határbiztosok ezen országgyűlés után tüstént munkájokhoz fogni köteleztessenek, és ő felsége rendelést tegyen hogy ugyan-ez történjék a szomszéd örökös tartományoknak és a katonai rendnek részéről is.

A 20—22-dik ágazatok, melyek közül az elsőben Koloredó Ferencz gróf és testvére József, amaz kedveskedés gyanánt, emez kérelmére, és mind a kettő taksafizetés nélkül, — a másodikban gróf Pellegrini Károly unokaöccsével Józseffel, báró Blankenstein Erneszt unokaöccseivel Henrikkel és Erneszt-tel, báró Wallisch Kristóf, Blainville Kristóf s báró Boltza Péter, a Pellegrini grófok taksafizetés nélkül, a többiek féltaksa-fizetés mellett, — a harmadikban végül Sickingen Vilmos és Lamberti Kamil grófok, Mayer Albert és Adolf lovagok, Schloisnigg Ker. János, a már Mária-Teréziától diplomát nyert báró Püchler Károly Józsefnek fia József, s báró Gabelkhoven Zsigmond, Antal, Ferencz és Lajos testvérek, Sickinger gróf ugyan az egész, és Gabelkhoven bárók a fél taksának mindegyütti lefizetése mellett, a többiek pedig taksafizetés nélkül honfiusíttatnak, és végül az 1791:73-dik cikk által honfiusított báró Brudern Józsefnek a fél taksa elengedtetik.

II. Állandó szabályul hozott rendeletek.

A 2-dik ágazat, mely a királyi hitlevelet és esküt adja elő. Ezen egyébként atyjáéval egyenlő tartalmú hitlevélben I. Ferencz az első pontnak koronázást érdeklő kifejezését, mely II. József alatt oly értelemre csavartaték, mint-ha a király magát megkoronáztatni köteles nem volna, önindulatából világosabbra változtatta, és az 1791:3-dik cikknek határozatairai hivatkozással megtoldotta.

A 7-ik ágazat, melyben azon czélból, miszerint bizonyos időszak után hivatalokra csak magyarul is tudók alkalmaztassanak, az rendeltetik: hogy a magyar nyelv minden magyarországi iskolákban rendes tanulmány legyen, az országhoz kapcsolt részekben mindazáltal csak rendkívüli maradván, a külföldiek pedig, kik honunkban alkalmazást nem keresnek, annak tanulásától teljesen felmentetvén. Továbbá a rendeknek azon kérésére, hogy a helytartótanács a hozzá magyarul író törvényhatóságoknak magyarul feleljen, a király az iránt rendelést tenni ígérkezik: hogy a helytartótanácsnak egybeszerkesztésével megbízott országos választmány jövő országgyűlésre véleményt adjon be arról, mikép felelhessen meg a helytartótanács az ország rendei ezen kívánatának.

A 8-dik ágazat, melyben a királynak következő nyilatkozatai foglaltatnak:
1) Hogy a magyaroknak az álladalmi ministeriumhoz alkalmazása iránt az 1791:

17-dik cikkhez képest az álladalmi benső cancellariának már utasítást adott, miszerint ott a külügyekbeni főbb hivatalokrai kiképzés végett a szükséges-tulajdonokkal bíró magyar ifjak is felvétessenek. — 2) Hogy a bányadolgoknak az 1791:22-ik cikk által ígért magyar udvari kamara alá vetését, meghallgatván az ahhoz szükségesek iránt az illető dicasteriumokat, eszközteni fogja. — 3) Hogy megrendelendi, miszerint a magyar bányai ösztöndíjak ezután csak magyaroknak adassanak, s a bányahivataloknak osztogatásában egyenlő tulajdonokkal bírók között a magyaroknak elsőbbség adassék, és a magyaroknak igazságtalan elmellőzésével eddiglen alkalmazott külföldi bányatisztek máshová áthelyeztessenek, és hogy a magyarok képességekhez képest katonai hivatalokra, úgymint a hadibiztosságokhoz, cancelláriákhoz, s kormányokhoz, valamint a magyar hadikormánytól függő kisebb hivatalokhoz is alkalmaztassanak.

A 9-dik ágazat, melyben a rendeknek az iránt tett felterjesztésére, hogy a magyarokra a magyar és határszéli ezredeknel a fő, s jelesül a törzstiszteknek és tulajdonosoknak kinevezésében is különös tekintet fordítottassék, ő felsége azt igéri: hogy habár viszont a német ezredekben is több magyar felsőbb, sőt törzstisztek is léteznek, mindazáltal magának az ily akár magyar akár német ezredekben alkalmazott magyar tiszteknek számáról tökéletes tudósítást adadni, és úgy intézkedni fog, miszerint az ily tisztségekrei alkalmazásokban az igazságos arány megtartatván többé panaszra ok ne adassék. Továbbá, hogy arról is gondoskodand, miszerint a katonai akademiákban, mennyire lehetséges leend, a magyar katonatisztek fiainak is katonai szolgálatai kiképzésre alkalom nyújtassék.

A 10-dik ágazat, melyben a király ugyan a rendeknek az iránt tett kérelmére megigéri: hogy az illyr cancelláriát, mihelyest a küszöbön levő utazásai-ból visszatérend és annak célirányos módjáról értesíttetni fog, eltörlendi, és ez megtörténvén mind a magyar udvari cancelláriához mind a helytartótanács-hoz megkívántató képességgel bíró illyr nemzetbelieket is alkalmazand; az ország rendei pedig ő felségének beleegyezésével érseküket és püspökeiket mostantól kezdve országgyűlési szavazattal bíróknak nyilvánítják, ülésök és szavazatuk mineműségének meghatározását mindazáltal az országgyűlésnek rendbeszedésére halasztván.

A 11-dik ágazat, mely által Erdélynek Magyarországgal eszközlendő szorosb egyesítése a köz politikai országos választmány által tárgyalatni és jövő országgyűlés elébe terjesztetni rendeltetik; Kraszna, Közép-Szolnok s Zaránd vármegyéknek és Kóvár kerületének visszakeblezése iránt pedig ő felsége oda nyilatkozik: hogy az iránt az erdélyieket jövő országgyűlésükön kihallgatja, és azután véleményét országunk rendjeinek kifejezi.

A 12-dik ágazat, mely az 1791:35-dik cikknek gondoskodását jövő országgyűlésig kiterjeszti, s egyszersmind a jobbágyok panaszainak szaporább or-

voslatára rendeli: hogy az előbb divatozott úrbéri vizsgálatok helyett ezután a jobbágy panaszát akármikor urának mint első bíróságának, és ha ettől orvoslást nem nyerne, a fő- vagy alispánnak vagy szolgabírónak bejelenthesse, ki azonnal nyomozásra kimenni, s a dolognak barátságos kiegyenlítését eszközölni, és ez nem sikerülvén, egy részről ugyan a földesurat úriszéktartásra inteni, más részről pedig a vármegyének gyűlését eljárásáról tudósítani tartozzék; mely a földesurat a panasznak, ha szükséges lenne, gyűlésileg kitűzött határnapon tartandó úriszék előtti tárgyalására bírni, és ha ezt meg nem nyerhetné, a panaszt tulajdon úrbéri székén elítéltetni köteles legyen, a paraszt védelme mind a két esetben a tisztiügyésznek kötelességül teendő levén.

A 16-dik ágazat, melyben a perlekedésnek gyorsítására következők rendeltetnek: 1) Hogy a törvényszéktartásnak azon szakaiiban, melyekben a királyi-tábla egybenül, a húsvét-utánit kivéve, a hétszemélyes tábla is együtt legyen. — 2) Hogy országgyűlés alatt is, vármegyékben ugyan a világos adóssági, kisebb hatalmaskodási, visszahelyezési, és tiszti-ügyészi, városokban pedig mindennemű perek megindíthatassanak, s illetőleg emlékeztető idézés nélkül folytathassanak. — 3) Hogy ő felsége a királyi-táblánál négy ítélőmesteren túl az ülnökök közül még négyet előadókká nevezzen. — 4) Hogy a bíróság a pernek kifogó részében háromnál, derekában pedig négynél több szótvalást az ügyészeknek ne engedjen, a hosszú és érdektelen feleseléseiket ne tűrje. — 5) Hogy a pernek egész folyama alatt egyik-egyik perlekedő félnek csak kétszer szabadjon tilalommal (Prohibita) élni. — 6) Hogy a kir. fiskus változván, utódját újra megidéztetni szükséges ne legyen. — 7) Hogy az ellentálló, tettének jogszerű okát adni nem tudván, a törvény büntetésén és költségeken túl, az ellentállás napjától számítandó jövedelmeknek megtérítésébe is marasztaltassék, de viszont ha a felsőbb törvényszék az ily elmarasztaló ítéletet megváltoztatja, a bírói visszafoglalás szinte a jövedelmekre és költségekre is kiterjedjen. — 8) Hogy az ítéleteknek végrehajtásai a törvényszünet szakai alatt is tétethessenek. — 9) Hogy ügyvédet és teljes hatalmú biztost szolgabíró és esküdt előtt is lehessen vallani.

A 17-dik ágazat, mely a kereskedésnek előmozdítására megengedi: hogy ő felségének más örökös tartományjaiban lakosi joggal nem bíró hazafiak is, ha kereskedés végett váltólevelet kiadván, és szerződésre lépven, magokat ausztriai örökös tartományokbeli váltótörvényszékeknek egyenesen alájuk vetnék, vagy magokat valamely azon tartományokban helyen teendő fizetésre nyilván leköteleznék, avagy ugyanazon tartományokban váltótörvényszékekhez tartozó kereskedőkkel kereskedelmi társaságba állanának, valamint akkor is, ha csak közszerű adósságot csinálnának ugyan, de tulajdon bíróságukról lemondva magokat azon tartományokbani törvényszék alá vetnék: azon törvényszéknek, melynek magokat világosan alája veték, színe elébe idéztethessenek, és ott, ha

képesek valának magokat törvényeink szerint lekötelezni, érvényes kötelező leveleik mellett oly foganattal elmarasztaltathassanak: hogy azon külföldi bíróság által hozott ítéletet hazánknak törvényszékei, és pedig az ellentállásnak, kivéve ha vagy a jószágra vagy személyre nézve elvétel történt volna, — kizárásával végrehajtani köteleztessenek, a lefoglalandó ingatlan javak mindazáltal, a nemesiek ugyan akármikor, a várospolgáriak pedig egy év és nap alatt visszaválthatók levén, és a győztes külföldi azon esetben, ha a végrehajtás alkalmával valaki az adósnak lefoglalandó vagyონárai igényét vagy elsőbbségi jogát bejelentené, vagy a kötelező-levélnak törvényszerűtlenségét vitatná, az elfoglalás alá vett jószág iránt tökéletes biztosítékot adni tartozván. Továbbá ugyane törvényczikk a külföldi törvényszékek az illető határnap kitűzésével kiadandó idézőlevelét a magyar udvari cancelláriának útján azon törvénhatósághoz, melyben az adós lakozik, átküldetni, és azt annak a hatóság által, be nem várva a vármegye gyűlését, azonnal kézbesíttetni rendeli, és befejezésül előadja, miszerint ő felsége viszont rendelkezni fog az iránt: hogy az egyéb örökös tartományainak törvényszékei, is a magyar törvényszékeknek azon tartományok lakosai ellen hozandó ítéleteit, ha azok magokat Magyarországon teendő fizetésre kötelezték, vagy máskép egyenesen magyar bíróság alá vetették, addig is, míg nálunk váltótörvényszékek behozatandnak, szinte egész készséggel és haladék nélkül végrehajtsák.

2. §. *Második törvényleveléről.*

Második törvénylevele az 1796-dik évi november 6-dikára hirdetett pozsonyi országgyűlésben hozaték, azon évi december 10-dikén kelt, a király és rendek előszavain és a királynak utószaván túl csupán 3 ágazatból áll.

A király előszavában a szokottakon túl előadja: hogy a franczia nemzet által négy év előtt igazságos ok nélkül indított háborút bevégezni akarván, ez országgyűlést oly célból hította egybe, miszerint az ország rendeivel, mellőzván minden más tárgyakat, csak azokról tanácskozzék, mik a királyi székek szilárdítására, s az ősi alkotmánynak, nemzeti előjogoknak és a hitvallásnak védelmére az ellenségnek minden törvényes alkotmány és keresztény vallás felforgatására célzó működései ellen szükségeseknek látszatandnak. A rendek pedig előbeszédükben az országgyűlés egybehívásának célján és a hozott törvényczikk szentesítésének kérésén túl megemlítik, mikép ő felsége az ünnepest bejövételnek mellőzésével minden pompa nélkül mint atya érkezett hírendei közé, és hogy megértvén azon óhajításukat, melynél fogva a hallhatatlan emlékü elhunyt nádornak, Sándor Leopold főherczegnek helyébe más nádort választani kívánnak, e részben is az ország alkotmányának megfelelni iparkodván a szokott nádor-választási rendszabályokat is még megérkezése előtt átküldötte.

Az ágazatoknak, melyek mind csupán nap szükségsein segélő rendeletűek, tartalma e következő:

Az 1-ső ágazat előadja József főherczegnek, akkoron ő felsége magyarországi helytartójának, nádorrá választását, és annak hogyan történtét, miképen t. i. jöllehet ő felsége törvényeinknek értelmében a rendek közül a nádori hivatalra kijelelést tett, és a nádorválasztást az országnak régi szokása szerint tétetni akarta; az ország rendei mindazáltal azon kölcsönös bizodalomnak, mely Sándor Leopold főherczegnek nádorsága alatt a király és nemzet között díszlett, erősb szilárdítása végett összesen ő felségéhez járulván, József főherczeget, — fentartván egyébiránt jövő esetekre nézve a nádorválasztásról szóló törvényeknek teljes erejét, — magoknak nádorúl adatni kérték, és elválasztották, és mikép ezen választás a király által megerősítettén, a főherczeg a szokott nádori esküt letette.

A 2-dik ágazatban a rendek, ő felségének előadásában azon veszélynek nagyságáról, mely a franczia háboruból Magyarországra is támadhatna, értesítetvén, arra az 1741:63-dik cikkben kijelelt óvások mellett 50,000 újonczot, továbbá a 340,000-nyi seregnek és 80,000 lónak tartására 2,400,00 mérő rozst s 3,760,000 mérő zabot, 20,000 ökröt, s 10,000 lovat oly formán ajánlanak: hogy 1,500,000 mérő rozst, és 2,000,000 mérő zabot természetben adni tartozzanak, az ajánlatnak többi részét pedig tetszésükre a kiszabandó áron meg is válthassák. Továbbá ezen egész segedelemnek vármegyék, városok és külön kapuszámmal bíró hatóságok közötti felosztását ugyan egy, a nádor elnöktele alatt egybeülendő, országos választmányra, az ezen választmány által kijelelt emberosztályokrai kivetését pedig az illető hatóságoknak kiküldöttségei által tétetni, s a vonakodókat tisztiügyészi, minden perorvoslatot és törvényszűnnapokat kizáró perrel, a költségeknek megtérítésével együtt kötelességekre szoríttatni rendelik. Végre a szükségnek esetére már előre általános nemesi felkelést is ajánlanak.

A 3-dik ágazatban az 1791:35. és 1792:12-dik cikkeknak gondoskodása az előbbi cikkben foglalt óvatékokkal jövő országgyűlésig kiterjesztetik.

3. §. Harmadik törvényleveléről.

Harmadik törvénylevele az 1802-dik évi május 2-dikára hirdetett pozsonyi országgyűlésnek műve, azon évi october 31-dikén költ, s a királynak elő- és utó-, és a rendeknek előszaván túl 34 ágazatokra terjed.

A király előszavában a szokottakon túl előadja: mikép valamint mindenkor az volt fő célja és kívánsága, hogy öröklött országainak boldogságát előmozdítsa és örökítse; úgy most is, miután a terhes franczia háború, mely annak fogantatásában őtet akadályozá, lecsilapított, ugyanazon kitűzött célét követőleg azért hitta az ország rendeit egybe: hogy velük legelőbb is ugyan a hadak által

megürült kir. kincstárnak felsegéléséről, s az álladalom szükségéinek fődözéséről, és a külbátorságnak megerősítéséről, azután pedig az országnak belső boldogságát közelebb érdeklőkről tanácskozzék. — Ugyanezeket ismétlik röviden az országrendei is előszavokban, azon egy különbséggel, hogy ők a k. kincstár felsegélése iránti királyi felszólítást meg nem említik.

Az e törvénylevélnek ágazatait illetőleg, közölök

I. Ideigleni, vagy csupán nap szükségéin segélő rendeletűek:

Az 1-ső ágazat, melyben az ország rendei azon ajánlatot teszik, hogy a határszéli katonaságon túl 12 gyalog és 10 lovas ezredből, vagyis 64,000 főből álló magyar sereget az országgyűlésileg kidolgozott terv szerint három éven át teljes számban megtartandják, és egyszersmind e végre rendelik: hogy mielőbb ezen határidő közben azt a szükség megkívánja, egyedül a nádornál teendő jelentésre 12,000 újoncz azonnal állitassék ki, fenmaradván azon túl a felségnek azon joga, hogy ezeknek kiállítása után toborzás útján pattanyúsokat, nyergeseket és szekereseket toborzás útján fogadtathasson. Továbbá, hogy ha a háború tetteleg kiütvén a király ezen 12,000 újoncznál több katonát szükségelne, az iránt országgyűlést tartson, és ha azt a körülmények meg nem engednék, időközben katonát toborzás útján fogadtasson, és a jászoktól, kúnoktól és hajdúktól, de mégis csak privilégiumaik szellemében, állittatni kérhessen. Végül előadatik, miképen ő felsége a rendeknek ezen ajánlását elfogadta, fentartván mégis az ország védelmét illető királyi jogait, és azon reményét kifejezván, hogy a rendek jövő országgyűlésen a magyar ezredeknek fentartása iránt oly eszközöket terjesztendnek elő, melyek a bátorság kívánatait teljesen kielégítik.

A 2-dik ágazat, mely a nemtelen népségnek országgyűlésileg megállapított minta szerinti összeíratását megrendeli.

A 3-dik ágazat, melyben a rendek beleegyeznek abba, hogy a jelen szükségnek fődözhetésére a sónak ára, ő felsége jogának sérelme nélkül, mázsánként 1 forint 16 krajczárral felemeltessék.

Az 5-dik ágazat, mely előadja, mikép az 1791:8-dik cikkben nevezett koronaórzók közül gróf Keglevich József elhalván, gróf Nádasdy Mihály pedig más méltóságra emeltetvén, az ezeknek helyébe ő felsége által helyettesített Teleky József és Rháday Gedeon grófok is más világra költözvén, a rendek az ő felsége által kijelelt katolikus és evangélikus egyének közül báró Splényi Józsefet és ifj. Almásy Pált, kik királyi előgondoskodás mellett mostanig e hivatalt viselik, egybehangzó szavazattal koronaórzókké nevezték, és Nádasdy Mihályt, valamint Keglevich József, Teleky József és Rháday Gedeon grófoknak maradékait is a koronai kulcsoknak kiadása fölött megnyugtatták.

A 6-dik ágazat, mely az 1792:12-dik, és abban idézett 1791:35-dik cikkeknek előgondoskodását ismét jövő országgyűlésig kiterjeszti.

A 11-dik ágazat, mely ő felségének az iránti biztosítását előadja: hogy Zeng városára nézve az 1741:56. és 1791:60-dik czikkeknak rendeleteit egy kiküldendő választmány által mindjárt az országgyűlés után foganatosítandja.

A 17-dik ágazat, melyben ő felsége a rendeknek kérésére megígéri: hogy az esztergomi káptalannak alapítási helyébe, Esztergomba, visszavételét a kinevezendő primás által az 1638:36. és 1723:55-dik törvényczikkeknak rendelkezése szerint eszközöltetni, és ezen köteleztetést kinevező-levelébe iktattatni fogja.

A 18-dik ágazat, melyben a szalavári apátságnak a gottwiczitóli függetlenné tétele iránt ő felsége igéri: hogy meghallgatván előbb a gottwiczi apátot, a dologban igazságos határozatot hozand.

A 25-dik ágazat, mely által ő felsége biztosítja a rendeket: hogy a török követnek tovább vitetésére és tartására szükséges költségekkel a létező törvényeknek értelme szerint ezután terheltetni nem fognak.

A 26-dik ágazat, melyben előadatik: miszerint ő felsége beleegyezvén abba, hogy az országos határbizottmányoknak jelesül Ausztria, Slézsia és egyrészből Morva felé vivő határok iránt bevégzett munkálatai ő felségének előremenő helybenhagyásával végrehajtásba vétessenek, az eddiglen be nem végzetek pedig folytattassanak, és névszerint azon fűnforgett visszálkodások, melyek az illető magános földesuraságok között létre jött szerződések által időközileg lecsilapítottak, a határbiztosok által újonan felvétettetvén, mennyire lehetséges, jövő országgyűlésig ő felségének előremenő helybenhagyásával igazságosan egyenlítettessenek ki, és minden határbizottmányok jövő országgyűlésre munkálataikról kimerítő jelentést tenni tartozzanak, az ország rendei is gondoskodandván, hogy azok, kikhez tartozik, a kiegyenlítésnek foganatját eszközöljék. Végre mivel az 1791:68-dik cikkben elősorolt határbiztosok közül sokan vagy elhaltak, vagy más alkalmazást nyertek, ugyane cikkben Morva, Styria, továbbá Styria és Karniília, s Galiczia és Erdély felé új határbiztosok neveztetnek.

A 27—29-dik ágazatok, melyekben a rendeknek kérésére ő felsége igéri: az 1-sőben, hogy a varasdi véghely által elfoglalt Répás földének és Kéthely szállásnak ügyében politikai és katonai vegyes bizottmányt nevezend, mely előtt a felek igényeiket igazolhassák. A 2-ikban, hogy a nemeseknek és polgároknak katonai véghelyekben vám és révbérvétel által megsértett előjogát, meghallgatván a haditanácsot, az 1791:64-dik cikknek foganatosítására törvényesen orvoslandja. A 3-dikban, hogy a katonaságtól a bajai és futaki élettárakban az 1723:21., 1729:4., 1765:37-dik törvényczikknek ellenére gyakorlott italmérések iránt tett panaszt az illető kormányzéseknek vegyes küldöttsége által megvizsgáltatandja, és annak jelentését vevén, e bajon a törvényeknek értelmében segitend, az illetén törvény szellemével ellenkező italméréseket jövőre is tilosokká nyilvánítván.

A 30-dik ágazat, melyben az 1723:99. és 1791:12-dik czikkeknél nyomán egy országos választmány neveztetik annak kidolgozására, mikép legyen ősi alkotmányunknak s országunk rendei jogainak sérelme, és az adózó népnek új terheltetése nélkül egy köz alapérték (Fundus publicus) létesíthető? hogyan legyen az kezelendő? és mily czélokra fordítandó?

A 31—34-dik ágazatok, melyekben országunk rendei, az elsőben ugyan Kolowráth Leopold grófot tulajdon indulatjokból és taksaelengedéssel, — a másodikban Pergen János Antal grófot, Thugut Ferencz bárót, Saurau Ferencz és Ferraris József János grófokat, Thuguton kívül, ki a taksát önként megigéré, szinte taksafizetés nélkül, — a harmadikban a nádornak oldalánál létező Beckers József grófot hasonlóképen taksaelengedéssel, — a negyedikben végre Lodron Ferencz grófot, Eger Fridrik bárót, Manfredini Alajos határgrófot, Hiller János, Schlaun Móríc, Walterskirchen György Vilmos bárókat fél, Mylius Antal, Schröfl Ignác, s Toussaint Károly bárókat, és Mocsenigo Alajos grófot, ezen utolsót Mátyás VI. törv. 32-dik cikkének daczára, egész, — Auersberg Kajetán, Miklós és Jodóch grófokat szinte egész, de mind a három által összesen teendő taksafizetés mellett, Degelmann Bernárd és József bárókat, Dezasse Ferenczet és Antalt, Kranzberg Ferenczet, Vorberg Károly bárót és Markovics Miklós grófot pedig az egész taksának elengedésével, hazánknak honosított fiai közé felveszik.

II. Állandó szabályul hozott rendeletiek:

A 4-dik ágazat, melyben a rendek megköszönik a királynak azon kegyelmét, melynél fogva először ugyan szándékukat, melylyel addig is, míg a nemesek részére katonai akadémia felállíttatni fog, a pesti egyetemnél a katonai tudományokra egy tanszéket felállítani akarnak, helybenhagyván, megengedte: hogy a magokat ezen tanulmányokra alkalmazandó ifjúk volt iskolai ösztöndíjaikat megtarthassák, és újakat is nyerhessenek; másodsor pedig gróf Festetics Györgynek 40,000, Rhédey Lajosnak 10,000 és Párniczky Mihálynak 1,000 forintnyi a végre tett ajánlataikat, hogy abból néhány magyar ifjak, míg hazánkban katonai akadémia létre jövend, a bécsiben taníttassanak, nem csak kegyesen elfogadni, hanem azt is megigérni méltóztatott: hogy ezen nevéndékeknek azon akademiában felvételük iránt a hadi udvari tanácsnak útján rendeletet teend.

A 7-dik ágazat, mely által a termékbeli kilenczed, hegyvám és tized kivételének későre halasztásából a földművelőkre háruló károknak eltávolítására rendeltetik: hogy mihelyest valamely határban vagy birtokrészben az őszi vagy tavaszi vetésnek aratása bevégeztetik, a földművelők által azonnal teendő bejelentéstől számított 8 nap alatt a tized vagy kilenczed okvetlenül vétessék ki, s a földművelő gabonáját tovább földén hagyni ne tartozzék, a borból járó tizedet,

kilenczedet, vagy termékbeli hegyvámot pedig a földesúr az 1647:95-dik czikki büntetés alatt a hatóság által meghallgatása mellett kitűzendő határidőben és meghatározandó mód szerint mustban vagy fűrtökben szüretkor kivenni köteles legyen, meghagyatván mégis az illetén gabona- vagy borkilenczed, hegyvám, vagy tized iránt fenálló, vagy azután keletkezendő magános szerződéseknek, valamint azon környékek divatának ereje is, hol ezen borbéli adózások szüretkor egyenként szoktak kivétetni.

A 8-dik ágazat, mely által Bács és Bodrog vármegyéknek egyesítése törvénycikkileg kijelentetik.

A 9-dik ágazat, mely Kishonth megyét Nagyhonhtól elszakasztatni, és fekvése szomszédságának tekintetéből Gömör vármegyéhez törvénycikkileg kapcsoltatni határozza.

A 10-dik ágazat, mely által a szepesi 10 láncsás nemeseknek azelőtt külön hatósággal bíró széke, tulajdon kérelmökre Szepes vármegyével egyesítetik, külön előjogaik egyébiránt sértetlenül maradván.

A 12-dik ágazat, mely által azon Honth és Zólyom vármegyék közötti csere, melynél fogva Honth vármegye Bozók Lehotkáért Domanyik és Rákócz falukat nyeré, becikkelyeztetik.

A 13-dik ágazat, mely Ilmicz falunak előbb Sopron vármegyéhez tartozó részét a közigazgatásnak könnyítése végett, az illető vármegyéknek akaratja szerint, Moson vármegyébe bekebleztetni rendeli.

A 14-ik ágazat, mely Szabolcs vármegyének hatósága alatt álló Polgári mezővárosát a közadó kezelésének könnyítése végett kapuszámaira nézve Szabolcsba bekeblezendőnek határozza.

A 15-dik ágazat, melyben rendeltetik: hogy a beszterczei káptalan, mely 1780-dik évben a sz. Mária thuróczi conventének levéltárát átvevén, a hiteles helyi eljárásokat és kiadásokat annak neve és pecsége alatt tevén, ezután tulajdon nevében, és ő felségétől nyert pecsége alatt tegyen, az előbbi név és pecsét alatt eddig tett eljárásai vagy kiadásai érvényességüket megtartván.

A 16 dik ágazat, mely már visszaállítva levén a pannonhegyi és chornai, jászói és leleszi conventek, a pannonhegyi és chornai conventeknek ugyan a győri, a jászói- és leleszinek pedig az egri káptalan által levéltáraikat hiteles helyi hatóságukkal együtt visszaadatni rendeli, a leleszire nézve azonban, mivel az annak levéltárában létező oklevelek kor és idő viszontagságai által nagyon elkopván azonnal hiteles jegyzőkönyvekbe átírandók, azon megszorítással: hogy annak levéltára és hatósága, ha a convent maga ezen munkának teljesítésére képes nem volna, továbbra is az egri káptalan mellett maradjon.

A 19-dik ágazat, mely az igazságszolgáltatásnak gyorsítására rendeli: hogy a felperesnek halála, s országgyűlési és nemesi felkelési szűnidők után, és az állandóul kitűzött időszakokban egybeülő altörvényszékeknek kezdetén, ha a

határnap ítélet által ki nem terjesztetett, szokásban levő emlékeztető kereseti-levelekkel és idézésekkel élni ezután, — kivéve ha az alperesnek utódaira háramlanék a per, vagy új alperesek lennének beperlendők, — szükséges ne legyen, hanem a felperes perét a határnapon vegye fel, és erre az alperes megjelenni köteles legyen.

A 20-dik ágazat, mely a városi polgároknak, és úri hatalom alatt nem álló szabad sorsú embereknek a szerződési és egyszerű örökösödési perekben, sőt a szerződésiekben az úri hatalom alatt létezőknek is, a nemesek ellen személyes felperességet enged, az úrihatalom alatt állókat mindazáltal, ha e joggal élni nem akarnának, ezekben is szinte úgy, mint a személyes keresetekben, a földesúr, vagy ha ez azt elmulasztaná, vagy szegénysége miatt nem tehetné, a vármegyei tisztiügyész, kinek a perbeli költségek a vesztes fél által mindenkor megtérítendőek, védeni tartozván. Továbbá ugyane törvényczikk rendeli: hogy midőn városi polgárnak, vagy más szabad sorsú nemtelennek hatalmaskodási vagy másféle személyes keresetét az illető hatóság által rendelendő tisztiügyész előmozdítja, a vérdíj és a kárpótlás a megsértett nemtelennek, a perbeli költségnek megtérítése pedig a tisztiügyésznek ítéltessek.

A 21-dik ágazat, melyben a napról napra növekedő uzsoráskodásnak szabályozására rendeltetik: 1) Hogy az 1715:51. és 1723:120-dik törvényczikknek nem csak erejökben maradjanak, hanem azokra is, kik kisebb összegért magoknak nagyobbat köteleztetnek, kiterjesztessenek, és pedig oly formán: hogy a kötelezőlevélből a feleslegesen lekötött összegre és a törvényest fölülhaladó kamatra nézve senkinek kereset ne engedtessek, s az időközben törvényesen túl fizettetett kamatok az adósnak visszaadassanak, maga a valósággal kölcsön adott tőkepénz pedig a kir. fiskusra szálljon, és az ily uzsoráskodó hitelező tőkepénzének veszteségén túl, tiszti-ügyészi kereset mellett, még börtönnel vagy pénzbeli bírsággal is büntettessek. — 2) Hogy az atyai vagy gyámnoki hatalom alatt álló nevendékkorú, s tulajdon szerzeménnyel nem bíró férfi vagy nő személyeknek atyjok vagy gyámnokuk beleegyezése nélkül akár az 1792:17-dik czikknek ellenére már kiadott, akár ezután kiadandó kötelezvényeik érvényteleneknek és semmiseknek tartassanak. — 3) Hogy az adózó nép közt néhol divatozó szolgálattételek, termék-adások, vagy jobbágyi föld egész termése kamat-gyanánti lekötésének eseteiben, ha az adós által panasz tétetnék, a vármegye a földesúrnak közbenjárásával a kamatkép járandó ily adózásokat politikai úton a törvénynek mértékére húzza, a súlyosb eseteket pedig az úriszék tárgyalás alá vegye, fenmaradván mégis attól a szokás-szerinti felebbvitel.

A 22-dik ágazat, melyben az 1542. pozs. törv. 5-dik czikkének megújítása mellett rendeltetik: 1) Hogy ingó vagy ingatlan jószág hatalmas elfoglalásának újonan történt, vagyis egy évet túl nem haladó eseteiben az alispán bírótársaival a sértett félnek egyszerű folyamodására a helyszínén nyomozást tenni, s kísülvén az elfoglalásnak valósága és törvényellenessége, azt az elfoglalt ingó

vagy ingatlan jószágnak birtokába az idézett törvénybeli büntetés alatt azonnal, vagy akadály jövén közbe, legfőlebb a hozzá intézett folyamodásnak napjától számított egy év alatt, és ha a sértő félnek ellenszegülése miatt másképp nem lehetne, a vármegye által elhatározandó hatalomkarral is, helyezze vissza, és eljárásáról a vármegyének jelentést tegyen, fenmaradván egyébiránt az 1543: 3-dik czikk szerint a sértett félnek visszahelyezése után is a hatalmaskodás büntetésének és kára megtérítésének kérésére nézve a törvénynek rendes útja. — 2) Hogy ugyanezen rövid úton köteles legyen az alispán bírótársaival viszhelyezni a haszonbérlet is a tőle elfoglalt haszonbérleti jószágba, ha ő maga részéről a haszonbérleti feltételeket illőleg teljesítette, és hogy ily alkalommal az alispán a feleknek árendából folyó mellékes követeléseit is kihallgatni és kiegyenlíteni tartozzék, fenmaradván egyébiránt minden esetre a követelőknek a törvénynek vagy folyamodásnak útja.

A 23-dik ágazat, mely által megújítottván az 1635:20-ik czikknek rendelete, hasonló rövid úton parancsoltatnak, akár valamelyik félnek folyamodására, akár a tiszti ügyésznek bejelentésére a határvillongásokat, valamint a határújításokat is, ha a szomszédok arra önként kimenni vonakodnának, az alispán bírótársaival, vagy ha két törvényhatóság közötti határjelek iránt volna a villongás, a nádori s illetőleg báni kiküldöttek, habár végettők a rendes határper már folyamatban volna is, egyenlíteni, és a határvillongás esetében új határjeleknek, de mégis a régiak sérelme nélküli, tételével is a feleknek birtokát meghatározni, fenmaradván mindazáltal a meg nem elégedő bármelyik félnek a törvény rendes útja, és abban az ily rövid úton tett határjeligazítás semmi tekintetbe sem vétetvén; de viszont a határjeligazító vagy újító bíróságot eljárásában tetteleg gátolni, a netalán alkalmazandó hatalomkarnak költségein túl, tiszti-ügyészi pernek terhe, és az ezen úton megigazított vagy újított határjeleknek birtokában a másik felet háborgatni kisebb hatalmaskodásnak büntetése alatt tilos levén.

A 24-dik ágazat, mely a vadászati jogot szabályozza, s jelesül rendeli: 1) Hogy a parasztnak, és mindazoknak, kiknek az 1729:22-dik czikk a vadászatot megtiltja, az agár- és kopótartás is, az ezen törvenyczikkben kijelelt vad- és madár-fajoknak, valamint a császármadaraknak is vadászatával együtt jövőre szinte tilos legyen. — 2) Hogy a földesúr akár egész határt, akár csak egy elkülönözött nagyobb testet tevő jószágának, az uradalmakat illetőleg pedig akár egy vármegyében fekvő uradalmának akár mindegyik határjának a vármegye kiküldöttségének közbejövételével kijelelendő felét köz határozás mellett, saját vadászatára megtarthassa, és másoknak vadászásától tilalomtáblának kitételével eltilthassa. És hogy ugyanezt tehessék a közbirtokosok is, és pedig nem csak együtt véve az egész közös birtoknak, hanem mindegyik közbirtokos is saját birtokrészének felére nézve is, ha az a vadászatra elégséges. —

3) Hogy a határnak tilos részében egyedül magának a tulajdonosnak, a nem-tilosban pedig más nemeseknek és nemesi előjoggal bírónak is szabad legyen vadászni, de ezeknek csak tulajdon szükségükre egy-két szolga által és csak a fajzásnak idején kívül, s hogy ezen tekintetből nekik a hímszarvasokat szeptember 15-dikétől június 1-jéig, a nőstényszarvasokat június 1-jétől szeptember 1-jéig, a nőstényőzeket mártius 1-jétől május közepéig, és a nyúlakat február 1-jétől mártius végéig vadászni szabad ne legyen. — 4) Hogy a vadászás vetéseken aratásnak végéig, réteken április 24-dikéig széna-, és hol sarjú is nő, sarjúkaszálásig, szőlőkben pedig a nyúlak fajzásának kezdetétől szüret végéig, se gyalognak, se lovasnak meg ne engedtéssék. — 5) Hogy a vadkergetés közben vetésekbe, rétekbe, vagy tilosba beszaladt ebeket, — a szőlőket egyedül kivéve, — agyonlőni vagy megtartani ne szabadjon, de ellenben a nem-tilos részben megsebesített vadnak kihozása vagy a vadúzásban befutott ebeknek visszahívása végett a tilosba is bemenni szabad legyen. — 6) Hogy ha az utazó nemes vadaskerten kívül az út mellett, — a fáczánokat és foglyokat oly helyen, hol élelemmel tartatnak, kivéve, — vadat meglő, vagy ha valamely kártevő vadat akárki, nemes vagy paraszt, mívelt földén megfog vagy megöl, a tilosan vadászók ellen hozott büntetés alá ne essék; a paraszt azonban az általa megölt vadat meg ne tarthassa, hanem csak a földesúrtól kárpótlást kérhessen. — 7) Hogy a máséban vadászó, ha ezen törvénynek valamely határozatát áthágja, a vadnak és perbeli költségnek megtérítésén túl a nemes ugyan alispán előtt indítandó és legfeljebb két hónap alatt elítélendő per mellett kisebb hatalmaskodási birságban, a nemtelen pedig bírói mérséklés által meghatározandó büntetésben marasztaltassék; de viszont a nem-tilos vadászást gátló földesúr is hatalmaskodó gyanánt bűnhődjék. — 8) Hogy vadászó nemestől a puskát elvenni, vagy puskát emberre rá fogni vagy épen rá kilőni tilos, és hogy az, ki ilyest tenne, ha bár a lővésnek nem lenne is gyászos következése, bűnvádi kereset alá vétessék. — 9) Hogy a vadakat tenyésztő földesúr az általok okozott károkat tüstént megbecsültetni, és teljesen megtéríteni tartozzék, és ha azt meg nem tenné, arra kisebb hatalmaskodási perrel szoríttassék, s hogy az urának különös megbízása nélkül kárt tevő vadászt az ura, vagy ha az elmulasztaná, az illető hatóság az elégtételen túl bűnéhez mérendő büntetés alá vetni köteles legyen, és ezeken túl a vármegye a földesurakat vadaiknak megkevesbítésére vagy elzárására szoríthassa. — 10) Hogy a ragadozó vadaknak és a vetésekre vagy szőlőkre nézve kártékony madaraknak kiirtását a helybeli hatóságok kötelességüknek tartsák, e végből nekik, a földesurnál előre teendő bejelentés mellett, az ily vadak és más madarak ellen vadászatot tartani is szabad levén. — 11) Hogy ó felsége az 1729: 22-dik czikknek értelmében a katonatiszteket és katonai hatóság alatt állókat is a vadászat iránt kiadott legfelsőbb rendeleteknek megtartására szorítani kegyeskedjék.

4. §. *A negyedik törvényleveléről.*

Negyedik törvénylevele az 1805-ik évi october 13-ikára hirdetett pozsonyi országgyűlésben hozatott, azon évi november 7-dikén kelt, s a királynak és országunk rendleinek előszavain, — melyekben mind a király mind a rendek a szokottakon túl azon veszélyt, mely az országgyűlésnek kihirdetésekor a külbátorságot fenyegette, s mely az időközben kitört francia háború és annak szerencsétlen eseményei által gyászos valósággá vált, és azt, hogy az ország rendei ezen veszélynek legyőzésére önkényt országos felkelést ajánlottak, sajnosan előadják, — és a királynak szokott tartalmú szentesítő zárszaván túl 8 ágazatból áll, melyek közül

I. Ideigleni, vagy csupán nap szükségsein segélő rendeletek:

Az 1-ső ágazat a 17-dik §-án kívül, melyben a rendek belátván azt, hogy a francia háború által az ország és alkotmány az 1741-dik évinél nem csekélyebb veszélyben forog, az 1741:63-dik cikkben foglalt óvásokkal országos felkelést határoznak, és azon ajánlatot teszik, hogy az 1715:8-dik törvény-cikknek értelmében minden nemes, és kit a törvény ezen nevezet alá foglal, személyesen vagy általa állítandó lovas által fegyvert fogand, és hogy ezen személyes felkelésen túl minden nádori kaputól fegyverrel és más szükségesekkel ellátandó, és jövő 1806-dik évnél végéig alább előadandó mód szerint élelmezendő két lovas és hat gyalogot minél előbb kiállítandnak. — Hogy pedig mind a személyes felkelés, mind a kapuszámtól lovasok állításának módja iránt egyes törvényhatóságokban támadható minden nehézségek megelőztessenek, a következő szabályokat megtartatni rendelik: 1) Hogy a kik koruk, alkalmatlanságuk, szolgálatjuk, vagy más okok miatt személyesen fel nem kelhetnek, kiknek 500 forintnyi jövedelmük van, négyen együtt, kik pedig 2000 forint vagy több jövedelemmel bírnak, minden 2000 forinttól egy, havonkénti öt forintnyi zsolddal ellátandó, lovasat kiállítani és élelmezni tartozzanak. — 2) Hogy a csekélyebb értékű nemesek, ha felkelésre alkalmasok, a személyes felkelési kötelesség alól fel nem mentetnek, hanem azt a kapuszám szerint állítandó gyalogok közt teljesítsék, és ha az ily nemeseknek számok nagyobb lenne, mint kik a kapuszám szerint állítandó gyalogokhoz megkívántatnak, azoknak költségén keljenek fel, kik tulajdon személyükben nem katonáskodhatnak, a kik pedig ezt meg nem tehetnék, a vármegyének bölcs mérséklése szerint taksáltassanak. — 3) Hogy mindegyik hajdúváros egy lovasat állítson. — 4) Hogy a címzetes püspökök, s a káptalanba be nem keblezett jószágokkal bíró apátok és prépostok, a hűbéres főesperestek, a birtokos kolostorok, conventek, és más szerzetes egyesületek a nemességre nézve megállapított elvek szerint lovasat állítsanak, azon megjegyzéssel: hogy minden egyházi hűbértől, habár most egy másikkal egybekapcsolva legyen, és akár egyes egyén

akár kamara, köz alapítmány vagy testület által bírassék, egy-egy lovas állítandó legyen. — 5) Hogy ne csak a káptalan összesen egy lovast, hanem azon túl még mindenik kanonok, kinek 2000 forint jövedelme van, egyet, a többiek pedig minden 2000 forintnyi jövedelemtől együtt véve szinte egyet állítsanak. — 6) Hogy a birtokos lelkészek a felkelés terhé az ország nemeseivel egyenlően viseljék; a birtoktalanok pedig, a szegényebbeket kivéve, a vármegye által megyés püspöküknek közbejövételével jövedelmeiknek arányában taksáltassanak. — 7) Hogy mindazokra, kik az 1741:63-dik cz. 17-dik §-ában és ott idézett törvényekben elősorolvák, a vármegyék s illetőleg városok e törvenyczikk rendelete szerint aránylagos s mérsékelt felkelési taksát vessenek. — 8) Hogy mindegyik szabad királyi vagy bányaváros, — a nemesi birtokaitól más neméseknek módjára kiállítandókon túl, — az illető vármegyének kebelébe összesen egy, általa élmezendő, lovast, és minden kaputól hat gyalogot állítson, az 1741:63. czikk szerint városoktól kívánható lovasoknak állításától és 100 forint fizetésétől azonban azon feltétel alatt felmentetvén, hogy ezek helyett otthon a benső bátorságnak fentartására fegyveres csapatokat tartani köteleztessenek. — 9) Hogy a hajdúvárosoktól a nádor, mint az országnak főkapitánya, az általok kapuszám után állítandó gyalogok helyett tesszése szerint aránylagos számú lovasságot, melyre lakosai hajlandók, kívánhasson, és hogy ugyanezt tehesse a jászokkal és kúnokkal is, de hogy azután ezek a lovasság által reájok háramló tehernek nagysága miatt ezen háborúnak lefolyása alatt a további lovaskatona-állítástól menttek legyenek. — 10) Hogy a fenérdekelt mód szerint kiállítandó lovasság, valamint a gyalogság is, melyet ruházattal ugyan a törvényhatóság, fegyverrel és más szükséges hadiszerekkel ő felsége ingyen látand el, a kerületi tábornokok által kitűzendő helyen és határidőben, az 1681:46. cikkben kijelölt, vagy a vármegyének mérséklése szerint meghatározandó büntetés alatt megjelenni és szemlére kiállani, és ezen alkalmalmmal, ha a szükség megkívánná, a felkelő mind lovas mind gyalog sereg országon-kivülre is menni köteleztessék, ezen esetben azonban a lovasságnak tartásáról a király ingyen gondoskodik. — 11) Hogy a felkelő seregnek költségeit fűdüzendő pénztárnak alapítására a kebelbeli nemességre a vármegyék a szükséges pénzüsszeget aránylagosan vessék ki, természet szerint tekintettel levén azokra, kik tulajdon költségükön kelnek fel, vagy felkelőt állítanak, a másokért felkelő szegényebb neméseket pedig teljesen felmentvén. — 12) Hogy a kiállított gyalogságot az illető hatóság egy hónapi zsolddal lássa el; annak további ellátásáról pedig a kir. pénztár gondoskodik. — 13) Hogy a vármegyéknek zászlója alatt táborba szállandó felkelő sereg a jó rendnek fentartása végett a nádortól veendő utasítás szerint csapatokra és századokra osztassék, és ezek, a hatóságok közelségének és nyelveknek tekintetbe vételével, ezredbe és zászlóaljakba alakíttassanak — 14) Hogy a tiszteknek, kik a seregrendbeliekkel

egyenlő ranggal bírandnak, kinevezése a lovasságnál általánosan, a gyalogságnál pedig századosig, az illető vármegyék mellett legyen, főleg egyébiránt olyak levén választandók, kik seregredeknek vagy az előbbi felkelésben már tisztséget viseltek; a gyalogsági törzstiszteket pedig született magyarokból, az ezred kiállításához járult vármegyéknek kijelélése mellett, a nádor nevezze, valamint szinte a megürült tiszti helyeknek betöltése is hasonló kijelelés mellett őt illesse; végül a kerületi tábornokoknak, és mind az ezek mellett mind az ország főkapitányának oldalánál leendő főtisztikarnak kinevezése, valamint a felkelő seregnek ágyúkkal s más hadiszerekkel és szekerekkel ellátása, s mindezeknek élelmezése is a királyhoz tartozzék. — 15) Hogy a lovasság élelmezésének, melyet ezen ízben a rendek magokra vállaltak, könnyítésére, azon hatóságok, melyeken az átmenend, kenyeret, zabot és szénát a katonarendszabályi, de kész pénzzel fizetendő árron szolgáltatni köteleztessenek, sőt kenyeret és zabot ezen lovasságnak ő felsége a kir. tárházakból is adasson, szénával pedig azt a tábori főbiztos lássa el, a hatóságok azonban a közülük táborba szállandó legénységnek és lovaknak három hónapra szükséges gabonát, zabot vagy árpát a kir. gabonatarakba, a szénának pedig árrát a tábori főbiztosnak előre beküldeni, és ennek az illetőleges veszteséget (deperditát), mihelyest arról értesítettetendnek, megtéríteni tartozván. — 16) Hogy a hatóságok gondoskodjanak, miszerint élelmi szerek a táborba bőven szolgáltatassanak; minek könnyítésére azok, kik a táborba élelmi szereket viendnek, minden vám és harminczad alól felmentetnek. — 17) Hogy a felkelő sereg ellátására hozandó rendeleteknek kellő teljesítése végett ő felsége a tartományi biztosságoknak főigazgatóját főtáboribiztossá nevezze, és mellé elégséges személyzetet adjon. — 18) Hogy a nádor a fegyverrel való bánásnak egyenlősége végett ugyan a katonarendszabályokat anyanyelvre fordíttassa, és a törvényhatóságoknak küldje meg; a szükséges fegyelemnek fentartására pedig hazánk törvényeivel egybehangzó katonai törvényeket készítsen, s azokat a kerületi tábornok által hirdettesse ki, és a vármegyék által az 1741:63. cz. 31-dik §-ának értelmében nevezendő tisztviselők a felkelőknek kihágásait ezek szerint summáskorrel ítéljék. Végre — 19) Hogy az 1741:63-dik czikknek minden pontjai, melyek a jelen törvényczikk által módosítva nincsenek, ezen alkalommal is tényszabályul szolgáljanak.

A 2-dik ágazat, mely által ő felsége beleegyezik abba: hogy a kapcsolt országoknak felkeléséről az 1741:59-dik czikknek gondoskodása erejében maradjon, s az a szerint rendezett felkelő seregek a mostani rendkívüli körülményekben a nádornak parancsaitól függjön, és a gyalogságukon kívül a bandériumi lovasságukat is a bevégzett szemle után ez ízben szinte a kir. kincstár lássa el.

A 3-dik ágazat, mely az 1802:6., 1792:12. és 1791:35-dik czikknek gondoskodását minden újítások nélkül jövő országgyűlésig kiterjeszti.

A 6- és 7-dik ágazat, melyek közül amabban Csartorinszky Ádám herceg, emebben pedig Defours Ferencz gróf, Lilien József báró, Osorio Bukovszky Márton gróf, és Wehring Gellért, — Csartorinszky herceget és Buchovszky grófot illetőleg Mátyás VI. törv. 32-dik cikkében kivételt téve, — mindjárt kitűnő érdemeikért taksafizetés nélkül honfiúsíttatnak.

A 8-dik ágazat, mely előadja, mikép a terhes háborúnak jelen körülményei miatt az 1791-ik évben rendelt országos választmányoknak munkálatai és az országnak sérelmei fel nem vétethetvén, s azoknak felvételét a jövő, törvényes idejének lefolyta előtt is, ha a körülmények megengednék, tartandó országgyűlésre halasztani szükséges levén, a nemzetnek fő kívánatait illetőleg a nádor ugyan közbenjárását, a király pedig azoknak kegyelmes méltánylását megígérték.

II. Állandó szabályul hozott rendeletek.

Az 1-ső ágazatnak 17-dik §-a, melyben a címeres nemesek, hogy felkelési kötelességüket készebben teljesítsék, az 1723:6-dik cikk által rendelt házi pénztárbai taksáltatás alól örökre felmentetnek.

A 4-dik ágazat, mely a magyar nyelvnek előmozdítására következőket rendeli: 1) Hogy a kir. felséghez teendő felterjesztések már ezen országgyűlésben latin és magyar nyelven szerkeztessenek. — 2) Hogy a törvényhatóságok a magyar kir. udvari cancelláriához szinte latin és magyar nyelven szerkesztve tethessék felterjesztéseiket. — 3) Hogy az azt óhajtó törvényhatóságoknak szabad legyen a kir. helytartónácscsali levelezéseikben, valamint ítélettéleikben, és eljárásaikban is az anyai magyar nyelvvel élni, és a helytartótanács az ily, hozzá hazai nyelven író törvényhatóságoknak ugyanazon nyelven feleljen; a kir. curia mindazáltal a magyarul vitt és hozzá felebbezett perekben még most magyar nyelven itélni ne tartozzék. — 4) Hogy ő felsége a magyar nyelvet Magyarországnak határai közt rendes tanulmányok közé helyező 1792:7-dik cikknek sikert szerezni kegyeskedjék.

A 5-dik ágazat, mely az ártatlanok hamis bevádlásainak elhárítására rendeli: 1) Hogy a feladók, miszerint a hamis feladásnak eseteiben illő büntetés alá vettethessenek, magokat mindenkor nevezzék meg, következőleg a névtelen beadásokra semmi eljárás se tétessék. — 2) Hogy a vármegyék, — mi a hazafiakra nézve az 1649:42. a sz. kir. városokra nézve pedig az 1715:36-dik cikk által már tiltva van, — királyi biztosoknak küldése által ne terheltesse rendkívüli s az elkerülhetlenül megkívánó eseteken kívül, és akkor is kir. biztosokká a vádlottaknál kisebb rangú személyek ne neveztessenek. Továbbá, hogy az ily kir. biztosok a nyomozást ne csak a bevádlott ellen, hanem egyenlő gonddal annak részére is tegyék, az ellenük harczoló okiratokat velük ne csonkán, hanem egészen a tanúknak neveikkel és vallomásaikkal együtt közöljék, s

a tanúk elleni kifogásaikat fogadják el. — 3) Hogy a büntetést kívánó kihágásokról bevádoltak tiszti-ügyészi perbe fogassanak, s büntetéseiket, melyek közé a hivatalviselésrei képtelenség is tartozik, a törvénynek szokott útján vegyék, fenmaradván a felségsértéssel vádlottak befogatása iránt azon királyi jog, melynél fogva ő felsége az iránt perbefogatásuk előtt is oly rendelkezést tehet, minőt a köz álladalomnak bátorsága és törvényeinknek rendelése megkíván.

5. §. *Az ötödik törvényleveléről.*

Ötödik törvénylevele az 1807-dik évi április 5-dikére hirdetett budai országgyűlésnek műve, ugyanazon évi december 15-dikén Budán költ, s a királynak és ország rendének előszavain túl, melyekben a szokottakon fölül ezen országgyűlésnek fő céljául mind a király mind a rendek az álladalom folytonos hadak által meggyengült belső erejének helyreállítását, és a haza boldogságának hosszú évsorokrai szilárdítását kitűzöttnek mondják, és a rendek azon túl ezen országgyűlésnek egybehívásában a királyi felség békebeállás esetére adott szavának beváltását is elismerik, — a királynak szentesítő zárszavából és 32 ágazatból áll, melyek közül;

I. Ideigleni vagy csupán nap szükségét érdeklő rendeletűek:

Az 1-ső ágazat, melyben országunk rendei a dolgoknak létező rendkívüli állásában, minden abból húzható következtetés nélkül, önkéntes segedelemképpen 12,000 újonczot ajánlanak következő feltételekkel: 1) Hogy azok ne részenként, hanem egyszerre, minél előbb, és pedig télen állíttassanak ki, és közülük zsidók is bevétessenek. — 2) Hogy a bevételben ne az alak és mérték, hanem a testi alkat vétessék tekintetbe, s jelesül 5 lábnyi magasságúak is, ha egészségesek és izmosok, s még 24-ik évüket be nem töltötték, következőleg növésükhöz remény van, befogadtassanak. — 3) Hogy a beállító tiszteknek szabályul az 1802-dik év óta divatozó útásítás szolgáljon, s abban kijelelteknél csekélyebb testi hibák miatt az állított újonczok vissza ne vettessenek. — 4) Hogy a mik 1802-ik évben az akkori újoncz-állítástól kivételek, s a kiállításnak módja, és a kóborlók iránt rendeltettek, mennyire ezen országgyűlés által meg nem változtattak, most is tartassanak meg. — 5) Hogy ezen önkéntes újonczajánlatból ezen újonczok akármiképp megfoggyandó számának betöltésére következős ne húzassék. — 6) Hogy ezen 12,000 újoncznak kiállítása után a toborzás tüstént visszaállíttassék, és a magyar ezredek jövőre toborzás útján egészíttessenek ki. — Továbbá, a toborzások czélszerűségének s katonaságbaik önkéntes beállításnak előmozdítására a rendek ugyane törvényczikkben először ugyan a felpénzeknek felemelhetése végett az eddigi toborzási pénztárnak gyarapítására, a közadóra nézve felállított óvatékok és külön viendő számadás mellett 200,000

forintot ajánlanak; azután pedig a királyt kéri, miszerint azokat, kiket a toborzás hiányainak orvoslata iránt az 1791:66-dik cikkben előadtak, méltányolni, a magyar ezredekbe oly fel- és altiszteket, kik az alattok álló legényeknek anyai nyelvöket értik, nevezni, s azoknak, valamint a véghelyieknek vezérletére is az 1791:9-dik törvénycikknek értelmében született magyar tábornokokat, s törzs- és egyéb tiszteket állítani, s a hadi érdemeket czímeres levelek, sőt jószágadományzások által is jutalmazni méltóztassék. Végre a katonaságba állottaknak vagyonát otthon árva-vagyon gyanánt ingyen kezeltetni, a húszévi szolgálat után haza bocsátott katonákat, nőkkel és velük egykenyéren élő gyermekeikkel együtt a fejadótól s minden közmunkától vagy levélhordástól felmentetni, a mesterségtudókat remekkészítés után a czéhbe ingyen befogadtatni s a mesterségtől adótól felszabadíttatni, és az ily katonáknak árváit az árva- vagy szegényintézetekbe felvétetni rendelik.

A 2-dik ágazat, melyben a rendek ő felségének minden ingatlan jószágaiból, vashámoraikból, vasolvasztókályháikból, vasbányaikból, timsófőzéseikből, gyáraikból, s királyi és másféle haszonvételeikből járó tiszta jövedelmeiknek hatod, továbbá épületeik és ingó jószágaik értékének, s tisztí fizetéseiknek, és kamatlehúzást nem szenvedő készpénzeiknek századrészét, és pedig adósságaiknak, — melyekre nézve mégis ezen évben száztóli egyforint kamatot belföldi hitelezőiknek ugyan lehúzhatnak, külföldiekre nézve pedig adórészükbe beszámíthatnak, — tekintetbe vétele nélkül, két félévenkénti fizetendő segedelempénzképen felajánlják, és ezen teher alól csak az úrbéri szolgálatot tevő vagy megváltó adózó jobbágyokat, s házas és házatlan zselléreket, továbbá a köz vagy lelkeszi épületeket, templomokat, isteni szolgálathoz tartozó szereket, a kórházaknak, árvaházaknak, s jószágtalan férfi- vagy nőszerzeteseknek tőkepénzeiken kívüli értékét, végre a hadikészületeket, könyveket, ruhadarabokat, s házi és gazdasági szereket veszik ki.

A 16-ik ágazat, mely előadja a király az iránt teendő rendeletének ígértét: hogy azon törvényhatóságoknak, melyek akár ő felsége katonaságának akár a segédseregnek élelmi szereket piaczi árroknak megtérítése iránt adott biztosítás mellett szolgáltatottak, ha azt a szabályúl tett bizonyítványokkal igazolják, az ígért megtérítés teljesíttessék, sőt hogy az ily bizotmányoknak hiányában másféle törvényszerűek is tekintetbe vétessenek.

A 18-dik ágazat, melyben a király azon törvényhatóságoknak kérelmére, melyek II. József alatt az úgynevezett concurrentiális és deperditális alapértékhez pénzüsszegeket adtak, és azok iránt magokat kármentesíttetni kéri, azt nyilatkoztatja: hogy magának azon pénzek mennyiségéről a helytartótanács által tudósítást adatni, és azután ezen kívánatra is tekintettel lenni fog.

A 19-dik ágazat, melyben a rendeknek az iránt tett panaszára, hogy a tulajdon és házi népöknek szükségére behozott vagy kivitt magyar termékektől az ausztriai, styriai és morvaországi vám- és harminczadi hivatalokban az 1630: 17. 1662:46. és 1723:24-dik törvényczikknek ellenére taksáltatnak, a király arról gondoskodni ígérkezik: hogy azon törvényeknek, névszerint az 1723:24-dik törvényczikknek elégtétessék.

A 23-dik ágazat, mely az ország lakosai szabadalmainak véghelyekbeni védelmére rendeli: 1) Hogy a nemeseket, városi polgárokat, és más kiváltságolt személyeket a véghelyi katonai főnökségek gázlókon, útvámokon és réveken hazánk törvényeinek ellenére ne terheljék, és ő felsége hazánknak ez iránti törvényeit tartassa meg. — 2) Hogy azok, kik gabonát visznek, és illető polgári hatóságaik útilevelével ellátva vannak, a katonai főnökségektől más útileveleket váltani ne tartozzanak, fenmaradván mégis azon esetre, ha a külbátorságnak körülményei mást kívánnának, ő felségének szabadon rendelkezési joga.

A 24-dik ágazat, melyben gróf Széchényi Ferencz kir. főkomornoknak azon bőkezűsége, melyel bő és válogatott könyvtárát, ritkább pénzeknek, jelesb családok czímereinek, földabroszoknak, képeknek és kéziratoknak általa szerzett gyűjteményeivel együtt, a magyar nemzetnek használatára teljes joggal átengedte, és így a felállítandó nemzeti muzeumnak alapkövét letette, örök emlékül becikkelyeztetik.

A 28-dik ágazat, melyben az országnak mindegyik kerületében egy-egy országos választmány neveztetik, mely köteleztessék, először ugyan a több hatóságokban kebelezett helységeket, meghallgatván előre a törvényhatóságokat és földesurakat, nem sikerülvén az egyeztetés, a jognak és méltányosságnak szemmel tartásával egy törvényhatóság alá helyezni, és az ily helység adójának azon részét, melyet előbb máshová fizetett, új törvényhatóságának pénztárába áttegye, azután pedig jövő országgyűlésben eljárásáról jelentést tegyen, mely a törvényhatóságoknak biztosítására törvényczikkbe iktatandó leend.

A 29-dik ágazat, mely a Heves és Borsod vármegyék között régóta tartó hatósági viszálykodásoknak elegyenlítésére rendeli: hogy az előbbi ágazatban nevezett tiszáninneri országos választmány Egert egészen, oda értve a folyón túli részét, valamint Szöllöske, Czegléd, Tihamér és Al-magyar pusztákat is, Heves vármegyéhez csatolja, és Borsodnak Heves által egyetérő cserét adasson. Továbbá, hogy Egernek eddigleni külön kapuszámai Heves vármegyéjéhez csatoltassanak, következőleg Egerre az adó többé ne külön kapuszárok szerint, hanem más Heves vármegyei helységeknél módjára rovasse.

A 30-dik ágazat, melyben a Bács, Verócze és Szerém vármegyék közt Zsiva vidéke és néhány dunai sziget iránt fenforgó peres határkérdéseknek igazságos elítélésére egy országos választmány neveztetik.

A 31-dik ágazat, melyben az ország határainak elegyenlítését tárgyaló 1802: 26-dik cikknek határozatai megújítatnak, és mivel az ott kinevezett határbiztosok közül néhány elhalt vagy más alkalmazást nyert, helyükbe mások neveztetnek. Végre előadatik: hogy ő felsége további összeütközéseknek megelőzésére Máramaros vármegye, és a második oláhezred közt határjárást rendelt, oly meghagyással, miszerint az ezen eljárással megbízandók a peres határoknak elítélésébe ne avatkozzanak, és a határjárásról készítendő okiratba e szavakat: „Magyarország és Erdély határainak sérelme nélkül“ beigtassák.

A 32-dik ágazat, mely előadja: mikép az országnak sok dolgait, és a rendeknek több kívánatait ezen országgyűlésben felvenni, és illőleg tárgyalni nem lehetvén, ő felsége azoknak a törvényes idő alatt egybehívandó legközelebbi országgyűlésen teendő felvételét, és elintézését megigérte.

II. Állandó szabályul hozott rendeletűk:

A 3-dik ágazat, mely az 1805:3., 1802:6., 1792:12. és 1791:35-dik cikkeknak gondoskodását ismét a jövő országgyűlésig kiterjesztvén, a kilenczednek kivétele iránt az 1802:7-dik cikknek rendeletét megújítja, azon hozzáadással: hogy a szőlőmivelők egész termésüket a kilenczedelő házhoz vinni sehol, még oly helyeken se kényszeríthetessenek, hol az szüretkor egyenként szokott kivétni, hanem csak a szőlőhegynek színe előtt kijelelendő termésrészt tartozzanak oda bevitetni.

A 4-dik ágazat, mely által Fiume városa és kikötője, mely Mária Teréziának külön oklevele által az országba bekebleztetett, az országhoz tartozónak nyilvánítatik, és a fiumei kormányzónak ugyan a főrendek, Fiume városa követeinek pedig a karok és rendek táblájánál ülés és szavazat adatik.

Az 5-dik ágazat, melyben rendeltetik: 1) Hogy oly áruktól, melyeknek külföldről behozatala meg van engedve, s melyeket jövőre Magyarországba is egyenesen behozni szabad leend, az örökös német tartományokon áthozataluknál az úti vámon túl egyéb vám ne vétessék, és az ily árúkat az e végre felállított magyarországi harminczadi főraktárakban lehessen megharminczadoltatni. — 2) Hogy az ausztriai német tartományokban a magyarhoni árúknak és termékeknek kivitelénél emésztési adó fejében kívánni szokott pénzbeli letétel helyett a kivivőktől ezután csupán elégséges biztosíték is elfogadtassék.

A 6-dik ágazat, melyben a gabona kivitelének nagyobb biztosítására ő felsége a rendeket biztosítja az iránt: 1) Hogy a gabonának kivitele az azt szükségelő álladalmi legfontosb okok nélkül meg nem fog tiltatni. — 2) Hogy a gabona-kivitelre nézve Magyarország iránt egészen azon elvek fognak, melyek a

többi örökös tartományok iránt, megtartatni. — 3) Hogy a gabonakivitelnek netalán fenyegető éhség veszélye miatti megtiltásáról szó leendvén, ő felsége az iránt magyar dicasteriumait előre meghallgatandja. — 4) Hogy ő felsége rendelkezést teend, hogy gabonát kivivóktól a kiviteli harminczadon és útivám-vagy révbéren túl semmiféle taksa ne vétessék.

A 7-dik ágazat, melyben ő felsége az iránti gondoskodását igéri: hogy a borkivitel az eddigi kedvezésekben ezután is részesüljön, és a magyar boroknak Ausztriába bevitele a Dunán és a kültartományokba kivitele vizen, és pedig ausztriai borok bizonyos mennyiségének kivitelérei köteleztetés nélkül megengedtéssék. Továbbá kinyilatkoztatja: miszerint már arról is intézkedést tett, hogy a magyar borok külföldön kivitelénél az emésztési adó fejében leteendő pénz helyett elégséges biztosíték is elfogadtassék.

A 8-dik ágazat, melyben a perlekedésnek gyorsítására rendeltetik: 1) Hogy a pervédmásolással élő visszavont perbeli előadásait ugyanazon napon, a királyi- vagy báni-táblánál pedig három nap alatt pótolja, másképp a törvényszék visszahúzását érvénytelennek tekintse. — 2) Hogy a tilalommal (Prohibita) élő okait a jövő törvényszéktartás alatt is előadhassa, de ha a tilalommal élés utáni második törvényszéki időszak alatt sem adná azokat elő, tilalma annak nyolcz utolsó napjaiban bíróilag visszavettessék. — 3) Hogy ezután a visszaúzással élő is, ha tettét eléggé nem igazolhatná, az ellentállásról hozott 1792: 16-dik czikknek mintájára, az 1729:33-dik czikkbeli büntetésen túl, a visszaúzásnak napjától bevett jövedelmeknek és költségeknek megtérítésében marasztaltassék, a már érdemükben lefolyó hosszúperek mindazáltal még a régi törvényeknek rendelése mellett hagyatván. — 4) Hogy az intó- vagy idézőlevélnek átadása csak akkor tartassék törvényszerűnek, ha a levél vagy magának az érdeklött személynek, vagy valamely hatósága alatt állónak kezébe nyújtott, vagy ha önmaga személyesen fel nem találtathatván, és hatósága alatt álló egyéne sem levén, házának kapujára a bírónak, esküdtnek, vagy jegyzőnek jelenlétében felszegeztetett, és hogy valaki hatósága alatt állóknak csak annak jobbágysai vagy zsellérei s azoknak feleségeik, továbbá szolgálói, szolgálóleányi, és még atyai hatalma alatt levő törvényes korú gyermekei tartassanak. — 5) Hogy az idézést bármely perben és bármely törvényszékhez egyedül egy szolgabíró vagy esküdt, avagy kir. táblai jegyző, és különösen a kerületi táblához, úriszékhez, sz. kir. városi vagy privilegiált mezővárosi tanácshoz annak illető írnoka is érvényesen megtehesse; bírói intéseket vagy eltiltásokat ellenben csak a szolgabíró egy esküdttel, vagy egy királyi-, s illetőleg báni-táblai jegyző telessen, a szolgabíróra és esküdtre nézve azonban a kiküldetés szükséges nem levén. — 6) Hogy egyformaság végett a keresetilevél ezután ne a közönségnek, hanem egyenesen a felvett bírónak nyújtassék be, és az minden további kiküldetés nélkül bírói tisztében járjon el.

A 9-dik ágazat, mely a kir. tábla halmozott munkáinak részint gyérítése, részint gyorsabb bevégezhetése végett rendeli: 1) Hogy a kir. táblánál a főbbviteli fenyítő-perek két ugyanazon időben elnöki intézkedés szerint egybeülő, s kilencz-kilencz — ha szükséges lenne az elnök által helyettesítéssel pótlendő — tagokból álló külön tanácsban ítéltessenek, az ítéletnek kihirdetése azonban az egész táblának ülésében teendő levén. — 2) Hogy a báni táblától és tárnoki széktől főbbezett perek ezután a kir. tábla előtt teendő perfelvétele előrebocsátása mellett annak előadói által egyenesen s közvetlenül a hétszemélyes-tábla előtt adassanak elő, és csak ott vizsgáltsanak át. — 3) Hogy a több vármegyékben fekvő zálogok perében ezután az azokat magában foglaló kerületnek, vagy ha több kerületekben volnának a zálogos jószágok elszórva, a felperes által közülük választandónak táblája, a zálogátruházási perekben pedig a vármegyei bíróság, vagy ha a jószágok több vármegyékben léteznének, szinte az illető kerületi tábla bíraskodjék. Továbbá, hogy mind a két rendbeli perekben a főbbvitel a kerületi táblától vagy illetőleg a vármegyei köztörvényszéktől csak birtokon kívül történjék. — 4) Hogy ha a hétszemélyes-táblánál valamely pernek első bíróságchozi visszaküldése szükségesnek találtatnék, azt ezen főtörvényszék is oda visszaküldeni tartozzék.

A 10-dik ágazat, mely a persor iránt rendeli: 1) Hogy a kir. tábla előtt indított perekre nézve az eddig divatozott persor megszüntetvén, ezután a pernek kora azon naptól számíttassék, melyben a per ügydöntő, vagy per érdemét érdeklő, habár csak kereset, felperesség, perút vagy bíróság kérdésében hozandó ítélet alá bocsátott. — 2) Hogy a főbbvitt perekben a kir. tábla előtti felvételöknek napjátóli sor foglaljon helyet; a másképp birtokon kívül főbbvithető perek azonban, ha birtok mellett átküldő parancs segedelmével hozattak a kir. táblához, előlegesen soron kívül vétessenek átvizsgálás alá. — 3) Hogy minden törvényszéki időszaknak végén mind a táblai, mind a főbbviteli perekre nézve persor készíttessék, és szigorúan megtartassék.

A 11-dik ágazat, mely a másodszori ellentállást jövőre eltörölvén, rendeli: hogy a másodszor ellenszegülő ellen az ítélet hatalomkarral, — mely a végrehajtó bírónak kérelmére azon vármegyének köz gyűléséből, melyben a végrehajtásnak tétetnie kell, mindenkor határozandó, — hajtassék végre, és ily esetben a hatalomkarral teendő végrehajtásnak költségeit is a vesztés fél megteríteni tartozzék; de viszont ha a végrehajtást igazíttató perben ítéletileg úgy találtatnék, hogy a végrehajtás a keresetilevélen vagy ítéleten túl kiterjesztett, a győztes félnek mind az időközben bevett jüvedelmek, mind a költségek oda ítéltessenek.

A 12-dik ágazat, mely a megbukott akár nemes akár nemtelen adósokat bukásuknak igazolására szoríttatni, és csalárdságuk akár vagyonuknak eltitkolása, akár hitelezőiknek kárára intézett kereskedői működésük, akár pazarló

életmódjuk által bebizonyodván, bűntársaikkal együtt tolvajok gyanánt büntet-
tetni rendeli, s mint érdemetleneket a jó lelkű bukottaknak kereskedésük vissza-
állításához nyújtani szokott jótéteményre, hitelezőik iránt, még teljesen ele-
get nem tesznek, örökre lekötelezetteknek nyilvánítja, és ha később vagyon-
hoz jutnának, ellenük a h. t. 3. r. 28-dik czímét alkalmaztatni határozza.

A 13-dik ágazat, mely a rövid útú visszahelyezésről szóló 1802:22-dik
czikket következő rendeletekkel bővíti: 1) Hogy az alispán eljárásának meg-
kezdése előtt az ellenfélnek megjelenésre az 1613:34-dik czikk szellemében
elégséges határnapot tűzzön ki, és a feleket hallgassa ki. — 2) Hogy kiszűlvén
az elfoglalásnak valósága és törvényellenessége, a folyamodót az időközben be-
vett jövedelmeknek, s az elfoglalás tettéből származott károknak, oda nem ért-
ve mégis a meggátolt nyereséget, és a költségeknek megtérítésébe is helyezze
vissza. — 3) Hogy az elfoglalt-ingó jószágokra nézve, ha azok jelen nem levén,
vissza nem adathatnak, az alispán azon esetben ugyan, ha azok felemésztettek,
vagy már elidegenítették, az elfoglaló által azoknak lelkiismeretes becsúárát
téríttesse meg; azon esetben pedig, midőn azokat az elfoglaló más törvényha-
tóság alá átszállította, az általa megítélt visszahelyezésnek végrehajtását azon
hatósághoz intézett megkereső levele által eszközöltesse. — 4) Hogy az alispán
ezen rövid úton jogkérdésbe ne bocsátkozzék, hanem csak a birtokban lételnek,
és a tény minőségének kinyomozására szorítkozzék, s a visszahelyezést az el-
foglaltaknál továbbra ki ne terjeszsze. — 5) Hogy a visszahelyezésnek meggát-
lásában használandó hatalomkart mindenkor a vármegyének közgyűlése hatá-
rozza meg, s ugyanott történjék az érdekeltség vagy más okok miatt visszahe-
lyezést nem tehető alispánok helyébe az ezen tételre szükséges helyettesítés
is. — 6) Hogy a megsértett fél visszahelyezése után is törvény útján ellenfelén
nem csak a büntetést, hanem a hatalmaskodó tett által meggátolt nyereséget
vagy abból következett kárt, sőt ha rövid úton a tettek alkalmával történt
kárra vagy költségeire nézve sem mentesítettett volna teljesen, ezen hi-
ányoknak pótlásait is kereshesse. — 7) Hogy a rövid úton elmarasztalt fél, ha
magát terhelve érzi, szinte akár folyamodás akár per útjával élhessen, jelesül a
károk, jövedelmek és költségek iránti helytelen elmarasztaltatásra nézve kár-
mentesítést, az egész visszahelyezés helytelenségének esetében pedig vissza-
helyezést kérő, s lehetőségig legrövidebb időben elítélendő, s fölebbvitelt csak
birtokon kívül engedő pert használhasson. Végre ugyane törvényczikk a határ-
napnak kitűzéséről tett rendeletét a határbeli viszálykodásoknak az 1802:23-dik
czikk szerinti elintézésében is megtartani parancsolja.

A 14-dik ágazat, mely a hiteles káptalanoknak és conventeknek levéltá-
raik minél előbbi lajstromozását és az okleveleknek épen tartását kötelességül
teszi, és az 1765:11-dik törvényczikknek büntetését a lajstromozásnak elmu-
lasztására is kiterjeszti.

A 15-dik ágazat, mely által a nádornak és országbírájának levéltárai Budán az ország levéltárának épületében, a személynöke, s nádori és országbírói ítélőmesterekéi pedig a kir. curia levéltárának helyén Pesten, külön zárok alatt tartatni rendeltetnek.

A 17-dik ágazat, mely rendeli: hogy ha az érdekeltetőknek nagyobb része vízáradás elleni építményeknek tételébe megegyezne, a megegyezők ne kényszeríthessék ugyan a részt venni nem akarókat a költségekhözi adózásra; ter-
vöket mindazáltal az illető törvényhatóságnak és kir. helytartótanácsnak előre nyert beleegyezésével és az érdekletteknek szinte előre teendő kármentesítése mellett tulajdon költségükön létesíthessék, és a munka sikerülvén, azon abból szülemelő haszon-részt, mely a költségben részt nem vevőkre esik, mindaddig zár alatt tarthassák, míg azok által a költségek kipótoltatnak.

A 20-dik ágazat, mely a futó-homok általi károsítások ellen teendő vállalatoknak előmozdítására rendeli: 1) Hogy a futóhomokos közös tájaknak közbirtokosai a teendők iránt meg nem egyezhetvén, azoknak részeit, kik faültetés vagy más alkalmas módok által káraiknak elejét venni kívánják, a vármegye által kérésükre kiküldendő alispán bírótársaival a vállalatnak szükségéről meggyőződván, rövid útú visszahelyezésnek módjára jelen belső birtokaiknak, a pusztákban pedig birtokrészeiknek aránya szerint, befoglalván a közben fekvő gyepes téreket is, földmérői kézzel szakaszsa ki, arra mégis egyszersmind gondosan ügyelve: hogy a faültetés, hol a legelő úgy is szűk, annak megszorítására ürügyül ne szolgáljon. Továbbá, hogy a beültetett tájékban a legeltetés mindaddig, míg a fák oly magasra nem nőttek, hogy a marha kártétel nélkül közöttük legelhessen, kisebb hatalmaskodási büntetés alatt tiltassék el; az alattomos falevágás vagy lehéjazás általi károk iránt pedig a fenálló törvények teljesíttessenek.

A 21-dik ágazat, melyben az akármely okból történhető erdőpusztításnak meggátlására következők rendeltetnek: 1) Hogy azok által, kiket érdekel, az erdőpusztítás iránt panasz tétetvén, a vármegye annak megvizsgálására tüstént küldöttséget nevezni, ez pedig, bebizonyodván az, hogy a vádolt fél az erdővágásban azon módot, melyet az utánaóvós megkíván, nyilván túlhágta, vagy az erdőt szükségnek esetén kívül a kisarjadzást előző időben vagy móddal vágatta, vagy a kivágatás után a fatenyésztésnek szokott módjait alkalmazni elmulasztotta, vagy erdőkiirtást más haszonvételre nem fordítható helyen tett, az erdőnek további vágatását erdőpusztításnak büntetése alatt tüstént eltiltani, és a vármegyének legelső közgyűlésében mind a felfüdüzöttekről jelentést tenni, mind pedig a netalán szükséges erdőzárnak módja, a nevezendő zárgondnok s annak fizetése, és az erdővágatásnak zár-ideje alatt megtartandó szabályai iránt, meghallgatván mind a feleket, mind az erdészetben jártasokat, és tekintetbe vevén az erdőnek minőségét, kiterjedését, és évenkénti tenyészését, vélemény-

nyét benyújtani, — a törvényhatóság végre ha a körülmények megkívánják, az erdőzárt megrendelni, és miket a kiküldöttségnek véleménye mellett czélirányosnak tartand, azonnal életbe léptetni tartozzék. — 2) Hogy a zár-alatti erdőnek a törvényhatósági utasítás szerint teendő vágatása se hagyassék az erdőnek uránál, hanem azt a zárgondnok tétesse, ki azonban a levágott fát az erdő urának átadni tartozzék, azon esetet kivéve, ha az erdő közös levén, a közbirtokosok közt a haszonvételbeni részesülés iránt semmi bizonyos kulcs sem léteznék, és azok valamely ideigleni kulcsba sem akarnának beleegyezni; mely esetben a zárgondnok a levágott fát folyó áron eladni, és a bevett pénzt zár alatt tartani köteles legyen, tulajdon szükségére az erdő birtokosainak mindazáltal folyó áron fát adni, és pedig pénz nélkül is pusztá feljegyzés mellett, tartozván; de viszont az erdőnek akár egyetlen egy akár több birtokosai is, főleg ha az előre ment pusztítás miatt az évenkénti vágatásnak helye nem lenne, tűzfabeli szükségére a lehullott vagy kidült fával, ha az arra elégséges, megelégedni köteleztetvén. — 3) Hogy ha az erdő ura az erdőzárt megsértené, a zárnok felelet terhe alatt minden egyes esetet a törvényhatóságnak vagy legközelebb lakó tisztviselőjének bejelenteni köteles legyen; a törvényhatóság pedig, nem tekintve a kárnak nagyobb vagy kisebb mennyiségét, ellene annyiszor, a mennyiszor azt tenné, tiszti ügyészi pert elengedhetlenül határozzon, s azzal rajta az erdőzársértésnek büntetését, — mely a perbeli költségeken, a felperes tiszti-ügyésznek munkadíján, és közös erdőt illetvén a dolog, a közbirtokosok kárának megtérítésén túl, két harmadában a vármegyének köz szükségeire, egy harmadában pedig a zárgondnokra szálló 200 forintban áll, — elengedhetlenül vétesse meg, és ha vagyonából elégtételt nem adhatna, ötlet bűnéhez mérendő büntetéssel fenyíttesse; a közügyész pedig perét egy év alatt befejezni tartozzék. — 4) Hogy az erdőzár mindaddig tartson, míg megszűnvén annak oka, a törvényhatóság által meg nem nyittatik, vagy ha arányosító per folyik iránta, ezen per be nem végeztetik. — 5) Hogy mikor és mikép legyen akár zár alatt levő akár éves pagonyokra osztott erdőben megengedendő a legeltetés, azt a hatóság határozza meg, és ha ki az általa tilosokká tett évek alatt ott szántszándékkal marhát legeltetne, mint erdőpusztító a most előadott büntetés alá essék, a kecskéknak tartását pedig a törvényhatóság, hol azt károsnak ítélendi, elkobzási büntetés és kármegtérítés alatt tiltsa el. — 6) Hogy a nem-szabályozott közös birtokú erdőnek, fűzesnek, vagy bokrosnak bármelyik közbirtokosa annak arányos felosztása és zár alá vetése iránt a törvényhatósághoz folyamodhassék, mely azt, — kivéve ha azt a birtokosok közötti előbbi szerződés vagy erdőszabályozás gátlaná, — mindenkor megrendelni köteles; de viszont a többi közbirtokosoknak szabad legyen az arányosító pert azonnal a zár alá vétel után megkezdeni; mely per lefolyásának gyorsítására ugyane törvénycikk következőket rendeli: a) Hogy a felperes, mihelyest a pert megindítani szán-

dékozik, bejelentvén a vármegye közgyűlésének ebbeli szándékát, a peres erdőt mérresse fel, és annak a közbirtokosság költségén készítendő rajzát a pernek kezdetén benyújtani iparkodják, — a felmérésben őt háborgatni, annyi-szor, a mennyiszer az történnék, általa a háborgatón megveendő kisebb hatalmaskodási büntetés alatt, tilos levén, és az ellenszegülés folytatásában a hatóság neki az ellenszegülőnek költségén elégséges segéderőt adni tartozván. —

b) Hogy, mivel az erdőnek használatához a helységnek tudva levő birtokosain kívül néha másoknak is osztálybeli fentartásoknál, s időközben szülemlett örökösödéseknél, vagy más jogczimeknél fogva joguk szokott lenni, rendes ünnepélyi módon csak a tudva levő birtokosokat szükséges törvénybe idéztetni; a többiekre nézve pedig elégséges a per felvételének határnapját a helytartónácsnak körlevele által közhírül tétetni, és hogy ha azok erre meg nem jelenének, és magokat a perbe, mi nekik megengedtetik, későbbben sem avatnák be, az ítéletnek végrehajtását ellentállással ne akadályozhassák. Továbbá, hogy ha a pernek lefolyása alatt a birtokosok közt változás történnék, az új birtokosok minden megidéztetés nélkül perbe ereszkedni tartozzanak. — *c)* Hogy a felek e perben nem csak a némely vármegyében kitűzött törvényszéktartás napjaiban, hanem az országos törvényszékek tartásának kirendelt egész időszaka alatt dolgozni kötelesek, s a pernek kifogó részében két szóváltásnál, a per derekában pedig háromnál többet érvényesen nem tehetnek, s a bíró, valahányszor szükséges, a feleknek feleletadásra határozatilag határnapot szabni köteles. — *d)* Hogy e perben semmi bírói parancsnak, még a késleltetőnek se adassék hely, kivéve az udvari cancelláriának előre kért törvényszéki tudósítás mellett adandó parancsait. — *e)* Hogy e perben a főlebbvitel a vármegye köztörvényszékéhez birtok mellett, onnan pedig birtokon kívül történjék, és az elítélt pert a bíraskodó alispán a vármegyének legelső közgyűlésében bejelenteni, s a vármegye azt legelső köztörvényszékén átvizsgálni köteleztessék. — *7)* Hogy ezen törvénynek gondoskodása ne csak az egy határban, hanem a többekben fekvő, de határjelek által el nem választott erdőkről is értessék. — *8)* Hogy a törvényhatóságok az erdőknek kímélése végett a jobbágyokat arra szorítsák, hogy ezután az ingoványos és áradásnak kitett helyeken kívül, bármily épületeiket ne fából, hanem másféle anyagból készítsék, a földesurak úgyis ezennel a fának falakrai szolgáltatásától felmentetvén. — *9)* Hogy a jobbágyoknak a földesúr engedelmé nélkül teendő erdőkiirtás testi büntetés és kármegtérítés alatt tiltassék meg, azon hozzáadással: hogy a másképp tett irtományaikat a földesúr minden munka- s költség-megtérítés nélkül tőlük elvehetendi. — *10)* Hogy ha a közbirtokosságban az arányosítás már behozva van ugyan, de a legeltetés közösnek hagyatott, minden közbirtokosnak megengedtetik, miszerint ellent nem állhatván az előbbi gyakorlat vagy szerződés, erdőrészt vágásokra feloszthassa, s annak kivágott és növés alá vett ré-

szében a legelést, mennyire az ártalmas lehetne, eltilthassa, arra mindazáltal ügyelni szükséges levén: hogy az ily erdőkben se nagyobb kiterjedésű tér egyszerre tilalom alá ne vettessék, mint a szükséges legeltetés megengedi, se a tilalom úgy ne tétessék, hogy a szabad és tilos téreknek egybevegyítése miatt a legeltetés egészen lehetetlenné váljon.

A 22-dik ágazat, melyben a mértékek és pénzek egyenlőségének létrehozása iránt rendeltetik: 1) Hogy az egyébféle mértékek eltöröltetvén, 1808-iki június 24-dikétől kezdve a pozsonyi akó, öl, róf és mérő országszerte egyedül divatozzék, s mind az akó mind a mérő 64 itczés legyen, a hegyalján mindazáltal a bornak szokásban levő hordonkénti eladása azon hozzáadással, hogy minden hordó $2\frac{1}{4}$ pozsonyi akónyi tartalmú legyen, meghagyatván. — 2) Hogy a kádárok az ezen törvénynek kihirdetése után általok készítenő hordókat elkobzás büntetése alatt ne árulják előbb, mintsem a hegybeli hatóság tartalmukat megvizsgálta, és az azt kijelentő hatósági bélyeget, — a melyért fizetendő taksát a törvényhatóság a helyeknek körülményei szerint határozandja meg, — reá nem sütötte, a hiányos tartalmú hordókkal élés az 1659:71-dik czikki büntetéssel, a kádároknak csalárdságát tűró előljárással pedig bűnének mértékéhez képest fenyítendő levén. — 3) Hogy, a többi forintfajok eltöröltetvén, a pénzszámítás mindenütt rhénes forintok szerint tétessék, s az e törvénynek megszegőit a törvényhatóságok állapotjokhoz képest büntessék.

A 25-dik ágazat, melyben a rendek ő felségének megköszönik azt, hogy Drenovbrok, Krapje, Jeszenovacz és Puszka helységeknek a báni vég helyhez és hatalomhoz visszakapcsolását nem csak megígérte, hanem már tette is teljesítette.

A 26-dik ágazat, mely által a boszniai vagyis diakovári káptalannak régi hitelessége visszaállíttatik.

A 27-dik ágazat, melyben az 1791:61-dik czikk által bevett Buccari város követeinek a rendek táblájánál országgyűlési ülés és szavazat adatik.

6. §. *A hatodik törvényleveléről.*

Hatodik törvénylevele az 1808-dik évi augusztus 28-ikára hirdetett pozsonyi országgyűlésben hozatott, azon évi november 15-dikén Pozsonyban költ, s a király és rendeknek előszavain túl, — melyekben a szokottakon túl mind a király mind a rendek egybehangzólag azt, hogy ezen országgyűlés a királynénak forrón óhajtott koronázására hivatott egybe, és ez megtörténvén, főleg a hazának üdvét s védelmét, és a békének fentartását szorosban érdeklők vétettek tárgyalás alá, adják elő, — a királynak szentesítő zárszavából és 11 ágazatból áll; melyek közül:

I. Ideigleni, vagy csupán nap szükségére vonatkozó rendeletük:

Az 1-ső ágazat, melyben a rendek Mária Ludovika királynénak, mindek különös öröme megtörtént ünnepélyes koronáztatása után, koronázási ajándékkal kedveskednek, egyszersmind esedezvén: hogy azt kegyesen fogadni, és a magyar nemzetet tanúsított kegyelmével ápolni méltóztassék.

A 2-dik ágazat, melyben országunk rendei ezen egy ízben, minden abból jövőre húzandó következtetés nélkül, a királyt jövő három évre feljogosítják arra: hogy ha ezen három évnek lefolyása alatt oly hadierővel megtámadtatnék, melyet a rendszerezett hadsereg fel nem tarthatna, és az ellenségnek be-rohanása hazánkat nyilván fenyegetné, országgyűlésnek egybehívása nélkül, a veszély esetének egyedül csak a nádornál, primásnál és horvátországi bánnál teendő közlése mellett, az itt alább előadandó modorban teljesítendő nemesi felkelést hirdethessen. E következőket rendelik pedig annak modorára nézve: 1) Hogy kihirdettetvén a felkelés, minden nemes és nemesi név alatt jövő családból, oda érve az országon kívül, de mégis ausztriai örökös tartományokban lakó honfűsített külföldieket is, egy tag személyesen táborba szállani tartozzék, az atya és fiú vagy az osztatlan testvérek azonban, ha egy kenyéren élnek, ezen alkalommal is egy családnak veendőik levén. — 2) Hogy a táborba menni köteles tag, ha családjának évenkénti jövedelme, az utolsó segedelem alkalmával tett nyilatkozása szerint, ingó értékének század részével együtt 3000 forintra rúg, mint lovas, egyébként pedig mint gyalog keljen fel, szabad levén egyébiránt a gyalog felkelésre kötelezettnek is, ha önkényt kívánná, lovasul felkelni. — 3) Hogy a lovasképen felkelők, — a 2000 forintnál csekélyebb jövedelműeket, kik a lótartást a felkelési pénztárból húzandják, kivéve, — magokat minden szükségességekkel ellátni és élelmezni tulajdon költségükön tartozzanak; a gyalogképen táborozók ellenben erre csak akkor legyenek kötelesek, ha évenkénti jövedelmeik legalább is 1000 forintra rúgnak, ellenkező esetben pedig az érdeklött pénztárból mindenszükségességekkel és zsolddal is látassanak el. — 4) Hogy a személyes felkeléstől csak e következők legyenek mentesek: a) Kik tagjaik vagy érzékeik hiánya, törődött koruk, vagy folytonos s súlyosb betegségeik miatt táborozásra alkalmatlanok. — b) Kiknek otthon maradását nagyobb számú kis korú gyermekeiknek élelmezése a kebelbeli kiküldöttségnek véleménye szerint szükségessé teszi. — c) Kik az egész nemzetségre, nem pedig annak egyes ágára nézve, egyetlen egy fiúk. — d) A szerzetesek és más papi egyének, a bár mely vallásbeli lelkészek, — e) Az oly királyi és másféle köz tisztviselők, kiknek hivataluk helyébeni jelenléte, névszerint a politikai és kamarai dicasteriumoknál levőkre nézve az elnöknek, vármegyéknél a közönségnek s egyéb hatóságoknak az illető előljárásnak kijelölése szerint, mindenkor és elkerülhetetlenül szükséges, oda nem érve mégis a gazdasági tiszteket, valamint a tiszteletbelieket és a törvényszékieket is. —

f) Az akár városi akár falusi tanítók, és még iskolába járó tanulók. — g) A hatóságnak szolgálatában létező orvosok és sebészek. — h) Az özvegyek és kiskorú árvák. — i) A katonai valóságos szolgálatban levők, ezen utólsókra nézve mégis azon megjegyzéssel, miszerint azért, mert valamely több tagból álló családnak egy tagja katona, az egész család a felkeléstől még nem mentes. — 5) Hogy a kik felmentve a felkeléstől nincsenek, személyesen táborozni tartozzanak, s mást magok helyébe ne helyettesíthessenek, sőt ha a felmentettnek felkelésre alkalmas fia volna, az se legyen a táborozástól mentes. — 6) Hogy a felkeléstől személyükre nézve felmentettek, ha családjokban felkelésre alkalmas egyén nem létezik, magok helyett, — kivéve a szegényeket és katonai szolgálatban levőket, — más jámbor, alkalmas, s ha lehetséges, nemes egyént állítsanak, a katonai szolgálatban levők azonban vagyonaiktól a felkelési pénztárhoz a kiszabott kulcs szerint járúlni köteleztetvén. — 7) Hogy mindegyik káptalan összesen egy lovas, tagjai pedig egyenként jövedelmeikhez képest más birtokosoknak módjára katonákat állítsanak. — 8) Hogy a külön jószágokkal bíró címzetes püspökök, apátok vagy prépostok, a hűbéres főesperes-tek, s birtokos szerzetes testületek a kitűzött mód szerint katonát állítani köteleztessenek oly formán: hogy minden külön, habár most egy birtokoshoz tartozó, apát- vagy prépostságtól, és pedig akár a kamara, vagy valamely testület, akár egyes személy által bírássék, egy-egy lovas állítassék. — 9) Hogy mindegyik sz. királyi vagy bányaváros az illető vármegyébe egy általa felszerelendő és élelmezendő lovas állítani, s azon túl nemesi birtokaitól más nemeseknek módjára, az országgyűlésileg megállapított kulcs szerint az országos felkelési pénztárhoz járúlni, és a belső bátorságnak háború ideje alatti fentartására fegyveres csapatot tartani köteleztessék. — 10) Hogy a jász s kún kerületek, és a hajdú-mezővárosok, valamint a kikindai és tiszamelléki kerületek is, az utolsó segedelem-adáskor bevallott minden 3000 forintnyi jövedelemtől egy jól felfegyverzett lovas állítsanak, és élelmezzenek, a jász-, kún- vagy hajdú-mezővárosokban lakó, s máshol nem birtokos nemeseknek, mivel mind a kerület felkelési pénztárához járúlnak, mind pedig jövedelmeik a kerületnek összes jövedelmeibe beszámítva vannak, megengedtetvén az: hogy az illető kerületnél kötelességeiket, eddigi szokás szerint is, teljesíthessék. Továbbá, hogy mint a sz. kir. városok, úgy ezen kerületek és mezővárosok is, a belső csendnek fentartására fegyveres csapatokat tartani kötelesek legyenek. — 11) Hogy a kiváltságos mezővárosok, és az úrbérinél lágyabb rendszerrel bíró helységek, s mindazok, kiket az 1741:63-dik czikk kijelelt, az országos felkelési pénztárhoz az illető vármegyének taksálása szerint járúljanak. — 12) Hogy ezen ízben a felkelő sereg hazán-kivülre csak akkor vitethessék, ha az ellenség az ausztriai német tartományokba már beütött, és a császári sereg hátrálni kényszerülvén, hazánkat berontással fenyegetné, és hogy ezen esetben a felkelő sereget mind

zsolddal, mind más szükségesekkel a kir. pénztár lássa el. — 13) Hogy a felkelő sereg, melynek tisztjei a sorkatonaságéival egyenlő ranggal bírandnak, ő felségének közvetlen hatalmától és a nádornak vezérletétől függjön, s azt a sorkatonaságnak ezredeibe semmi szín alatt bekeblezni ne lehessen. — 14) Hogy a felkelő seregnek ruházata iránt az országgyűlés határozata megtartandó, a kenyér- és széna-részen kívül napidíjúl a lovasnak 16, a gyalognak 12 krajczár fizetendő; a tisztek pedig mind zsolddal mind egyebekkel a sereztársasággal egyenlően ellátandók. — 15) Hogy a felkelőseregnél a parancsszavak magyarok legyenek, a levelezések magyarul folyjanak, és az ő felsége által nevezett s itt névszerint elősorolt négy kerületi tábornokoknak tisztéhez tartozzék, az illető vármegyékkel levelezni, a sereg fölött szemlét tartani, azt vezérleni, s kormányozni, és e végre ő felsége mind melléjük mind az ország főkapitánya mellé egy általa mindennel ellátandó főtisztikart nevezend, s az egész felkelő sereget ágyúkkal és azokhoz szükségesekkel ellátandja. — 16) Hogy a felkelő sereg szükségeinek fűdőzésére az országgyűlésileg elfogadott kulcs szerint, fél évre egy országos felkelési pénztár hozassék létre, melyet más célra, mint a felkelési költségekre fordítani szabad ne legyen, ezen tehernek törvényhatóságok közötti felosztása, és a bejövendő pénzek kezelésének igazgatása a nádorra bízván, és ő felsége azon esetre, ha a fizetések kellő időre be nem hajtathatnának, megkérve: hogy a szegényebbeknek felfegyverzésére és a seregnek közszükségeire megkívántató pénzösszeget előlegezni kegyeskedjék. — 17) Hogy ha félévnél tovább szükséges lenne a felkelő seregnek alkalmazása, ő felsége minél rövidebb idő alatt országgyűlést híjon egybe, a felkelésnek és az ország védelmének eszközeiről tanácskozandót.

A 3-dik ágazat, mely által a személyes felkelés célszerűségének előmozdítására a régenten divatban volt szemlék, és fegyverben gyakorló táborozások három évre visszaállíttatnak, és azoknak módja iránt következők rendeltetnek: 1) Hogy minden vármegye a kebelbeli nemeseknek és kiket a törvény e név alá foglal, pontos lajstromát készíttesse meg, és e három évben évenként igazíttassa ki. — 2) Hogy meglevén a nemeseknek lajstroma, közgyűlésében a fő- vagy alispán elnöklete alatt eljárando szemleválasztmányt nevezzen, és a szemletartásnak helyeit és ideit határozza meg, arra ügyelve, hogy a szemle mezei munkáknak idejére ne essék, a hely, mennyire lehetség, senkinek lakától háromórányi távolságnál tovább ne legyen, s egy helyre igen sokan egybe ne gyűljenek. — 3) Hogy a szemlére kitűzött napon minden nemes és más szemlére kötelezett személy, habár az előbbi felkelésben már részt vett is, a lakásához legközelebb szemlehellyen személyesen jelenjék meg, s ott minden katonáskodni köteles egyének a 18 évesektől 50 évesekig számíttassanak össze, és közülök azok, kiknek személyükben vagy helyettesítendőik által lovasokúl vagy gyalogokúl kelljen felkelniük, jeleltessenek ki. — 4) Hogy ezekkel bevégeztet-

vén az előszemle, a törvényhatóságok táborozandóiknak névsorát a nádornak azonnal küldjék be, ez pedig a felkelőket csapatokra és századokra ossza fel, s az általa tett felosztást a szükséges fel- és altiszteknek számával együtt a törvényhatóságoknak írja meg, melyeknek azután tisztében álljon közgyűlést, melyre kiki törvényes büntetés alatt megjelenni tartozand, hirdetni, abban tiszteket, tekintettel lévén azokra, kik a seregben vagy felkelésben már hivataloskodtak, főleg a kebelbeli nemességből választani, a megválasztottaknak közbejövetelével a második szemlének határnapját kitűzni, és a nádornak feljelenteni; ki a kerületi tábornokokat az arra személyesen vagy küldötteik által teendő megjelenésre felszólítandja. — 5) Hogy elérkezvén ezen szemlének napja, a fegyverek és más készülétek, — milyenek a lovasra nézve a hadiszolgálatra alkalmas ló, és szükséges, nem gazdag, de czélszerű lószerszám, két pisztoly, kard, fokos és töltéstartó, a gyalogra nézve pedig a puska, szúrony, kard, és töltéstárcza, — vizsga alá vétessenek, a puskákra és pisztolyokra nézve, melyeket még is ő felsége fegyvertárából mind a felkelőknek mind a városok és kerületek által belső csend fentartására tartandó csapatoknak kölcsönözni ígérkezett, megkívántatván: hogy egyenlő öblűek legyenek, tulajdon, akárminő kardját ellenben, csak jó minőségű legyen, valamint hordani szokott ruházatját is kiki megtarthatván, sőt aranyat vagy ezüstöt akár ruhára akár lószerszámra alkalmazni még a tiszteknek is, a magokat szemléből elhúzókra szabott büntetés alatt, tilos lévén. — 6) Hogy a felkelő katonaságot és annak rangját megismertető jegyekről a nádor gondoskodjék. — 7) Hogy a felkelőknek betanítása, mely ezen második szemle után mindjárt megtörténhetik, magyar nyelven és magyar parancsszavakkal történjék, és arra azon felkelők is, kik seregre már szolgáltak, másoknak tanítása végett megjelenni tartozzanak, egyébiránt a betanítás 14 napnál továbbra soha sem terjesztethetvén és csak a legszükségesebb mozdulatokra és gyakorlatokra szorítandó lévén. — 8) Hogy a szemlére kiállottak közül azok is, kik táborba nem szállandnak, 18-dik életévtől 50-ig otthon magokat fegyverben gyakorlani, és így fegyverviselésre alkalmasokká tenni köteleztessenek. — 9) Hogy ha ki betegsége vagy valamely életét vagy vagyonát fenyegető veszély miatt a szemlére vagy táborozásra meg nem jelenhetne, vagy előre vagy legalább későbbben elégséges bizonyítványokkal magát igazolni tartozzék, s ha ezt megtenné, minden büntetéstől ment legyen; de megszűnvén az akadály, elmulasztását még azon évben pótlani tartozzék; a ki ellenben kötelességétől magát elégséges ok nélkül elvonná, a főrendbeli 200, a birtokos vagy czímeres, de gazdagabb nemes 100, az egy telkes vagy szegényebb czímeres nemes pedig 12 forinttal bünhődjék, és azon túl még azon évben kötelességének teljesítésére szoríttassék, s hogy ugyanígy bünhődjék a második ily kihágásnál is, a harmadiknál pedig, valamint akkor is, ha a bírságot meg nem fizethetné, ezeken túl bűnéhez mért börtönre.

tönbüntetés alá is vettessék. — 10) Hogy a törvényhatóságoknak tisztjében álljon: *a*) Gondoskodni arról, miszerint minden akár a lovasságnak akár a gyalogságnak szükséges élelmi szerek méltányos árron mindenütt kaphatók legyenek. — *b*) Bátorságos helyet kijelelni a hatóság által szerzett puskák, pisztolyok és más hadiszerek őrzésére, s melybe a felkelők saját fegyvereiket, ha kívánnák, letehessék. — *c*) Előállítani a szemlének alkalmával előforduló költségeket, minden e végből teendő teher-kivetés nélkül. — *d*) Jelentés tenni a nádornak minden évben a szemlének és fegyverbeni gyakorlásnak mikép történt véghez-meneteléről. — 11) Hogy a mik itt a szemlének és fegyverbeni gyakorlásnak módjáról rendelve vannak, azokat a jászok, kúnok és hajdúvárosok is teljesítsék; a sz. királyi, vagy bányavárosok pedig a reájok nézve különösen megállapított táborozási módot tartsák meg. — 12) Hogy a felkelési törvény-szünet ne a szemléből, hanem a felkelő seregnek táborba szállításától vegye kezdetét.

A 4-dik ágazat, melyben az illetőknek az 1715:8-dik czikk szellemében zászlóaljzali felkelésre szoríthatása végett egy 24 tagból álló, a k. curiának jelesb tagjait magában foglaló, országos választmány neveztetik oly meghagyással: 1) Hogy ezen tárgyat a törvénykönyvnek, köz okiratoknak és hiteles történet-irati kútfőknek segedelmével felvilágosítván, a jövő országgyűlésnek elébe terjeszse, kiket, mely arányban, és mily móddal terheljen ezen kötelesség? — 2) Hogy nyomozza ki, és véleményével együtt adja az országgyűlésnek elő, mikép kelljen az egyházi tizeddel bírónak az ország védelméhez törvényeinknek szelleme szerint járulni?

Az 5-ik ágazat, melyben Dalmát- s Horvát-országokra és Slavoniára nézve az 1741:59-dik czikknek gondoskodása most is erejében meghagyatik oly formán: hogy ezen országoknak felkelése a fegyverbeni gyakorlásnak módjára is azoknak országos gyűlésében rendeztessék, és ha valójában ellenség elébe vitetnék, az 1681:66-dik czikk szerint a bánnak közvetlen parancsától függjön.

A 6-dik ágazat, melyben országunk rendei a bár ki által netalán indítandó háborúnak szükségeire segedelemképen 20,000 újonczot, a hatóságok közt a múlt országgyűlésben ajánlottaknál használt kulcs szerint felosztandót, ajánlanak, következő feltételek alatt: 1) Hogy ezen ajánlatból se az ezredeknek se ezen újonczoknak teljes számban tartására köteleztetés ne következtesse, se máskor béke idejében ily segedelemkérésre ürügy ne vétessék. — 2) Hogy az újonczoknak elfogadásában az alakra, termetre s életkorra tekintet ne vétessék, hanem egyedül a fegyverviselésre alkalmasságra, úgy, hogy öt lábnyi magasságúak is bevétessenek, és pedig még akkor is, ha további növésükhöz többé remény nem volna, és hogy az alkalmassághoz megkívántatók iránt a befogadó tisztnek az ezen országgyűlésben kidolgozott útasításhoz alkalmazza magokat. — 3) Hogy a zsidóközségek által állítandó újonczok is a népességnek aránya szerint befo-

gadtassanak. — 4) Hogy azon törvénykijátszáshoz, melynél fogva a kiállításnak terhe alá eső ifjak magokat az alól nemeseknek szolgálatába állás által kihúzzák, segédkezet nyújtók, az ily ifjaknak kiadására törvényhatóságilag kényszeríttessenek. — 5) Hogy ezen most állított újonczok semmi ürügy alatt más-hová mint a magyar ezredekhez ne alkalmaztassanak. Végre ugyane törvény-czikben rendeltetik: hogy a toborzások ezen újonczállítás bevezetéséig szűnjenek ugyan meg, de azután ismét tüstént divatba tétessenek.

A 9-dik ágazat, mely az 1792:12. s 1807:3-dik és ebben idézett törvénycikkeknek gondoskodását ismét minden újítások nélkül jövő országgyűlésig kiterjeszti.

A 10-dik ágazat, melyben a rendek tisztelettel veszik a királynak az iránt tett nyilatkozatát, hogy azoknak tárgyalására, a mik most elhalasztandóknak látszottak, ha a körülmények megengedik, a törvényes három év előtt is országgyűlést tartand.

A 11-dik ágazat, mely a felkelő seregnek fegyelmi törvényeit adja elő, s jelesül rendeli: 1) Hogy a szemléről és táborozásról törvényszerű ok nélkül elmaradó vagy onnét idő előtt eltávozó országnagy 200, a birtokos, vagy a címeres de gazdagabb nemes 100, az egy telkes vagy szegényebb címeres nemes 12 forinttal bűnhődjék, és azontúl még azon évben kötelességének teljesítésére szoríttassék, az elmarasztalás tüstént a szemlének alkalmával hozandó, de annak végrehajtása csak a következő köztörvényszék által és azon esetben, ha elmaradását nem igazolná, elhatározandó levén. Továbbá, hogy ugyanezen büntetésnek legyen helye a második elmaradásnál is, a harmadiknál pedig ezeken fölül a bűnös bűnéhez mért börtönbüntetés alá is vettessék, a börtönbüntetés akkor is, ha a bűnös birságát lefizetni nem tudná, alkalmaztatván. — 2) Hogy az, ki a király vagy haza elleni lázításban akár mint szerző, akár mint bűntárs vagy fel nem adó részt vészen, halállal bűnhődjék. — 3) Hogy az, ki a seregben lázadást létre hozni működik, vagy abban részt vesz, keményen, sőt tettének súlyosságához képest, főleg a főszerző, halállal büntetessék. — 4) Hogy szinte kemény vagy a körülményekhez képest halálbüntetés alá vettessék az is, ki törvényes előljárójának, a tiszteknek és katonai főnököknek a köteles engedelmisséget megtagadja, s ellenük illetlenséget elkövet, vagy épen fegyvert fogni merészel; valamint az is, ki az órállóra kezét felemelni, és épen rá rohanni ellenség előtt vakmerősködik. — 5) Hogy az ellenség előtti órálló-helyét elhagyó életét veszítse; az azt máshol tevő vagy az órálláson elaluvó pedig czélszerű büntetéssel fenyíttessék. — 6) Hogy az órállásra vagy szolgálatra részeg fővel jövő, vagy azt elégséges ok nélkül elhagyó, börtönnel és bilincscsel büntetessék. — 7) Hogy ha egész csapat vagy osztály ellenség előtt ellenszegül, vagy gyalázatosan hátat fordít, a tisztek ugyan hivatalaiktól gyalázatosan, sőt a körülményeknek súlyosságához képest életüktől is fosztassanak meg; a közlegények közül pedig minden tizedik halállal bűnhődjék, és

ezen büntetés mindazokat is érje, kik a csatából magokat kihúzták. — 8) Hogy a ki csatának alkalmával prédálni, s a sereghez tartozó podgyászt és tulajdont elrablani mer, életét veszítse. — 9) Hogy a zászlóját elhagyó első ízben bilincsekben hetenkénti két napi büjttel kiállandó két hónapi börtönnel, másodikban szinte bilincsbén hetenkénti négy napi büjttel keményített négy hónapi fogsággal, harmad ízben pedig, valamint az ellenséghez átszökő is, ha megfogatik, halállal büntetessék; azok, kik csak a szemléről szöknek meg, az arra meg nem jelenők gyanánt levén fenyítendőek. — 10) Hogy a gyűjtogatók, rablógyilkosok, rablók, útonálló fosztók, gazdáiknak vagy lakostársaiknak erőszakos megtámadói, a károknak megtérítése mellett, büntetők súlyosságához képest fogsággal, bilincsekkel, vagy halállal is, a bajvívók, veszekedők és verekedők pedig büntetteikhez mért fenyítéssel büntetessenek. — 11) Hogy a kisebb tolvajlásokban és kártételekben az orzott vagyonnak visszaadásán és kárnak megtérítésén túl börtön vagy bilincs legyen a büntetés, a nagyobbak pedig az ország törvényei szerint ítéltesse- nek. — 12) Hogy a káromlás a törvények szelleme és törvényszékek gyakorlata szerint fenyítessék. — Egyébiránt mivel az évenkénti szemlére meg nem jelenők még szoros értelemben felkelőknek nem tekintethetnek, következőleg az általok elkövetett vétségek is lágyabb bánást igénylenek, ugyane törvényczik- ben a szemle alkalmával bűnhődők iránt, az előjáróknak mihez tartására, kö- vetkezők rendeltetnek: 1) Hogy a tetten kapott nemes befogathassék ugyan, de letartóztatása a fő- vagy alispánnak tudta nélkül, kiknek a tény azonnal be- jelentendő, ne folytathassék. — 2) Hogy a katonai kihágásokat szemlének al- kalmával a fő- vagy alispán a katonai tisztséget viselendők közül rendelendő választmányynyal rövid perrel ítélje; a végrehajtás azonban csak a szemle alatt tel- jesíthető büntetésekre nézve tétethessék azonnal; a kisebb katonai kihágásokat mindazáltal, melyek a szemletartásának idejét túl nem haladó börtönt húznak magok után, a katonai tisztek is büntethessék, a veretésnek mégis helye nem levén. — 3) Hogy az egyéb elkövetendő büntettek a törvénynek rendes útján tárgyalassanak, azoknak egyedüli kivételével, melyekben a közbátor- ság a rögtöni kivégeztetést szükségessé teszi, milyenek a kitört összeesküvés és pártütés, a fegyveres kézzel elkövetett rablás vagy rablógyilkosság, s az elő- járóknak és tiszteknek másoknak botrányával, vagy sértéssel, csonkítással vagy megöléssel eszközölt megbántása; mely büntetti esetekben a katonai, legalább hét, legfeljebb tizenegy tagból, közlegényeknek alkalmazásával is, szerkesz- tendő rögtönítélőszék bíraskodand, melyben nem csak a halálos ítélet, hanem az aziránti határozat is, vajjon az elkövetett tény ezen büntettek közé tarto- zik-e, csak egybehangzó szavazatokkal hozható. — 4) Hogy a törvénynek ren- des útjára tartozó büntettekben arra ügyeljen a törvényszék, miszerint a per, példaadás végett is, jövő évi szemletartásnak idejéig bevégeztessék. — Végre ugyane törvényczikben a szemle-alatti helybeli rendőri szabályoknak hozatala

az illető törvényhatóságokra és előljárói karokra bízatik, és meghagyatik azon fölül: hogy ezen törvényczikket a szemlére menőknek elindulásuk előtt az illető szolgabírák hirdessék ki, és a szemle is mindenkor azoknak kihirdetésével vegye kezdetét.

II. Állandó szabályul hozott rendeletűek:

A 7-dik ágazat, melyben egy felállítandó katonai akadémia iránt előadják a rendek: 1) Miszerint oly célból, hogy maradékaik a mesterségnek testi erőhöz járultával a hazáért, ősi alkotmányért, és az országló családért fogatosabban harcolhassanak, szabad ajánlatok útján, a királyné ő felségének ritka bőkezűsége által is gyámolítatva, nevezetes alapértéket egybegyűjtöttek, melyből egy, Váczon a király által e célra ajándékkul adott néhai Teréziánumban székelendő, s a királyné nemzetünk iránti kegyességének örök emlékéül Ludovicea nevet viselendő, és a királyi felségnek ugyan legfelsőbb felügyelése, az ország nádorának pedig főigazgatása alatt állandó, katonai akadémia felállíttassék, melyben a magyar ifjak katonai fegyelemben neveltessenek, és főleg ugyan katonai, de mivel az ott nevelendő ifjak politikai pályára is léphetendnek, egyzersmind polgári tudományokra is taníttassanak. — 2) Miszerint a királyi felség nem csak az iránt rendelkezni ígérkezett: hogy az ezen akademiának hivatalaira érdemes egyének alkalmaztassanak, az egész intézet pénzalapjával együtt az alapítóknak szelleme s az országgyűlési határozat szerint kellőleg kezeltessék, és az országgyűlésen kívül az iránt semmi változás se tétethessék, hanem azon akademiának igazgatóit tanítóit és növendékeit különös kedvezményekkel is halmozta, jelesül: *a*) Hogy az igazgató, felügyelő és tanító tisztek ezredeikben azon rendben előlépjének, melyben másképp előléptek volna; az akadémiai megürülendő hivatalokban pedig előléptetést szerzett érdemeikhez és egyéni képességükhöz képest nyerjenek. — *b*) Hogy az akadémiai folyamot jeles vagy első rendi tanjeggyel bevégező növendékek a seregnéli alkalmazásban ugyanazon kedvezményekben részesüljenek, melyek a neostádi akadémiaiakra nézve megállapítva vannak. — 3) Miképen az akademiának tisztjeire, a növendékek felvételére, és a tanulmányokra nézve előlegesen határozott, a tisztekre nézve ugyan: hogy az első és másod főnököt (Praefectus), kiknek egyéb hivatalukhoz megkívántató tulajdonokon túl hazafiaknak és törzstiszti ranggal bírónak kell lenniök, valamint a tanítókat és felügyelőket is nádori kijelelés mellett ő felsége, a többi hivatalnokokat pedig az akadémia főnökének kijelelése mellett a nádor nevezze, és hogy a tanítók és felügyelők, — a hazai történet és törvény, s a természet- és moztan tanítóit, s a nyelv és testgyakorlat mestereit, kivéve, — katonai tisztek közül, és pedig, mennyire lehetséges, született magyarok, véteessenek; a növendékekre nézve pedig: *a*) Hogy a felveendő szabályként se 12 évnél ifjabbak, se 15-nél idősbe ne legyenek. — *b*) Hogy magokat a szó-

noklati vagy legalább nyelvészeti iskolai osztályoknak jeles, vagy legalább első rendi tanjegyzelyi bevégezéséről iskolai bizonyítmánnyal igazolni tartozzanak. — c) Hogy hitvallásrai tekintet nélkül főleg nemesek vagy várospolgári sor-siak vétessenek fel. — d) Hogy az alapítmányi nevéndékek száma 120-nál, a fizetőké pedig 80-nál nagyobbra ne emeltessék. — e) Hogy a tanfolyam hat évig tartson, és országgyűlésileg meghatározott tárgyak taníttassanak. — f) Hogy az alapítmányi nevéndékek közé az alapítók minden 10,000 forinttól egyet nevezhessenek. — 4) Miszerint azok, kik 5000 forintnál kevesebbet ajánlottak, ajánlatukat 1809. évi január 1-ső napjától számított egy év alatt két félévenkénti részletben lefizetni tartozzanak; a kik pedig 5000 forintnál többet ajánlának, azt száztóli 6 forintnyi kamatnak fizetése mellett, míg a szükség vagy biztosságnak hiánya azt kívánandván felmondadni főgnak, magoknál megtarthassák, a már megajánlott tőkékre nézve a kamatfizetés 1809. évi január 1-jétől vevén kezdetét, és az ajánlottaknak mind befizetései, mind a megtartottak fölötti kötelezvényeknek beküldései az ország pénztárához, melyhez ezen akadémia alapértékének kezelése tartozik, teendők levén. Továbbá ugyane törvényczikk elősorolja az addiglani alapítóknak neveit, és az általok tett, s összesen 993,400 forintra menő ajánlatokat.

A 8-dik ágazat, melyben előadatik: 1) Hogy a nádor hazánknak boldogítása iránti buzgalmánál fogvást a nemzeti muzeum felállításának tervét a vármegyéknek megküldvén, és azokat az e végre szolgáló alapértéknek gyűjtésére felszólítván, részint a múlt országgyűlés alatt, részint későbbben nevezetes ajánlatok tétettek. — 2) Hogy miután a nádor annak helye és alkalmas épületnek tétele iránt már czélszerű lépéseket is tett, Grassalkovics Antal herczeg pedig az előbb egyetemi fűvésztani kertet, melyet a hatvani kapunál létező pesti kertjéért cserébe szerzett, a muzeum intézetének ajándékozta; az ország rendei a királyt ugyan ezen intézetnek legmagasb pártolásáért, a nádort pedig az iránt megkérték: hogy addig is, míg jövő országgyűlésen mind ezen intézetnek mind egy tudományos társaságnak alapítása iránt bővebben intézkedhetnek, ezen intézetnek részbeni behozatalára, és a magyar nyelv kimívelésének eszközeire gondját fordítani kegyeskedjék. Végül rendelik: hogy mind az épületnek tételére és felszerelésére, mind az egyéneknek fizetésére pénz szükséges levén, a törvényhatóságok az eddiglen tett, és későbbben még teendő ajánlatokat minél előbb beszédvén, a nádor által kijelölendő pénztárba küldjék be, az e pénzeket kezelendő hivatal pedig évenként a nádornak számot adjon, és ez a számadásokat kivonatban az országnak törvényhatóságaival közölje.

7. §. *Hetedik törvényleveléről.*

Hetedik törvénylevele az 1811. évi augusztus 25-dikére hirdetett, s a bécsi papírospénz külső értékének ezen évben történt leszállításából támadt

jogviszonyoknak magánosok közötti elintézése fölött folyt sikertelen tanácskozások által kilencz egész hónapra húzódott pozsonyi országgyűlésben hozatott, 1812. évi május 26-dikán Dresdában költ, s a királynak és rendeknek előszavain túl, — melyek a szokottakon kívül egybehangzólag egyedül azt adják elő, hogy ezen országgyűlés a hazának üdvét érdeklő fontos dolgokról tanácskozás végett hívatott egybe, — a királynak szokott tartalmú szentesítő zárszavából, és, az utólsót kivéve, csupán napszükségeire vonatkozó 5 ágazatból áll.

Az 1-ső ágazatban országunk rendei a királynak, szokott óvásaik mellett, segedelemképen 1,000,000 mérő rozsot, és 1,500,000 mérő zabot ajánlanak oly móddal, hogy az természetben és az 1807:22-dik cikk által behozott mérték szerint legyen kiszolgáltatandó. Továbbá rendelik, hogy ezen segedelmet a törvényhatóságok közt ugyan a nádornak elnöklete alatt egybeülendő országos választmány, az egyesek között pedig az egyes törvényhatóságoknak kiküldöttségei az ezen országgyűlés által felállított elvek szerint oszszák fel, és ezek minden gonddal és törvényes hatalmokkal azon legyenek: miszerint kiki az ezen segedelemből reá eső részt a kitűzött határidőkben, — kivéve ha a személyes felkelésnek nem várt esete annak további teljesítését kizárná, — okvetetlenül beszolgáltassa, a vonatkozó az 1796:2-ik törvényczikkben leírt perrel kötelességüknek teljesítésére szorítandók levén.

A 2-dik ágazat előadja azoknak neveit, kik a Ludoviceára 1808. év óta ajánlatokat tettek, az általok tett, összesen 284,961 forint 40 krajczárra menő, egyenkénti ajánlatokkal együtt.

A 3-dik ágazat az 1792:12. 1808:9. és abban idézett törvényczikknek gondoskodását minden további újítások nélkül ismét a jövő országgyűlésig kiterjeszti.

A 4-dik ágazatban az 1807:28. és 31-dik cikkek által több hatóságokban fekvő helységeknek, és országunk határainak dolgában kiküldött bizottmányoknak elhalt vagy más oknál fogva tisztükben el nem járható tagjai helyébe mások neveztetnek, és az 1807:28-dik törvényczikknek gondoskodása több hatóságok határába bézárt helyekről is értetni rendeltetik.

Az 5-dik ágazat által becikkelyeztetik az 1807:29-dik cikknek következtében Borsod és Heves vármegyék közt a kiküldött országos választmány előtt létre jött azon csere, mely által Borsod vármegye Egernek folyón túli részét Szólóske, Czegléd, Tihamér s Almagyar pusztákkal, s Bekölcze és Fel-Németh faluknak egy részével együtt Hevesnek, ez pedig Ivánka és Eger-Farmos helységeket, az egész Szóke, másképp Szívhalmi pusztát, és a káptalannak Kis-Tallya helység alsó részében létező Zúgó nevű peres malmát Borsodnak átengedte.

8. §. *A nyolczadik törvényleveléről.*

Nyelczadik törvénylevele az 1825. évi szeptember 11-dikére hirdetett, s néhány nap hiával két évig tartott pozsonyi országgyűlésnek műve, 1827. évi augusztus 18-dikán Pozsonyban kelt, s a királynak és rendeknek előszavain tál, — melyekben a szokottakon kívül a király ugyan azt, hogy ezen országgyűlést a királynénak, törvényhatóságaink által is óhajtott, koronázása végett hitta egybe, a rendek pedig még azt is, mikép a királynak fáradhatatlan gondoskodása, és a kormánya alatt létező népeknek kész áldozatai által a legveszélyesb háború, mely valaha létezett, bevégeztetvén, és az európai béke megalapíttatván, ő felsége ezen gyűlésnek egybehívásával a nehéz háború következei orvoslata iránti atyai gondoskodásának foganatossítával népeit megvigasztalni kívánta, hálás tisztelettel előadják, — a királynak szentesítő zárszavából és 45 ágazatból áll, melyek közül

I. Ideigleni vagy csupán nap szükségeit érdeklő rendeletek:

Az 1-ső ágazat, melyben a rendek Karolina Augusta királynénak, ünnepléses megkoronáztatása után, koronázási ajándékkal kedveskednek, egyszersmind esedezvé, miszerint felséges férjénél hazánk javát szószólásával előmozdítani kegyeskedjék.

A 2-dik ágazat, mely által az 1802. évben nevezett koronaőrök közül Almásy Pál kir. főlovászmesterré, és az annak helyébe ő felsége által helyettesített idősb Eötvös Ignác báró kir. főpohárnokká neveztetvén, az ő felsége által római katolikusok és evangélikusok közül tett kijelelés mellett Végh István, ki helyettesítésnél fogva azon hivatalt akkor viselé, koronaőrövé választatik, Almásy Pálnak örökösei és báró Eötvös Ignác pedig a koronai kulcsoknak átszolgáltatásáról megnyugtattatnak.

A 3-dik ágazat, mely által ő felsége a rendek múltban történekből szülemlett félelmének megszüntetésére kinyilatkoztatja: miszerint az ország, koronázási esküjével erősített alkotmányának mindenkor védelmét és fentartását fő gondjai közé számítja, s ugyanazért az 1791:10., 12. és 19-dik törvényczikkeket mind önmaga mindenkor megtartandja, mind pedig mások által megtartatandja.

A 5-dik ágazat, melyben a király arról biztosítja a rendeket, hogy azokat, mik országgyűléseknek tartásáról az 1791:13-dik cikkben rendeltettek, mulhatatlanul foganatba teendi.

A 6-dik ágazat, mely által a rendek kijelentik: hogy miután ő felsége a közadónak mind az 1822. évi november 1-ső napja előtt hátramaradásban volt, mind pedig az e nap óta 1825. évi november 1-ső napjáig hátramaradásba jött részeit megszünteknek nyilvánította, ők is viszont a beszámításnak sürgetésétől elállanak.

A 7-dik ágazat, melyben az országnak kapuk kiigazítása kulcsául szolgáló azonnali, s országgyűlésileg megállapított elv szerinti összeírása rendeltetik, és a törvényhatóságok által beküldött összeírási jelentések átvizsgálásának gyorsítására, és az e tárgyban netalán felmerülendő nehézségeknek elhárítására a nádor mellé egy országos választmány neveztetik.

A 8-dik ágazat, mely által az 1791:67-dik cikkben nevezett országos választmányok munkálatainak új átvizsgálására, és törvényágazatoknak azokból tervezésére, a nádornak elnöklete alatt egy számos tagokból álló, és több osztályokban működendő országos választmány neveztetik, és a király megkéretik: hogy annak az érdeklött munkálatok bevégzése után közbejött vagy másképp szükségeseeknek találendő okiratokat a nádornál teendő bejelentés mellett adassa ki, egyébiránt a nádor ezen országos választmányra nézve is felhatalmaztatván arra, hogy az elhalt vagy törvényesen gátolt tagok helyébe másokat megerősítés végett ő felségéhez felterjeszthessen.

A 9-dik ágazat, melyben a bánya és pénz dolganak további tárgyalására, mivel az 1791:67-dik cikk által kiküldött bizottmány munkáját be nem végezte, egy új országos választmány küldetik ki, és ahhoz a nádor általi meghívásra mindenik bányakerületből két dologhoz értő, s társaik által választandó bányabirtokos felvilágosító szavazattal kapcsoltatni rendeltetik, és egyszersmind a királynak az iránt tett ígérete előadatik: hogy azon esetben, ha kamarai egyének által adandó fölvilágosítás szükségeltetnék, a nádor által teendő feljelentés mellett, ily egyéneknek kiküldetését is megrendelendi.

A 10-dik ágazat, mely az 1791:35., 1792:17., 1807:3. és 1812:3-dik cikkeknek gondoskodását jövő országgyűlésig ez alkalommal is minden újítások nélkül kiterjeszti.

A 12-dik ágazat, mely azoknak neveit, kik a magyar tudós társaságnak alapítására ajánlatokat tettek, az általok tett, s gróf Teleki József és testvéreinek könyvtarán, és Slavniczai Sándor Istvánnak szinte könyvtarán, pénz, kép és földabroszgyűjteményein túl, összesen 250,600 forintra rúgó ajánlataikkal együtt örök emlékül elősorolja.

A 14-ik ágazat, melyben az illyriai törvényszékek előtt forgott szávántúli és magyar-tengermelléki perekről rendeltetik: 1) Hogy azon polgári perek, melyek ezen részeknek elvesztése előtt indítottak, ha visszakapcsolásokig ítélet által még el nem döntettek, az eredeti törvényes bíróságokhoz hazánk törvényei szerinti elítélés végett visszautasíttassanak, a már elítéltek pedig, akár átvizsgáltatnak már az időközbeni feljebbviteli szék által, akár nem, a felek által a feljebbviteli törvényszékekhez feljebbeztethessenek. — 2) Hogy az illyriai törvényszékek előtt kezdett, de még be nem végzett, vagy legalább feljebbviteli székek átvizsgálásától függő perekben a pernek érdeme azon időben divatozott törvény szerint döntessék el, melyben a pernek okúl szolgáló tény történt, az ily tények

íránt kifejlő ósiségi kérdésekről vagy hazai törvények szerint ítélendő előbbi jogoknak természetéről teendő gondoskodás mindazáltal a jövő országgyűlésre fentartatván, és a bírói eljárások vagy végrehajtások a törvényeink által kijelölt mód szerint teendők levén. — 3) Hogy a károlyvárosi törvényszék előtt megindított és még el nem ítélt perek, a nemesek ellen vagy nemesi ingatlan jószág iránt folyók ugyan a kapcsolt országoknak ítélőszéke előtt, a károlyvárosi polgárok ellen indítottak pedig a károlyvárosi tanács előtt folytattassanak, és mind a két rendbeliek az első bíróságtól a báni, és innen a hétszemélyes táblához feljebbeztesse. — 4) Hogy az illyriai törvényszékek előtt indított és be nem végzett perek, a Fiume vagy Buccari városok polgárai vagy alattvalói ellen folyók ugyan az illető Fiume vagy Buccari városának tanácsa, a tenger melléki kerület lakosai ellen indítottak pedig a kamarai úriszék előtt folytattassanak, s mind a két félnek onnan a fiumei kormányshoz, és ettől a hétszemélyes-táblához vitessenek. — 5) Hogy a kereskedői s más váltótörvényszéki, és tengeri ügyvitelt illető ügyek végre folyamatosan végett ugyanazon törvényszékekhez utasíttassanak, és onnan feljebbvitel útján a fiumei kormányshoz menjenek.

A 15-dik ágazat, mely által a fenebbi 8-dik ágazatban rendelt országos választmány azzal megbízatik: hogy segédelmül vevén azokat is, mik az iránt már az 1807. és 1817-iki országgyűlésekben és az 1808:4-ik cikkben kiküldött országos választmány által kidolgoztattak, tervet készítsen, mikép lehessen létesíteni azt: hogy a nemesi személyes felkelő sereg, és illetőleg a banderiumok szükségességgel ellátva, és szükség esetére elkészülve legyenek.

A 16-dik ágazat, melyben az 1807:28. és 31-dik cikkek által a több hatóságokban fekvő helyeknek és országunk határainak dolgában kiküldött bizottmányoknak 1812. évtől ismét elholt, vagy másképp akadályozott tagjai helyett mások neveztetnek, és nekik meghagyatik: hogy a reájok bízottakban szorgalmasan járjanak el, és jelentéseiket jövő országgyűlésre elmulaszthatatlanul nyújtsák be.

A 21-dik ágazat, mely az esztergomi érseki szék és káptalan eredeti helyére, Esztergomba, megtörtént visszaszállításának, és Rudnay Sándor primásherczeg az iránti érdemének emlékét örökíti.

A 24-dik ágazat, mely által az ifjúságnak nevelésére és tanítására Bibics János hitvese, Tomján Margit által ugyan 1775. évben Arađ, Királyi József pécsi püspök által pedig 1814. és 1819. években Komárom vármegyében tett nevezetes alapítványoknak emléke örökítettik.

A 28-dik ágazat, melyben a Dunán és Tiszán inneni kerületek határaiban fekvő Felső-Sunya helységének bekebelezése iránt Liptó vármegye által Szepes ellen tett követelésben az 1807:28-dik cikk értelme szerint teendő rendelkezés végett egy különös országos választmány neveztetik.

A 30-dik ágazat, melyben egy országos bizottmány rendeltetik, mely a

nem-egyesült görögök és evangélikusok közötti vegyes-házassági perekben törvény által felállítandó bíróság felől, meghallgatván az illető vallásoknak papságát, jövő országgyűlés elébe javaslatot terjeszsen.

A 31-dik ágazat, mely által a hegyalján szemlátomást megcsökkent szőlőművelésnek és a borkereskedésnek emelése végett egy országos választmány neveztetik, mely meghallgatván azok iránt, mik az 1807:22-dik czikk következtetésében rendeltettek, a törvényhatóságokat, és a helyszínén magának tudomást szerezvén, mind a szőlőtermesztés és borcsinálás, mind a borkereskedés előmozdítása iránt, tekintettel levén az 1723:118., 1729:12. és 1741:29-dik czikkekre is, jövő országgyűlés elébe egy sinormértékű szolgálendő szabálytervet terjesszen.

A 35-dik ágazat, melyben országunk rendei a nádor főherczegnek nemzeti muzeumunk iránti érdemeiért hálás köszöneteket kijelentvén, annak ügyét továbbbi pártfogásába ajánlják, és elősorolják az ezen intézetnek alapítására mind készpénzben tett, mind utóbb váltóczédulai értékre emelt, összesen készpénzben ugyan 333,287 forint 51 krajczárra, váltóczédulai értékben pedig 214,490 forint 42% krajczárra menő, ajánlatokat, az ajánló részint törvényhatóságoknak, részint egyes személyeknek, valamint az intézetet különféle gyűjteményekkel gazdagító egyéneknek neveivel együtt.

A 38—45-ik ágazatok, melyekben a rendek ő felségének beleegyezésével az 1-sőben Metternich Winneburg Kelemen Venczel Lothar herczeget háládatosságuknak tanuságául önindulatjokból és taksafizetés nélkül, — a 2-dikban Steinlein Eduard bárót, bajor követet, és — a 3-dikban Kutschera János és Stifft András József bárókat szinte tulajdon indulatjokból és taksaelengedéssel, — a 4-dikben Szász Kóburg Góthai Ferdinánd és Hohenzollern Hechingen Friderik Xavér hercegeket, Bissingen Nippenburg Ferdinánd grófot, Frimont János bárót, Nugent Laval s Radeczky József grófokat, Fechtig Ferdinánd bárót, Hoyos János Erneszt grófot taksafizetés nélkül, — az 5-dikben Stürmer Ignác, Ottenfels Gschwind Ferencz, Taxis Pál, s Collenbach Gábor bárókat, Tige József grófot, Kavanagh Ballyane Henrik, Wimpfen Dogobert, Bittner Károly bárókat, Spanocchi Leopold grófot, Schlechta Ferencz és de Vault Károly bárókat, Cebrian Antal grófot, Vouvermanns Károly, Amánd és Fortunát testvéreket, Schmerzing Antal bárót, Brajda Eugén grófot és Bernrieder Józsefet szinte taksa elengedéssel, — a 6-dikban Attems Ignác, József, Ferencz és Thádé grófokat, Pallavicini Eduárd határgrofot, s Breczenheim Ferdinánd és Alfonz hercegeket az egész taksának, de még is a négy Attems és két Breczenheim testvérekre nézve együttvéve teendő lefizetése mellett, — a 7-ikben Hennequin János Károly és Folliot Creneville Lajos Károly grófokat, Pley András, Piret Lajos s Brettfeld Emanuel bárókat, Tige Lajos grófot s Rosen András bárót féltaksa elengedéssel, végre — a 8-ikban Vasseiges Károly és János, Mandell Károly s Dietrich József bárókat, s Liebenberg Emanuel Károly és Leopold testvéreket az egész tak-

sának, a Vasseiges testvérek által ugyan együtt és egymásért, a többiek által pedig egyenként teendő lefizetése mellett honfiusítják.

II. Állandó szabályul hozott rendeletek.

A 4-dik ágazat, melyben a király biztosítja a rendeket, miszerint a közadónak, és az akár pénzben akár termékben vagy újonczokban adandó segedelemnek dolga az országgyűlési tárgyalástól, hová az 1715:8. és 1791:19-dik törvényczikkeknek világos szavai szerint tartozik, — egyedül a közadóra nézve fenmaradván az 1715:8-dik ágazatnak az 1741:22-dik czikk által bővebben kifejtett rendelkezése, semminemű, bár rendkívüli esetekben el nem fog vonatni, és a közadóval sem fog annak országgyűlésileg meghatározott nemére és mennyiségére nézve országgyűlésen kívül változtatás tétetni.

A 11-dik ágazat, melyben a magyar nyelvnek nem csak terjesztése, hanem a tudományoknak és művészeteknek minden nemeiben kimívelése végett rendeltetik: hogy a magánosok által összeadott alapértékből egy Pesten székelendő tudós társaság vagyis magyar akadémia minél előbb állíttassék fel, és hogy mihelyest ezen országunk nádorának kegyesen felvállalt pártfogása alatt állandó társaság az országos választmányának munkálatában kifejtett, és az alapítók által kijelentett elvekkel egybehangzó tervét, s ereje és eszközei szerint mérséklendő alapszabályait bővebben kidolgozandja, azokat a nádor országgyűlésnek idején kívül is helybenhagyás végett ő felsége elébe felterjeszthesse.

A 13-dik ágazat, melyben az 1809. évi francia háború által elvesztett szávántúli részeknek és a magyar-tengermelléknek elvesztésök előtti állapotjokbai visszahelyezése, és sz. koronánkhoz visszakapcsolása becikkelyeztetik a rendek azon meggyőződésének kijelentésével: hogy mind a királyi felség mind annak utódai Magyarországnak és kapcsolt részeinek minden birtokait és részeit egészen visszakeblezendik.

A 17- és 18-dik ágazatok, melyekben a Ludoviceát illetőleg, az 1-sőben ugyan rendeltetik: hogy az, mennyire jelen alapértéke bírja, minden haladék nélkül állíttassék fel Pesten, az annak székeül előbb kijelelt vácz Terézianum pedig az akadémia alaptőkéjének növelésére minél jutányosabban adassék el. Továbbá mihelyest az akadémia valósággal állani fog, ahhoz alkalmaztassék a felkelési országos alapérték kamatainak, annak költségeitől fenmaradó része is az országgyűlési rendeknek további rendelkezéséig. Végre a király az iránt rendelkezni ígérkezik: hogy a Ludoviceába katonai rendből tanítókul vagy felügyelőkul alkalmazandó egyének zsolddal a katonai pénztárból láttassanak el, és a polgári iskolákból ezen akademiába netalán átlépendő ifjak előbbi iskolai ösztöndijaikat, — kivéve ha azok kizárólag polgári tanulmányoknak művelőire volnának szorítva, — megtarthassák, sőt hogy ezen intézetnek szegényebb nevéndékei, ha annak tanulmányaiban magokat különösen kitüntetik, eredetileg

is ösztöndíjakat nyerjenek. — A 2-dikban pedig elősoroltatnak azoknak nevei először ugyan, kik a Ludoviceára leszállított bécsi bankókban tett ajánlataikat ugyanazon számszerinti mennyiségű váltóczédulákban ajánlatokra változtatták, azután pedig azokéi, kik 1812. év óta tettek ajánlatokat, és azokéi, kik ajánlataikat bécsi bankókban előbb megtevék ugyan, de még neveik be nem czikkelyeztetének, mind a két utóbbi rendbeliek ajánlataiknak mennyiségét is kijelelve.

Jegyzet. Tettek pedig 2000 bankó 39,925 for. 22½ kr. váltó és 100 ezüst forintot.

A 19-dik ágazat, melybe örök emlékül heczikkelyeztetik gróf Festetics Lászlónak azon hazafiúi két rendbeli bőkezűsége, melylyel először ugyan atyjának az 1802:4-dik cikkbe foglalt ajánlatát ezüst pénzbelire emelte és 10,000 forinttal öregbítette, azután pedig a magyar tudós társaságnak matematikai osztálya melletti hadi tudományi osztálynak alapítására szinte 10,000 forintot ajándékozott.

A 20-dik ágazat, mely a városi vagy más nem-nemes bíróságnak nemes ellen indított tisztán személyes keresetekben eszközözlendő alászállítására elégségesnek rendeli: ha a perbefogott fél nemességnek gyakorlatában lételet a vármegye alispánjának, az illető járás szolgabírója és esküdtje által együtt aláírt tanulevelével bebizonyítja.

A 22-dik ágazat, mely Mátyás VI. törv. 32-dik cikkének velenczeieket és lengyeleket honfiúsításból kizáró rendeletét eltörli.

A 23-ik ágazat, mely a keresztelteknak, házasoknak és elholtaknak anyakönyveit hármily vallásbeli lelkészek által két példányban készíttetni, s annak egyikét a törvényes bizonyság által átvétetni, és annak aláírásával a törvényhatóságnak levéltárába letétetni rendeli, egyszersmind azonban megparancsolván: hogy ezen anyakönyvek ott titokban tartassanak, és azok kivonatának kiadása ezután is a lelkészek mellett maradván, máskor hasznuk ne vétethessék, mint ha az egyház mellett létező példány valamikép elveszett, vagy haszonvehetetlenné vált.

A 25-dik ágazat, mely az órlésért járó malom-részt a kir. élelmezési hivatalok által is országszerte kiadatni parancsolja.

A 26-dik ágazat, mely a székesfejérvári székes káptalant tulajdon pecsét és neve alatt gyakorlandó hiteles helyi hatósággal felruházza, és a hajdani fejérvári káptalannak levéltárából török elfoglalás alatt más levéltárakba jutott okleveleket, melyeknek lajstromát előmutatandja, nekie visszaadni határozza.

A 27-dik ágazat, melyben a szepesi és veszprémi káptalanoknak kötelességül tétetik, amannak ugyan, hogy levéltárából azon okleveleket, melyeknek odajutását a veszprémi káptalan igazolandja, annak visszaadni, — emennek

pedig, hogy azoknak átvételére tagjai közül kettőt a szepesi káptalanhoz küldeni tartozzék.

A 33-dik ágazat, melyben a Sárvíz folyó szabályozása által bevégezett költséges műnek fentartására az 1715:69-dik czikk gondoskodásának az ottani csatornákra és gátakra kiterjesztése mellett következők rendeltetnek: 1) Hogy ezen csatornáknak vagy gátaknak minden erőszakos vagy vétkes megrontása, a kárnak és költségeknek megtérítése, s illetőleg kisebb hatalmaskodási büntetés alatt tilos legyen. — 2) Hogy az érdekeltető földes urak vagy Székesfejérvár városa ezen szabályzattal függésben levő bármily új műhez csak a vármegyének, vagy ha több hatóságok közt forogna a kérdés a helytartótanácsnak dologhoz értők és érdekeltető felek meghallgatása után adandó beleegyezésével foghassanak. — 3) Hogy a senki vétségének sem tulajdonítható, és a kártevőnek vagyonából meg nem téríthető károkat az érdeklett földes urak és Székesfejérvár városa a közöttük, birtokaiknak és hasznaiknak aránya szerint, a feleknek és illető hatóságoknak meghallgatásával, minden történhető esetre meghatározandó kulcs szerint viseljék, ezen kulcs, ha a felek abba kölcsönösen meg nem egyezhetnének, az illető vármegyének alispánai által, a feleknek rövid útoni meghallgatása mellett meghatározandó levén, azoknak határozatától mindazáltal a hétszemélyes-táblához közvetlen teendő birtok-melletti feljebbvitel megengedtetvén. — 4) Hogy az illető vármegyék a szolgabírák és helységek bírái által ezen csatornákra és gátakra felvigyáztassanak, miszerint minden károsíttatásaik megelőztessenek, és minden kártételek, sőt arra célzó cselekvések is feljelentessenek. — 5) Hogy megtörténvén a fenyegető vagy tetteges károsítás, a fő- és alispánok azonnal a járásbeli szolgabíró birtársával és a földmérővel a helyszínére nyomozás, s szemrevétel, és a kijavítás költségeinek számbavétele végett, küldjék ki, kik egyszersmind az illetőket a szabályzati műveknek kárt tevő minden cselekvésektől eltiltani, a már okozott károk megtérítését szorgalmazni, és a jövő közgyűlésben eljárásuknak sikeréről jelentést tenni tartozzanak, melyben mind a károsított tárgy kijavítása, mind a kijavítás költségeinek és kármegtérítésnek ki által teendő viselése iránt határozat hozandó, melynek ha a kötelezett nem engedelmeskednék, az 1715:69-dik czikknek rendeletéhez képest bírói ítések előre bocsátása után a reá eső tehernek és per költségeinek megtérítésére tiszti-ügyészi per által szorítandó, az úrihatalom alatt levők fölött földesuraik az igazságszolgáltatás megtagadásának büntetése alatt bíraskodni, a béres cseledeik által elkövetett károkat pedig önmagok, de mégis ellenük teendő viszeresetüknek fenmaradásával, megtéríteni tartozván, és a vagyontalanok büntetettökhöz mérendő fenyítés alá vetendőek levén. — 6) Hogy ezen rendelkezés Székesfejérvár városára nézve oly formán értessek, miszerint a városi tanács a polgárait és hatósága alatt levőket az általuk okozott károknak megtérítésére szorítani tartozzék, és ha azt elmúlasztaná, azon károknak és költségeknek meg-

térítése végett vármegyei bíróság előtt perbe fogathassék, a kártevő elleni viszereset azonban nekie fenmaradván. — Végre ugyane törvényczikk által a Sió s Kapos folyóknak és Balaton tavának szabályozására legfelsőbb helyről kiküldött bizottmány munkáját folytatni, és annak fogamatját a törvények szelleme szerint eszközteni parancsoltatik.

A 34-dik ágazat, melyben az 1807:28. és 1812:4-dik czikkeknak következtében országos bizottmányilag létesített két rendbeli kiegyenlítések, egyik Bihar és Szabolcs, másik Szabolcs és Szathmár vármegyék között, becikkelyeztetnek; melyeknek elsője által Acsád helység Szabolcsához, és Mihályfalva helységnek mintegy ötödrésze Biharhoz, másodika által pedig Panyola, Szamosszeg, Kér, Kér-Semjény, s Ó-Pályi egész helységek Szathmárhoz, Szalmád és Rohod faluk, Szennyes, Sige s Bánháza puszták, továbbá néhány Encsencs, Eór, Lugos, Kis-Máda és Gyúve falukbeli részek Szabolcsához átkapcsoltnak.

A 36-dik ágazat, melyben a nemes testőrzo seregnek eredeti állapotjához, számához és rendeltetéséhez közelebb hozására rendeltetik: 1) Hogy a testőrzo seregnek könnyebb élelmezése végett a kenyér, zab vagy széna részvényeknek szolgáltatása árverés útján béreltessék ki, és azoknak bevitele minden harminczad s más királyi pénztárba folyó fizetéstől felmentve legyen. — 2) Hogy a sereg részéről teendő számadások magyar nyelven vitessenek, és a helytartótanács elébe terjesztessenek, a pénztárnak kezelése a sereg kapitányának felvigyázása és felelőssége alatt továbbra is meghagyatván. — 3) Hogy a Magyarország részéről felveendő testőrzók, oda értvén tisztjeiket is, magyarul tudjanak, és mások, mint kiket az illető törvényhatóságok ajánlottak, fel ne vétessenek. — 4) Hogy a testőrzókra ó felsége, mennyire a megkívántató kellékekkel bírandnak, nem csak a katonai, hanem a polgári hivatalokrai alkalmazásokban is tekintettel legyen. Végre a testőrzo sereg alapértékét terhelő adósságoknak lefizetésére, és illetőleg annak gyarapítására, a törvényhatóságok által a királyné koronázási ajándékára ajánlott minden darab arany mellett két-két forint országszerte most egyszer behajtatni határoztnak.

A 37-dik ágazat, melyben rendeltetik: hogy a honfiúsításnak mindenkor aranyokban fizetendő taksáját nem csak a jelen országgyűlésben honfiúsítottak, hanem a már becikkelyezettek is, ha még kötelességüket nem teljesítették, ezen országgyűlésnek berekesztésétől számítandó két év alatt lefizetni tartozzanak, másképp tetteleg kiczikkelyezetteknek tekintessenek, és kizáratásuk a jövő országgyűlésben törvényczikkileg jelentessék ki. — Továbbá, hogy ennek következtében a kir. helytartótanács azon becikkelyezetteknek neveit, kik a taksát leteendik, tüstént annak letétele után körlevele által az országnak minden törvényhatóságaival közölje. — Végre, hogy a királyi felség a honfiúsítottak iránt hozott 1687:26., 1715:23., 1741:17. s 41. és 1791:69-ik törvényczikkeknak pontos megtartásáról gondoskodni kegyeskedjék.

9. §. *A kilenczedik törvényleveléről.*

Kilenczedik törvénylevele az 1830. évi szeptember 8-dikára hirdetett pozsonyi országgyűlésben hozaték, ugyanazon évi december 20-dikán Bécsben kelt, s a királynak és rendeknek a szokottakon túl azt, hogy ezen országgyűlés főleg Ferdinánd koronaörökös főherczegnek koronáztatása végett hívatott egybe, előterjesztő előszavain, és a királynak szentesítő zárszaván kívül, 17 törvényágot foglalt magában, melyek közül

I. Ideigleni, vagy csupán nap szükségeit érdeklő rendeletek:

Az 1-ső ágazat, melyben előadatik, miképen a rendek hálás szívvel fogadván a királynak ősi alkotmányunk maradványokrai sértetlen átbocsátása iránti buzgalomból eredő azon kívánságát, miszerint elsőszülött fia Ferdinánd, a nélkül azonban, hogy az ő életében magát ő felségének és országunk rendének beleegyezése nélkül az országnak kormányába avathatná, vagy felségi jogokat gyakorolhatna, királylyá koronáztassék, őtet, Ferdinánd főherceget, a szokott hitlevélnek kiadása és a királyi eskünek, melynek tartalma ugyanezen ágazathoz csatolva van, letétele után, tapsok és örömkialtások között ünnepélyesen megkoronázták.

A 2-dik ágazat, melyben a rendek háláérzettel előadják a királynak biztosítását az iránt, hogy az újonnan koronázott király azon naptól, melyben országglását megkezdendi, számított hat hónap alatt országgyűlést hirdetni fog.

A 3- és 4-dik ágazatok, melyekben a rendek, amabban ugyan az imént megkoronázott királynak koronázási ajándékkal kedveskednek, emebben pedig nekik megköszönik azon kegyelmét, melylyel ezen ajándéknak egy részét a rossz termés által szenvedett adózó népnek felsegélésére, egy más részét pedig a magyar akademia tőkéjének növelésére ajándékozta.

Az 5-dik ágazat, mely a királynak azon hazánktól elszakasztva volt, de már visszaszerzett részek visszakeblezése iránt adott, s jobbagyi hódolattal fogadott válaszát adja elő: hogy ezen tárgy iránt minden tekintetben nagy nehézségek forogván fen, e végre bizottmányt nevezend, s annak jelentését vevén, és a dologról teljesen értesülván, a kir. hitlevél 3-dik pontjában biztositásnak teljesítéséhez tartozókat meghatározandja, és teendő határozatát a rendekkel közlendi.

A 6-dik ágazat, melyben azon oknál fogva, mivel az országos választmányi munkálatoknak felvételére 1831-diki december 2-dikára hirdetendő országgyűlés valószínűleg hosszabb ideig tartand, az igazságszolgáltatás iránt következők rendeltetnek: 1) Hogy minden első bíróságú akár egyházi akár világi törvényszékeknél, a királyi és báni táblákat kivéve, a törvényszéktartásnak szokott időszakaiban az érdeklött országgyűlés alatt akárkik ellen perek indíthatasának és elítélthessenek. — 2) Hogy az ugyanazon országgyűlés alatt az első

bírósgú törvényszékektől feljebbezett pereket a feljebbviteli törvényszékek átvizsgálni és elítélni tartozzanak, a királyi és báni táblákat azonban ezekre nézve, a bűnvádi és házasságbontási pereknek egyedüli kivételével, melyekben ezek is, sőt a hétszemélyes-tábla is ítélendnek, hasonlóképen kivéve. —

3) Hogy ha a munkálatoknak átvizsgálatára intézett országgyűlés félbeszakaszthatnék, ezen rendelkezés önkényt megszűnván, a további intézkedés a hozandó törvénytől függjön.

A 7-dik ágazat, melyben a rendek, a dolgoknak mostani rendkívüli állása és a magyar katonaságnak állapotja felől ő felsége által felvilágosíttatván, segedelemképen, a szokott óvatékok mellett, 48,000 újonczot ajánlanak, és pedig azok közül 28,000-et következő feltételek alatt: 1) Hogy szolgálat-idejük csak tíz évig tartson, sőt ha közülök valaki időközben otthon elkerülhetetlenül szükségessé válnék, előbb is haza bocsáttassék. — 2) Hogy a kiállított újonczoknak számában akármiképen felmerülendő hiányt az ország pótolni ne tartozzék. — 3) Hogy ne részenként, hanem egyszerre, minél rövidebb idő alatt, és télben állíttassanak ki. — 4) Hogy a zsidó községek által népességük arányában állítandó zsidó ifjak is bevétessenek, és a hatóság által állítandóknak számába beszámíttassanak. — 5) Hogy öt lábnyi magasságúak is, ha ép és erős testtel bírnak, befogadtassanak, s mind az orvosok és sebészek, mind a katonai tisztek és politikai hatóságok az ezen országgyűlésben megállapított utasítást sinórmértékül tartsák a befogadásnál, s kisebb hiányért, mint melyek abban kijelelve vannak, senkit ki ne vessenek, és azokat is, mik az állítás alóli kivételek, az állításnak módja és a kóborlók iránt rendelve vannak, mind tartsák meg. — 6) Hogy a kor vagy szolgálat által megtöröttek a rokkantak közé bocsáttatván, az 1807:1-ső cz. 11-dik §-nak kedvezményeiben részesüljenek, és azok, kik otthoni szükségességük miatt haza bocsáttatandnak, se másnak helyettesítésére, se a ruhapénznek megtérítésére ne szoríttassanak. — 7) Hogy míg ezen újonczoknak kiállítása tartand, a toborzás szűnjék meg, és ha kik ezen törvénynek hozatalától kezdve az állításnak bevezetéséig akár toborzás útján, akár másképen, akár otthon, akár máshol katonákká leendnek, az illető hatóság által állítandóknak számába beszámíttassanak. — 8) Hogy az újonczoknak otthon maradott vagyonáról az illető polgári hatóság árva-vagyon gyanánt gondoskodjék. — 9) Hogy az újonczoknak felosztása egy meghitelt választmány által ezen országgyűlés alatt kidolgozandó kulcs szerint történjék. — A hátralevő 20,000 újonczra nézve pedig a rendek következő feltételeket tevék: 1) Hogy ezeket a király csak örökös tartományai ellenséges megtámadásának esetében, mely a nádornak a törvényhatóságoknál teendő rendelkezés végett bejelentendő leendő, szedethesse ki. — 2) Hogy ezen ajánlatnak ereje csak jövő évi october 2-dikáig tartson, s annál fogva a törvényhatóságok újonczállításra ezen nap után többé fel ne szólíttathassanak, azon újonczokat azonban, kiknek kiállítására ezen nap előtt fel valóan szólítva, későbbben is kiállítani kötelesek leendvén. — 3) Hogy a fel-

tételes megtámadásból keletkezett had bevégződvn, azok, kik ezen 20,000 újoncz közül életben leendnek, azonnal haza bocsáttassanak. — 4) Hogy mindazon feltételek, melyek a 28,000 újoncznak kiállítására nézve tétettek, — a tíz évi szolgálatnak és a kiállítás idejének feltételeit kivéve, — ezeknek kiállításáról is értesessenek. — Végre megemlíttetik a királynak az iránt tett biztosítása: hogy a katonai szellemnek emelésére a magyaroknak főbb katonai hivatalokra alkalmazásáról szóló törvényeknek teljesítését szívén viselni, s a kitűnő érdemeket czímeres levelek és adományzások által jutalmazni fogja.

A 14-dik ágazat, mely az 1791:35., 1792:12., 1807:3., 1812:3. s 1827:10-dik czikkeknak gondoskodását ismét minden újítás nélkül jövő országgyűlésig kiterjeszti.

A 15- és 16-dik ágazatok, melyekben a rendek ó felségének beleegyezésével amabban ugyan Bellegarde Henrik grófot, az ifjabb királynak főudvarmesterét, emebben pedig ugyanannak oldalánál régtől hivataloskodó Salis Rudolf és Segur Ágost grófokat ünindulatjokból és taksa-elengedéssel honfiúsítják.

A 17-dik ágazat, mely által Attems Ignác, József, Ferencz és Thádé grófok, Folliot Creneville Lajos, Pley András, Piret Lajos, Bretfeld Emánuel, Vasseiges Károly és József bárók, Auersperg Miklós gróf Miklósnak fia, és Eger báró a törvényes taksának le nem fizetése miatt az 1827:37-dik czikknek következtében a honfiúsítottak közül kitöröltetnek, jövőre pedig rendeltetik: hogy a honfiúsítást nyerendő külföldiek közül ezután senki előbb be ne czikkelyeztessék, mintsem magát a bevételi taksának teljesített lefizetése felől az ország pénztárának nyugtatványával igazolta.

II. Állandó szabályul hozott rendeletűek:

A 8-dik ágazat, mely a magyar nyelvnek használásáról rendeli: 1) Hogy a helytartótanács a magyar felterjesztéssel élő vármegyéknek ezen törvény kihirdetésétől kezdve ne csak magyarul felelni, hanem minden intézőleveleit is, a körleveleket kivéve, magyar nyelven küldeni tartozzék. — 2) Hogy a kir. curia a feljebbvitt magyar perekben magyar kivonat mellett magyar ítéletet hozzon. — 3) Hogy azon kerületi táblák és Magyarországnak határai közt létező vármegyei, városi, sőt világi perekre nézve egyházi törvényszékek előtt is szabad legyen magyarul pereket vinni, melyeknél a magyar nyelv eddig még divatos nem volt; azokban mindazáltal az ily törvényszékek akár magyarul akár latínul ítélhessenek. — 4) Hogy ezután, a ki magyarul nem tud, az országnak határai közt közhivatalokra föl ne vétetessék. — 5) Hogy 1834. évi január 1-ső napja után ügyvédi vizsgálatra senki se eresztessék, ki a magyar nyelvet keblőleg nem tudja. Végre ugyane törvenyczikknek végén a rendek hálás köszöneteket kijelentik a királynak az iránt tett rendeletéért: hogy a magyar akár

sorbeli akár határszéli ezredek, és minden magyarországi katonai főnökségek magyar irományokat most is már elfogadni köteleztessenek.

A 9-dik ágazat, melyben az elhunyt katonai személyeknek vagyona iránt rendeltetik: 1) Hogy ezután katonai hatósághoz egyedül csak a haláluknak alkalmával szolgálatban létezett katonai nemtelen személyek ingó vagyonának tárgyalása, és a hazán kívül elhalt nemes katonai személy ilyen vagyonának összeírása és eladása tartozzék. — 2) Hogy a hazán kívül elhalt nemes katonai ingóságainak eladásából bevett pénzt, a netalán találtatott végintézetével együtt, a katonai hatóság további tárgyalás végett az illető polgári hatósághoz átküldeni, ez pedig azt azon esetben ugyan, ha az örökösök vagy hagyományosok arról, hogy a katonai pénztárnak egy év lefolytaig netalán teendő igazolt követeléseit azon vagyonnak erejéig per nélkül kielégítendik, elfogadható biztosítékot nyújtanak, nekik tüstént kiadni, ellenkező esetben pedig biztos helyre kikölcsönözni, és mindaddig letartóztatni köteleztessék, míg vagy az, hogy az elhunyt sem a kir. pénztárnak sem más alapértéknek nem tartozik, kamarai vagy katonai számvévőségnek tanúlevelével bebizonyíttatik, vagy legalább egy egész esztendő a nélkül, hogy a katonai pénztár követelést tett volna, teljesen lefolyt. — 3) Hogy a katonai személyeknek hadi lábon álltokban tett végintézeteik az 1715:27-dik czikk szerint kiváltságosok; hadi lábon állóknak pedig, zsoldjuk hadi lábra emeltetésének napjától annak békességi lábra állítása napjáig tartassanak.

A 10-dik ágazat, melyben a rendek tisztelettel fogadják a királynak az iránti nyilatkozását, hogy a tengeri sónak kezelését a magyar tengeremelléken a magyar kamara alá rendelendi, és a radobóji kénkőbánya iránt a törvénynek kívánata szerint intézkedend.

A 11-dik ágazat, melyben a határbizottmányok iránt rendeltetik, hogy mind az 1827:16-dik czikk által nevezettek, mennyire munkájokat be nem végezték, mind az ezután kinevezendők azokat jövő országgyűlésig bevégezni, és annak sikeréről minden esetre jelentést tenni köteleztessenek, a reájok bízott munka be nem végezhetésének esetében pedig az akadályoknak okait is előadni tartozzanak.

A 12-dik ágazat, mely a szávántúli részekben francia vagy időközbeni ausztriai kormány alatt közbejött jószágeladások és végrehajtások iránt rendeli: 1) Hogy az ezen időszakokban történt jószágeladások is törvényeink szerinti okoknál fogva megerőtleníttethessenek, és a birtokra képtelenek által tett jószágvételek iránt az előbb fenálló törvényeink tartassanak meg. — 2) Hogy az ugyanazon időszakok alatt bírói végrehajtás alá vett jószágok bírói zálog gyanánt tekintessenek.

A 13-dik ágazat, mely a pannonhegyi főapátokat arra kötelezi: hogy egyházok nemeseinek megürült telkeit magoknak meg ne tartsák, hanem szokott adományzásra fordítsák.

Jegyzet. Ide tartozik a 17-dik ágazatnak azon rendelete is: hogy a honfűsítettak a taksának letétele előtt ezután be ne czikkelyeztessenek.

10. §. *Az e korbeli egyéb említést igénylőkről.*

E királyunk alatt az itt előterjesztett törvényleveleken túl törvénytudományi tekintetből említést igénylenek e következők is:

I. A törvényhozásnak módjára nézve: hogy az előbbi egyes kerületi, s pusztán a szétágozó véleményeknek némi egyesítésére szolgáló és végzéhezatalba nem ereszkedő tanácskozások, az országnak mind a négy kerületét magában foglaló és végzéseket hozó gyülekezetekké változván, és ez által az alsó tábla elnökének, a kormány egyetlenegy orgánumának, törvények indítványarai befolyása megsemisítettén vagy legalább tetemesen meggyengítettén, e királyunknak korában a törvényhozás módjára nézve, nem törvény rendeleténél fogva, hanem gyakorlatilag, lényeges változás történt.

II. A királyaink rendkívüli hatalmának, — melynek Mária Terézia az úrbérnek behozása, a boszorkányokat üldöző pernek eltörlése, a kínzó vallatásnak felfüggesztése, és a menedékhelyeknek czélszerű megszorítása által oly üdvös hasznát vevé, — gyakorlatára nézve: hogy e királyunk a francia háborúkra szükségelt tömérdek költségeknek fűdőzésére a bécsi banknak jegyeit szaporítani kényszerülván, monarchiája pénzügyi állapotjának orvoslása végett azoknak értékét királyi általános rendelete által 1811. évi mártius 15-dikétől kezdve egy ötöd részére, melynél nagyobbban az adásvevésben akkor már úgy sem fogadtatának el, leszállította, és hogy, — miután azon mind magánosoknak, mind bírának sinórmértékű szolgálendő szabályok iránt, melyek azáltal, mert a bécsi bankjegyeknek értéke nem tüstént kibocsátásukkor, sem nem egyszerre, hanem lépcsőnként szállván le, ezen egyötödrei leszállítást a magánosok között külön-külön időkből keletkezett szerződésekre s kötelezvényekre általánosan alkalmazni az igazság meg nem engedé, a magánosok közötti viszonyokra nézve szükségessé lőnek, az 181½. évi országgyűlési rendekkel egyetértésre nem juthatott volna, — 1812. évi augusztus 1-ső napján kelt felséges leirata által ezen viszonyoknak elítélésében sinórmértékű szolgálendő ideigleni rendeleteket hozott; melyek habár országgyűlésileg soha nyilván el nem fogadtattak, mindazáltal törvényszéki általános gyakorlatba jöttek és folytonosan erejükben maradtak. Következők pedig ezen rendeletnek határozatai:

1) Hogy a magánosok közötti fizetéseknek kulcsául hazánkban, a többi ausztriai örökös tartományokban divatozó, s ezen rendelethez kapcsolt pénzekeleti jegyzék szolgáljon.

2) Hogy az 1799. év előtt keletkezett bármily szerződésekből származó pénzbeli tartozások váltóczédulákban minden lehúzás nélkül, az 1799. év kezdetétől fogva 1810. évi szeptember végéig keletkeztekből származók pedig a tartozás keletkezésének idejekor létezett pénzkeleti jegyzék szerint fizetendők, és pedig oda értvén mind a két rendbelieknek bécsi bankjegyekben időközben lefizetett kamatait is, ha azok jövő rendelkezései fentartás mellett vétettek fel; az 1810-dik évi october 1-ső napjától, mely óta a bécsi bankjegyek egy ötödértékükre leszállva voltak, 1811. évi mártius 14-dikéig keletkezett bankóbeli kötelezésekben eredő pénzbeli tartozások egy ötöd részükre leszállítva váltóczédulákban fizendők levén.

3) Hogy az itt előadott szabály kivételt szenvedjen azon akár 1799. év előtt, akár később ezen rendeletnek kiadásáig keletkezett szerződésekből és kötelezésekben, melyekben arany vagy ezüst pénzbeni fizetés nyilván köteleztetett, származó pénzbeli tartozásokra nézve, melyek minden lehúzás nélkül, és pedig azon esetben, ha az arany vagy ezüstpénznek faja névszerint kijelöltetett, a kijelölt arany vagy ezüst pénzfajban egyébként pedig váltóczédulákban kielégítendők.

4) Hogy az álladalomnak java a pengőpénz képét viselő váltóczédulák hitelének fentartását parancsolván, ezen rendeletnek kihirdetésétől kezdve az örökös tartományoknak lakosai egymás közt minden szerződéseket váltóczédulái értékben kötni tartozzanak, s a másképp kötendők érvénytelenek legyenek *), a kölcsönadásnak azon esetét, ha az arany vagy ezüst pénznek névszerint kijelölt bizonyos nemében történt, egyedül kivéve. Továbbá, hogy ugyanazon okból a hitelezésnek eseteiben az adós kötelességét mind a tókére mind a kamatokra nézve váltóczédulákban mindenkor teljesíthesse, és pengő pénzben azt teljesíteni csak akkor tartozzék, ha kötelezése névszerint kijelölt arany vagy ezüst pénz fájában történt.

5) Hogy a hátramaradott kamatok, melyek 1811. évi mártius 15-ike előtt fizetendők lettek volna, mint a folyó kamatok ezen rendeletnél fogva fizetendők, kivéve ha az adós bebizonyíthatná, hogy a kamatok nem az ő vétke miatt maradtak hátra, mely esetben azokat egy ötöd részükre leszállítva tartozzék váltóban fizetni.

6) Hogy a jövő rendelkezései fentartás nélkül felvett akár 1811. évi mártius 14-dike előtti akár utáni kamatok kifizetettekül tartassanak; az ily fentartás mellett felvettek pedig az 1811-diki mártius 14-dike előttiéik ugyan az

*) Később az 1816. június 1-ső napján kelt Pátens által megengedettett, hogy bármily szerződések és lekötetések arany és ezüst pénzben is köthetessenek, és az 1817. évi február 28-dikán kelt udvari rendelet által nyilvánított: hogy az így kötelezett tartozások, ha csak általánosan pengő pénzre (conventionalis moneta), a pénz fajának kijelölése nélkül, történt is a kötelezés, arany és ezüst pénzben fizetendők.

előbbi pont szerint, az e nap utániak pedig a folyó kamatoknak módjára tárgyalassanak.

7) Az árendák iránt: *a*) Hogy a föld- vagy ház-árendai szerződések erejüket megtartván, ha a bérbeadó az 1811. évi mártius 14-dike akár előtti akár utáni bért minden jövő rendelkezésrei fentartás nélkül felvette, az megfizetettnek tekintessék, és ugyanez értessek az előrefizetett árendai pénzüsszegekről is; a hátramaradott árendabérek pedig, mennyire a bérbeadónak vétke közbe nem jött, a szerződés kiadásának idejében létezett pénzkeleti jegyzék szerint pengő pénzzé változtassanak, és ugyanannyi váltóval fizettessenek. — *b*) Hogy az úrbéri jövedelmeknek, vámoknak, vagy réveknek bérlői a jobbágyoktól s illetőleg utazóktól akár 1811. évi mártius 15-dike előtt, akár azután bécsi bankóban bevett, s nálok hátralevő bért szinte csak azon bankóknak névszerinti értékében tartozzanak lefizetni.

8) Hogy a letételi bírák a bankjegyeknek leszállítása miatt 1811. évi mártius 14-dikétől fogva nálok bírói kézbe letett pénzüsszegeket huszad részöknek másként törvényszerű lehúzása nélkül teljesen visszaadni tartozzanak.

9) Hogy minden akár jószágoknak lekötelezésével akár a nélkül tett pénzheli adósságok, ha a bankók értéke leszállításának hatánapjáig akár bankókkal akár kötelezvény átengedésével letisztáztattak, kifizetteknek tartassanak; hogyha pedig valaki másnak adósságát az arról kelt régi adóslevélnek aláírása, vagy egy új adóslevél mellett ugyan, de a régi adóslevélnek keltérei hivatkozással átvette, a régi adóslevélnek keltéhez képest tartozzék a fizetést tenni.

10) Hogy ha valamely 1811. évi mártius 15-dike előtt kelt kötelezvényben vagy másféle szerződésben azon feltétel volna téve, miszerint a tőkepénznek lefizetése a visszafizetésnek idejében folyamatban leendő pénzben annak névszerinti teljes értékében tétessék, az ily feltétel nem tettnek tekintessék, és a kötelezett fizetés a fen megállapított elvek szerint teendő legyen, s névszerint a bankjegyekből származó ily feltételes fizetések 1811. évi mártius 14-ke után csak azoknak kiegyenlített értékében követeltethessenek.

11) Hogy ha a hitelező és adós között különböző időkben kölcsönzött pénzüsszegek feletti számolásban az adós adósságának egy részét már előbb világosnak elismerte, ezt kölcsönözéskori, a többit pedig számoláskori értékében tartozzék fizetni.

12) A kötelezőlevelekkel tett változások iránt: *a*) Hogy a másért felvállalt adósság, ha a felvállaló-levélben az előbbi kötelezvénynek kelte ki van téve, a régi kötelezvénynek kora szerint fizetendő. — *b*) Hogy az átengedett kötelezvények vagy más szerződések melletti tartozások az eredeti kötelezvénynek vagy szerződésnek kiadásakorik értékben teljesítendők. — *c*) Hogy ha ki átengedett kötelezvény nyel, melyért ő az átengedőnek maga nevében, de az ebbeni szerződésre és annak keltére hivatkozás nélkül kötelezvényt adott, adósságát

kifizetése, az átengedőnek a nekie adott új kötelezvény kora szerint tartozzék kielégítéssel. — *d)* Hogy régi kötelezvények vagy bármily tartozás feletti oklevelek újakkal felcserélhetvén, ha bennök az előbbi adósságra az arról szóló levél[keltének világos kijelelésével hivatkozás történt, a fizetés az előbbi oklevélnek, másképp pedig az újnak kelte korábbi értékben teendő.

13) Hogy ha a hitelező 1811. évi mártius 14-dike után tőkepénzét bankokban ugyan, de a jövő gondoskodó rendelkezései fentartással felvette, adóssától annak kipótlását követelheti, mi tőkepénzének kölcsönözéskori értékéből hiányzik.

14) Hogy a szerződés vagy végintézet által rendelt nyug- vagy élelem-pénzek, valamint a bíróilag elválasztott nőknek tartására ítélet vagy szerződés által kiszabott évenkénti fizetések is, a megállapított elvek szerint tárgyalandók; ha azonban a végintéző intézetében valamely nyug- vagy élelmi-pénznek fizetésére bizonyos kiegyenlítés alá eső tőkepénzt jelelt ki, az azon pénzben kiadandó, melyben a tőkepénznek kamatai a megállapított elvek szerint fizettetnek.

15) Hogy az árváknak tőkepénzeikre nézve a bécsi bankok értékének leszállásából származó kárt, a bizonyos árvának nevére kiadott tőkepénzekben ugyanazon árva, mint annak tulajdonosa, az összesen, egyes árváknak megnevezése nélkül, kikölcsönözöttekben pedig az illető árvák arány szerint szenvedjék.

16) Az örök vagy zálogjoggal szerzett jószágokat illetőleg: *a)* Hogy ha a jószágszerző magát a jószágon fekvő adósságoknak letisztázására, és annak, mi a jószág árából még fenmarad, lefizetésére kötelezte; az adósságokat ugyan a rólok szóló adóslevélnek, a jószág árának fenmaradó részét pedig az örök vagy zálogvallásnak kora szerint legyen köteles lefizetni. — *b)* Hogy az ingatlan jószágról tett örökvallás vagy másféle szerződés törvény útján felbontatván, mind a szerződési tőke mind a beruházások a másféle pénzbeli tartozások iránt fenmeghatározott mód szerint megtérítendőek, az örök vagy zálogár lefizetésének, és a beruházások megbecsülésének idejét az örök vagy zálogvevő tartozván bebizonyítani; ha mindazáltal a beruházásoknak egyik részét lefizetvén a jószágot visszavevő, a másik részéről adóslevelet adna, adósságát ezen levélnek keltéhez képest köteles lefizetni, kivéve ha az előbbi birtokos még tovább birtokban maradhatván, abból oly feltétel alatt ment volna ki, hogy a beruházásoknak becsúára nekie bizonyos határnapon pengő pénzben fizetessék ki; mely esetben a feltétel megtartandó lenne. — *c)* Hogy habár a zálogvevő a zálogos jószágot örökös urának a rajta fekvő pénzéről adott új kötelezvény mellett bocsátotta is vissza, ha még is abban a tett beruházásnak idejére vagy az érdeklött zálogi szerződésre hivatkozás történt, a fizetés azon időnek pénzke-

lete szerint teendő, melyben a beruházás történt; azon esetben pedig, midőn a felek azt, hogy mennyi legyen egy pengő forint helyett fizetendő, szerződésileg meghatározták, magokat ezen határozatukhoz tartani kötelesek. — *d*) Hogy ha a zálogvevő későbbben a zálogos jószágokra tulajdonosának újonnan pénzeket adván, magának új zálogos-levelet adatna, és abba a későbbi összegek adásának idejeit beigtattatná, mindenik ily pénzösszeg az adatásakori pénzkelet szerint fizetendő, különösen pedig az aranyban, ezüstben, vagy ezekkel egyetérő pénzben adott summák, mennyire a kötelező levélben azok kijeleltetnek, vagy az azokat magában foglaló záloglevélre hivatkozás tétetik, semmi kiegyenlítés alá nem húzhatók.

17) A végintézetekből származó pénzbeli tartozások iránt: *a*) Hogy ha a végintézetnek tartalmából világosan kitetszik, örökségének hányadrészét szánta legyen a végintéző hagyományoknak kifizetésére, és hányadát az örökösnek örökösödésére fordíttatni, és vagyonának értéke akármely okból csekélyebb volna, mint mennyinek ő azt tartotta, a hagyományok és örökség között a végintézőnek szándéka szerinti arány megtartandó. — *b*) Hogy a mindenkép s fajára nézve is meghatározott hagyomány természetben, az általánosan s csak nemére kifejezett pedig a végintézetnek tételekori, vagy ha végintézet tételének ideje kiteve nem volna, és eléggé máskép sem bizonyíttathatnék be, a végintézőnek halálakori értékében kiadandó, és ha az intéző vagyonának értéke időközben bármely okból csökkent volna, a hagyományosok aránylagos lehúzást szenvedni tartoznak. — *c*) Hogy ha az osztályban egyik osztozó fél régi, vagyis 1799. év előtti, a másik későbbi adóslevelet akár mint hitelező akár mint adós kapott, ha a régi eredeti állapotjában megmaradott, az eredeti osztálynak igazítása kérhető. — *d*) Hogy ha a pengő pénzben kiadott ősi tőkepénz visszafizetés által új kötelezvény melletti, s kiegyenlítés alá eső papirospénzzé változott, az azt osztályban kapó atyafi magon-szakadván, annak vagyona (ósiség nevében) csak kiegyenlített értékében követelhető. — *e*) Hogy az oly özvegyek, kik az akár eljegyzési szerződésnél, akár végintézetnél vagy törvénynél fogva férjeiknek vagyonaiból őket illető jövedelem helyett évenkénti pénzösszeget magoknak köteleztettek, ha ezen összeg a kiegyenlített értékben élelműkre elégséges nem volna, per útján követelhessék: hogy ezen évenkénti összeg a jószágoknak jelen jövedelmeihez, vagy az eljegyzési szerződéshez avagy végintézethez alkalmaztassék, a férjnek örökösei a szerződésbeli summát nekik beszámítás mellett a pernek lefolyása alatt is fizetni tartozván. — *f*) Hogy a törvényes hitbér az özvegyeknek folyó pengő pénzben, a szerződési pedig, — kivéve ha az általánosan pengő pénzben vagy épen arany vagy ezüst pénz bizonyos fajában lenne kötelezve, — a szerződés idejébeni értékében fizetendő.

18) A peralkuról: a) Hogy a mindkét részről teljesített peralkuk ezen rendelet alá nem húzhatók ugyan; ha azonban az általok lekötöztetett pénzösszeg, vagy annak egy része le nem fizettetett, az a peralku tételekori értékében fizetendő. — b) Hogy ha a peralkunak tárgyát egészen vagy részben oly pénzösszeg tevé, mely korára nézve vagy nem tartozott kiegyenlítés alá, vagy annak előbbi időszakába esett, mennyire ez a peralkunál fogva bebizonyítható, azon időnek mértéke szerint, melybe a peralkunak tárgya esik, tárgyalandó.

V.

V. FERDINÁND.

1835. MÁRTIUS 2-IKÁTÓL 1848. DECEMBER 2-IKÁIG.

Ezen kegyes királyunk alatt, — ki a magyar nemzet iránti különös hajlamát és hazánknak emelésére törekvő munkás buzgalmát, mind tüstént királyi székre léptekor azáltal, mert azon akkor már két évnél tovább tartó országgyűlést, melyet atyja az országos választmányi munkálatoknak tanácskozás alá vételére 1832. évi december 16-dikára egybehívott, annak halála után, míg kívánt eredményre jőne, szakadatlanul folytattatá, mind később az által, mert törvényleveleinek bőséges tanúsága szerint a nemzetnek számos legnagyobb fontosságú kívánatait megelőző kegyességgel teljesíté, legfényesebben bebizonyította, — egy részről ugyan a magyar nemzetiségnek terjesztésére, más részről pedig az ősi alkotmányunk mostani divat szerintivé átalakítására törekvő buzgalom napról napra kiterjedtebbé lőn, és oda járulván a hevesb vérűeknek túlzásai, amaz ugyan más néptörzsekükből eredetteknel keserű, s némelyeknél utóbb polgári háborúra fajult ellenszegülést szült, emez pedig először ugyan több vármegyékben az ellenkező véleményűek között, miután a pártfőnökök céljaiknak kivitelére a tudatlan alnemesi tömegeket a tanácsteremekbe becsődíték, véres jeleneteket, s némelyekben önhatalommali újításokrai vetemedést idézett elé, későbbben pedig, miután a túlzó pártnak a vármegyékbeni rendnek visszaállítására, habár csak országgyűlési sikertelen kísérlet után, és törvényekre támaszkodva tett királyi intézkedéseket megghiúsítani, és főnökeit az országgyűlési terembe behozni sikerült, elősegítette a franczia thrónnak közbejött másodízbeni felforgatása és Bécs városának felzendülése által, a századok tapasztalásából üdvösnek bizonyult királyi hatalomnak lényeges meggyengítését, és miután ugyanazon párt újítási mámorában vágyait hazánknak az ausztriai monarchiától elszakasztására is kiterjeszté, és a király előtt a magyarországi alatt-

valóira hathatásnak útját is elzárá, a legjobb királynak 1848. évi december 2-dikán bekövetkezett lemondását, és az ausztriai egyéb örökös tartományok-kali gyászos háborút eredményező.

Ezen hazánk iránti páratlan érdemeiért legnagyobb hálátlanságot aratott királyunk 13 évig tartó rövid országglása alatt öt országgyűlést tartott; mivel azonban az utolsó, melyet túlcsapongásai miatt széteszlatni kényszerült, határozataitól helybenhagyását megtagadta, csak négy törvényleveleivel bírnak, és azok közül is csupán a három elsőt lehet törvényerejűnek tartani.

1. §. *Az első törvényleveléről.*

Első törvénylevele, — mely a magyar és latin nyelveken egyszersmind szerkezett törvényleveleink közül a legelső, — az atyja által 1832. évi december 16-dikára hirdetett, s három év- és négy hónál tovább tartott pozsonyi országgyűlésben hozaték, 1836. évi május 2-ikán Pozsonyban kelt, s a királynak és rendeknek előszavain túl, — melyekben a szokottakon kívül az, hogy ezen, boldogult I. Ferencz király által által hirdetett és halála után is folytatott országgyűlés az 1791:67. és 1827:8-dik czikkek következtében készült országos választmányi munkálatoknak tanácskozásba vétele, és azok nyomán, ősi alkotmányunk épségben tartása mellett, hozandó új törvényeknek alkotása végett hívatott egybe, és azon túl a rendek által még az, hogy ezen gyűlésben legelől ugyan az urbéri tárgy és azzal kapcsolatban állók, azután pedig azok, mik a hazának közjává nézve halasztást nem szenvedhetének, vétettek tárgyalás alá, röviden előadatik, — a királynak szokott tartalmú szentesítő zárszavából, és 49, többnyire igen érdekes ágazatból áll, melyek közül

I. Ideigleni, vagy csupán nap szükségeire vonatkozó rendeletek:

A 2-dik ágazat, melyben előadatik, mikép Splényi József báró, és Végh István koronaőrök elhalván, a szokott királyi kijelelés után koronaőrökké gróf Keglevich Gábor, ki ezen hívatalt királyi helyettesítés mellett már viselé, és id. Szilassy József választattak, és az elhunytaknak örököseik a koronai kincsok kiadásáról megnyugtattatnak.

A 24-dik ágazat, mely báró Szepessy Ignác pécsei püspök azon hazafiúi buzgóságának emlékét, mely által Pécsen bölcsészeti és törvénytani intézetet alapított, örökíti.

A 25-dik ágazat, mely által azoknak kedvezményéül, kik a közjónak előmozdítása végett Pestről a magyar tengeri révpárt, Bécs, Zimony, Morva, Slézia, Galiczia, Kolozsvár, vagy Nagy-Szeben felé, avagy Bécsből s illetőleg Ausztriának határszéleitől egy részről a magyar tengerpartokig, más részről Eszékig s így tovább Törökországig, vagy Magyarországon keresztül Krakóig, avagy Nagyszombattól Kassáig, Kassától Krakóig, Miskolcztól Galiczia s Oroszország felé, vagy Sziszecktől a magyar tengerpartokig kereskedést

elémozdító csatornák vagy vasútak saját költségökön teendő készítésére egyesülnének, jövő országgyűlésig ideigleni határozat gyanánt következők rendeltetnek: 1) Hogy a vállalkozók az előmunkálatoknak megkezdését jelentvén, az illető törvényhatóság, a vármegye ugyan egy szolgabíró és esküdtet, a sz. kir. város vagy külön kapuszámmal bíró kerület pedig egy tanácsbelit az előmunkálatok akadályozásainak elhárítása, és gyors segedelemnyújtás végett rendeljen ki; és annak kötelességében álljon, az előmunkálatok alatt történő minden károkat sommás úton s egyedül a birtokon-kivüli feljebbvitelnek fenhagyásával elítelni, és a károsított birtokosnak rögtön teljes elégtételt szerezni; de viszont, hogy ha ki káranak megtérítése után is gátlaná az előmunkálatot, az illető hatóság annak ellenkezését, hatalomkarral is, háríttassa el. — 2) Hogy a vállalatnak egész vonalában eső földeknek és épületeknek tulajdonosai az e végre szükséges és egyedül e végre fordítandó helyet, miután annak mennyiségét és átengedését a főkormányshéz meghatározandja, tökéletesen teljes mértékű kárpótlás mellett átengedni köteleztessenek, a kárpótlásnak mennyisége, ha abban a felek meg nem egyezhetnének, vármegyékben az alispáni shéz, városokban a városi tanács, kerületekben pedig, a mint vagy egyes lakosoknak vagy egész községnek, vagy pedig a jászokat és kúnokat illetőleg egyesült kerületeiknek birtokát vagy jövedelmét illeti a dolog, vagy a helybeli tanács, vagy a kerületi törvényszék, vagy a nádortól rendelendő bíróság által, barátságos egyezés megkísértésének előrebocsátása után, sommás úton hozandó, s minden perorvoslatok kizárásával teljesítésbe veendő, és csak birtokon kívül, de így egészen a legfelsőbb törvényszékig, feljebbvihető ítélet által levén meghatározandó, az úrbéri földekre nézve azon különös megjegyzéssel: hogy nem csak a földesúrnak az által okozott kára, hogy a jobbágnak tartozásait kisajátított földének arányában leszállítani köteles, hanem a jobbágnak haszonvétele szabad eladási jogában szenvedett csonkulása is a vállalkozók által megtérítendő. — 3) Hogy az útasok és szállítók által minden különbség nélkül fizetendő bérnek meghatározása a vállalkozóktól függjön ugyan, de az, hogy mikor kezdessék, és hány esztendeig tartson a bérszedés, a fő politikai kormányshéz és vállalkozók közt kötendő alku által határozottassék meg, s ezen határozaton a kijelelendő éveknek lefolytaig legkisebb változtatás se történhessék. — 4) Hogy minden kérdések, melyek a fenérdekletteken kívül, akár a szerződési egyezkedések és rendelkezések alkalmával, akár későbbben a bérszedésre engedett éveknek lefolytaig előfordúlnak, a fen kijelelt bíróságok által és mód szerint fenálló törvényeinknek értelmében elhatározandók. — 5) Hogy a vállalkozók a vállalat utáni közadózástól, és minden ugyanattól taksálástól mentek leendnek ugyan, a kisajátított úrbéri javakra aránylag eső közadót azonban megfizetni tartozzának, valamint az általok alkalmazandó mesteremberek, felvigyázók és cselédek is a fenálló adózási rendszer szerint adózni köteleztessenek. — 6) Hogy

az illető közhatóságok, kikhez az ily vállalatokrai felügyelés tartozik, a vállalkozóknak minden akár véletlenül akár vétkesen vagy épen szántszándékkal okozott károkat a fen előadott rövid úton téríttessék meg, és ha a kártevők arra képtelenek volnának, őket törvényszékek előtt tisztí-ügyészek által indítandó per útján tetteiknek mivoltához mérendő feuyítés alá vonják, és hogy ugyanezek érteszenek viszont a vállalkozók és embereik által okozott károkról is, és pedig oly kijelentéssel: hogy a vállalkozók embereiknek károsításaiért is teljes elégtételre vonathatók.

A 28-dik ágazat, mely a Siófok helység iránt Veszprém és Somogy vármegye közt fenforgó beszegellési kérdésnek elintézését újonan az alábbi 32-dik cikkben kiegészített bizottmányra bízza.

A 31-dik ágazat, melyben Krassó vármegye, Erdély, és a véghelyi vidék közt fenforgó némely határbeli villongásoknak megvizsgálására és elhatározására, egy az országgyűlés elébe jelentést tenni köteles országos választmány neveztetik.

A 32-dik ágazat, melyben az 1827:16-dik cikk által rendelt országos bizottmányokhoz a meghalt vagy meggátolt tagok helyébe mások neveztetnek.

A 38-ik ágazat, mely által a nemzeti muzeumra 1827. év óta mind könyv-, okirat- és képgyűjteményekben, mind pénzben tett adazokozások becikkelyeztetnek. A pénzbeliek 15,754 forintot tesznek.

A 39-dik ágazat, melyben a Ludoviceára 1827. óta részint kész pénzben, részint kötelezvényekben tett, összesen 188,493 for. 8% krajczárra menő adakozások elésoroltatnak.

A 40-dik ágazat, mely gróf Buttler János azon ritka példájú hazafiúi buzgóságának emlékét örökíti, melynél fogva 20 ifjúnak a Ludoviceában adandó nevelésére, az 1812:2-dik cikkben előadott tízezer forintnyi ajánlatán fölül, még 126,666 for. 40 krajczárt ezen katonai intézetnek részére lekötelezett; ezekre nézve a bemutatási jogot 13 vármegye között úgy osztván fel, hogy Heves, Ung, Nógrád, Bihar, Borsod és Szabolcs kettőt-kettőt, Gömör, Zemplén, Abaúj, Torna, Bereg és Ugócsa egyet-egyet mutathasson be.

A 41-dik ágazat, mely által a Buda és Pest között felállítandó híd iránt rendelt országos kiküldöttség megbízatik: hogy figyelembe véve a Pesten építésben levő színháznak körülményeit, egy nemzeti díszes játékszínre költség-számolással együtt tervet készítsen, és a hazafiakat e célra teendő adakozásra törvényhatóságok útján felszólítván, ha elégséges pénzt szerezhethet, Pesten a nádor által kijelelt helyen azt építtesse fel; ha pedig reménylett sikert nem érhetne, jövő országgyűlésre az iránt javaslatot adjon, mimódon lehessen ezen nemzeti kívánságot legcélszerűbben eszközölni.

A 42-dik ágazat, mely gróf Nádasdy Ferencz váczai püspöknek és Gáspár Kázmér váczai kanonoknak az elméjükben háborodottaknak ápolására, amannak ugyan egy ház, emennek pedig 1000 pengő forint ajándékozása által tett érdekeit örökíti.

A 43-dik ágazat, mely a Vas vármegyei órségi kerület lakosainak kiváltságos jogaiktól megfosztásokról tett panaszaikra az 1681:55-dik törvénycikknek rendeletét oda változtatja: hogy a panaszkodók igazaiknak bebizonyítását törvény rendes útján, és pedig a korona ügyvédének pártolása alatt eszközölhesék.

A 44-dik ágazat, melyben, a kir. városokra és külön kapuszámú törvényhatóságokra nézve az abbeli eddig gyakorlott szokás meghagyatván, rendeltetik: hogy az országgyűlésnek költségeit ezen egy ízben, minden innen származtatható következtetés nélkül, egyedül a nemesi rend, és kiket a törvény ezen nevezet alá foglalva ért, senkit, még a követeket magokat sem vevén ki, viseljék olyformán: hogy mindenik vármegye csak saját követeinek részére szolgáltatassa azokat ki, a kivetési kulcsnak és a beszéd módjának elhatározása a vármegyéknek közönségeire, Horvátországban pedig, melyre ezen törvénynek rendelete szinte kiterjesztetik, ezen országnak közgyűlésére hagyatván, és az eleget tenni nem akarók fizetésre az 1807:2-dik cikk 17-dik §-a szerint szorítandók levén.

A 46-dik ágazat, mely által báró Hiller János örökösének, s báró Rosen Andrásnak, és Pley András bárónak, ennek ugyan az 1827:44-dik cikk által reá szabott egész féltaksa, amazoknak pedig a féltaksának még le nem fizetett része elengedettetik.

A 47—49-dik ágazatok, melyekben országunk rendei az elsőben Leiningen Weszterburg August grófot, és testvérének fiát Keresztélyt, Burgberg du Mont-Beaufort Ágoston, János és Ignác, testvéreket, Montbach Fridrik s Stvrtnik Ágoston bárókat, Niesner Józsefet, Brigido Pál, Jöchlinger Felix bárókat, Sardagna Jánost, Paccassi János, Károly, József és Henrik, Gerstäcker Venczel, s Bibra Károly Fridrik bárókat, Reissig Lajos Keresztélyt, s Pöck János és Peregrin bárókat, az egész taksának elengedésével, a másodikban Mandell Lajos bárót és Pidoll Károlyt féltaksának már teljesített lefizetése mellett, — a harmadikban végre Vivenot Domokosnak, ő felsége és atyja orvosának, két fiát, Rudolfot és Eduárdot minden taksafizetés nélkül honfűsítják.

II. Állandó szabályul hozott rendeletűek:

Az 1-ső ágazat, melybe e királyunknak 1830. évi szeptember 25-dikén kelt, s atyjáéval teljesen egyenlő tartalmú koronázási hitlevele latin nyelven, melyen szerkesztve van, becikkelyeztetik.

A 3-dik ágazat, melyben a rendek először ugyan hálás tisztelettel veszik a király atyai szívének azon jóságát, melylyel kinyilatkoztatni kegyeskedett: hogy a törvényeknek magyar szerkezete legyen eredeti, és a két szerkezet között támadható kétséges értelem eseteiben elhatározó. Azután pedig a magyar nyelvnek előre haladására rendelik: 1) Hogy a felek pereiket ezután a kir. tábla előtt is magyarul vihessék, és az ily perekben a hétszemélyes-tábla is magyar ítéletet hozzon. — 2) Hogy minden hiteles kiadásnak szokott bevezetése és befejezése magyarul készíttessék. — 3) Hogy azon helyeken, hol a szent beszédek magyarul mondatnak, az anyakönyvek is magyarul vitessenek. — 4) Hogy a királyi felség az ó-aradi oláh mester- és papképző intézetben, a magyar nyelv tanszékének felállításáról gondoskodni fog.

A 4—10-dik ágazatok, melyek az ezen országgyűlés által állandóul megállapított úrbéri törvényeket adják elő, névszerint a 4-dik ágazat a jobbágy költözésnek módjáról s annak következményeiről, az 5-ik a jobbágytelki állományról, a 6-dik azon haszonvételekről, melyek a jobbágyot telkének haszonvételén fölül illetik, vagyis a jobbágyoknak irtományaikról, bormérési, pálinkafőzési, legelői, faizási, makkoltatási, vadgyümölcszedési, nádlási, termékekkel kereskedési, s boltnyitási jogaikról, — a 7-dik a jobbágyi tartozásokról, — a 8-dik az úrbéri szerződésekről, — a 9-dik a községeknek belső igazgatásáról, s — a 10-dik a földesúri törvényhatóságról és az úrbéri perről, rendelkeznek. Ezen törvények, midőn a Mária-Terézia úrbéreibek minden jótékony rendeleteit állandó törvényerőre emelik, egyszersmind számos módosító rendeleteik, névszerint az úri és jobbágyi legelő elkülönítésének, a jobbágy minden földbeliilletékei összesítésének és egy tagbani kiszakításának, a boltnyításnak, és a jobbágyi egész haszonvételi jog szabad eladásának megengedése, továbbá a bárány, gida, s méhrajkilenczed- és tizednek, a csirke-, kappan-, tojás-, vaj- és borjúadásnak, s a földesúr elővételi és botoztatási jogának eltörlése, végre a földesúrnak és embereinek úrbéri úriszékekből kizárása által a jobbágy sorsát a Mária-Terézia úrbérei szerintinél is még sokkal lágyabbá és kedvezőbbé tették. Következők pedig ezen ágazatoknak részletes tartalmaik:

A 4-dik ágazat a jobbágyok költözésének módjáról és következményeiről következőket rendeli: 1) Hogy a költözni akaró jobbágy köteles úri és köztartozásait kielégíteni, magános adósságait pedig vagy kifizetni vagy hitelezőjétől elfogadott kezességet állítani, továbbá földesúrától elbocsátó, az alispántól vagy illető szolgabírótól pedig ingyen adandó útilevetet szerezni, s elmenését sz. Gergely napjáig eszközteni. — 2) Hogy e végre köteles szándékát az uradalomnak, helybeli előljárók jelenlétében, september 1-ső napja előtt bejelenteni, s ha ezeket teljesítvén, a földesúr elbocsátó-levelét kiadni nem akarná, az alispánhoz folyamodni; ki nekie, ha a földesúr megtagadásának törvényes okát nem adhatná, e körülményt is magában foglaló bizonyítványt adand, melylyel

szabadon elmehetend, és ha a földesúr őt még ezután is letartóztatná, az az alispán és bírótársai által a letartóztatásból származó kárnak és költségnek megtérítésével együtt, a megye közgyűlésében elhatározandó hatalomkarnak segédelmével is, rövid úton szabadon bocsátandó, és a földesúr tiszti-ügyészi perrel 200 forinttal, melynek fele a megyét, fele a jobbágyot illeti, büntetendő, ugyanily szinte tiszti-ügyészi perrel megveendő, és a megyei pénztárra szálló bírság alatt viszont tilos levén a törvényszerű elbocsátás nélkül költöző jobbágyot befogadni is. — 3) Hogy ha valamely helységnek számos lakosai elköltözni akarnának, a földesúr ily szándékukat azonnal a vármegyének bejelenteni, ez őket és az uraságot kihallgatni, s a netalán előadott alapos okokat elhárítani, és ezt nem eszközölhetvén, a dolgot a helytartótanácsához körülményesen feljelenteni, és emez a szükséges intézkedést törvény értelmében megtenni köteles. — 4) Hogy minden jobbágyinak vagy zsellérnek megengedtetik, miszerint a telekbe fektetett költségeket és javításokat a teleknek és jobbágyi állományoknak haszonvételeivel együtt szabad adásvevés útján akárkinek, saját földes urán s azon helységnek közbirtokosain és a községen kívül, eladhassa, az eladásnak érvényességéhez mégis kettő szükséges levén, t. i. a földesúrnak megegyezése, melyet azonban az csupán a jobbágynak telkétől elmozdítására elégséges valamely oknál fogva tagadhat meg, és az e végre szolgáló mind földesúri mind községi jegyzőkönyvbei bejegyzés, mely minden taksá nélkül teendő. — 5) Hogy a vevő az eladónak jogaiba és köteleztetéseibe lép, következőleg hogy az adásvevés az úrbéri rendbeszedést, összesítést, legelőelkülönzést, vagy megszorítást nem gátolhatja. — 6) Hogy ily adásvevéseknél a teleknek külső illetőségeit a belsőktől elszakasztani, vagy a telket földesúri engedelem nélkül szétdarabolni nem szabad. — Továbbá, hogy (a Bánátot és azon helyeket, hol a telkeknek megszorítás nélküli adása-vevése e törvény előtt divatban volt, és a törvényes, vagy végintézeti örökösödésnek, követelés fejébeni bírói végrehajtás általi átadásnak, s az árverésnek és más vevő nem-találkozásának eseteit kivéve) egy személy maga részére egy 40 teleknél többől nem álló helységben egész, vagy ha a helység merő másfél vagy $\frac{3}{4}$ telkekre volna felosztva, a helyben divatozó nagyságú egy teleknél, 40—80 telkesben kettőnél, 80—120 telkesben háromnál, 120-nál több telkűben négynél többet nem vehet, a több, habár vele egy kenyéren élő fiakkal ellátott jobbágy azonban azok mindegyikének részére ezen határok között telket vásárolhatván. — 7) Hogy a jobbágyi telkeknek zálog vagy ahoz hasonló lekötés alatt teendő adásvevése, a szerződésnek semmisége és a rajtok fekvő pénznek elvesztése alatt tilos. — 8) Hogy a jobbágy vagy úrbéri zsellér a h. t. 1. r. 40-dik címének esetén kívül csak következő esetekben mozdíttathatik el: a) Ha az úri vagy közterhek viselésére elégtelen; de ha mégis nem tulajdon vétke által esett ily állapotba, nekie tehetségének helyreállítására egy év engedendő. — b) Ha nagy és

a közönségre nézve veszedelmes kicsapongásokban, vagy — c) jobbágyi kötelességére nézve az uraságnak kárával több ízbeni nyakasságban vétkesnek találattik. Továbbá, hogy az elmozdítás urbéri úton, s feljebbvitelnek megengedésével teendő, és nekie a végítélet kihirdetése után vagyonának eladására, s a kiegyenlítendőknak kiegyenlítésére három hónap engedendő, és ha addig vagyont el nem adná, az a törvényes-bizonyságnak és tisztí-ügyésznek jelenlétében árverés útján eladandó, s ha mi tartozásainak kielégítése után megmaradna, nekie kézbesítendő; hogy ha pedig az árverés fogamat nélkül maradna, és így, vagy bármily oknál fogva a telek üres lenne és azt a földesúr be nem szállíthatná, azt az illető szolgabíró hivatalának vesztesége és a kárnak megtérítése alatt a legközelebbi közgyűlésnek bejelenteni, ez a teleknek üressé lété, ha szükséges lenne, a helytartótanács útján is kihirdettetni, a telek elhagyásának okairánt vizsgálatot rendelni, és ha a földesúr kegyetlensége volt az elhagyás oka, azt tisztí-ügyészi perbe fogatni, ha pedig azt a teleknek teljes vagy részbeni haszonvehetetlensége okozta, a telket az úrbéri telkek számából kitörölni, s illetőleg tartozásait alább szállítani, és azon iparkodni tartozik: hogy míg megnepesíttethetik, a község vagy más a teleknek szokott terhek melletti művelését vállalja fel. — 9) Hogy a jobbágy vagy zsellér gyermekeknek és házatlan zselléreknek, kiknek szabad költözhetését gátolni nem szabad, földesúr elbocsátó levelére szükségük nincsen, hanem csak az illető vármegyei tisztviselőnek tanúlevelére, a házatlan zsellér azonban kötelezéseinek előbb eleget tenni tartozván.

Az 5-dik ágazat a jobbágytelki állományról előrebocsátván azt, hogy a helységeknek az úrbér-behozásakor kedvező vagy nem-kedvező helyheztetésük tekintetéből történt 3, 4 vagy 5 rendbe osztása, és a telek állományához ezen osztályok szerint tartozó szántóföldek holdjainak, és a sarjútermés- vagy nem-termésnek különbségéhez képest ahoz csatolt rétek kaszálóinak száma, valamint Mária-Terézia úrbéreinek azon rendelete is: hogy a Bánátban minden hold 1600, Szerém és Verőcze vármegyékben a szántóföldnek holdja 2000, a kaszálóé 1000, Posegában mindkettőé 1296, Magyar- és Horvát-országokban pedig a földnek termékenységéhez képest 1100, 1200 vagy 1300 négyszegű öllel számíttassék, jövedőre is fentartatik, előadja: 1) Hogy a belső egy egész telki állomány, — a Bánáton, hol a teleknek nagyságairai tekintet nélkül minden jobbágynek 1 holdnyi belső telek jár, és Slavónián kívül, melyben az eddigi szokás meghagyatik, — egy hold földből, a fél félből, és így aránylag áll. — 2) Hogy a külső egy egész telki állomány, — a Bánátot ismét kivéve, hol az különbség nélkül, és oda értve a rétet és legelőt is, 33 holdat teszen, — magában foglal: a) szántóföldekben ugyan a helységeknek osztályrendei szerint Turóczban 16, 18, 22, Pozsony, Sopron s Trencsinben 16, 18, 20, 22, Nyitrában 16, 18, 20, 22, 24, Nagy- és Kis-Hontban, Szalában s Vasban 18, 20, 22, Liptóban 18, 20, 24,

Barsban és Zólyomban 18, 20, 22, 24, Beregben 18, 20, 22, 24, 28, Esztergomban, Győrben, Komáromban s Ugocsában 20, 22, 24, Mosony, Nógrád, Sáros, Ung s Zemplénben 20, 22, 24, 26, Abaúj, Baranya, Fejér, Somogy, Tolna s Veszprémben 22, 24, 26, Szepes és Máramarosban 22, 24, 26, 30, Pestben 24, 26, 28, 30, Gömörben 24, 26, 28, 32, Árvában 24, 26, 32, 40, Pozsega, Szerém és Verőczében 24, 32, 40, Arad, Bihar, Borsod, Heves, Szatmár és Tornában 26, 28, 30, 32, Szabolcsban 28, 30, 32, Bácsban 32, 34, 36, 38, Csongrád és Békesben 34, 36, 38, Csanádban 36 s 38, és a három horvát vármegyét illetőleg: Varasdban hegyen fekvő helységekben 12, 14, 16, síkon fekvőkben 14, 16, 18, Körözsen a podravai kerületben 12, 14, 16, 18, a verbovcziban 16, 18, 20, 22, a kolonhegyiben 18, 20, 22, 24, Zágrábban a tenger melléki és hegyi járásban 12, 14, 16, 18, a hegyaljai kerületben 14, 16, 18, a síkon fekvőben 18, 20, 22, s egyébütt 12, 14, 16 holdat; — 6) Rétekben pedig Abaúj, Árva, Bars, Nagy- és Kis-Hont, Liptó, Nyitra, Pozsony, Sáros, Sopron, Szala, Trencsin, Turóc, Vas és Zólyomban 6 s 8, Esztergom, Győr, Komárom, Moson, Nógrád, Veszprém és Zemplénben 6, 8 s 10, Pozsega, Szerém és Verőczében különbség nélkül 8, Arad, Baranya, Bereg, Bihar, Borsod, Fejér, Gömör, Heves, Máramaros, Pest, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Tolna, Torna, Ugocsa és Ungban 8, 10, 12, Csanádban 20, Bácsban, Békesben s Csongrádban 22, és a horvát három vármegyét illetőleg Körözsen, valamint Varasd és Zágráb megyéknek síkon fekvő vidékeiben is 6, 8 s 10, egyébütt pedig 5, 7 s 9 kaszálót. — 3) Hogy a fél vagy negyed telek külső tartozmányainak mennyisége, — Bánatot kivéve, hol különbség nélkül, a rétet és legelőt is beszámítva, a fél telek 18, a negyed 10, a nyolczad 6 és néhol 7 hold földből áll, — egyenes arány szerint kisebbedik. — 4) Hogy a belső birtoknak fölöslege, belső telki természetét megtartván, a külső birtokba számítandó, fogyatkozása pedig abból kipótlandó, és az ily pótlék belső teleknek természetével bír. Továbbá, hogy a szántóföldnek fogyatkozása réttel, és Slavóniában szőlővel is, a rété pedig szántófölddel pótolható, egy hold szántóföldért egy kaszás hasonlórendbeli rétet, és illetőleg két kapás szőlőt számítva. — 5) Hogy ha valamely irtvány jobbágytelki állományba foglaltatott úgy, hogy természetét elvesztvén már annak részét teszi, sem az többé el nem szakasztathatik, sem a jobbágy-ság annak megváltását, vagy az irtásbért megterítését nem követelheti. — 6) Hogy a telki állományoknak földesúri kijelentett egyezés nélküli felcserélései vagy elosztásai, a földesúr által azok ugyan, melyek eddig történtek, maga útján, a jövőre történendők pedig summás úton, a törvényes-bizonyosság-
nak és tiszti-ügyésznek közbejövetével felbonthatók. Továbbá, hogy e teleknek földesúri engedelemmel ekkoráig tett felosztásai mostani állapotjukban megmaradnak ugyan, de jövőre a jobbágyteleknek egynegyeden alúli szétदारabolására engedelmet a földesúr sem adhat, sőt az egynegyeden alúli teleknek eladásához

is, a Bánátot kivéve, csak úgy adhatja megegyezését, ha az más telekrészhez kapcsoltatik, és ha ily egynegyeden alúli telek örökösödés által reá száll, azt a negyeden alúli telkeknek öregbítésére fordítani köteles. — 7) Hogy a földesúr a telki illetőségeknek eddigleni elzálogításokra és ideiglenes cseréikre nézve azon esetben, ha megegyezésével történtek, jobbágyát a szerződési feltételek megszűntével azoknak visszaváltásokra, ha pedig a nélkül vagy annak ellenére keletkeztek, a zálogba vagy cserébe vevőt per útján a telki állománynak visszabocsátására, és pedig a zálogért vagy cserére netalán fizetett pénzének veszteségével, szoríthatja, a törvénynek ezen rendelkezése alá mégis oly községek, melyekben e részben is különös szerződési szabály divatozik, nem tartozván. — 8) Hogy a földesúrnak úrbéri helyekben jobbágyi külső vagy belső tartozmányokat természetben adandó teljes egyetérőért, az épületeknek és javításoknak megtérítése mellett, felcserélni úrbéri úton szabad, és hogy a Bánátban a jobbágyok is sorsuknak javítása végett telki állományaiknak egymás közötti felcserélését földesuroknál szorgalmazhatják. — 9) Hogy a fenálló úrbéri zsellértelkeknek állományai mostani állapotjukban meghagyatván, a jövőre alakítandó egy zsellértelkekre legalább is 150□ ölnyi föld adandó, és hogy ha ezen házhelyen fölül a zsellér más belső vagy külső telki tartozmányokat is kapna, az azoktól járandó tartozások iránt a földesúrnak szabad a törvényes-bizonyságnak befolytával, vagy vele alkura lépni, vagy öt aránylagos jobbágyi állapotba helyezni.

A 6-dik ágazat előadja, hogy a jobbágyokat a teleknek haszonvételein fölül következő haszonvételek illetik: I. *A telki állományba be nem számított, vagy eredetileg és egyedül jobbágyok élelmére nem szánt minden irtásokat, míg azok úrbéri úton vissza nem vétetnek, a földesúrral kötött, vagy a törvényes-bizonyságnak és tiszti-ügyésznek közbejövételével kötendő egyezés mellett, vagy ez nem eszközölthetvén, az eddig divatozott föld vagy haszonbér mellett megtarthatják, a visszaváltásra az tétetvén szabályúl:* — *a)* Az eddig tettekre nézve: hogy a földesúr az ellenmondása ellen tett irtásokat a reájok fordított munkának megtérítése nélkül, a földesúrral kötött egyezés szerint tetteket, és az olyakat, melyeken valamely pénzösszeg fekszik, csak a rajtok fekvő pénznek lefizetése, s illetőleg az egyezésnek tartalma szerint, az egyébként történeteket végre akármikor ugyan, de csak úrbéri úton, a munka minőségének és mennyiségének gondos megvizsgálásával meghatározandó bírói becsúárnak lefizetése mellett vehesse vissza. — *b)* A jövőben teendőkre nézve pedig: hogy a földesúr az engedelme nélkül, — mely a visszaváltáskor megtérítendő munkabérnek feljegyzésével mindenkor írásba foglalandó, és az uraságnak jegyzőkönyvébe beiktatandó, — tett irtásokat a törvényes-bizonyság és tiszti-ügyész jelenlétében (kik csak arra, hogy az állományból vagy régi irtásokból semmi el ne szakíttassék, vigyázni kötelesek) az irtás használatának kezdetétől számított három évig summás úton minden munkabér-megtérítés nélkül visszaveheti,

későbbben mindazáltal ezekre nézve is az úrbéri utat tartozván követni. Továbbá, hogy ha a földesúr a kiváltás feltételeit írott engedelmébe foglalni elmulasztaná, a kiváltás csak szabad egyezkedés útján legyen eszközölhető. — II. Megszüntetvén valamint a földesúr bora házankénti méretésének terhe, úgy az egyes jobbágynak bormérése is, minden külön bíróval és esküdtekkal ellátott jobbágyság, fekvéséhez és kiterjedéséhez képest egy vagy több házban *bort*, habár máshol szerzettet is, *mérethet*, és pedig ha szőlőhegye (melyen az uraság engedelmével beültetett, és a földesúrnak eddig kilenczedet, hegyvámot vagy bért adó táj értetik) vagyon, sz. Mihálytól sz. Györgyig, ha szőlőhegye nincsen, sz. Mihálytól karácsonyig, de csak a helységben, nem pedig sátor alatt vagy gyepen, kivéve az országos vásároknak idejét oly községekben, melyek eddig is az ily gyepen tett bormérésnek gyakorlatában voltak, azonban a jobbágynak ezen haszonvétele sem a földesúrnak korcsmárlási jogának gyakorlatát, sem annak azon megszoríthatlan szabadságát, melylyel vendégfogadót vagy korcsmát, és pedig ha arra sem alkalmas úri telke, sem közel levő gyepe nem volna, a jobbágynak által igazságos csere vagy egyezés mellett átengedendő helyen is felállíthat, nem gátolhatván; továbbá a fenelősorolt időközön kívül a jobbágynak csak a bornak saját szükségekre, vagy kereskedés végett abroncsok alatt levő edényekben, és betegeskedés vagy lakodalom esetében kisebb mennyiségben is, teendő bevitele engedtetvén meg, annak kimérése ellenben, — a szőlőhegyeken szerteszélylyel lakókat, kik munkásaiknak szőlőmunka idején, hol az addig szokásban volt, *bort* mérhetnek, kivéve, — a községeknek is a csap alatt találtató mennyiségnek vesztesége alatt tilos levén. — III. A jobbágynak törkölyből, gyümölcsből, borból, borseprűből, és bármily földi természetéből tulajdon szükségükre vagy akónkénti eladásra *pálinkát főzhetnek*, a gabonát egyedül, és ezt is csak akkor, ha az abbóli égetésnek gyakorlatában nincsenek, kivéve, de a kazántól és üsttől mindenki, ki azzal él, az uraságnak évenként, nem tekintve a kiégetett mennyiséget, 2 forintot fizetni tartozván, a kimérés pedig tilos levén. — IV. A jobbágynak, mennyire a helybeli körülmények megengedik, elégséges *legelő jár*, és erre nézve a panaszoknak megelőzése, és a nemzeti iparnak előmozdítása végett rendeltetik: hogy a hol csak a helyezet megengedi, a jobbágynak legelő a földesúrtól, mihelyest azt a földesúr, vagy csak egy közbirtokos is, vagy a telkes jobbágynak nagyobb része kívánja, csekélysege sem állhatván ellent, a feleknek megyei küldöttség közbejövetelével kötendő és törvényszék által megvizsgálendő szabad egyezése mellett, vagy ha az nem eszközölthetnék, úrbéri úton, a réteken, tarlókon és ugarokon gyakoroltató legeltetést is oda értve, különíttessék el, sőt hogy ily alkalommal, ha a jobbágyságnak nagyobb része kívánja, és a gazdálkodásnak módja javallja, egyszersmind minden egyes jobbágynak egész birtoka, az őt illető legelővel együtt, egy tagban, vagy legalább dűlők szerint hasíttassék ki, az elkülönítésnél és kihasításnál következő

elvek megtartandók levén: 1) Hogy a jobbágyságnak illetéke ne oly tájon adassék, mely legeltetésre épen nem alkalmas. — 2) Hogy a legelőnek használatából a földesúr se zárassék ki, habár eddig annak gyakorlatában nem volt is, kivéve ha vagy arról nyilván lemondott, vagy úrbéri rendbeszedés által kizáratott, vagy ha azontúl, hogy eddig legelő használatával nem élt, és a legelő a jobbágyság mezei munkára szükséges marháinak legelésére is elégtelen, azon határban az úrbérin kívül semminemű sem belső sem külső birtoka nincsen. — 3) Hogy az úrbéri bíróság a jobbági legelő mennyiségének meghatározásában mind a jobbágyságnak szükségeit és helybeli körülményeket, mind a földesúri jogoknak épségben tartását szemmel tartsa, s egy egész telekre sehol kevesebbet 4, és, a fölötté bőséges legelővel ellátott határokat kivéve, sehol többet 22, mindenhol 1200 □ öllel számított, holdnál ne adjon. — 4) Hogy a lelkésznek, bármily polgári joggal bíró vallásbeli legyen, s akár bírjon fiókegyházzal akár nem, egy egész, az iskolamesternek és helység jegyzőjének pedig fél telki illetőség, kivéve ha élelmük fejében amaz ugyan egy egész, emez pedig fél teleknél többet bírna, és végre 8 úrbéri zsellérnek egy egész telki illeték adassék. — 5) Hogy a Bánátban, hol a legelői illetőség előbb már meg volt határozva, az eddigi legeltetési szokás mindenütt, még a telekhez nem tartozó, úgy nevezett iparföldekre nézve is, megtartandó. — V. A jobbágyság és községi szolgák mindazon helységeken, hol nekik az uraságnak akár határbeli akár azon kívüli erdejében akár úrbérek vagy későbbi úrbéri rendbeszedések, akár divatozó szokás által faizás engedtetett, és pedig azon esetben, ha ezen engedmény építési fára is kiterjedett, nem csak tűzi fára, hanem ha az oly erdőben eladásra szolgáló fa mennyiség is találtatik, a jobbági vagy zselléri ház és istálló födelére szükséges épületi fára nézve is, — oda nem értve mégis a zsindelyt és deszkákat, — *ingyenes faizással* bírnak, a tűzi faizás iránt netalán támadó panasz a közgyűlésileg kirendelt küldöttségnek közbejüvetelével kötendő szabad egyezés által, és ez nem sikerülvén, úrbéri úton, a jobbágyságnak addigani gyakorlatukban hagyásával levén elintézendő, a földesúr azonban, kézi művekre, pálinkaégetésre, vagy épen kereskedésre jobbágyságának fát ingyen engedni nem köteleztethetvén, de ellenben a fenérdeklött ingyenes faizást a hazánkban polgári joggal bíró minden hitvallások papjainak és iskolamestereinek is, ha szokás vagy szerződés erejénél fogva eddiglen azzal bírtak, ezután is engedni tartozván. — Továbbá a jobbágyság az uradalmi erdőkben ingyenes erdei *gyümölcsszedéssel*, — a gesztenyét, diót, és másféle nemesb gyümölcsöket kivéve, — és másoknál jutányosb *makkoltatással* is, de csak tulajdon szükségükre, nem pedig kereskedésre neveltsértéseikre nézve, bírnak, jelesül Magyar- és Horvátországban darabonként másoknál 6 krajczárral olcsóbban, a Bánátban, ha a makk legalább 3 óra elegendő, nagyobb sertéstől 6, kisebbtől 3 krajczárnyi, Slavóniában végül, ha a makk mennyiség 8 héti makkolásra elégséges, a sertéseknek nagysá-

gához képest 12, 9 vagy 6 krajczárnyi bérfizetés mellett, és pedig a Bánátban nem csak a határukban levő, hanem minden azon uradalomhoz tartozó, habár határukon kívüli urasági erdőkben is; de viszont az alattomos makkoltatás minden abból behajtott darabtóli kétszeres taksafizetés alatt tilalmas. — A mi végre a jobbágyoknak tulajdon erdeit illeti: azokkal, ha nekik szántóföld vagy rét helyett adatván a telki állománynak részét teszik, mint egyéb úrbéri javaikkal szabadon és megszorítás nélkül élhetnek, ha pedig azokat állományukon fölül birják, azokban a faizás, makkolás, sőt gubacsszedés is őket illeti ugyan, de fenmaradván az uraságnak is azoknak közös használata, mennyire annak gyakorlatában volt, valamint az erdővágásnak módját és rendjét meghatározási és fő felügyelési joga is; ily erdőkben egyébiránt, ha azoknak állapota megengedi, a jobbágyok földesuroknak felügyelése alatt, és azon esetben, ha az erdő az egész községet együtt-véve illeti, a községnek fizetendő mérsékelt taksa mellett a fával kereskedést is űzhetnek. — VI. A jobbágyok és község szolgálai minden nádassal ellátott helységben *nádlási haszonvétellel* is, ha annak gyakorlatába jöttek, az eddigi használásnak módja szerint, ez után is bírnak; ha azonban a nádas kiszáríttatik, a földesúr a megszünt haszonvételeért kárpótlást adni köteles nem lévén, kivéve azon esetet, ha a nádasnak egy része a községnek vagy egyes jobbágyoknak telkeik után akár az úrbér, akár az uradalom által kirekesztő használatukra volt volna adva; mely esetben a földesúr a nádasnak kiszárított földjét az előbbi vagy azzal egyetérő, s kölcsönös egyezéssel, vagy az nem sikerülván, a törvényhatóság által meghatározandó tartozás mellett nekik hagyni köteles. — VII. A jobbágyoknak, ellent nem állhatván a földesúrnak mészárszéki kirekesztő joga, a véletlen eset által további megtartásra alkalmatlanná vált marhájokat kimérni vagy mészárossal kiméretni, és általánosan akkor, ha a földesúr a lakosoknak szükségére elégséges húst nem vágatna, az uraságnál az iránt előre teendő bejelentés mellett *húst vágatni és kiméretni szabad*. — VIII. A jobbágy bármiféle *termeszterményeinek eladását*, — azokat egyedül, melyeknek árulásától különös törvény által el van tiltva, kivéve, — akár kisebb akár nagyobb mértékben és mennyiségben minden taksafizetés nélkül teljes szabadsággal *gyakorolhatja*, sőt a földesúrnak, vagy községnek, hol a boltbeli jogot az gyakorolja, fizetendő, s ezen törvény által meghatározott bér mellett akár telki akár zselléri illetőségének helyén boltot is nyithat, s azt akár tulajdon áruinak eladására használhatja, akár másnak, és pedig idegennek is, — kit azonban fontos okoknál fogva a földesúr kizárhat, — haszonbérbe adhatja, és ha ezen jogában őt a földesúr törvénytelenül gátlaná, az alispán őt, földesúrnak kihallgatása után, ha a szükség úgy hozná magával, a megyei közgyűlésben elhatározandó hatalomkarral is, jogának gyakorlatába, a megtagadásból eredett kárnak és költségeknek megtérítésével együtt, rövid úton behelyezni tartozik, a meg nem elégedett félnek az

úrbéri út fenmaradván. Három rendbeli boltokat különböztet meg pedig a törvény a földesurat vagy községet illető bérre nézve: *a*) az első kézből vett finomabb és középserű árúkkal, — *b*) a kereskedési úton fekvő s alábbvaló, de mégis vásárokra küldeni szokottakkal, és — *c*) a tartományi más kereskedőktől vett s csekélyebb értékűekkel ellátottakat; s ezen fokozat szerint az évenkénti bért 20, 15 és 10 forintra határozza, hozzáadván mégis, hogy ha valahol bér nélküli vagy csekélyebb bér melletti boltnyitás volna keletben, ott ezen előbbi gyakorlat legyen megtartandó, és hogy azok, kik házról házra úzik a kereskedést, ezután minden taksafizetéstől mentesek. — IX. Habár a jobbágyságok a helységöknek határain kívüli haszonvételekre, és az úgynevezett királyi kisebb igazokra szabályként semmi követelést sem tehetnek, ha mégis valamely *határukon kívüli haszonvételek* nekik telki állományukba adattak, és az úrbéri könyvbe beíratlak, vagy ha az uraságnak ellenkezése nélkül ily haszonvételeknek gyakorlatába másképp jutottak, és a vásár, piacz, vám, vagy révigazságokat illetőleg, ha azokra kir. kiváltságlevelet nyertek, azokkal is, és különösen a Bánátban némely községek a szükséges nádlásnak fejében nekik átadott tavakban halászati joggal is bírnak.

A 7-ik ágazat, mely a jobbágysági tartozásokról következőket rendeli: 1) Hogy minden tulajdon *házzal* bíró jobbágyság vagy úrbéri zsellér évenkénti *bér* fejében tartozik földesurának egy forintot fizetni, s annak felét sz. György, felét sz. Mihály napján letenni, az országnak azon részeiben azonban, hol ennél csekélyebb házber divatozott, vagy ezen tartozás a belső telekre szoríttatott, az előbbi gyakorlat levén megtartandó, valamint Slavóniában is, hol a házasság zsellér évenként 1 forintot, a telkes jobbágyságok pedig egész telektől 3 forintot, féltől másfelet, negyedtelektől 45 krajczárt ugyanazon határnapokon fizetnek. — 2) Hogy a jobbágyság, a belső telki, s rét- és legelőbeli illetőségét, vagy az ezekért netalán adottakat kivéve, köteles minden egyéb földének termékéből, — kivéve ha valahol szerződés vagy szokás által ezen adózás el volna törölve, vagy annak egyetérő általi megváltása divatoznék, — természetben, hol ugyan úri tized vagy kilenczed és papi tized helyett heted- vagy nyolczadadás van behozva, hetedet vagy nyolczadot, egyébütt pedig *kilenczedet* adni és behordani, a lent és kenderd különösen illetőleg azt is megengedvén: hogy oly helyeken, hol kilenczed helyett egész telkenkénti 6 fontnyi fonás volt szokásban, a jobbágyságok annál megmaradni nem akarván a természetbeni kilenczedadást választhassák. Egyéb-iránt mindezen adózásoknak megvételére a törvényhozás a törvényhatóságok által főleg pártolandó azon óhajását fejezi ki: hogy a földesurak és jobbágyságok, a hol csak lehet, azokra nézve egy vagy több évre megváltó oly egyezéseket kössenek, melyek által bizonyos s évenként egyaránt akár tiszta szemben, akár szemben és szalmában, akár másban adandó mennyiség köteleztessék, a váltságnek módjára nézve azonban azon kivételt tévén: hogy váltság fejében a

telki állománynak egy részét kihatítani és átengedni szabad ne legyen, egyébként pedig az 1802:7-dik cikknek kilenczed-kiszedés iránti rendeletét oda változtatja: hogy mihelyest a jobbágyok akár az egész határban akár annak egy részében vagy dűlőjében az aratást bevégezzik, a községi előljárók által jelentés tétetvén, a jelentéstől számított három nap alatt, a közbejövő ünnepnapot mégis oda nem számítva, a földesúr járandóságát minden további halasztás nélkül kivenni tartozzék, és ha ezt meg nem tenné, a jobbágy azt a földön hagyván, a magáét elhordhassa, az uraság a földön hagyottal, melyet a jobbágy többé ingyen behordani sem köteles, minden utóbbi nyomozás és követelés nélkül megelégedni tartozván. — 3) Hogy a jobbágy földesurának a *bortermésből* is, az aszúszőlőt és abból csepegő nedvet kivéve, a mint előbb szokásban volt, szinte vagy *kilenczedet*, (Slavoniát mégis a telki állományba be nem számított szőlőkre nézve, melyektől $\frac{1}{32}$ -ed jár, kivéve) vagy *hegyvámot* adni, a szőlőlábaktól pedig a szokásban levő adózást tenni, és a kilenczed alatti szőlőket illetőleg földesurának jogát szőlőfürtök árulása által meg nem sérteni tartozik; a szüretelésnek ideje, hol úgy szokásba jött, a vármegye, egyébütt pedig a vármegyének felügyelése alatt a földesúr által a jobbágyoknak károsodása nélkül meghatározandó; a borkilenczed vagy hegyvám szedésre és behordásra nézve pedig az 1802:27. és 1807:13. cikkek azon hozzáadással, hogy a földesúri járandóságot behordani különös szerződés nélkül a szőlősgazdák csak a határon belől tartozzanak, megtartandók levén, és megengedtetvén a hegyvámot adó bortermesztőnek, hogy ha hegyvám alatt levő szőlőkben valamely évben semmi bor sem teremne, tartozásuknak hiányát a következő évi termésből pótolhassák ki. — 4) Hogy méhrajoktól, bárányoktól, s gödéktől, valamint a szárnyas állatokban, tojásban és többek által összesen borjukban tett eddigi adózások jövőre megszűnnek. — 5) Hogy az egész telkes jobbágy, a Bánátot kivéve, *hetenként egy igás*, vagy a helyett, ha földesura akarja, két napi gyalog *munkát*, a kisebb állományúak pedig ezen mértékhez aránylag, a napot keltétől fogva nyugtáig számítva, földesurának szolgálni tartozik, Slavoniára nézve azonban azon különbséggel: hogy ott a marhátlan jobbágyot földesura igás munkára nem szoríthatja, és hogy ott a jobbágy rotbotjának csak $\frac{1}{3}$ részét tartozik ingyen szolgálni, a többit csak fizetés mellett, az igás napot 24, a kézit 12 krajczárral számítva. A Bánátban pedig a szolgálati napoknak száma a telkek jószágához képest, mely tekintetből azok három rendre osztvák, változik, s névszerint az évenkénti szolgálatok a teleknek osztálybeliségéhez képest egész telektől 104, 78 s $62\frac{1}{2}$, féltől 58, $43\frac{1}{2}$ s 35, negyedtől 34, $25\frac{1}{2}$ s $20\frac{1}{2}$, nyolczadtól $21\frac{1}{2}$, 16, vagy 13 kézi napot teszen, és az egész, fél vagy negyed telkes jobbágy szolgálati napjainak csak egy részét, névszerint telkének osztálybeliségéhez képest az egész telkes $45\frac{1}{2}$, $35\frac{1}{2}$ s $29\frac{1}{2}$, a féltelkes 27, 21 s 17, a negyedes 18, 14 vagy $11\frac{1}{2}$ kézi napot köteles természetben szolgálni, a többit,

minden munkanapot 10 krajczárral számítva, megválthatja. A zsellérek végre, a mint vagy házzal bírnak, vagy nem, a Bánátban ugyan 8 vagy 6, Slavóniában 12 vagy 10, egyébütt 18 vagy 12 kézi napot szolgálni kötelesek; a telki tartozmányokkal nem bíró művészek, mesteremberek, kalmárok és kereskedők végre úrimunkáikat barátságos egyezés által, vagy ha ez nem sikerülne, úrbéri úton meghatározandó pénzbeli fizetéssel megválthatják, sőt általánosan ily, és pedig igás munkára nézve 20, kézire nézve pedig 10 krajczárral megváltással minden más jobbágyság is élhetnek azon esetben, ha a földesúr azoknak úrbéri munkáikat másnak különbérbe adni akarná, kötelesek lévén azonban ezen határozatukat a földesúr szándékának velük történt közlésétől számított 30 nap alatt nekik szolgabíró által megüzenni. — Egyébiránt az úrimunkák kiszolgáltatásának módja iránt is rendelkezik e törvény, jelesül: *a)* Hogy a pihenés, étetés, itatás, s a munkára jövetel és hazamenetel ideje a napba beszámítandó, a téli hónapokban novembertől február végéig mégis, ha a munkahely a helységnek határán kívül esik és a menetnek ideje másfél óránál többet nem teszen, a Bánátot kivéve, a menet és jövetel idejére nézve a beszámításnak helye nem lévén, és ha a beszámítandó időkre nézve a földesúr és jobbágyságok közt kérdés támadna, az a vármegye által elhatározandó lévén, fenmaradván mégis a meg nem elégedő félnek az úrbéri út. — *b)* Hogy ha eső vagy más akadály miatt a jobbágyság úrbéri munkájából hazaküldetik, a menetnek és jövetelnek ideje, sőt ha már munkaközben történt az akadály, a napnak azon fele is, melyben az történt, a napba beszámítandó. — *c)* Hogy a jobbágyság munkáját alkalmas munkásokkal, eszközökkel és marhákkal köteles teljesíteni, két vonómarhánál többel azonban, a szántást ott, hol az szokásnál fogva 4 marhával történik, egyedül kivéve, a földesúr munkára nem kívánhat, sem a jobbágynak munkára hozott marháit, netalán munkasiöttetés végett, többfelé nem oszthatja. — *d)* Hogy a földesúr sürgetős munka idején, a szántást egyedül kivéve, a telki állománynak aránya szerint járó munkát minden héten, míg az tart, kettőztetheti, a házas vagy házatlan zselléreket azonban ily munkakettőzésre nem szoríthatván, és a Bánátban a munkakettőztetésre következő hetet a jobbágynak szabadon hagyni tartozván. — *e)* Hogy távolabb helyen teendő munkákra nézve jó előre bocsátandó értesítés mellett a jobbágyságot arra is szoríthatja: hogy akár igás akár kézi munkában 4 egymásra következő napon maradjon, e joggal mégis a földesúr havonként csak egyszer, és sürgetős mezei munka idejében kétszer, de mégis egy szabad hétnek közbetételével élhetvén, és nyáron a marháknak elegendő legelőről, télen pedig mind a jobbágynak mind marhájának alkalmas hajlékról gondoskodni tartozván. — *f)* Hogy minden rendű úrimunkák járandóságának legalább egy negyedrésze a hat téli hónapra hagyandó. — *g)* Hogy a földesúr jobbágyságát általános munkára, vagy olyanra, melylyel az uraságnak egyetértése vagy legalább elnézése mellett a múlt évre adós maradt, nem szo-

ríthatja; de ellenben, ha az ily tartozás a jobbágnak nyakasságából vagy rest-ségéből származnék, helyette az ő költségére, főleg sürgetős munka idejében más munkást fogadhat, és azon túl őt az elmulasztott munkának kipótlására kényszerítheti. — *h*) Hogy a megyének kötelességében áll felügyelni, miszerint a jobbágy-munka fölötti számvetések rendesen tétessenek, és a jobbágyok szabad alku nélkül járandóságuk fölött teendő munkára ne szoríttassanak, a jobbágyát ily munkákra szorító földesúr az alispán és bírótársai által a tiszti-ügyésznek felperessége mellett a netalán okozott kárnak megtérítésén túl a munka folyó bérének kétszeres megfizetésére rövid úton, hatalomkarral is, szorítandó, az ily kihágás ismétlésének esetében pedig törvény szokott útján tiszti-ügyészi perrel annyszor a mennyiszor 200 forinttal büntetendő is levén. — 6) Hogy a kártékony vadaknak kiirtására, a Bánátot kivéve, tartoznak a jobbágyok ugyan minden egész telektől, a zsellérek pedig minden 8 zsellértől évenként egy embert 3 napra *radászathoz* küldeni, kiket a földesúr a vadászathoz szükséges mellékmunkákra is alkalmazhat, köteles levén azonban őket a vadászathoz szükséges szerekkel ellátni, és e szolgálatot sem megváltatni, sem más szolgálatra változtatni szabad nem levén. — 7) Hogy az előbb a Bánáton és Slavónián kívül divatban volt *hosszúfuvár* helyett egy egész-telkes jobbágy 2 két igás napot, és ehhez aránylag a kisebb állományú, gazdasági munkában a szántást kivéve, 2 marhával földesurának szolgálni tartozik. — 8) Hogy úrbéri állományba nem foglalt erdőben füzással élő mindegyik egész-telkes jobbágy, és ehhez aránylag a kisebb állományú, köteles a földesura által kijelelendő, s lakhelyétől 2 közönséges mérföldnél messzebb nem fekvő erdőkből, onnan szinte ugyanazon távolságnál tovább nem levő, és földesura jószága határában fekvő kijelelt helyre egy pozsonyi mértékű *öl fát hordani* és ott ölbe rakni; mindenik házas zsellér pedig fejenként fél öl fát összevágni, a Bánátban mégis, valamint azelőtt, úgy ezután is ezen adózásnak helye nem leendvén, Slavóniában pedig a marhátlan jobbágyok által összevágott ölfá behordásának kötelessége a marhas gazdákat, úgy mint azelőtt, csak ezeknek lakhelyük határában fekvő erdőkre nézve illetvén. — 9) Hogy hol a jobbágyok úrbéri nádlásnak használatát élvezik, a zsellérek ugyan fejenként 20 *kére nádat levágni*, a telkes jobbágyok pedig egy egész telektől 40 kévét levágni és behordani tartoznak, a behordás távolságára nézve a törvénynek fabeherdást érdeklő rendelete a nádbehordásra is kiterjedvén. — 10) Hogy a *községnek* belső és külső *földeitől járó adózások* iránt az előbbi szokás megtartandó. — 11) Hogy ez évenkénti úri szolgálatokon és adózásokon fölül a földesurak jobbágyaiktól jövőndőre semmit sem kívánhatnak, s minden elsőbbség vagy mások előtt vételi földesúri jogok, minden kényszerítések, s bármely más természetű taksavételek és terhelések ezennel eltöröltetnek.

A 8-dik ágazat az úrbéri szerződésekről következőket rendeli: 1) Hogy a régi szerződések, melyek az úrbéri rendszabály behozatalának idejét felülmúl-

ják, vagy eddig úrbéri úton megállapítottak, ezután sem vétethetnek kérdésbe, a mennyire pedig feltételekhez lennének kötve, csak azoknak elmúltával leendnek törvény útján felbonthatók. — 2) Hogy jövőre a jobbágynak szabad legyen akár ideigleni akár örökös külön-külön szerződéseket kötni, s amazoknak nem csak az úrbéri bármiféle tartozások, hanem a királyi adományból származott úri haszonvételek is tárgyaik lehetnek, emezeknek pedig csak az előbbiek, és ha az örökös szerződés az utóbbiakra is valamikép kiterjesztetnék, a szerződő földesúrnak örökösei ezeket törvény útján visszavehessék, egyéb foglalatjára azonban azon szerződés teljes erejét továbbra is megtartván. — 3) Hogy a határozatlan időre kötött szerződéseket, ha a fölmondásnak ideje bennök meg nem volna állapítva, az elállani akaró rész egy évvel előbb felmondani tartozzék. — 4) Hogy minden akár az úrbér behozatala után eddig tett, akár jövőben teendő örökös szerződések a szerződő feleknek szerződésrei képtelenségük, vagy erőszak, félelem, vagy csalárdság általi rávételések miatt is, de mégis nem önhatalommal, hanem törvény útján felbonthatók. — 5) A szerződés feltételeinek időközbeni lehetetlenné válta miatt se örökös, se ideigleni szerződést fel ne lehessen bontani, hanem az oly feltételek úrbéri úton másokkal váltassanak fel, s hogy a szerződési bánásmód, hol az úrbér valósággal behozva nem volt, mindennemű kötésekre nézve ezentúl is meghagyatik. — 6) Hogy évenkénti tartozásokat tárgyzó akár örökös akár ideigleni szerződéseket mindenkor a tiszti-ügyész és törvényes-bizonyosság jelenlétében szükséges kötni, kiknek kötelességük arra figyelmeztetni: hogy a szerződés a munka és egyebek folyó árához, s a keresetnek és megélhetésnek módjához legyen alkalmazva, továbbá a szerződésből származó jobbági tartozásokat a szerződő jobbágynak addiglan úrbér-szerinti tartozásaival összehasonlítani, és az összehasonlító irományt a megye törvényszékének bemutatni; mely ha kényszerítésnek vagy ravaszságnak közbejöttét, vagy azt, hogy a szerződésbeli terheknek összege az úrbérieknek összegét fölülmúlja, észrevenné, a feleket új egyezkedésre útasítani, különben pedig a szerződést helybenhagyni, s három példányban, melyek egyike a megye levéltárát, ketteje a feleket illeti, kiadatni, és azt, ha örökös volna, fogamatba tétele előtt a helytartótanács elébe terjesztteni tartozik, az ideigleni ellenben tüstént a törvényszéknek helybenhagyása után fogamatba tétethető levén, fenmaradván mindazáltal az ily szerződésekre nézve is a királyi felségnek helytartótanács útján gyakorlandó felügyelési joga. — 7) Hogy a megszállási, biztosítási, soltész, jutalmazási, vagy akármely cím alatt szerződések a határnak jövőbeni rendbeszedését nem gátolhatják, a kötésbeli tartozások mindazáltal egyebiránt épségükben maradván.

A 9-dik ágazat a helységeknek belső igazgatásáról rendeli: 1) Hogy azon községek, melyek eddig jegyzőiket és elöljáróikat az uraságnak minden jóváagyása és befolyása nélkül szabadon választották, s illetőleg felfogadták, ezen

szokásuk mellett ezután is meghagyatván, egyébült a község bírása, a földesúr, s közbirtokosságban a közbirtokosok, és ezek 3 nap alatt meg nem egyezhetvén, a szolgabíró által kijelelt legalább három alkalmas lakosok közül, az esküdtek és kisbírák pedig minden földesúri kijelelés nélkül, oly helyeken, hol eddig a választásban minden lakos különbség nélkül részt vett, a helybeli lakosoknak összesége, másutt pedig mindenütt a helységbeli ház- vagy földbirtokos s választásra megjelent lakosok által évenként választassanak; jegyzőt pedig a község szabadon fogadjon, de mégis a földesúrnak jóváhagyása mellett, melyet ha az megtagadna, a megyének közönsége a fenforgó nehézségeket, hogy a helység jegyző nélkül ne maradjon, minél előbb elítélni köteles. Továbbá, hogy a helybeli bírák és esküdtek egy évnek leforgása előtt, kivéve ha őket kötelességüknek nagyobb elmulasztása terhelné, vagy fontos okok másnak behelyezését szükségessé tennék, szolgálataiktól meg nem foszthatók; a jegyzők ellenben vétségükhez képest, vagy más szükség úgy kívánván, a község által a szerződési idő előtt is, a földesúrnak előretudtával elbocsáthatók. — 2) Hogy a földesúr jobbágyságait a község közhaszonvételeinek és jövedelmeinek rendes kezelésére, és ha csak be nem bizonyíthatnák, hogy a házi gazdálkodás nagyobb hasznót hajt, árverés útján eszközözlendő bérbeadására szoríthatja, és az árverésre, melynek idejét a község előljárói nekie idejekorán bejelenteni tartoznak, felügyelhet, azon esetet, ha a haszonbérletre maga az uraság is hajlandó volna, kivéve, melyben köztisztviselőnek szükség az árverésre felügyelni. — 3) Hogy a községnek bírói és előljárói, miután a közadó a helységek kivettetés, az iránt az uraságot a végre tudósítani tartoznak, hogy az felügyelési jogánál fogva az adónak jobbágyságaira teendő személyenkénti kivetésébe befolyhasson, annak beszédésébe azonban soha sem avatkozhatván. — 4) Hogy a jegyző a bíróval és előljárókkal minden évnek elején az annak leforgása alatt hihetőleg előfordulandó minden közköltségekről jegyzéket, s honnan és mikép teendő fűdözésükről tervet készíteni, és az uraságnak bemutatni, ez pedig azt megvizsgálni, és jónak találván, helybenhagyni köteles, az uraságnak ezen tisztét, ha általa a bemutatásnak napjától számított egy hónap alatt nem teljesíttetnék, a járásbeli szolgabíró haladék nélkül pótolni köteleztetvén. — 5) Hogy a jobbágyközségek a földesúrnak előre-tudta nélkül adósságokat nem csinálhatnak, és számadásaikat minden évnek lefolytával földesuraiknak beadni, ezek pedig azt az év első felének végéig megvizsgálni és a vizsgálattal kapcsolatban levőket megrendelni kötelesek, akkor azon községeknek lajstroma, melyeknek számadásaik megvizsgálva nincsenek, a szolgabírák által beadandó, és az ily számadások a földesúrnak költségére a megye által megvizsgáltatandók levén. — 6) Hogy a jobbágyi szülőknek akármelyike árvákat hagyva meghalván, a bíró két esküdtel és a jegyzővel annak vagyonát szemmel tartani, sőt ha a szülőknek egyike sem lenne életben, annak bátorságáról gondoskodni, az esetet

mind az uraságnak mind a szolgabírónak bejelenteni, az árva vagyonáról az uraságnak közbejövetelével lelettárt, melynek egyik példánya a községnél megtartandó, készíteni, továbbá az uraság, természeti és végintézeti gyámatyának nem-létében, meghallgatva a községet, alkalmas gyámnokot rendelni, s annak, ha e-hivatalt ingyen senki fel nem vállalná, a vagyon mennyiségéhez arányzott jutalmat rendelni, minden tetteire felvigyázni, tőle évenként számadást venni, s mindezeket minden taksa vagy napidíj vétel nélkül megtenni köteles, az árváknak akár az összeírásból akár a vagyonuk kezeléséből származó minden veszteségét, a mennyiben az azt okozó tiszt, gyámnok, vagy helybeli előljárók meg nem téríthetnék, az uraság megtéríteni tartozván. Továbbá, hogy azon esetben, ha kisebb korú gyermekekkel elmaradott özvegy nő más földesúrnak törvényhatósága alá költöznek, az árva-vagyonnak lelettára azon földesurasággal vagy másféle hatósággal is közlendő, melybe átköltözik. Végre, hogy a gyámokosság alatt levők gyámnokuknak földesurok által helybenhagyott megegyezése nélkül vagyonukról nem rendelkezhetnek, és hogy a gyámságról mondottak az árva-gondviselősegekről is értendőek. — 7) Hogy ha valamely jobbágy magzatok nélkül múlna ki, azt a bíró és helybeli előljárók a földesúrnak, mint a jobbágyok magonszakadásból örökösének, nyomban bejelenteni tartoznak, egyébiránt a jobbágyok ezennel feljogosíttatván arra, hogy ezentúl minden nem csak ingó, hanem ingatlan szerzeményeikről is végintézetet tehessenek.

A 10-dik ágazat a földesúri törvényhatóságról és úrbéri perről rendeli: 1) Hogy az úri-székek, mint első bíróságnak, hatósága minden oly tárgyakban, melyek eddig oda tartoztak, a jobbágyokra nézve ezentúl is meghagyatik ugyan, hanem a földesúr és jobbágy közötti perekben azon a földesúr maga vagy tisztjei soha sem elnökök, sem közbírák, sem jegyzők jövőre nem lehetnek, hanem az ily perekben ítélő úriszékek a szavazattal nem bíró jegyzőn, és a közadónak alapjára felügyelés végett mindenkor jelen lenni tartozó tiszt közügyészen kívül öt, sem több sem kevesebb, szavazattal bíró tagból, t. i. egy elnökből, két törvénytudó meghívottból, és a járásbeli, vagy ha azok kifogás alá esnének, vagy máskép gátoltatnának, a megyének közönsége által kiküldendő, szolgabíróból és esküdtből kell állania, s ezeknek a jegyzővel együtt kifogás-nélkülieknek lenniök, az elnök és meghívottak a földesúr által, és pedig az elnök a táblabírók közül, nevezendő levén, egyébiránt ezen hivatalokra a megyének köztisztviselőit is, — az alispánokat, szolgabírákat, esküdteket, jegyzőket, tisztiügyészeket és fizetési táblabírákat kivéve, — kinevezni lehetvén. — 2) Hogy az úrbéri panaszokat illetőleg: a) A jobbágy úrbéri panaszát az uraságnak jelentse be, és ha attól 15 nap alatt orvoslást nem nyer, a fő- vagy alispánhoz, vagy szolgabíróhoz folyamodjék; mire a megyegyűlést nem várva a fő- vagy alispán ugyan vizsgálatot rendelni, a szolgabíró pedig minden kiküldetés nélkül tüstént a feleknek kihallgatásához fogni, a panasznak barát-

ságos útoni elintézésén dolgozni, és eljárásának sikeréről a legközelebbi közgyűlésen körülményes jelentést tenni, s azt a feleknek ingyen kiadni tartozzék. — *b)* Hogy az egyezés nem eszközöltethetéséről jelentést nyervén a megyének közönsége, a földesúrnak úriszék tartására tüstént határidőt, és a panaszlónak, ha azzal élni kíván, tiszti ügyészi pártolást rendeljen, s egyszersmind hagyja meg: hogy az úriszék a panaszt maga módja szerint vizsgálja meg, s a pert a dologhoz tartozó bizonyítványokkal illően elkészítvén, minden késleltető kifogásoknak elzárásával ítélje el, a törvényes-bizonyosság pedig a már elítélt pert birtokon-belőli megvizsgálás végett a megye törvényszékének adja be. — *c)* Hogy ha a földesúr a megye közönsége által rendelt határidő alatt úriszéket tartani elmulasztaná, a közelebbi közgyűlés annak költségére egy első-bírósként bíraskodandó úrbírszéket alakítson, és az a kitűzendő határidő alatt ítéljen. — *d)* Végre, hogy ha a földesúr csekély jövedelmei miatt az úriszéknek költségeit nem viselhetné, annak vagy a perlekedni akaró jobbágyoknak folyamodására a megyének közönsége által egy minden napidíjs költségi illetőség nélkül bíraskodandó úriszék alakítandó. — 3) Hogy a földesúr a szerződésnél vagy úrbérenél fogva őt nyilván illető adózásokat, melyeknek folytonos gyakorlatában volt, s melyek iránt a jobbágyok részéről eddig semmi panasz fel nem terjesztetett, pusztá földesúri hatóságánál fogva minden per nélkül, de mégis a helybeli előjáróknak jelenlétében, és testi büntetés nélkül, jobbágyain végrehajtás által megveheti, és hogy megfordítva, a jobbágyot is, ha eddig békességesen használt úrbéri tartozmányaiból és haszonvételéből földesura által önhatalommal kivettetik, a szolgabíró esküdt társával, meghallgatván az uraságot, egy év és egy nap alatt a károknak és költségeknek megtérítésével visszahelyezni, és végzését a megye közgyűlésébe beadni tartozik, a meg nem elégedő félnek mind a két esetben az úrbéri út fenmaradván. — 4) Hogy a privilegiumból vagy úrbértől különböző jogcímiből eredő, vagy úrbéri szerződést erőltető perek a törvénynek rendes útján indítandók és a legfelsőbb törvényszékig birtok mellett feljebbvihetők; ellenben az úrbérből vagy ennek következtében kötött szerződésből származó kérdések irántiak az úriszék előtt indítandók, és onnan szinte birtok mellett, de a helytartótanácsához feljebbvihetők, és ily perekben az ítéletek minden bíróságok, következőleg a helytartótanács által is ezután törvényen alapuló és elősorolandó okokkal támogatandók levén. — 5) Hogy a jobbágyi kapcsolatból eredő s eddig nem érintett rendtelenségek és kihágások megfenyítése iránt következők megtartandók: *a)* A földesúri munkát resten, vagy éppen a földesúrnak kárával tevő akár nem-nemes, akár nemes jobbágy, ha azon nap ismételve megintetvén bűnös tette mellett megmaradott, azon helytelen munkájának be nem számításán fölül a földesúr vagy annak képviselője által a 7-dik törvénycikkben kifejezett móddal kettőzt munkatételre szoríttassék, ezen munkatételnek egyike azonban nekie be-

számítandó levén. — *b)* A földesura vagy embere parancsainak magát vakmerően ellenszegezõ nem-nemes jobbágy, a földesúr vagy képviselõje által egy naptól háromig terjeszthetõ, de reá mindenkor két tanúnak jelenlétében mondanandó, árestommal fenyíttethetik, sõt ezen büntetést az úriszék a vétségnek minémiségéhez képest egész nyolcz napig kiterjesztheti, az árestomot egyébiránt más pótlékkal megsanyarítani vagy büntetés más nemére változtatni szabad nem levén, és a földesúr a jobbágyinak egészségét semmi tekintetben nem veszélyeztetõ fogsági helyrõl, és ha szegény volna, szükséges tápláltatásáról gondoskodni tartozván. — *c)* A földesúr vagy embere parancsának ellenszegülõ nemes, valamint a földesurát vagy emberét épen méltatlansággal vagy személyes megbántással illetõ, avagy különben súlyosb fenyítéket érdemlõ nem-nemes jobbágy is, a megyei törvényszéknek bírálása alá bocsátandó. — *d)* Ha a jobbágy földesurának vagy jobbágytársának kárt teszen, a földesúr azt minden esetben részre nem hajló, dologhoz értõ, és ha valamelyik fél kívánná, szomszédhelységrõl hívatandó emberek által, a helybeli elõljáróknak befolyásával, megbecsültetni köteles; mi megtörténvén, ha a kár ravaszságon és tetemes gondatlanságon kívül történt, a kártevõ nem-nemes jobbágyot, (a nemes jobbágy ellen a kártevõ földesúrról tett intézkedésnek levén helye), azon esetben ugyan, ha az 60 forintot meg nem halad, pusztá földesúri hatóságával, de mégis ugyanazon helybeli elõljáróknak jelenlétében, ha pedig 60 forintnál többet tenne, úriszéke által a kárnak a becsúsnak napi díjaikkal és költségekkel együtti megtérítésére szoríthatja; ha pedig a károsítás ravaszsággal, vagy tetemes gondatlanságból történt, azon túl öt úriszéke által egy naptól nyolczig terjedhetõ büntõnnel is fenyítheti, és névszerint az alattomos makkoltatás vagy gubacsszedés esetében az összeszedett makknak vagy gubacsnak elvételével és a makkolásnak kétszeres bérével is büntetheti. — *e)* A jobbágyának kárt tevõ földesúr, ha az 60 forintot túl nem halad, a szolgabíró által, a helybeli elõljáróknak jelenlétében teendõ vizsgálatnak, s barátságos egyeztetésnek, és a kár fen elõadott mód szerinti megbecsültetésének elõrebocsátása után, a kárnak és minden költségeknek megtérítésében summás úton marasztalandó, és végrehajtás által, a feljebbvitelnek csak birtokonkivüli megengedésével, szorítandó; ha pedig a kár 60 forintot fölülhalad, az elégtétel a megyei köztörvényszék által ugyan, de szinte summásan és elõlegesen szolgáltatandó, és azon esetben, ha a károsítás tetemes hiba vagy ravaszság által történt, egyszersmind kétszeres büntetésben marasztalandó. — *f)* A cselédek azon károkat, melyeket gazdájoknak tudta nélkül gondatlanságból vagy korhelységrõl önszemélyeikben elkövetnek, bérükbõl vagy egyéb vagyonukból megtéríteni tartoznak, a tetemes hibából vagy ravaszságból általok elkövetett ily károsításokban ugyanazon eljárásnak és fenyítésnek levén helye, melyet a nemes vagy nem-nemes jobbágyokra nézve a törvény meghatározott; azon károk pedig, melyeket a cselédek gazdáiknak

barmaik és apró marháik által okoznak, a gazdák által megtérítendő, fenmaradván mindazáltal ezeknek a kártevő cseléd elleni viszkeresetük. — g) Azon akár nemes akár nem-nemes cselédek vagy jobbágyok, kik az általok okozott károkért eleget nem tehetnek, a megyei törvényszék által vétségükhöz mérendő büntetés alá vetendő. — h) Valamint a makacssággal vagy rosszasággal egybekötött kihágásait, rendetlenségeit és kártételeit ismétlő jobbágy földesura által telkéről annak útján elmozdítható, úgy viszont a jobbágyának ismételve szándékkal kárt tevő, vagy jobbágyát méltatlanul vagy a szabott mértéken túl büntető földesúr is a tiszti-ügyésznek felperessége alatt, kihágásának mineműségéhez képest, felében az illető jobbágyra, felében a házipénztárra szálló 50—200 forintnyi bírságban marasztalando; hogy ha pedig kihágását kegyetlenségig űzné, fenyítő perbe fogandó, és az elégtételen túl gonosztettének fokához mért büntetés alá vetendő, a jobbágyoknak és cselédeknek büntettet magokban rejtő kihágásaik is a fenyítő törvényszékek elébe tartozván. — i) Az előre bocsátottak iránti bíraskodásoknak minden eseteiben a hozott ítélet a feleknek, ha kívánják, ingyen kiadandó. — 6) Hogy a helybeli határok úrbéri per útján eszközözlendő rendbeszedésére nézve következő szabályok megtartandók: a) Ezen rendbeszedésnek, — melynek alkalmával, mennyire lehetséges, mindenkor az összesítés is egyszersmind megrendelendő és végrehajtandó, — helye akkor van, ha azt a földesúr vagy valamelyik közbirtokos, vagy a jobbágyoknak nagyobb része kívánja; azon határok azonban, melyek a jelen törvénynek értelmében telkek összesítése, s a telki állományok és legelő elkülönítése mellett egyszer már rendbeszedettek, új rendbeszedés alá nem eshetnek; sőt azon határookra nézve is, melyek egymásközötti előbbi szerződés vagy a jelen törvény előtti szabály szerint bíróilag a felsőbb vizsgálsnak hozzájárultával szedettek rendbe, az új rendbeszedésnek csak az összesítés és a telki állományoknak s legelőnek elkülönítése lehet a célja, nem pedig az urbéri illetőségnek vagy tartozásoknak megváltoztatása. — b) A szerződési rendszerrel élő helységekben a rendbeszedés csak a szerződésben megállapított elvekkel és feltételekkel megegyezőleg létesíthető. — c) Azon közbirtokosságokban, melyekben a törvényes arány még behozva nincsen, az urbéri rendbeszedés a törvényes aránynak behozatalával együtt eszközözlendő. — d) A pert magát illetőleg, annak kezdetén az úriszéknek mindenek előtt azt kell megvizsgálni, és ítélete által eldönteni: vajjon nincsen oly törvény vagy szerződésbeli akadály, mely a kívánt rendbeszedést ellenzi? és a fölötti végzése minden esetben a megye törvényszékének, sőt ha valamelyik fél ennek végzése ellen feljebbvitellel élne, birtok mellett a helytartótanácsnak is vizsgálata alá terjesztendő. — e) Ezen előleges kérdésnek eldöntése után, a törvényes bizonyosság, tiszti-ügyész, és a munkálódó földmérő által — a) Az urbér-behozatalakori állapot, az akkor készült urbéri lajstromokból, végrehajtási jelentésekből, s más segédforrásokból kinyo-

mozandó. — β) A jobbágyi tartozmányoknak jelen állapotja felméréndő, és ezen felmérés meghitelesítendő. — γ) A dúlók a feleknek és egybehívandó szomszédoknak jelenlétében, az uraság és jobbágyok által egyenlő számmal szabadon választandó s részre nem hajló alkalmas egyéneknek hozzájárultával minőségükre és mennyiségükre nézve meghatározandók és elosztályozandók. — δ) Ezekután a rendbeszedési terv, a földkönyvvel, és az új telki állományokat, — melyek nagyságának meghatározására sinórmértékül az úrbérnek behozatalakor nyert állománynak földmérői kimérése szolgál, — kimutató földabroszszal együtt, oly módon elkészítendő, hogy a haszonvehetetlen földek, a közben fekvő utak, és a határjárás vagy viszontagságok által elszakasztott tájak a földmérői számításból kihagyatván, minden jobbágnak illetősége, a mennyire lehetséges, egy tagban, vagy legalább a közelségeknek és vető-nyomásoknak tekintetbe vételével jeleltessék ki. Végre — ϵ) A jobbágyoknak illetőségétől fennmaradó, s földmérés által kimutatott fölösleges földeknek, továbbá az irtványoknak és javításoknak mennyisége kipuhatolandó, és ezeknek illendő becsűje meghatározandó. — f) Ezek elkészülvén az úriszéknek folyamodására a vármegye által küldöttség rendelendő, melynek kötelessége a munkálódó földmérő által készített földabroszt, a dúlóknak osztályozását, és a földkönyvet, egy részre nem hajló földmérőnek közbejövetével, meghitelesíteni, a felek közt fennforgó kérdéseknek szabad egyezkedések általi kiegyenlítésén igyekezni, egy pontos egybehasonlító irományt készíteni, s azt a meghitelesített földabroszszal és földkönyvvel együtt a hely színén kifejtett körülményeknek külön előszámlálása mellett, minden határozattétel nélkül ítélelhozás végett az úriszéknek elébe terjeszteni. — g) A bírói ítélet által, melyet e törvény minden esetre lépcsőnkénti feljebbvitel útján birtok mellett a helytartótanácsnak felterjesztetni parancsol, haszonhajtóknak elismert épületeknek és javításoknak árát, melyet ha irántok a felek meg nem egyezhetnének, az úriszék határoz meg, az köteles megfizetni, kinek egyenes és hasznos birtokába jutnak, kivéve ha azok ő reá nézve haszonvehetetlenek lennének; mely esetben ezen kötelesség a rendbeszedést kívánó felet terheli. — h) Az új telki állományok nagyságának meghatározásában az úrbérnek behozatalakor nyert állománynak földmérői pontos kimérése szolgálván sinórmértékül, s ha az akkor jobbágyok bemondása szerint készített eredeti úrbéri lajstromokra nézve az új rendbeszedésnek alkalmával fogytkozás tapasztaltatnék, az úrbéri lajstromoknak kiigazítása a telkek számának leszállításával teendő, s a földesúr a fogytkozásnak kipótlására, — kivéve, ha az abból eredne, mert jobbágyaitól azon földeket, melyeket telki illetőségükön fölül bírtak, az úrbérnek behozatala óta elvette, — nem kényszeríthető; ellenben ha az új rendbeszedéskor azon okból, mert az úrbérnek behozatalakor a telkek illetőségüknél nagyobbra alakítottak, némely földek fennmaradnának, vagy ha a földesúr megmutatná, hogy jobbágysai a közös legelőből vagy major-

sági földjeiből felszántás által vagy máskép valamit elfoglaltak; a majorsági földekből vagy legelőből elfoglalt részek ugyan azokhoz visszakapcsolandók, a telki illetőségtől fenmaradt földek pedig új telkek alakítására fordítandók. — i) A földmérésnek költségeit viselni mindenkor a földesúr köteles, a kézi és írás munkák szolgáltatásának terhe mégis azon esetben a jobbágyság által viselendő levén, ha a rendbeszedés az ő kívánságukra történik. — j) Jóllehet az egyszer már összesítéssel együtt rendbeszedett határt új rendbeszedés alá vetni nem lehet; ha mégis a rendbeszedésben számolási, vagy felmérési hibák történtek, vagy idő jártával fogyatkozások szülemlettek, a rendbeszedésnek megigazítása úrbéri úton, és pedig egyes jobbágnak alapos panaszára is, akár-mennyiszer eszközölhető, ha mindazáltal a telki állományban vagy legelőben létező részleges fogyatkozás az egész határnak rendbeszedését szükségessé nem tenné, a fogyatkozást szenvedő jobbágyság csupán az úrbéri lajstromnak megigazítását kívánhatván.

A 11-dik ágazat, mely által: 1) A jobbágyság-telken, habár kiváltságos vagy szerződéses helyeken, lakó nemesekről rendeltetik: hogy egy részről ugyan, az épületeiket kivéve, minden földesúrnak szabad rendelkezése alá úrbéri törvény szerint többé nem eshető, akár belső akár külső telki fekvő vagyonaiktól, valamint úrbéri legelői, faizási és nádlási haszonvételeiktől, mind a hadi mind a házi pénztár terheit, — oda nem értve egyedül a hadfogadásnak elősegelésére rendelt általános összeget, — aránylag viselni, sőt az e törvénynek kihirdetése után jobbágyság-föld használatát vásárlandók (a már most abban létezők az eddigleni gyakorlatban hagyatván) a katona-élelmezéshez is nem-nemes jobbágyság módjára járulni tartoznak; más részről ellenben a katona-szállásadástól és az előszámláltakon kívül az adózó népet illető minden közterhektől és adózásoktól mentesek legyenek. — 2) Az adózó nép katonatartás eddigi módja általi terheletésének minél előbbi megszüntetésére egy országos választmány neveztetik, mely meghallgatván a király által felvilágítás adása végett melléje nevezendő tagokat, mind a szállásttartó mind az átmenő katonaság élelmezésének és beszállításának legjobb és igazságosb módja iránt a jövő országgyűlésnek elébe véleményt terjeszsen. — 3) Mindazon akár helység akár pusztabeli jobbágysági telkek, melyek vagy az úrbérnek behozatalakor mint megszállva levők összeíratlak, vagy idő jártával alakúltak, és későbbben vagy elhagyattak, vagy a h. t. 1-ső r. 40-dik czímének esetén kívül a földesúrnak magános használatára fordítottak, megyei kiküldöttségek által összeírtni, és a haszonvehetetlenekké váltakat kivéve, hat évig terjedhető minden közadózástól felmentésnek ígéretével is, megszálltatni, s az azoknak addig hasznát veendő akár földesurak akár mások haszonvételeikhez kapcsolt közterheknek viselésére, szolgabírói szék előtt indítandó, s minden perorvoslatot és törvényszüneti időt kizáró, s egyedül megyei törvényszékekhez birtokon kívül feljebbvezhető tiszti-ügyész perrel-szoríttatni

parancsoltatnak; és a földesúr, ki ily esetben a teleknek átengedéseért semmi árt nem követelhet, ha a teleknek megszállítását a vármegye közgyűlésének határozata után, — mely ellen nekie a törvény útja is csak akkor, midőn az ily telkek állományaikkal együtt az úrbéri lajstromból nyilván ki nem jeleltethetnek, engedtetik meg, — bár mily módon gátlaná, annyszor, a mennyiszer azt tenné, 200 forinttal büntettetni rendeltetik.

A 12-dik ágazat, mely a határbeli közös haszonvételeknek gyakorlatnál fogvásti arányosításáról rendeli: 1) Hogy az arányosításnak tárgyai minden jelenleg közösségre tartozó haszonvételek, sőt azok is lehetnek, melyekről bebizonyítható, hogy valamelyik közbirtokos által közösből szakítottak el, és pedig az elidősítésnek éveit túl haladó magános használat sem állhatván el-lent. — 2) Hogy az arányosítás-kéréshez mindenkinek joga van, ki a közös haszonvételek birtokának valóságos gyakorlatában van. — 3) Hogy az arányosság-nak kulcsául lakosok által megülve levő helyeken szabályként osztályos atya-fiakra, vagy ezeknek jogán bírókra nézve ugyan az elágazás és osztályi rész, másokra nézve pedig a telekutáni tartozmányokkal ellátott, s mennyiségökre nézve bírói összeszámlítás által birtoklási gyakorlatot tanúsító bizonyítványoknak segédelmével meghatározandó régi házhelyek, és pedig habár időfolytával külső tartozmányaik tőlök elszakítottak volna is, szolgáljanak; ha pedig ezen kulcs használható nem lenne, a közbirtokosok között a királyi jogoknak, vagy közhaszonvételeknek, avagy a közös terheknek felosztásában megállapítva levő, és tetteleg divatozó szabály, és e kulcs sem levén alkalmazható, kinek-kinek régi, vagyis a közös gyepből tett elfoglalásoknak és belső birtokká fordított külső birtokrésznek kihagyásával felmérendő belső telki, vagy ha ez sem volna tökéletesen meghatározható, a közösből tett elfoglalásokon kívül így felveendő egész birtoka vétessék arányosítási kulcsul. Továbbá, hogy a pusztákban szinte az itt előadott első kulcs használtassék, és annak hiányában a második kulcs foglaljon helyet, vagy pedig a helynek pusztává léte előtt volt házhelyeknek mennyisége bírói összeszámlítás vagy felmérés által határozottassék meg, és mindezek nem alkalmaztathatván, a negyedik kulcs alkalmaztassék. Végre, hogy ugyanezen kulcsok használtassanak a külön testet tevő közös erdőknek vagy téreknek, valamint a bormérési és mészárszéki, a közbirtokosok által ezután csak közösen gyakorlandó, jogok jövedelmeinek felosztásában is. — 4) Hogy minden arányosításnál szükséges az egész határnak eddigi egyes birtokok szorinti fekvését kimutató földabroszt az 1807:21. cz. 11-dik §-ában kijelelt mód szerint elkészíteni, az egész határbeli földeket, következőleg a régi belső telkek utáni tartozmányokat is, — azon egy testben fekvő szőlőket vagy gyümölcsösöket, melyek közösből elfoglalt földön ültetve nincsenek, kivéve, — összesíteni, s a földek osztályozásának előrebocsátásával mindenik közbirtokosnak illetőségét mind földbirtokban mind a megállapított kulcs szerint

elosztandó minden határbeli haszonvételekben, mennyire eszközölhető, egy tagban kihasítani, és ha a birtokosok más módra nem egyesülnének, sorshúzás szerint kiadni, a legelőre nézve mindazáltal azon egy esetben, ha az semmi más használatra nem fordítható földekből állana, vagy valamely ok miatt fel nem hasíttathatnék, mindenik közbirtokosnak illetősége csak az általa legeltetendő marha számának és nemének kijelélése által meghatározandó levén. — 5) Hogy ha egyik közbirtokos, a közös határnak egy részét magános használat alá elvonván, megszállította vagy beültette, és azt már több évekig bírja; a többi közbirtokosoknak a közös földekből aránylagos pótlék adandó, és ha ezt tenni nem lehetne, az elfoglalt föld maga, a beruházásoknak megtérítése mellett, felsztandó. — 6) Hogy az itt érdekelt összesítés és egy-tagbani kihasítás, ha csak egyetlen egy közbirtokos kívánná is, és pedig még oly helyeken is, hol az arányosítás már behozva van, létesítendő, s hogy ugyanaz a már ezentörvénynek hozatalakor folyamatban levő arányosító perekben is folytatólagos keresetilevél és idézés mellett kérhető. Végül — 7) Ugyane törvényczikk az 1807: 21. cz. 12—15-dik §§-nak rendelkezéseit az arányosító perekre is kiterjeszti.

A 13-dik ágazat, mely által minden nem-nemesek, akár álljanak földesúri hatalom alatt, akár nem, feljogosíttatnak arra: hogy minden követeléseiket vagy személyeiknek sértéseit ezentúl akárki ellen tulajdon felperességük alatt kereshessék, egyébiránt ezentúl is szabadságukban maradván nekik, ha kívánnák, az illető tiszti-ügyésznek pártfogását szinte úgy, mint azelőtt, igénybe venni.

A 14-dik ágazat, mely a szülőkről vagy magonszakadt testvérekről maradt vagyonbani világos örökösödésben rövid-útú osztályt hozott be, s jelesül következőket rendelte: 1) Hogy akármelyik osztozó félnek folyamodására azon vármegye, melyben a vagyon fekszik, vagy az több vármegyékben elszórva létezvén, a feleknek egyetértésével választandó, és ha a felek azt meg nem tennék, az egyik félnek vagy illetőleg csekélyebb örökségeknek esetében a megszólított vármegyének folyamodására ő felsége által nevezendő vármegye, közgyűléséből azonnal egy választmányt küldjön ki; mely először ugyan barátságos egyezést eszközölni, és ez nem sikerülvén, a folyamodástételnek napjától számított egy év alatt az osztályt; ha a szükség megkívánná, azon megyének közgyűlése által, melyben a gátlás történt, rendelendő hatalomkarral is, megtenni, és tudósítását a legközelebb tartandó közgyűlésre beadni tartozzék; az osztályrészek, ha elfogadásuk iránt az egyesség létre nem jöhetne, a felek, vagy ha azok vonakodnának, a választmánytól nevezendő helyettesek által teendő sorshúzás útján levén kiadandók. — 2) Hogy valamint oly ingó vagy ingatlan javak, melyeknek jogbeli minősége kétes, ezen rövid-útú osztály alá, beleegyezésnek esetén kívül, nem vétethetnek: úgy ellenben minden másféle va-

gyon az alá tartozzék úgy, hogy azt valamely szabad rendelkezés alá nyilván nem tartozó jószágról tett végintézet se hátráltathassa, se a leánytestvéreket attól oly atyai jószágokra nézve, melyek a leánnyal azelőtt történt utolsó osztályba már befoglalva voltak, eltávolítani ne lehessen, az ingó javak azonban, mivel ezen eljárásnál a hit-alatti felfödözésnek helye nincsen, csak annyiban vétethetvén számba, mennyiben nemők és mennyiségök tanúk vagy más bizonyítmányok által kivilágosítható. — 3) Hogy az eljárásnak költségeit a felek aránylag viseljék, kivéve ha a birtokban létező az osztályt rossz lélekkel akadályozná, ki ily esetben a háborgatásnak idejétől kezdve mind a költségeket, mind az időközbeni hasznokat megtéríteni tartozzék. — 4) Hogy ha ki osztályrészének átvételében valaki által, ki azt akár közelebb örökösödésnek ürügye alatt, akár csupán beruházásoknak tekintetéből, — oda nem értve mégis a törvényszerű szerződések mellett bírt jószágokat, — letartóztatja, gátoltnak: az osztozó fél és az ily gátot vető személy közötti kérdések is ezen rövid úton elintézendők. — 5) Hogy a kiküldött választmányoknak ítéletében meg nem nyugvó fél igényeit a törvénynek rendes útján birtokon kívül kereshesse, és ott a választmányi végzés, — kivéve ha a felek azt ünnepélyes aláírásaik vagy elidősítés által már megerősítették volna, — figyelembe ne vétethessék. — 6) Hogy ezen rendelkezésnek elveit hazánkban minden rendű lakosai megtartani köteleztessenek, azokat, mik itt nemesekre nézve a vármegye közön­ségéről mondattak, kinek-kinek legközelebbi hatóságáról szükség levén érteni.

A 15-dik ágazat, mely a bírói pénzbeli elmarasztalásokat jövőre oly módon parancsolja végrehajtani, hogy a nyertes fél nem az elmarasztalt fél vagyonának becsúár szerinti átadása által, hanem annak, mennyire szükséges lenne, árverés útján teendő eladása mellett kész pénzben elégíttessék ki, e végre egyszersmind e következőket megtartandó szabályul határozván: 1) Hogy a végrehajtás alá veendő vagyon kijelelésének jogával, ha az iránt a felek között különös rendelkezés téve nincsen, az elmarasztalt fél éljen; ez azonban, míg másféle vagyona van, mások iránti pénz- vagy másféle követelését, és míg az eljáró hatóságban ingó vagy ingatlan jószága találtatik, más hatóság alatt létező vagyonát e célra ki ne jelelhesse, s ha elégséges vagyont kijelelni vonakodnék, a kijelelésnek hasonlóan használandó joga a nyertes félre szálljon. — 2) Hogy a végrehajtó bíró a kijelelt vagyont öt dologhoz értő egyén által, kik közül egyet ő, kettőt a felperes, és ismét kettőt az alperes nevez, törvényszerűleg megbecsültetvén, és a feleknek a megkészsült becsúre netalán tett észrevételeit méltányolván, a beszuárnak mennyiségét határozata által állapítsa meg, s erre tüstént a vagyont bírói zár alá vegye, és az árverésre határnapot szabván, annak kihirdetését a hatóság körében, melyben a vagyon létezik, és ha a dolog úgy kívánná, a szomszéd hatóságokban, sőt egész országszerte is minél előbb eszközölje. — 3) Hogy ingó javaknak árverésére egy elégséges, de

mégis soha három hónapnál továbbra nem terjedő, várospolgári, jobbágyi, vagy más nemesi ingatlan javakéra két, egy-egy hónapnak közbenvetésével, egymásra következő, nemesi ingatlan javakéra pedig egy, de három hónapos, határidő tűzessék ki. — 4) Hogy a kitűzött határnap elérkezvén, a végrehajtó bíró az árverést valósággal kezdje meg, és az az alávetett jószágot, — melyre nézve minden elővételi jog és megkínálásrai köteleztetés megszűnik, — a legtöbbet ígérőnek, a nem-nemesi ingatlan javakat, melyek első árveréskor becsúár alatt el nem adathatnak, kivéve, azonnal adja át, a nemesi ingatlan jószágokat ugyan bírói-zálogképen, másféléket pedig örökös, de mégis ugyanazon jogcímű birtokul, melylyel azokat az elmarasztalt fél bír, következőleg mások, azon jószágokban netalán létező jogának sérelme nélkül, és a végrehajtást mindaddig folytassa, míg a marasztalási pénzösszeg egészen kikerül; sőt ha erre az azon hatóságnak kebelében fekvő vesztesféli javak elégtelenek volnának, azt bírói megkereső levele által annak más hatóságban létező javaiban is folytattassa; az úrbéri telkeket azonban végrehajtás által a törvénynek szelleme ellen széttagolni, továbbá városokban és kiváltságos helyekben a vesztes félnek házárt részenként árverés alá bocsátani szabad nem levén. — 5) Hogy a kerületi táblák ily ítéleteiknek végrehajtását, ha az elmarasztalás 12,000 forintot fölül nem halad, költségkímélés végett megkereső levelük mellett az illető törvényhatóságok által eszközöltessék, ha pedig e summát az elmarasztalás fölmúlja, a felszámítandóknak felszámítása, s a foglalás alá veendő jószágoknak kijelelése, és zár alá vétele végett kebelökből egy táblabíró-t küldjenek ki; az árverés napjának meghatározása azonban, és maga az árverés ezen esetben is megkereső bírói levél mellett az illető törvényhatóság által eszközözendő levén. — 6) Hogy az ellentállást, ha az a keresetnek természete vagy szerződés által kizárva nincsen, a végrehajtó bíró elfogadhassa ugyan, de csak a kijelelés, becsülés, és zár alá vétel alkalmával, nem pedig árveréskor; a visszafoglalásnak pedig az árverés útján szerzett jószágokra nézve hely soha se adassék.

A 16-dik ágazat, mely minden bíróságot és ítélőszéket arra kötelez: hogy ezután polgári perekben hozandó minden ítéleteit okokkal támogassa.

A 17-dik ágazat, melyben rendeltetik: 1) Hogy a nem-nemesek büntető pereikben feljebbvitellel akkor is élhessenek, ha nemessel, mint bűntárral, perben állván, a per a nemesnek részéről feljebbzetetik, vagy ha a felperes tiszti-ügyész feljebbvitellel élni tartozik, valamint akkor is, ha a nem-nemes hivatalnok a bírói ítéletnek következtében hivatalától megfosztatott. — 2) Hogy a bűntevő veretési büntetéssel egy ítéletnél fogvást egy évnegyednek lefolytában csak egyszer fenyíttethessék; s ezen idő alatt ezen büntetés semmi nemű ürügy alatt ne ismételtethessék, sőt ha a büntetés egyszerre kiállandó 25 ütésnél súlyosabb volna, azzal az elítélt rab csak félévenként illettethessék.

A 18-dik ágazat, melyben, a kereskedésnek igazság gyors szolgáltatása általi könnyítésére, vásári-bíróságok állíttatnak fel, és azok iránt rendeltetik:

1) Hogy a vásári-bíróság kir. városokban és rendezett tanácsú községekben egy elnökből, négy tanácsbeliből és egy jegyzőből álljon, máshol pedig mindenütt azt a földesuraság, egy szolgabírónak és esküdtnök közbejövetelével gyakorolja, és ha a földesúr a bíraskodást elmulasztaná, a vármegye rendelkezésének legyen helye. — 2) Hogy ezen bíróság, rendszerint ugyan csak nemteleneket ítélhessen, és a nemesek, — kivéve ha magokat vásári-bíróság alá vetették volna, vagy ha ellenük mint felperesek ellen viszonzkereset tétetnék, — szolgabíró és esküdt bírósága alá tartozzanak; a sz. kir. városoknak vásári-bírósága azonban oly nemesekre is, kik valóságos, habár be nem jegyzett, kereskedők, vagy mesteremberek, ezen viszonyukból származó szövetségeikre nézve kiterjedjen. — 3) Hogy a vásári-bíróság rendezett tanács-csal nem bíró községekben egyedül a vásár alatt keletkezett kötelezésekől származott panaszokat ítélhesse; a sz. kir. városok vagy rendezett tanácsú községek vásári-bíróságának hatása pedig következőkre is kiterjedjen: a) A kereskedési szövethatározatokból származott s különösen kijelölt vásárra kötelezett adós-ságokra. — b) A kereskedési bármintű tárgyaknak kötés-szerinti átadását vagy átvételét tárgyazó kérdésekre; ha mindazáltal azon tárgyak a vásáron jelen nincsenek, a vásári-bíróság a kötésnek teljesítését meg ne ítélhesse, hanem csak a foglalónak kétannyi mennyiséggeli visszaadását, és a netalán azon túl tett előrefizetésnek visszatérítését határozhassa el, és az eddig előadott mindkét esetben a követelést csak a kijelölt vásár alatt, és csak rendes próbák mellett, ügydöntő eskünek kirekesztésével, lehessen tenni. — c) A vásár alatt tüsténti fizetésnek ígérete mellett vett és átadott, s még a vásár helyén létező árunak visszaadását vagy árunak kifizetését illető követelésekre. — d) A vásár alatti vételeknek és eladásoknak álnokság vagy elvétel miatti felbontására, és a lefizetett árnak visszaadására, ha az árúk még természeti egész valóságukban megvannak. — 4) Hogy a vásári-bíróság hatását az itt előadottakon túl, habár a felek megbízás vagy egyezés által magokat alája vetnék, semmire ki ne terjeszthesse, úgy hogy a bánathért se ítélhesse oda, és az előbbi eladásnak ellenére történt, de átadással teljesezésbe ment későbbi eladást se erőltethesse meg. — 5) Hogy a vásári-bíróságnak hatóságában álljon, az ülésből, vagy a késedelem veszedelmes levén, a bíró által ülésen kívül kiküldendő két tanácsbeli, s egy segédírnok, és melléjük adott két dologhoz-értő által tett vizsgálat után, a próbáknak beszerzése, keresetnek bátorsága, és csalárdságnak meg-gátlása végett bírói zárt rendelni, szemrevételezt, becsút, s más szükséges lépéseket tenni, s a körülmények megkívánván, a bepanaszlottnak személye mellé őrt állítani, vagy biztost nevezni, ki az eladandó árúkért bejövő pénzt foglalja, és a panaszlónak kijátszására célzó minden tételt meggátoljon, az ilyen intézkedésre teendő költségeket előlegezni ugyan a panaszló, megtéríteni pedig

a vesztes fél tartozván. — 6) Hogy vásári-bírósághoz az alperes szóbeli panasz mellett is, és ünnep vagy vasárnapon, és délutáni órákban is poroszló által idéztethessék, és a megjelenésre kényszerítő szerekkel is szoríttathassék; a felek személyesen vagy megbízottjaik által köteleztessenek törvényt állani, és ezek magokat a dolog iránti tudatlansággal ne mentegethessék. — 7) Hogy a törvénykezésnek módja rövid és szóbeli legyen, s az ítélet egyedül a vesztes félnek helyben létező és vásári-bíróságnak hatósága alá tartozó ingó javaiban a vásárhelyén tartandó árverés útján nyomban hajtassék végre. — 8) Hogy a vásári bíróság által elítelt perekben feljebbvitelnek helye ne legyen; de ellenben a meg nem elégedő fél keresetét mind a pernek tárgyára, mind a vásári bíráskodásból származott kárára nézve a törvény rendes útján előmozdíthassa, és e végből a vásári-bíróságok jegyzőkönyveiket, a feleknek költségére hitelesen lemásolandó okirataikkal együtt, minden vásárnak végén az illető levéltárba letenni, és határozataikat a feleknek hiteles másolatokban kiadni köteleztessenek.

A 19-dik ágazat, mely Fiume városának és kerületének ítélőszékeiről rendel: 1) Hogy ezen város és kerület lakosainak polgári pereit, — oda nem érve mégis a váltó és tengerügyi törvényszékekhez tartozókat, — mint első bíróság a városi és egyszersmind kerületi törvényszék, mely az ítélelhozásra multhatlanul megkivántató öt tagból, úgymint egy kapitányi és négy községi, törvényben jártas, s főleg városi birtokosok közül választandó igazgató bírákból álland, — hazánknak törvénye és törvénykezési rendszere szerint ítélje, s onnan a feljebbvitel a kapitányi törvényszékre, és innen közvetlen a hétszemélyes-táblára menjen. — 2) Hogy az ezen kerületbeli büntető perek, eltöröltetvén a M.-Teréziának országglása óta ott divatozott büntetőtörvénykönyv, a kapitányi, — ítélelhozhatásra mindenkor szükséges hét bíróból, úgymint a kerületi fő- vagy alkapitányból, s a kapitányi tanács által választandó legalább patricius tanácsosokból álló, — törvényszék előtt indíttassanak, és a hazai törvényeknek szabályai szerint ítéltessenek. Továbbá, hogy ugyanezen törvényszék elsőbíróságképen ítélje az érdeklött kerületben lakozó nemesek ellen indítandó személyes pereket is, és annak ítéletétől mind ezekben, mind a bűnvádiakban a feljebbvitel a királyi és innen a hétszemélyes-táblához történjék.

A 20-dik ágazat, mely a szóbeli perekről, — megengedvén, hogy bármely világos, 60 forintnak értékét fölül nem haladó, és nyomban vagy újabb tettekből tisztára hozható követelést járulékaival együtt (a szerződést semmisítő, úrbéri büntető, s köztisztai és régi zálogi vagy örökösödési pereket kivéve) ezután szóbeli perrel lehessen keresni; és meghagyván ez úttal még a főpapi és turopolyai nemeseknél, sz. kir. városoknál, és a Fiume és Buccari tenger melléki kereskedési és más egyéb kerületekben az eddig divatozó szós-perbeli szokást, — következőket rendel: 1) Hogy a szóbeli bíróság rendezett tanácssal nem bíró jobbágyi községben 12 forintig a helybeli bírót két előbbkelővel, ezen

summán fölül a földesurat vagy ennek törvénytudó megbízottját, és ha a földesúr tisztét nem teljesítené, a szolgabíró esküdtével, — a rendezett tanácscsal bíró nemtelen községben a bírót két tanácsbelivel vagy esküdttel, — a rendezett tanácscsal vagy legalább ítélőhatalmú hadnagygyal bíró nemes községben a főhadnagyot két más előljáróval, másféle nemes községben a járásbeli szolgabíró és esküdtet, minden más nemesekre nézve pedig az illető szolgabíró és esküdtet illesse; a fellebbeztet illetőleg, az a rendezett tanácscsal nem bíró jobbágyi községnek bírójától ugyan az úriszékhez, a többi szóbeli minden bírótól pedig a vármegyei köztörvényszékhez, és mindenkor birtokon-kivül menjen. — 2) Hogy a panasz, melyet, ha élő szóval tétetnék, a bíróság írásba foglalni köteles, megtétetvén, megjelenésre 8 napnál továbbra nem terjeszthető határnap rendeltessék, és a panasznak mása, melyre a kitűzött határnapot feljegyezni szükség, megyei vagy helybeli esküdt által az alperesnek átadassék, és egyszersmind annak foglalatja neki szóval megmagyaráztassék. — 3) Hogy az idézett alperes, a kitűzött határidőben meg nem jelenvén, azonnal makacsságért marasztaltassék el; ha pedig arra megjelent, mind a két fél elegendőleg hallgattassék ki, bizonyítmányaik és szóváltásaik, mennyire lehetséges, tulajdon szavaikkal pontosan jegyzőkönyvbe vétesse, és minden körülmények eléggé felvilágosíttatván ítélet hozassék, s előrebocsátandó azonnali bejelentés után, mind magára a követelésre, mind pedig a költségekre nézve, melyeket szóbeli perekben a vesztes fél mindenkor megtéríteni köteles, legfeljebb nyolcz nap alatt végrehajtsassék. — 4) Hogy szóbeli perekben az ellentállásnak helye ne legyen, következőleg a végrehajtás ellenszegülésnek esetében az illető törvényhatóság által rendelő hatalomkarral eszközöltessék, semmi bírói járandóságnak helye nem lévén. — 5) Hogy a bíróság a feleknek, ha kívánják, az egész eljárásnak sorát írásban kiadni tartozzék, és pedig a nélkül, hogy szegényektől akár írásért akár az idézésért valamit vehessen.

A 21-dik ágazat, mely által az Erdélyhez elszakítva volt Kraszna, Közép-Szolnok s Zaránd vármegyék és Kóvár-vidéke az 1741:18. és 1791:11-dik czikkeknél következőben Magyarországhoz teljesen és tökéletesen visszacsatoltatnak, s ezentúl az országgyűlésre meghívatni és ott üléssel és szavazattal élni rendeltetnek, ezen visszacsatolás tökéletes teljesítésének eszközlése a királyra bízván, és időközben vagyis tetteles visszakapcsoltatásig azon részek mostani állapotjokban minden változtatás nélkül hagyatni határozatván.

A 22-dik ágazat, melyben rendeltetik, hogy a jász és kún kerületek levelezéseiket a dicasteriumokkal a kerületeknek neve és M.-Teréziától nyert pecsété alatt vigyék, és ezek magokéit közvetlen hozzájuk a kerületeknek czíme alatt intézzék.

A 23-dik ágazat, mely által a szatmári káptalan saját neve és pecsété alatt gyakorlandó közhitelességgel felruháztatik.

A 26-dik ágazat, mely által Buda és Pest között egy álló hídnak részvényes társaság általi építése elhatároztatván: 1) A vállalkozandó társaság biztosítatik arról: hogy az ugyanezen ágazatban nevezett, nádor elnöklete alatti, országos állandó kiküldöttséggel kötendő szerződési esztendők alatt, az ezen kiküldöttség és részvényes társaság közös megegyezésével megállapítandó, az 1790. évtől 1808. évig divatozónál mégis nagyobbra nem szabható, és később legkisebb változást többé nem szenvedhető hídvámost kivétel nélkül mindenki fizetni tartozand. — 2) A most érdeklett kiküldöttség a kir. legfőbb fölügyelési jognak fentartása mellett, azon híd felépítése munkájának létrehozásával oly köteleztetés mellett, hogy jövő országgyűlésben minden végzetei és tettei felől körülményes jelentést mulasztthatatlanul tenni tartozzék, megbízatván, felhatalmaztatik arra: hogy a társaság által elébe terjesztendő hidterveket, költség-számításokat, és minden e tárgyhoz tartozó körülményeket gondosan megfontolván és bírálván, a részvényes társaságnak részére szerződésileg lekötendő hídvámszedési éveknél változás alá többé nem eshető számát végképen elhatározólag szabja ki, és minden egyéb körülményeket is a fenálló törvények szerint határozzon el. — 3) A hídnak felépítéséhez szükséges kisajátítások elhatároztatnak, és azon esetre, ha a kárpótlás iránt a városok és társaság között az előrebocsátandó egyeztetés nem sikerülne, annak sommás úton és előzőleg teendő elítélésére bírónak a kir. tábla neveztetik, fenhagyatván onnan a hétszemélyes-táblához feljebbvitel. — 4) A részvényes társasággal kötendő szerződés feltételeinek betöltével a híd nemzeti tulajdonnak nyilváníttatik, azon határozattal: hogy a hídvámfizetésről fenálló rendelkezés azután is még fenálljon ugyan mindaddig, míg a hídvámból az állandó országos kiküldöttségnek meghatározása szerint a hídnak örök fentartására elégséges tőkepenz, mely ugyanazon kiküldöttség által igazságos szerződés mellett Buda és Pest városainak kamatra adandó leszen, összegyűlend; azután pedig mindenkinek ingyenes használatára örökre szabadon álljon. — 5) Azon esetre, ha a híd a szerződési éveknél eltölte előtt használható lenni megszűnnék, határoztatik: hogy annak helyreállítását a társaság az országos állandó kiküldöttség által meghatározandó idő alatt eszközöltesse ugyan, de az időközbeni átjárásról, a vármegye által meghatározandó és csak kiváltsággal nem bíró személyektől fizetendő hídvám mellett, gondoskodni tartozzék; ha pedig a hídat helyreállítani nem akarná, Buda és Pest városai a kárpótlás fejében nyert summát a társaságnak visszafizetvén, az előbbi átjárást helyreállíthassák, és jogukat az eddigi mód szerint gyakorolhassák. — 6) Az állandó hídnak megkívántató rendőri hatóságnak gyakorlása a két városnál hagyatik; a hídvám-fizetésre és abból eredő személyes viszonyokra, valamint a városiak és vállalkozók között támadható kérdésekre nézve azonban mindenki csak törvényes bírása előtt leendő perbe vonatható.

A 27-dik ágazat, melyben az 1807:28-dik czikknek a beszegelt vagy több törvényhatóságokhoz tartozó helyek iránt működő országos választmányok iránti rendelete következőkben módosíttatik: 1) Hogy az ily helyek iránti kérdések csak a közigazgatásban fenforgó, s tökéletesen bebizonyítandó akadályok tekintetéből, nem pedig valamely törvényhatóság határainak kiterjesztése végett tartoznak azon országos bizottmányoknak ítélete alá. — 2) Hogy a bizottmány ítélőbíróságának törvényességére minden tagjának meghívása, és legalább öt részre-hajlatlan tagnak jelenléte szükséges; azon tagok, kik a kérdés által érdekllett megyében birtokosok vagy tisztviselők, bírói szavazattal nem bírhatván, hanem mind az ily, mind a másféle okból meg nem jelenhető tagok helyett ugyanannyi számú más tagok országgyűlésen kívül a nádor által nevezendők levén. — 3) Hogy azon megye, melynek hatóságához adatik a kérdéses hely, az azt elveszítőnek egy hasonló helyet, ha és mennyire az a közigazgatásnak hátramaradása nélkül történhet, pótlásul adni köteles legyen. — 4) Hogy az ily bizottmányok jövődében ítéletüket végrehajtás előtt az országgyűlésnek, ottan teendő további elrendelés végett, bejelenteni köteleztessenek.

A 29- és 30-dik ágazatok, melyek közül amabban Tarpa mezővárosnak Bereg vármegyéhez, és Falu-Dobos helységnek Szatmárhoz csatoltatása be-czikkelyeztetik; emebben pedig Istvánmegye helység határával együtt Pest vármegyének saját kívánata szerint Bács vármegyéhez csatoltatik.

A 33-dik ágazat, mely az 1647:78-dik czikknek bővebb magyarázására rendeli: hogy az országnak minden nemesei, és a sz. kir. városoknak polgárai, habár kereskedést vagy mesterséget űznek, a helypénz-fizetéstől mentesek legyenek.

A 34-dik ágazat, mely mindazon határozatokat, melyek fen a 7-dik ágazatban a kilenczed beszédésének módjáról, idejéről, és a megváltási szerződéseknek előmozdításáról hozattak, az egyházi és minden ily természetű tizedekre is kiterjeszti, és kijelenti: hogy összehordással a tizedadók ezután sem tartoznak, és hogy mindazokból, mikből azon törvényczikk a kilenczedadást megszüntette, tized sem jár.

A 35-dik ágazat, mely által az 1659:53-dik czikknek azon esetet érdeklő rendelete, midőn a helybeli tanács helyett bírák más városból hozandók, oda módosíttatik: hogy az arra szükséges költségeket a városi tanács csak oly esetben tartozzék viselni, mikor az ily bíróság egybehívásának a tanács vétkesége vagy mulasztása miatt kell történnie.

A 36-dik ágat, mely az 1807:17-dik czikknek vízi építmények tétele iránti rendeletét oda módosítja: hogy mindazok, kikre a közbirtokosoknak nagyobb része által munkába vett építmény jótékonny, annak költségeiben, a törvényhatóság által kidolgozandó aránylagos kulcs szerint részt venni tartozzának, s arra az attól vonakodó, vármegyei köztörvénysszék előtt indítandó tiszti-

ügyészi perrel, a perbeli költségeknek és az ellenzés által netalán okozott károknak megtérítésével együtt, minden perorvoslatoknak kizárásával szoríttassék, s ily ítélet ellen csak birtokon-kivüli feljebbvitellel élhessen.

A 45-dik ágazat, mely által a perek folyamának gyorsítására rendeltetik: 1) Hogy a jövő országgyűlés alatt a kir. curiánál és báni táblánál ugyan a büntető, tiszti-ügyészi, és választó perek, nemkülönben az özvegyeknek árváknak és szegényeknek feljebbvitt polgári pereik, és ezeknek felvételbeni elsőbbségük mellett minden egyéb feljebbvitt polgári perek vizsgálat alá vétessenek, s a hozandó ítéletek végrehajtassanak, és a kir. tábla azokban két tanácsban ítélhessen; minden egyéb ítélőszékekre nézve pedig az 1830: 6. cz. 1-ső §-a rendeletének azalatt is helye legyen. — 2) Hogy a kir. táblánál mindennemű feljebbvitt perek országgyűlésen kívül is két tanácsban ítéltesse, az annak mindegyikéhez megkivántató s az egész törvényszéktartásnak időszaka alatt megmaradandó tagok annak kezdetével az elnök által nevezendők, és e végre a kir. tábla tagjainak száma a király által szükségképen nevelendő levén.

Jegyzet. Ide is számítható némely részeiben a 25-dik ágazat is.

2. §. *A második törvényleveléről.*

Második törvénylevele az 1839. évi június 2-dikára hirdetett pozsonyi országgyűlésnek műve, 1840. évi május 13-dikán Pozsonyban kelt, s a királynak és rendeknek előszavain túl, melyekben a szokottakon kívül az, hogy ezen országgyűlés a közboldogság dúsabb gyarapodásának eszközeiről, s jelesül azokról is, mik az 1830-diki törvénynek következtében állított katonaujjonczoknak tíz év lefolyta utáni okvetetlen elbocsáttatását és a magyar hadsereg ősi dicsőségéhez illő állapotbani megtartását illetik, tartandó tanácskozás végett hívatott egybe, és ezentúl a rendeknek részéről még az is, miszerint abban a katonaujjonczokban tett ajánlatokon kívül főképp az ország lakosainak hitelét érdeklő, és más halasztást nem szenvedhető némely tárgyakról is tanácskoztak, röviden előadatik, 55 ágazatból, és a királynak szokott tartalmú szentesítő zárszavából áll. Ágazatai közül

1. Ideigleni, vagy csupán nap szükségére vonatkozó rendeletűek:

Az 1-ső ágazat, melyben előadatik: mikép Szilassy József koronaőrző elhalván, az annak helyébe ő felsége által helyettesített gróf Batthyányi Imre pedig főlovászmesteri méltóságra emeltetvén, gróf Teleki József, ki királyi helyettesítés mellett akkor ezen hivatalt viselé, közakarattal koronaőrzővé elválasztatott, Szilassy Józsefnek örökösei és gróf Batthyányi Imre pedig a koronához tartozó kulcsoknak átadása fölött megnyugtattatnak.

A 2-dik ágazat, melyben a rendek a magyar ezredeknek kiegészítésére ugyanazon óvások, feltételek, és határozatok mellett, melyek mellett az 1830:

7-dik cikkben hasonló ajánlás tétetik, segedelemképen 38,000, sorshúzással állítandó, s 10 évig, egyedül magyar ezredeknél szolgálendő, és nem-magyar ezredhez semmi szín alatt át nem helyezhető újonczot ajánlanak.

A 3-dik ágazat, melyben a katonai élelmezésből és szállásolásból származó terheknek, a mennyiben törvényesek, megszüntetésére a kir. kincstárral eszközendő egyezkedés végett, az 1836:11-dik cikknek nyomán országos bizottmány neveztetik, oly meghagyással: hogy az, ezen országgyűlésnek befejezése után minél előbb összeülvén, és a király által a szükséges adatoknak előmutatása végett kinevezendő kincstári és katonai személyekkel értekezvén, egyzersmind a katonai laktanyákra nézve, a már fenállóknak tekintetbe vételével, azoknak mekkorasága, minősége, és az országban elhelyeztetése iránt tervet készítsen, és készítendő kimerítő munkáját kinyomatás és elegendő példányokban közzététel végett a nádornak mutassa be, miszerint az egész tárgy legközelebbi országgyűlésen végképen elhatározassék.

A 4-dik ágazat, melyben a Duna és egyéb folyamok szabályozására, valamint Pest és vidéke elemi viszontagságok elleni biztosításának előleges tárgyalására, országos választmány neveztetik; mely, az e tárgyakat érdeklő adatoknak és terveknek segedelmével, és az ország építményi igazgatósága segédmunkálkodásának használatával, kimerítő, s a nádornak kinyomatás és elégséges példányokban közzététel végett benyújtandó véleményes jelentést készít sen az iránt: 1) Mely elvek és arány szerint lennének az e részbeni további országos munkálkodások czélszerűleg alkalmazandók. — 2) Minő módokkal és felügyelés alatt lehetne maga a szabályozás gyakorlatilag eszközölendő? — 3) Mikép lehessen a magános érdekeknek közczzállal előállható összeütközését törvény intézkedése által megszüntetni? — 4) Mily forrásokat lehetne az ily nagyszerű vállalatok létrehozásához szükséges költségeknek fűdözésére, az ország alkotmányának és minden rendbeliek igazainak épségben tartása mellett, megnyitni?

A 5-ik ágazat, mely által a büntető törvénykönyvvvel válhatatlan kapcsolatban levő büntető s javító rendszer behozásának dolgában, jövő országgyűlésre munkáját okvetetlenül bemutatni köteles országos választmány neveztetik, oly meghagyással: 1) Hogy tekintetbe vevén a külföld jelesebb büntető s javító börtöneinek elrendezését, javaslatot készítsen az iránt, mily alakban lehessen azon rendszert országunknak körülményeihez képest legczélszerűbben alkalmazni, s hol, mely számban és mimódon legyenek az e végből szükséges fogházak felállítandók? — 2) Hogy az ily fogházaknak felállítására, belső igazgatására és fűntartására megkívántató költségeket lehetőségig megközelítőleg számítsa ki, és az iránt, honnan legyenek azok fűdözendők, véleményt adjon. — 3) Hogy javaslatot készítsen arról is, mik kívántassanak meg az érdeklött büntető s javító

rendszer mellett az 1827. évi országgyűlésből kiküldött országos választmány által javaslatképen bemutatott törvénykönyvnek tökéletesítésére?

A 24-dik ágazat, mely által a perek folyamatáról hozott 1836:45-dik törvényczikk további rendelkezésig a jövő és azután következő országgyűlési időkre is kiterjesztetik.

A 25-dik ágazat, mely az 1827:14-dik cikknek a szávántúli nemesi jószágokat érdeklő perek bíróságáról tett rendeletét csak oly perekről értendőnek határozza, melyekben jogi vagy a báni-táblának bírósága alá tartozó ősi ségi kérdések nem fordulnak elő, és az ily pereket, jóllehet már a kapcsolt részeknek ítélőtáblája előtt folyamatban volnának, folytatás végett a báni-táblához áttetetni parancsolja.

A 32—34-dik ágazatok, melyek közül az 1-sőben Moson vármegye és Bruck városa, — a 2-dikban Máramaros vármegye és a galicziai kúti uradalom, — a 3-dikban végre Bihar vármegye és Erdély között fenforgó határbeli kérdések elintézése országos bizottmányokra, az elsőké ugyan az alább álló 35-dik cikkben a dunántúli kerületre, a másodikaké az 1791:68-dik cikkben a Galiczia felé, a harmadikaké pedig az 1836:31-dik cikkben az Erdély felé rendeltre bíztatik, az elsőhez egyszersmind Moson, a másodikhoz pedig Máramaros vármegyének időközbeni alispánai hozzácsatoltatni rendeltetvén.

A 35-dik ágazat, melyben a több vármegyékhez tartozó, és beszegelt helyek iránt az 1827:16. és 1836:32-dik cikkek által rendelt országos bizottmányokhoz az elholtak, vagy másképp meggátolt tagok helyett mások neveztetnek.

A 38-dik ágazat, mely azon részvénytársaságot, mely báró Vécsey Miklós és báró Sina György elnöklete alatt a Dunát a Tiszával Pestről vagy Bölcskéről, vagy ezen pontoknak vidékeiről Szegednél, Csongrádnál, és Szolnoknál vagy vidékeikben csatorna által összekötni szándékozik, a törvények oltalma alá veszi, és következő kedvezményekkel ajándékozza meg: 1) Hogy azon téren, mely a Tiszánál és Dunánál a fen kijelelt pontok közt létez, és ezektől mind fel mind lefelé számított öt mérföldnyire 50 évnek lefolyása alatt Dunától Tiszához csatornát más ne vonhasson; azon esetben mindazáltal, ha a társaság 25 évnek lefolyása alatt a fenkijelelt pontok közül valamelyiket csatorna által össze nem kötné, szabad legyen akárkinek azt akár külön csatorna által, akár a jelen társaság által építettel egybekötendő, hasonlóul hajókázható, szárnycsatornával egybekötni, ezen utóbbi esetben köteles levén a jelen társaságnak a csatornára fordított és nekie hasznára való költségeknek illő, vagy barátságos egyezés, vagy ha ez nem sikerülne, a főtörvényszékek által az 1836:25. cz. 3-dik §-ban kijelelt úton és módon meghatározandó részét kifizetni; azon esetben pedig, ha a jelen társaság tervének a helytartótanács általi helybenhagyásától számított három év alatt a csatornát meg nem kezdené, vagy a jelen törvény ki-

hirdetésének napjától 15 év alatt egyik vonalt sem készítené el, a jelen törvénynek kedvezései reá nézve szűnjenek meg, és azokra ruháztassanak, kik a jelen törvényben kijelelt pontok csatornák-általi összeköttetésének eszközését magokra vállalandják, s hogy hasonlóképen szűnjenek meg azon kedvezések akkor is, ha a csatorna az első 50 évnek lefolyta előtt, meddig azt a társaság hajózásra alkalmas karban tartani köteles, elhanyagolása miatt hajókázhatatlanná válnék. — 2) Hogy az 1836:25. cz. 3-dik §-ában elrendelt örökös kisajátítás jogával ezen társaság is bírjon, és pedig nem csak a csatornára és partjaira, hanem a vontató útakra, csatorna kitisztítására, felügyelők lakára, vagy lecsapoláshoz szolgáló tavak ásására szükséges téerekre nézve is, de tökéletes, jelesül a megszűnt halászatnak jogára nézve is, adandó kármentesítés mellett. — 3) Hogy e csatornák használatától bármily rendű hajózók és szállítók által különbség nélkül fizetendő bérnek mennyiségét a helytartótanács a vállalkozókkal kötendő szerződés által határozza meg, s azt a csatorna használatától számított 50 év alatt se a társaság fel ne emelhesse, se a helytartótanács le ne szállíthassa; akkor pedig a társaság jüvedelmi állapotját a főkormányshoz kimutatni tartozzék, mely az új bérjegyzéket igazság és méltányosság szerint meghatározandja. — 4) Hogy a mennyire a csatorna által megszakadt közlekedések miatt kérdések támadnának, a feleknek meghallgatása után a helytartótanács határozza el, hol tartozzék a társaság maga költségén és vámszedés nélkül hidakat és pallókat építeni, vagy réveket és csónakokat tartani. — 5) Hogy az egész kisajátított téren a társaságnak beleegyezése nélkül a legeltetés, kikötés, járás-keelés, és a víznek bármily használása mindenkinek tilos, — 6) Hogy az 1836:25. cz. 2., 5., 6, 7. s 8-dik §-ában foglalt rendeletek a jelen vállalatra is kiterjedjenek.

A 40-dik ágazat, mely az 1836:25-dik cikkben foglalt kedvezéseket egy Béctől Magyarországon keresztül Triesztig vezetendő vasut-építési vállalatra is kiterjeszti.

A 41-dik ágazat, mely néhai Alagovich Sándor zágrábi püspök azon nemes tettének emlékét örökíti, melylyel az Pozsega városában árvaintézetet alapított.

A 42-dik ágazat, mely által a magyar tudós társaságra 1832. évtől fogva részint kész pénzben, részint kötelezvényekben tett, összesen 71,990 fr. 54 krajczárra menő ajánlatok törvénybe iktattatnak.

A 43-dik ágazat, melyben a Ludoviceára 1836. év óta Pest városának földben, Temesváry Mártonnak, Szilágyi Mihálynak, s gróf Batthyány Alajos özvegyének és örököseinek pénzben tett, s összesen 28,427 p. for. 11% krajczárra rúgó ajánlataik feltételeikkel együtt becikkelyeztetnek,

A 44-dik ágazat, mely által a rendek a Pesten építendő magyar színházra 1836:41-dik cikk által kijelelt telket további rendelkezésig eredeti céljára

megtartatni rendelvén, a törvényhatóságok által gyűjtött szabad ajánlatokból felépült magyar színházat, mint nemzeti tulajdont, országos pártolás alá veszik, és a rajta fekvő terheknek letisztázására ugyan 50,000, a színháznak megalapítására pedig 40,000 pengő forintot, a nemesek és azok által, kiket a törvény ezen nevezet alá foglalva ért, adandó segedelemképen ajánlanak oly megghyással: hogy ezen utóbbi összeg kamatainak csak $\frac{1}{2}$ része fordíttassék a színház évenkénti költségeinek pótolására, $\frac{1}{2}$ része pedig a tőkéhez csatoltassék. Továbbá egy országos választmányt neveznek, mely a színházat magát Pest vármegyétől, a díszítményeket, ruhatárt, s más odatartozókat pedig a létező részvénytársaságtól szerződés mellett átvegye, a rajta fekvő terheket kifizesse, az alapítmányi tőkét legalább 5 forint kamatra kiadja, a színháznak igazgatásáról jövő országgyűlésig intézkedést tegyen, arra pedig a tárgy iránti kimerítő véleményét, a színházi készüléteknek lelettárával, s a színház bevételei és kiadásai fölötti számadásokkal együtt bemutatni köteleztessék.

A 45-dik ágazat, mely ezen országgyűlésnek költségeit is egyedül a nemesek és azok által, kiket a törvény ezen nevezet alá foglalva ért, fizettetni rendelvén, az 1836: 44-dik czikknek határozatait ismétli azon különbséggel: hogy a nem-fizetőket, ha tartozásuk 200 forintot fölül nem halad, szóbeli, ha pedig ezen summát túlhaladja, írott, de mégis rövid, szolgabírói szék előtt indítható és hat hét alatt okvetetlenül befejezendő perrel kötelességükre szoríttatni parancsolja, a feljebbvitelt nekik csak birtokon kívül engedvén meg.

A 46—54-dik ágazatok, melyekben a rendek, az 1-sőben ugyan báró Lederer Ignácot, — a 2-dikban báró Eichhoff Józsefet országgyűlési üléssel és szavazattal, önkényt és az egész taksának elengedésével, — a 3-dikban Feiler Alajos bécsi nagykereskedőt szinte önkényt és taksa-elengedéssel, — a 4-dikben Huin János Károly, és Húgó grófokat és Rolsberg Miksa bárót, kiknek elődeik királyainktól már 1697. s illetőleg 1734. évben honfűsítást nyertek, és annak taksáját is lefizették, országgyűlési ülés és szavazat nélkül díjmentesen, — az 5-dikben az 1830: 17-dik cikk által honfűsítettaink közül kitörlött báró Piret Lajost, s gróf Folliot Crenneville Lajos Károlyt az általok le nem tett féltaksának elengedésével, és báró Hiller János fegyvertármesternek unokáját Józsefet díjmentesen, — a 6-dikban Thurn és Taxis Fridrik és Vilmos Károly hercegeket, Messey Lajos, Bubna Károly, Hoyos Antal, Aichelburg Ferencz és Lilienberg Volfréd grófokat, Waldstätten György, Wimmersperg Emánuel, Flödnig Eduárd és Adolf, Wimmer József és Mattencloít Gotfríd bárókat az egész taksának elengedésével, de országgyűlési ülés és szavazat nélkül, — a 7-dikben Wildner Ignácot, Vesque Jánost, Glogowsky Lajost, Sitra Jakabot, Zubovics Józsefet és Istvánt, Burdina Rudolfot, Beker Józsefet, Brosenbach Károlyt, Schiwny Károlyt, Ballarini Károlyt és Hayek János Ernesztet taksafizetés nélkül, — a 8-dikban gróf Sommery Lajost féltaksa elengedésével, de országgyű-

lési ülés és szavazat nélkül, — a 9-dikban végre Mack Ignác bécsei polgárt az egész taksának lefizetése mellett, mint honfűsítettakat becikkelyezik.

Jegyzet. Ezen törvényczikkek két tekintetből különös megjegyzést igényelnek: 1) Mert általok a honfűsített mágnások között két osztály keletkezett, úgymint országgyűlési üléssel és szavazattal bíróké és nem-bíróké. — 2) Mert általok néhány külföldi nemtelen is, mi eddig szokásban nem volt, honfűsítást nyert.

Az 55-dik ágazat, mely Mack Ignác két rendbeli, úgymint a Temesváron felállítandó lyceum alapítására, és a pesti vakok intézetére tett, összesen 15,000 pengő forintba rúgó adakozásának emlékét örökíti.

II. Állandó szabályul hozott rendeletűek.

A 6-dik ágazat, melyben a rendek mély tisztelettel vevén a király magyar nemzetünk iránti atyai szíve jóságának azon újabb dicső példáit, melyeket a nemzeti nyelvnek gyarapítása iránt a jelen országgyűlés alatt is adott, és hálás köszönettel törvénybe iktatván azon kegyelmét, melynél fogva megengedni kegyeskedett: hogy az országos felírások már ezen országgyűlésből egyedül magyar nyelven tétethettek, valamint azt is, hogy ezentúl az ország határaiban köztörvényhatóságok is felírásaikat legfelsőbb helyre úgy szerkesztethessék, egyszersmind következőket határozzák: 1) Hogy a helytartótanács nem csak intéző, hanem körleveleit is az országbeli minden törvényhatóságokhoz magyarul bocsássa. — 2) Hogy az egyházi hatóságok a világi törvényhatóságokkal, és ezek egymással az ország határain belül csupán magyarul levelezzenek. — 3) Hogy a magyar udvari kamara a hozzá magyarul író hatóságokkal ugyanazon nyelven levelezzen. — 4) Hogy a káptalanok kiadásainak kezdő és befejező szakaszait, a tárnoki-szék pedig ítélet-leveleit magyar nyelven szerkezzék. — 5) Hogy három évnek elmúltá után az anyakönyvek általában mindenütt magyarul írássanak. — 6) Hogy ezután egyházi bármely csekély hivatalra minden vallásbelieknél csak magyarnyelv-tudók alkalmaztassanak. — 7) Hogy ő felsége rendelkezni fog, miszerint a magyar nyelvnek tudása a katonai véghelyeken is gyarapodjék, és a magyar ezredeknek kormányai a magyarországi törvényhatóságokkal magyarul levelezzenek. — 8) Hogy az országos pénztáraknak kezeléséről számadások magyar nyelven folyjanak. — 9) Hogy a Magyarországon és kapcsolt részeiben kinyomott minden munkákból a magyar tudós társaságnak egy példány adassék.

A 7-ik ágazat, melyben az 1836. évi úrbéri törvényeknek némely szakaszai módosíttatnak, névszerint: 1) Az 5-ik czikk a Verőcze vármegyének diakovári járására nézve oda változtatik, hogy abban az eddigi szokásnak megtartásával egy hold szántóföld 1620, a kaszáló pedig 1296 □ öllel számíttassék. — 2) A 6-dik cz. 2-dik §-át illetőleg a pálinkafőzésnek joga a zsellérekre is kiterjesztetik, és mind a jobbágyoknak mind a zselléreknek az általok főzött pálinkának kimérése, valamint az üstbér lefizetése nélküli pálinkafőzés is elkobzási bünte-

tés alatt megtiltatik, a földesúr azontúl magának úrbéri úton kárára és költségeire nézve is teljes elégtételt szerezhetvén. — 3) A 6-dik cz. 3-dik §-ának azon rendelete, hogy 8 úrbéri zsellérnek egy egész telki járandóság adassék, csupán csak a legelőről értendőnek kijelentetik. — 4) A 6-dik cz. 7-dik §-nak kezdete oda módosítottatik: hogy a jobbágy bármiféle természetményekkel és saját készítményeivel, — kivéve a miknek árulásától különös törvény által el van tiltva, — minden taksafizetés nélkül kereskedhessék, sőt a sőt is ott, hol a jobbágyok annak gyakorlatában, akár boltban akár azon kívül, s akár taksafizetéssel akár a nélkül voltak, ugyanúgy ezután árulhassák. — 5) A 7-dik cz. 2-dik §-ában engedett azon jogról, hogy a jobbágyok a lenre és kenderre nézve a fonás és kilenczedadás közt választhassanak, rendeltetik: hogy ez csak azon kender vagy lenföldekről értessék, melyek vagy az úrbéri táblában mint olyanak kijelölve vannak, vagy az eddigi szokás szerint fonásbeli szolgálattal voltak terhelve. — 6) A 7-dik cz. 5-dik §. 1-ső szakaszát illetőleg: hogy a fél, negyed, vagy nyolczadrész telkű jobbágyok is az egész-telkesekhez aránylag kötelesek igás vagy gyalog napi munkákat, szinte a törvényben kijelölt móddal, nap felköltétől nap lenyugtáig dolgozva, tenni. — 7) A 7-dik cz. 5-dik §. 5-dik szakaszának rendelete azzal bővítettik: hogy a munkának teljesítését makacsságból elmúlasztó jobbágyot, az elmúlasztott munkának kipótlásán túl, a földesúr vagy megbízottja minden ily napra nézve egy, vagy ha igás munkát érdekelne a dolog, két pengő forinttal büntethesse, szükség levén mégis a jobbágyot két helybeli előljáró, vagy kifogás alá nem eshető két tanú előtt kellőleg kihallgatni, és azok előtt az elmarasztaló ítéletet mind kimondani, mind végrehajtani, továbbá az eljárásról jegyzőkönyvet vinni, és annak kivonatát az ítélettel együtt, aláírással hitelesítve, a jobbágyinak, ha kívánná, kiadni, és a jobbágyinak szabad levén az ítélet ellen annak végrehajtása után a kerületi szolgabíróhoz folyamodni, ki, kiküldetését sem várva, a feleknek kihallgatásával szoros vizsgálatot tenni, s tudósítását minden írományokkal együtt a köztörvényhatóságához, mely azt a legközelebbi úrbéri törvényszékén elítélni köteles, késedelem nélkül beadni tartozzék. — 8) A 7. cz. 8. §. 1-ső szakaszának ölfavágás és behordás iránti általános rendelete Pozsega, Verőcze és Szerém vármegyékre is kiterjesztetik, azon helységeknek kivételével, melyekben az eddig sem volt gyakorlatban. — 9) A 8-dik czikk következő rendeletekkel meg bővítettik: α) Hogy akár egyes jobbágyok akár egész községek földesúri tartozásait, szolgálataikat, és adózásait, — az úri hatóság mégis sértetlenül hagyatván, — törvényes-bizonyoságnak közbejövetele nélkül köthető, s egy példányban a vármegyének levéltárába letcendő, másokban pedig a helytartótanácsnak, a közadó állandó alapjának fentartásairól felügyelés végett, végrehajtás előtt megküldendő szerződés által szabad egyezés útján meghatározandó bizonyos általános summának fizetésével tükéletesen és örök idő-

re megválthassák, és pedig úgy, hogy az így készült szerződés az erőszak, félelem vagy csalárdság általi reávéttetésnek, és a szerződésrei képtelenségnek esetein kívül semmiféle tekintetből fel ne bontathassék. — *b)* Hogy a váltság fejében fizetendő pénzösszeg a törvény előtt teljesen oly természetű legyen, milyen a megváltott úrbéri telek volt; következőleg hogy a váltsági tőkesummák a törvény értelmében biztosított állapotban tartassanak, erre a koronai, egyházi és közalapítmányi jószágokban történt váltságokra nézve a helytartótanács, s illetőleg a kir. fiskus felügyelni tartozván, magános hazapolgári javakban pedig a biztosításnak megszerzése az érdeklett feleket illetvén, és hogy azon váltsági tőkétől járó kamatokat az szedje, kit a megváltott úrbéri javaknak jüvedelme illetett. — *c)* Hogy a helytartótanács észrevételeit, ha melyek a szerződés iránt volnának, és azt is, ha nem volnának, minél előbb, s a mennyire lehetséges, hat hónap alatt a megyével közölje; a vármegye pedig, nem tételvén észrevétel, azt közgyűlésében hirdettesse ki; miután az azonnal teljesezésbe veendő legyen. — 10) A 9. cz. 6. §-át illetőleg a jobbágyi árvavagyonnak lelettára egy példányban az illető szolgabíró által a vármegyének levéltárába beadatni rendeltetik. — 11) A 10. cz. 4. §-a azzal bővítettik: hogy a vármegyének úrbéri-székei ezután a helytartótanáccsal levelezhessenek, és a tőlök fellebbezett pereket oda önmagok közvetlenül felterjeszthessék. — 12) A 10. cz. 5. §. 1 pontjára nézve, mindazok, mik itten a 7-dik szám alatt a munkára makacsságból meg nem jelenő jobbágyról rendeltettek, azokra is kiterjesztetnek, kik az úrimunkát resten vagy makacsságból a földesúrnak kárával teszik. — 13) A 10. cz. 5. §. 3-dik számát illetőleg, a károknak megbecsülésére alkalmazandó helybeli előljárók vagy dologhoz értők mindig megesküdneti, s a szántóföldekben, rétekben, mezőkben, szőlőkben, erdőkben, kertekben, s más bármely helyen levő ültetvényekben készakarva kárt tevők egyenes tolvajok gyanánt, valamint azok is, kik a rendelt öröket megtámadják és sértik, a kárnak megtérítésén túl büntető törvényszék által büntettetni rendeltetnek. — 14) A 10. cz. 6. §. rendeletei az úrbéri rendezési per iránt következőkkel bővítettnek: *a)* Hogy, ha közbirtokosságban, hol az arány még behozva nincsen, a jobbágyoknak nagyobb része pedig az úrbéri rendezést és összesítést kívánja, a közbirtokosoknak egyike sem akarná az arányosító pert megindítani és folytatni, azt a megyei tiszti-ügyész indítsa és vigye az alispáni-szék előtt. — *b)* Hogy közbirtokosságokban az úrbéri rendezést tárgyaló úriszéknek költségeit a közbirtokosok, — oda nem értve azokat, kik nemesi udvartelket minden úrbéri javak és jobbágyok nélkül bírnak, — közbirtokaiknak aránya szerint viselni tartozzanak, s arra tiszti-ügyészi szóbeli perrel szoríttassanak, az ily úriszék tartásának határnapja, ha arra nézve, a közbirtokosok magok közt meg nem egyezhetnének, valamelyik közbirtokosnak vagy a jobbágyoknak folyamodására a vármegye által meghatározandó levén. — *c)* Hogy ha a pernek kezdetén mind

a földesuraságnak mind a jobbágynak részéről az nyilvánítatik, hogy az úrbéri rendezés behozatalának semmi törvényes vagy szerződési akadály ellent nem áll; az azt megállapító úriszéknek ítéletét a vármegyei törvényszéknek s illetőleg helytartótanácsnak vizsgálata alá előlegesen felterjeszteni nem szükség. — *d*) Hogy a helytartótanács a hozzá feljebbvitt úrbéri rendezési pereket okvetetlenül azon időkor szerint vegye tárgyalás alá, a mint azok hozzája felértek. — *e*) Végre kijelentetik: hogy mindazon készpénzbeli fizetések, melyek az 1836. évi úrbéri törvényekben szám szerint kijelölve vannak, folyó ezüst pénzben vétetendők.

A 8-dik ágazat, mely a jobbágynak örökösödéséről, előrebocsátván azt, hogy a jobbágynak az 1836:9-dik cikk tanúsága szerint minden akár ingó akár ingatlan szerzeményeiről szabadon rendelkezhetnek, következőket rendeli: 1) Hogy a jobbágynak minden ősi javaikban és végrendelet nélkül hagyott szerzeményeikben törvényes házasságból nemzett fiú és leánymaradékaik, azoknak, miket kiházásításkor vagy azután szülőiktől kaptak, beszámításával, egyenlő mértékben örökösödjének, egyedül azon esetet kivéve, ha a földesúrnak udvartelki birtokát szőlők alá vagy más használatra szerződés mellett ki-rekesztőleg és világosan egyedül férfira kaptak volna. — 2) Hogy ha az osztozók a rájuk maradt jobbági telket felosztani nem akarják, vagy törvénytartalma miatt fel nem oszthatják, a közöttük megkísérlendő barátságos egyesség nem sikerülvén, azt magok közt tartandó árverés mellett a legtöbbet ígérő osztozónak, ha az a telki terheknek viselésére képes, átengedhessék; ellenkező esetben pedig, valamint akkor is, midőn az osztozóknak legalább fele nyilvános árverést kíván, a telek a községnek előljárói által a földesúrnak befolyásával előrebocsátandó megbecsülés után nyilvános árverés útján adassék el, azon esetben mégis, ha az első árverésnél a becsúárt senki meg nem ígérné, és az osztozók a megígért árral meg nem elégednének, másik szinte egy hónapra tűzendő árverést tartani szükséges levén. Továbbá, hogy a szőlők is, hol azokat bizonyos mennyiségen alúl felosztani nem szabad, ha az osztozóknak legalább fele kívánja, szinte az itt előadott mód szerint nyilvános árverés alá bocsátandók. — 3) Hogy a mag nélkül elhunytak még életben levő szülői mind ősi mind szerzeményi javaira nézve az örökösödésben mind az oldalági vérséget mind a földesurat megelőzzék. — 4) Hogy a házasság-alatti közös szerzemények jobbágynak között mindenik házastársat egyformán illetvén, azokról az egyik fél úgy, mint a másik, felerészben szabadon rendelkezhessék, s abból a másikat ki ne zárhassa; ha pedig egyik fél mag és végrendelet nélkül elhal, az egész közös szerzemény az életben maradt félre szálljon. — 5) Hogy a házastársaknak viszontos örökösödése jobbágynak közt minden, habár házasság-előtti szerzeményekre is, kiterjedjen, és minden egyéb örökösödést megelőzzön, az ősieken azonban soha helye ne legyen. — 6) Hogy az oldalági vérség örökösü-

désének azon esetben, ha a maradék nélkül elhunyt jobbággy testvéreivel meg volt osztotva, csak az ősi javakban legyen helye, a szerzeményiekben pedig, ha az elhunytnak sem özvegye, sem életben levő szülői nincsenek, a földesurat illesse, de az így reá szállott jobbággytelket más alkalmas jobbággynek a szokott terhek viselése mellett ingyen átadni tartozzék, nekie az átvevő csak a telken létező épületeket, és javításokat becsú szerint kifizetni köteles levén. Ha pedig a mag nélkül elhalt jobbággy testvéreivel osztatlan állapotban húnny el, annak szerzeményeiben is, ha özvegye nem maradt, és szülői sem élnek, az oldalági atyafiak örökösödjenek. — 7) Hogy a jobbággynek tökéletes magvaszadktával, midőn örökösödési joggal bíró oldalági vére sincsen, az ősi javak, minden különbség nélkül, a szerzeményiek pedig az előbbi pontnak értelmében a földesúrra szálljanak. — 8) Hogy az asszonyi hozományokat illetőleg, azok, melyek természetben megvannak, és a melyeknek férje házához hozatala, és különösen az e törvény után pénzben hozandókat illetőleg egyszersmind a férjnek meglevő javaiba történt beruházása is illőleg bebizonyíttatik, minden örökösödésnél és osztálynál az özvegynek vagy örökösének mindenek előtt azonnal kiadandók. Továbbá, hogy jövendőre minden asszony, hozományát azonnal, midőn a férj házához viszi, a községnek előljárói által a földesúr befolyásával pontosan írassa össze, s becsültesse meg, és az arról költ okiratot egy példányban a községnek levéltárába tétesse le, másképp, ha t. i. ezt elmulasztaná, hozományából a természetben meglevőkön kívül semmi egyebet ne követelhessen. — 9) Hogy a jobbággyi özvegy, ha férje mag nélkül halt el, és végrendelet által illendő tartásáról nem gondoskodott, míg él, és férjének nevét viseli, annak minden ősi javaiban benmaradjon; ha azonban azok között jobbággytelek is volna, és az özvegy a jobbággyi terheknek viselésére alkalmas nem lenne: azt az ahhoz tartozó ősiekkal együtt azok, kiket arra nézve az örökösödésnek rendje egyébként illetve, átvehessék vagy eladhassák ugyan; de az özvegynek sorsához mért özvegyi tartását biztosítani köteleztessenek, a tartásnak mennyisége, ha iránta egyesség nem eszközölthetnék, az illető bíróság által, tekintetbe véve az özvegynek sorsát, a vagyonnak mennyiségét, valamint azt is, mit az özvegy közös szerzemény és hites-társi kölcsönös örökösödés fejében, mint tulajdonát, megtartott, meghatározandó levén. — Hogyha pedig férje gyermekeket hagyott maga után, azok, ha mindnyájan az özvegynek is gyermekei, az őket illető atyai javakban is csak úgy osztotzhatnak, ha anyjoknak illő özvegyi-tartását a most előadott mód szerint biztosították; ha pedig a gyermekek, vagy legalább egy részök, más házasságból származtak; az özvegy férjének ősi vagy utolsó házassága előtt szerzett javaiból özvegyi-tartás fejében csak egy gyermek-részt követelhessen, és azt is oly móddal, hogy azon különszakasztandó, s földesúr és községi előljáróság felügyelése alatt tartandó gyermek-résznek egyedül évenkénti jövedelmeit húzhassa. — 10) Hogy ezen törvénynek

rendelete minden földesúri hatóság alatt levő, akár úrbéri akár szerződési, vagy kiváltságos helyeken lakó nem-nemes személyekről s azoknak örökösödéséről, sőt az ingatlan jobbágyi javak iránt a nemesekről is egyformán értessek; visszaható erővel mindazáltal ezen egész rendelet ne bírjon.

A 9-dik ágazat, mely a mezei rendőrségről, és a városon vagy falun kívül közbejövő károsításokról, azoknak egyes fajaira és eseteire is beereszkedve, hosszason rendelkezik, általános elvekül felállítván: 1) Hogy a mezei bármely károsítás, ha pusztá, de még is megelőzhető, esetből, vagy merő gondatlanságból történt, a károknek és költségeknek egyszeres megtérítésével, ha vétkes gondatlanságból vagy szántszándékkal, s rosszakaratból eredett, a költségeknek pótlásán túl a kárnak kétszeres megfizetésével, sőt a gondatlanság vétkességének és a szándék rosszaságának fokozataihoz képest börtön vagy más testi büntetéssel is fenytessék; a cselédek, munkások, s szülőikkel egy kenyéren élő gyermekek által tett károsításokban a kár, ha azt paranesra vagy feladott kötelességük teljesítésében okozták, a gazda vagy szülő, ellenkező esetekben pedig önmagok vagyonából levén megveendő. — 2) Hogy a bíraskodás, valamint a mezei rendőrségei egész felügyelés is, rendszerint a járásbeli szolgabírónak, a szabad királyi, és kiváltságos mezővárosokban pedig a kapitánynak tisztében álljon, megengedtetvén mégis, hogy kisebb károsításokban a kárnak megtérítésére és pénzbeli büntetésekre nézve néha más is, névszerint akármely helybeli előljárásság 12, a nemes községi vagy közbirtokossági rendezett tanács, vagy hadnagy esküdteivel 24, és tulajdon jobbágyaira nézve a földesúr vagy képviselője 60 forintig bíraskodhassék, az itt kijelelt summákon mindenkor csak a kár becsűjének mennyiségét értve; ha mindazáltal a falusi vagy nem-kiváltságos városi előljárásság három, a földesúr pedig nyolcz nap alatt elégtételt nem szolgáltatna, a bíraskodás ezen esetekben is a járásbeli szolgabíróról illetvén. — 3) Hogy a szolgabíró vagy kapitány a panaszokat, melyekhez mindig a kárnak törvényes módon tett becsűje is már melléklendő, beadásuknak sora szerint felvenni, és a szóbeli pernek útját követve a szükséges vizsgálatokat megtenni, a tanúkat kihallgatni, és ha a marasztalási summa 200 forintot meg nem halad, ítéletét a panasznak beadásától számítandó 15 nap alatt végre is hajtani, — kivéve ha a végrehajtást ingatlan javakra is szükség lenne kiterjeszteni, és így az 1836. törvénynek határozatai megtartandók lennének, — köteleztessék; ha azonban valamely károsításra a pénzbelin túl testi büntetést is szab a törvény, azt a bíró ily rövid úton meg nem ítéltetvén, hanem a vétséget minden írományokkal együtt a közelebbi megyei vagy városi törvényszéknek, a törvény szokott útján tárgyalás végett, bejelenteni köteleztetvén. Továbbá, hogy mezei károsításról ítélő minden bíró eljárásáról rendes jegyzőkönyvet vezetni, s abba a megítélt és kezéhez vett büntetésbeli pénzeket, a szolgabírókat illetőleg oda értve a falusi bíraktól vagy

hadnagyoktól átküldötteket is, beigtatni, és a könyvet évnegyedenként az illető közgyűlésnek vagy városi tanácsnak bemutatni tartozzék. — 4) Hogy a feljebbvitel a falusi előjáróságtól a szolgabíróhoz, s ettől a megye törvényszékéhez, de nem tovább, és mindenkor birtokon kívül, a nemesi községnek tanácsától vagy hadnagyától a megyei törvényszékhez szinte birtokon kívül és nem tovább, végre a szolgabírótól vagy kapitánytól, ha a marasztalási összeg 200 forintot fölül nem halad, ismét egyedül a megye vagy város törvényszékéhez és birtokon kívül, ha pedig 200 forintot túl halad, ezen törvényszékekhez birtok mellett, ezektől pedig tovább is ugyan, de csak birtokon kívül menjen, a testi büntetéseket érdeklő ítéletekre nézve az előbbeni törvények levén megtartandók. — 5) Hogy minden mezei károsításokban a tetten kapott személyt, habár nemes volna, mind a hely színén, mind folytonos üldözésben megzalogolni, és míg zálogot nem ad, büntetetlenül letartóztatni, a kárban talált vagy onnan üldözőbe vett marhát, ha nemesé volna is, szabadon behajtani lehessen, a károsítóra, ha zálogat adni nem akarna, vagy marhája behajtását ellenzené, s zálogát vagy marháját titkon vagy erőhatalommal kiszabadítaná, a költségeknek megtérítésén és kétszeres kárpótláson fölül más aránylagos büntetés, sőt ha vérontás közbe jőne, fenyítő per is várván. Továbbá, hogy a kárvallott a zálogos vagy behajtott marhát mindaddig letartóztathassa, míg annak ura a megbecsült károkat, a hajtópénzzel és egyéb költségekkel együtt le nem fizette. — 6) Hogy a bíró a betudás és büntetés mennyiségének meghatározásában a kár mennyiségén és egyéb általános szabályokon kívül különösen figyelembe vegye: *a)* a gondatlanságnak vagy rosszakaratnak fokozatát és főleg a vétségnek ismétlését, — *b)* a tulajdonosnak a károsított tárgyra vagy helyre fordított szorgalmát s iparát, — *c)* az őrizetnek biztosságát, mely alatt a birtokos tulajdonát lenni vélte, és — *d)* a károsításnak nappali vagy éjjeli elkövetését. — 7) Hogy a költségek közé e következők számítandók: *a)* a becsúsóknek napi bére, tartása és alájok szükséges fogatoknak ára, — *b)* a becsúsók utáni járásnak és egyéb fáradságnak díja, — *c)* a szolgabírónak vagy kapitánynak, ha közbejövetele szükséges volt, és a vizsgálatokra vagy bizonyságokra szükséges tanúknak járandósága és fuvar-költsége, — *d)* a kárban levő s behajtott marháknak tartása, és az azoktól járó hajtópénz, mely egy darab szarvasmarhától vagy lótól 6, egy sértéstől, kecskétől, vagy behajtható szárnyas állattól 3, egy akár nagy akár apró juhtól 1 pengő krajczárt teszen, és ezen behajtó pénz az ellentállásnak vagy behajtás meg nem engedésének esetében mindenkor kétszeresen megveendő. — 8) Hogy a kárnak és költségeknek egyszeres megtérítése a kárvallottat, egyéb pénzbeli marasztalások a megyei vagy városi pénztárt illessék, és ha a kártevő képtelen volna a marasztalási pénzüsszeget lefizetni, minden két forintért egy-egy napi, de mégis félévénél továbbra nem terjeszthető, és ezen esetben tisztességes letartóztatásnál súlyosabbá nem tétethető, fogsággal

fenyíttessék. — 9) Hogy ezen károsításoknak eseteiben a szegény nemest, ki-
nek tulajdon házában túl egyebe nincsen, mihelyest a vizsgálatnak meghitelesíté-
séből kiviláglik, hogy a kárt szándékosan vagy épen erőszakosan tette,
vagy hogy szándékos kártételért egyszer már büntetve volt, ha csak ke-
zest nem állít, azonnal, az ítéletnek hozatala előtt is, befogatni lehessen. —
10) Hogy ha az alperes felperese kárának becsűjét sokallaná, azt a szolgabíró
vagy kapitány által megvizsgáltathassa, sőt az első becsű után három, erdei
károkra nézve pedig 15 nap alatt mind a két fél által egyenlő számmal állítan-
dó becsűsökkal új becsűt is tétethessen. — 11) Hogy a szolgabíró vagy kapi-
tány helybenhagyásával választott és előttük meghitelt mezei vagy erdei csősz-
nek hit-alatti, gyanú-nélküli, világos, és határozott tanúsága, a kártevőnek el-
marasztalására, ha az magát a vád ellen igazolni nem képes, magában elégsé-
ges legyen. — 12) Hogy a ki a csősz hivatalos eljárása miatt bántalommal
illeti, különös szigorúsággal büntetessék, jelesül hogy a tettes a csőszön elő-
ször elkövetett vereségért a gyógyítási költségeken túl a fájdalomnak 24 forint-
tól 100-ig terjeszthető díjában, és ha a csősz élelmének keresésére ideiglen vagy
holtig alkalmatlanná vált, az abból eredő kárnak megtérítésében marasztaltas-
sék, sőt vétségének fokozatához képest büntető törvényeinknek határozatai
szerint is fenyíttessék. — 13) Hogy midőn a mezei károsítás eddigi törvényeink
szerint hatalmaskodási büntetést maga után vonó cselekvésből ered, a megsér-
tett fél annak a jelen törvény melletti megbosszulása után is még közönséges
hatalmaskodási perrel élhessen. — A mi a mezei károsítások egyes fajairól tett
rendelkezéseket érdekli, ezek nagy részint az 1-ső szám alatti általános elvből
önkényt is értetődnek, s közülök csak a következők különösök: 1) Hogy a más-
nak bármily földében gondatlanságból tett legeltetés, csapásolás, növény- vagy
gyökérásás, a költségeknek és kárnak, vagy ha kár nem történt, a hajtópénznek
megtérítésén túl pénzbeli bírsággal, mely mégis amazoknak összes mennyiségét
meg nem haladhatja, fenyíttessék. — 2) Hogy ugyanígy fenyíttessék a réteken,
vetésekben, ültetvényekben, kertekben, szőlőkben, erdőkben, vagy magánosan
álló fáknál gondatlanságból történt károsítás is, az erdei vágásokban marha által
okozott károkra nézve azon különösséggel, hogy itt a pénzbeli bírság egy szarvas
marhától, lótól, vagy kecskétől 30, és egy birkától 10 ezüst krajczárra határoz-
tatik, és azon túl a gondatlan pásztor testi büntetéssel fenyíttetni rendeltetik. —
3) Hogy a ragadós nyavalyában sinlódó marhának vagy kisebb baromnak, az
ilyeneknek számára kihasítandó legelőn kívül más közös legeltetési helyre bocsá-
tása mindannyiszor darabonkénti egy pengő forinttal büntetessék. — 4) Hogy
a felvállalt munkából megszökött aratók, nyomtatók, cséplők, vagy más mezei
munkások az illető szolgabíró vagy kapitány által, habár időközben már más
gazdánál munkába állottak, eszközlendő visszaállításukon túl okozott kár és
költségek fejében az elmulasztott, mezei munkára alkalmas, napszámok hely-

beli folyó árának kétszeres megtérítésével, és pedig nem csak azon gazdára, kitől megszöktek, hanem arra nézve is, kihez újonan szegődtek, — kivéve ha ez őket a törvénynek ellenére ütilevél nélkül fogadta volna fel, — fenyíttessenek. — 5) Hogy a más által alku mellett felfogadott ily munkásokat elcsaló gazda, ha őket törvényesen megintve vissza nem bocsátaná, a költségeknek egyszeres és a károknak az előbbi pont határozata szerint a munkásokkal egyetemesen teendő megtérítésén fülül, az illető megyei vagy városi pénztárnak részére 20-tól 100-ig terjedhető pengő forinttal büntettség. — 6) Hogy a ki, habár önmaga a földesúr is, lenét vagy kenderét a községi tanács által e célra kijelelt vizen kívül áztatja, és a csósznek bejelentésére azonnal onnan el nem hordatja, az előjáróság részéről tétetendő elhordásnak költségén túl minden beáztatott kévére nézve egy pengő krajczárba marasztaltassék.

A 10-ik ágazat, mely a vizeknek természetes lefolyását gátló építményekről, a vizeknek rendezéséről és kiszáritásáról, s ágyaiknak és csatornáknak jó karban tartásáról rendelkezéseket teszen. Név szerint:

a) A vizeknek természetes lefolyását másoknak kárával gátló építményekről, előre bocsátván az ily építmények tételének általános tilalmát, rendeli: 1) Hogy e részben panasz tételén, az illető megye, s városi vagy kerületi tanács a hely színére egy küldöttséget, — melyhez a tiszti-földmérőkön és vízi építőmestereken túl a felek is bizodalmukkal bíró művészeket alkalmazhatnak, — azonnal rendeljen, s ez a feleket kihallgatván, minden körülményeket megvizsgálván, s ha szükség lenne, rajzokat, és egyéb terveket készíttetván, és jelesül azt, vajjon lehet-e és miképen a kártékony építményt igazítás által kártékonytalanná lenni? figyelembe vevén, véleményes tudósítását minden szükségesről a legközelebbi közgyűlésnek s illetőleg tanácsülésnek beadja. — 2) Hogy erre az illető hatóság a tett panasz iránt határozatot hozzon, és azt akkor, ha az építményt kártékonytalanná tenni nem lehet, azonnal, azon esetben pedig, ha az megigazítható, és tulajdonosa az igazításnak tervét elfogadja, csak egy évnél (mely alatt t. i. az a tervet, a szülemrendő károkért a megyei végzés napjától minden esetre jól állani tartozván, teljesíteni köteles) haszonra nem fordított eltelése után, a vizek lefolyásának az építmény ura költségén szabad út nyitván, az ellentállásnak és minden kifogásoknak félretételével végre is hajtsa; az építmény urának a rendes per útja a végrehajtás előtt csupán két esetben, t. i. ha az eltörlni rendelt építmény kormányzéken vagy hatósági helybenhagyás mellett állíttatott fel, vagy ha kártétel nélkül legalább 15 évig fenállván, nem egyenesen az általa okozott körülmények miatt, hanem más külső okok által lett kártékonyvá, engedtetván meg; mely esetekben, ha lerontatni rendeltetik az építmény, annak ura a reá fordított pénzét, valamint megszűnő rendes haszonvételének megtérítését is megnyeri. — 3) Hogy a tulajdonos, ha perre hivatkozik, a tiszti-ügyész által megyei törvényszék előtt sommás perbe fogas-

sék, s ő védelmét négy törvényszéki időszak alatt befejezni, és ha a gyűlésnek határozata ítélet által helybenhagyatik, annak hozatalától kezdve minden károkat és költségeket, a perbelieket is oda értve, kétszeresen megtéríteni köteles legyen, ezen ítélettől nekie a feljebbvitel csak birtokon kívül engedtetvén meg. — 4) Hogy ha az építménynek tulajdonosa a megyei végzés vagy illetőleg bírói ítélet és végrehajtás után a víznek szabad lefolyását ismét gátlaná, az akadály az illető szolgabíró által, minden kiküldöttség általi vizsgálat és perlekedés nélkül elmozdítandó, és a bűnös az okozott kárnak és költségeknek kétszeres megtérítésében marasztalandó, ezen ítélet ellen is nekie csak a birtokon kívüli feljebbvitel maradván fen. — 5) Hogy jövőendőben a hatóságnak kiküldöttség általi megvizsgálás után adandó jóváhagyása, vagy a helytartótanácsnak, melyhez visszavettetés esetében a tervnek földszíneni fölvizsgálata végett folyamodni szabad, engedelme nélkül senkinek semmiféle akármikép kárt okozható víziépítményt tenni szabad ne legyen, s ha ki olyant tenni merészlene, a törvényhatóság a víznek szabad lefolyását a fen írt mód szerint eszközölni, és a károsodtaknak mindennemű kárára és költségeire nézve elégtételt adadni tartozzék. — 6) Hogy a hatóság vagy helytartótanács jóváhagyásával teendő víziépítmények is, ha időjárással kártékonyokká válnának, a törvénynek fen előadott rendelete alá veendő.

δ) A vizeknek rendezése és kiszárítása iránt következőket határozza: 1) Hogy közbirtokosságban, mihelyest annak nagyobb-része, vagy annak folyamodására a megyei közgyűlés valamely tónak, mocsárnak, vagy folyónak rendezését vagy lecsapolását elhatározta, annak végbevételét, az okozott kárnak és költségeknek szolgabíró által rövid úton megveendő kétszeres megtérítése, és vagy 100 forint vagy egyhónapi börtön büntetése alatt, egyik közbirtokos se akadályozhassa; ha pedig valaki a költségeket birtokához és reménylhető hasznához aránylagosan előre megállapított kulcs szerint fizetni vonakodnék, azok rajta szóbeli per útján vétessenek meg; de viszont, ha a munkának bevégezése után kitetszenék, hogy valaki a költségekhez többel járult, mintsem a munkából valósággal reá háramló haszonnak aránya kívánta volna, az ily fölösleg nekie szinte azon rövid úton téríttessék vissza. — 2) Hogy ha ily vízbályozások több törvényhatóságokat érdekelvén, valamelyik annak tervére nézve a többivel egyet nem értene: a tervnek vízmérnöki tekintetbeni megvizsgálását kir. helytartótanácsnak útján a munkának megkezdése előtt eszközölhesse; ha pedig a célzott vízi munkálatot, mint magára kározt, akadályozná, vagy annak terhében a reája háramlandó haszonnak arányában részt venni vonakodnék, az ily bajt a nádori-bíróság, a feleknek és több vízi építőmestereknek meghallgatása, és a felek közötti barátságos egyeztetésnek megkísértése után, ítélete által intézze el, és az előlegesen megállapított terveket, semmi ellentmondásnak helyt nem adva, végre is hajtassa. — 3) Hogy midőn a sza-

bályozás vagy átmetszések által a folyónak ágya változik, mindazok, kiknek birtoka a munkálatok eszközlésére valamely részben megkivántató lenne, valamint azok is, kik a folyónak birtokaiktól eltávolítása által az abban gyakorlott haszonvételüket elvesztenék, az 1836:25. cz. 3. §-nak rendelete szerint tökéletesen kármentesíttessenek; és ugyanez értessek azon esetről is, midőn a kereskedésnek vagy hajókázásnak előmozdítása végett folyamszabályozás a kormányshoz által vétetik munkába. — 4) Hogy a mocsároknak és vizeknek kiszáritására, s az ehez szükséges csatornáknak épségben tartására a kiszáritandó földnek birtokosai közötti tagos felosztása szükséges levén, azt az illető alispán az 1807:20-dik czikknek mintájára sommás úton vigye véghez. — 5) Hogy ha a vizeknek rendezése vagy csatornázása által valamely közbirtokos birtokához aránylag a többiek fölött károsodnék: az illető alispán kárának a többi közbirtokosok általi megtérítését egyeztetés, és ha ez nem sikerülne, sommás vizsgálhelyezés útján eszközölje. Végre

c) A csatornáknak és vizek ágyainak jó karban tartására rendeli: 1) Hogy azoknak széleiről a vízi füvet vagy fabokrokat marhával lelegeltetni, a víz vagy csatorna ágya kitisztítására szükséges költségeknek szolgabíró által rövid úton megveendő kétszeres megtérítésén fölül, 100 forintig vagy egy hónapi fogságig terjeszthető büntetés alatt tilos legyen. — 2) Hogy az illető megye, s városi vagy kerületi tanács a vízre vagy csatornára dülő meredek hegy oldalán levő erdőknek gyökerestűli kipusztítását a víz vagy csatorna tulajdonosának feladására hathatósan akadályozni tartozzék. — 3) Hogy a csatornák partjait vagy a folyóvizek mellett felállított töltéseket akármily módon rongálni, a víz vagy csatorna ágyába szemetet, földet vagy ganajt hordani, abban kendert áztatni, s a halászoknak folyó hordalékát felfogó rekesztékeket benne felállítani, szóbeli per útján annyiszor a mennyiszer megveendő 100 forint vagy egy hónapi fogság alatt tilos legyen.

A 11-dik ágazat, mely a szóbeli bíróságnak hatóságát az 1836:20. czikk által arra kijelelt keresetekben, és a világos adósságoknak tőke-felmondás nélkül követelt kamataiban 200 igaz törvényes értékű forintig kiterjeszti, sőt annak a világos adósságokban és azoknak kamataiban, ha az adós magát szóbeli per bírósága alá vetette, határozatlan summának erejéig helyet ad.

A 12-ik ágazat, mely az ítéleteket büntető perekben is minden bíróságok által okokkal támogattni parancsolja.

A 13-dik ágazat, mely az 1836:14-dik czikk iránt azon módosítást teszi: hogy az osztályért folyamodó fél mindjárt folyamodásának benyújtásával két bírót nevezzen, s azokhoz a másik fél legfeljebb 15 nap alatt szinte kettőt, és a bírák elnökül egy ötödiket választanak. Továbbá, hogy ezen választmány, melyhez azon esetben, ha a felek vagy bírák az általok teendő kinevezést elmű-

lasztának, az illető lörvényhatóság a mulasztók helyett tagokat rendel, dolgában kiküldöttség gyanánt azon törvényczikk szerint eljárni köteles legyen.

A 14-dik ágazat, mely a város-polgári személyeket, ha végintézeteiket saját kezeikkel írják és aláírják, azoknak a hitelesítő tanúk előtti felolvasától, melyet az 1715:27-dik czikk előbb megkivánt, felmenti, egyébiránt a sz. kir. városokat a végintézetnek hitelesítése iránti fenálló szokásaiknak gyakorlatában továbbra is meghagyván.

A 15-dik ágazat, melyben a magyar váltótörvénykönyv, mely két részre osztva, az elsőben az anyagi váltójogot 12, a másodikban a váltói törvénykezést 16 fejezetben tárgyalja, egész kiterjedésében előadatik, azon előre bocsátott rendelettel: hogy az 1792:17-ik törvényczikk, mennyiben annak ideigleni rendelete az ausztriai örökös tartományok törvényszékeiknek ítéleteit és azoknak végrehajtását tárgyalja, 1841. évi január 1-ső napjától fogva megszüntetik, és a helyett ugyanazon naptól kezdve a jelen váltótörvénykönyvben megállapított szabályok lépendnek erőbe. Következő pedig ezen váltótörvénykönyvnek tartalma:

Az I-ső résznek I-ső fejezete az 1—6-dik §-okban előadja: 1) Hogy a váltó oly oklevél, mely által kibocsátója magát a köztörvényieknel szigorúbb feltételek alatt kötelezi: hogy valamely meghatározott summapénzt bizonyos helyen és időben vagy maga fizetend, vagy annak más általi kifizetését eszközölni. — 2) Hogy a váltó vagy idegen, ha a fizetést a kibocsátó más, tőle jogilag különböző, s nem az ő nevében cselekvő személy által téteti, vagy pedig saját, az ellenkező esetben. — 3) Hogy a váltóképesség magyar törvényszék által magyarhoni alattvalókra nézve még akkor is, ha a váltó általok külföldön adatott ki, magyar váltó törvény szerint, idegenekre nézve ellenben saját honi törvényeik szerint ítélendő; minden egyéb, úgymint a váltónak formáját, tartalmát s jogbeli következtetéseit érdeklő, kérdések a kötelezés helyén fenálló, de mégis hiteles bizonyítmánynyal igazolandó, váltótörvények szerint ítélendők levén, magyar törvény szerint pedig csak akkor, ha ezen igazolás meg nem tétetnék, vagy ha ott váltótörvények nem léteznének. — 4) Hogy ha a váltókötelezés honunkban tett ígéreten és külföldön történt elfogadáson alapszik, vagy megfordítva: azon országnak törvényei szerint ítélendő, hol az elfogadás történt.

Az I-ső rész II-dik fejezete a 7—13-dik §-okban előadja: 1) Hogy a váltóképesség cselekvő vagy szenvedő. — 2) Hogy cselekvővel, vagyis váltójogot szerzhetővel mindenki bír, ki köztörvény szerint jogokat szerzhet; szenvedővel, vagyis magát váltóilag kötelezhető képességgel ellenben saját váltókiadásra nézve ugyan csak a törvényszerűleg bejegyzett és legalább 20. évüket elért kereskedők, gyárosok, kézművesek, s oly kereseti társaságok, melyek társasági kötéseiket az illető váltótörvényszéknél letették, és a társaság czímetét

(Firma) bejegyeztették, idegen-váltó-kiadásra, forgatásra, elfogadásra, és kezekedésre nézve pedig csak terhes szerződést törvényesen köthető teljeskorúak, de azok mindjában bírnak, a papi, szerzetes, vagy valóságos szolgálatban levő katonai személyeket, és az asszonyokat vagy hajadonokat, ha mint kereskedőnek törvény értelmében bejegyezve nincsenek, kivéve. — 3) Hogy a szenvedő váltóképeseknek hiánya csak a váltójogi, nem pedig a köztörvény szerinti keresetet is, zárja a nem-képes ellen ki.

Az I. rész III-ik fejezete a 14—27-ik §-okban a váltóknak kellékeiről rendel: 1) Hogy a váltóban az illetőknek nevei, a váltónak költsége, a teendő fizetésnek helye és ideje, s ezen szó „váltó“ kitétessék, hogy a váltó meghatározott summáról szóljon, hogy a kiadó vezetőnek-nevét és mellék-nevének legalább kezdő betűjét írja ki, és ha testi tehetetlensége miatt nevét maga oda nem írhatná, az aláírás szokott módon hitelesíttessék, a kereskedő házak és társaságok által kiadott váltókban a kereskedői címzet (Firma) levén a név helyett aláírandó. — 2) Hogy a váltónak váltójogilag teendő forgathatására az intézvényesnek neve mellé ezen szó „vagy rendeletére (Ordre)“ szükségképen melléklendő. — 3) Hogy a kapott értéknek kijelölése nem szükséges, s a váltó ellen azon kifogással, hogy a váltónak értéke át nem adatott, élni nem lehet. — 4) Hogy idegen váltóban a kibocsátó magát vagy rendelményesét is nevezheti ki intézvényesnek. — 5) Hogy a váltónak kifizetésére több hely levén kijelölve, csak a legelől álló tekintendő fizetési helynek. — 6) Hogy a váltóbeli szerződés végbementnek akkor tartandó, midőn a váltó az intézvényesnek átadatott. — 7) Hogy ha a váltó több példányban adatik ki, mindenikre a száma felteendő, és ha egyik példány elfogadásnak eszközlése végett elküldetik, a másikra az elküldő által feljegyzendő, kinél legyen tárolható az elküldött példány. — 8) Hogy a ki váltót mint kibocsátó, forgató, elfogadó, vagy kezes aláír, ha nyilván megszorítást nem tett, az egész váltóbeli summáért, habár azt másokkal közösen tette, kötelezve van, s hogy így kötelezve tartatik mindenki, ki a váltót aláírta, kivéve, ha nyilván kitette volna, hogy azt mint képviselő, megbízott, vagy tanú írta alá. — 9) Hogy ha a váltónak és hátiratainak mása vétetik, világosan megjegyzendő az, meddig legyen a készült oklevél másolat.

Az I-ső rész IV-dik fejezete a 28—50-dik §-okban a hátiratokról és kezességéről előadja: 1) Hogy a hátirat háromféle: forgatvány, meghatalmazás (Procura), és engedvény. — 2) Hogy a forgatványban a forgatványos neve, s a forgatásnak kelte kiteendő, és a forgatvány a forgató által aláírandó; s hogy ha a két első kellék hiányzanék, üres forgatványnak (Giro in bianco) nevezetik, és ha benne a közönséges engedvény kifejezve nincsen, meghatalmazásnak tekintetik; melynél fogva a váltónak birtokosa azt forgathatja, eladhatja, értékét beszédheti, bírakat választhat, hitletételt kívánhat; de ha a hiány

későbbben kitöltetnék, többé volt üressége miatt kifogás nem tétethetik. Továbbá, hogy a forgatványos a forgatónak minden jogaiba lép, s maga ellen a forgató ellen is váltójogbeli keresettel bír, de ellenben ő ellene oly kifogással élni nem lehet, mely a forgatónak egy harmadik személylyeli viszonyaiból eredt. Végül, hogy a váltó a forgatványosnak tulajdonává annak és a forgatványnak átadásával válik. — 3) Hogy az egyenes meghatalmazásnak határa a hátíratnak tartalmától függ, s hogy a váltó hatalmazásbeli birtokosának, ha azt tovább forgatná, nyilván ki kell tennie, hogy azt meghatalmazásból (Per Procura) tette, máskép önmaga fizetni köteles. — 4) Hogy a ki váltót közönséges engedmény mellett másra átruház, engedményesének és az azt követőknek váltójogilag nincs lekütelezve, de az engedményes a váltót ismét váltójogi sikerrel forgathatja. — 5) Hogy a hátíratoknak jogszerű erejük akkor is meg van, ha a váltó egészen hamis, vagy váltóképességgel nem bíró által adatott ki, valamiut egyik hátíronak képtelensége sem teszi a többiét érvénytelenné, és hogy ha valamely magában igaz váltó meghamisíttatnék, az, kinek hátírata meghamisíttatott, és azok, kik hátírást a hamisítás előtt tettek, csak a váltónak hamisítás előtti értékéig vannak lekütelezve, a többiek ellenben annak teljes értékéig, azonban minden hátírat-hamisítás előttinek tekintendő levén, ha az ellenkező róla be nem bizonyíttatik. Továbbá, hogy a hátíratoknak sorában történt hézag a hézag előtti forgatásokat a hézag utániak iránti váltójogi köteleztetéstől fel nem menti. — 6) Hogy a toldat a váltó kiegészítő részének csak akkor tekintendő, ha a történt toldás az eredetire feljegyezve, és a váltóhoz pecsételt toldaton a váltó egész kiterjedésében lemásolva van. — 7) Hogy a kezesség, melynek a váltóra írva, és a váltóról előadott mód szerint aláírva lennie kell, készfizetési lekütelezőnek (expromissio) tekintetik, s ha ki nincs téve, kiért vállaltatott legyen fel, saját váltóknál a kibocsátóért, idegeneknél az elfogadóért vállaltnak vétetik, és hogy a kezes kifizetvén a váltót, kármentesítést váltójogilag csak az ellen, a kiért fizetett, és ki ellen annak, ha ő fizette volna ki, keresete lett volna, követelhet.

Az I-ső rész V-dik fejezete az 51—85-dik §-okban az elfogadásról és névbecsülésről előadja: 1) Hogy a látra kelt váltókat, és melyeknek lejáratí idejük nem számítatik a bemutatástól, elfogadás végett lehet ugyan, de nem szükséges, bemutatni. — 2) Hogy a lát után bizonyos időre, és a saját váltókat illetőleg a felmondásra szólókat is (az egy napig tartó vásárra intézteket kivéve) ellenben elfogadás végett bemutatni szükséges, és pedig a hazai vásárra szólókat, ha a vásár 8 napnál tovább nem tart, a vásárnak első napján, és ha tovább tart, első hetében; az egyebeket a váltónak, és különösen a forgatott saját váltókat illetőleg a forgatásnak keltétől számítva, ha a fizetés helyén keltek, 8 nap, a másutt, de mégis ausztriai birodalom tartományiban kelteket 2 hónap, az azokon kívül az európai szárazon vagy szigetekben kelteket 6 hónap, a fekete vagy középtenger melléki ázsiai vagy afrikai vidékekben vagy szigeteken kiadottakat

8 hónap, az egyebükt költséket végre 18 hónap alatt. — 3) Hogy a bemutatás köznapon teendő, s ha ünnep vagy vasárnap, és a zsidókat illetőleg szombaton vagy zsidó ünnepen (milyen a Pessach, húsvét, Nisonhó 15, 16, 21, 22, Schebuos, pünköszt, Sivon hó 6 és 7, Rosch-haschana, újév Tischri 1, 2, Jom-kippur, kibékülés ünnepe, tíz nappal újév után, Sukkes, sátoros ünnepek, Tischri hó 15 s 16. Schmini Azeres, tíz parancs, Tischri hó 22. és Simchas Tora, öröm-ünnep, Tischri hó 23.) történnék a bemutatás, az intézvényezett nyilatkozni nem tartozik; ha tehát a fenn kijelelt bemutatási határidőnek végső napja ily napokra esik, a bemutatás a következő első köznapra halasztható, sőt a zsidó a szombatot vagy ünnepét megelőző napon is nyilatkozni csak délutáni három óráig köteles. — 4) Hogy a váltótulajdonos váltóját akár ki által bemutathatja, és pedig írásbeli megbízás nélkül is. — 5) Hogy a váltó magánál az intézvényezetttnél vagy címvezetőjénél avagy meghatalmazottjánál, ki a meghatalmazást igazolni köteles, és ha „és“ szócskával egybekötött több intézvényezett volna, mindjájánál, a „vagy“ szóval egybekapcsoltak közül pedig, mivel a „vagy“ szó utániak szükségbeli utalványozottaknak tekintetnek, csak az elsőnél bemutatandó. — 6) Ha az intézvényezett, vagy az „és“ szóval egybekötötteknek csak egyike is az elfogadást világosan ki nem jelentené, vagy nem úgy ajánlaná, miképen azt a bemutatónak elfogadni kötelessége: azonnal óvás teendő, és annak megtétele után legfeljebb következő napon, ha az intézvényezett névbecsülésből sem fogadná el a váltót, a bemutatás az utalványozottaknál megkezdendő, és pedig úgy, hogy a korábbi kötelezett utalványozottjának a későbbié előtt elsőbbség adassék, és mindenik ellen, ki az illő elfogadást megtagadta, a jövőnéli bemutatás előtt óvás teendő. — 7) Hogy a váltótulajdonos minden óvást a törvénynek rendelete szerint előzőivel közölni köteles, s hogy ha akár az elfogadás végetti bemutatásban, akár az óvásnak kivételében vagy a közlésnek megindításában késedelmet követ el, váltójogi viszkeresete minden előzőire nézve teljesen elenyészik, sőt közjogi keresete is egyedül a kibocsátó ellen marad a közönséges elévülés ideje alatt fenn, és ez is csak annyira, a mennyiben a kibocsátó be nem bizonyítja, hogy a váltónak lejártakor az intézvényezett ellen kétségtelen követelése volt, és az akkor még annak kielégítésére elégséges értékkel bírt. — 8) Hogy ha ugyanazon váltónak több példányai elfogadtatnak, mindenik külön váltónak tekintetik, kivéve ha magából az elfogadásból ellenkező tűnnék ki. — 9) Hogy az elfogadásnak érvényességére szükséges: a) hogy írásban tétessék és a váltóra vagy másolatára jegyeztessék, — b) hogy a fizetésnek világos ígéretét vagy e szót „elfogadom“ magában foglalja, — c) hogy a váltóról előadott mód szerint aláírassék, — d) hogy ha a lejáratnak ideje a bemutatástól számítandó, az elfogadásnak napja is kitétessék, s másképp a bemutató a fizetést a rendes lejárat előtt is akármikor megkivánhatja, vagy a fizetés végetti bemutatást egész azon időnek eltöltéig, mely akkor járna, ha az elfogadás a bemu-

mutatásra kiszabott határidőnek utolsó napján történt volna, viszkereseti jogáinak sérelme nélkül elhalaszthatja, és végre — *e*) hogy ha a váltó nem az elfogadónak a váltóban kijelelt lakhelyén, hanem más helyen fizetendő, az elfogadásban a telep, vagyis annak neve is, kinél a fizetést az intézvény helyén felvehetni, kitétessék, s másképp a bemutató óvást tehet, és viszkeresetet támaszthat. — 10) Hogy az intézvényezett ellen tett óvás után a váltót akárki, az intézvényezett vagy bemutató is, névbecsülésből akár az intézőre akár valamelyik előzőre elfogadhatja, és az ily elfogadást a bemutató nem ellenezheti, s hogy ily esetben az ily elfogadásra többen jelentkezvén, elsőbbsége annak van, ki nek fizetése által kötelezésétől legtöbb kötelezett felmentetik, és ha ugyanazon előzőre többen ajánlanak a névbecsülési elfogadást, annak, ki a váltóbeli summát biztosítani kész, és ha ilyen nem volna, az utalványozottaknak a közbenjárók előtt, utalványozottnak nem-létében pedig a közbenjárók között a bemutató tetszése szerint választhat, azon esetben mindazáltal, midőn a bemutatásnál késedelem történt, a váltót elfogadni joga egyedül csak az intézvényezettnek levén. — 11) Hogy semmiből ki nem világolván, kire fogadta legyen el a névbecsülő a váltót, az elfogadás az intézőre teltnek vétetik. — 12) Hogy a szükségbeli utalványozott (Noth-Adressat) általi elfogadás törvényes foganatára nézve a névbecsülési elfogadással egyenlő. — 13) Hogy az elfogadás váltójog-szerinti fizetésnek kötelességét vonja maga után, még a kibocsátó iránt is, ha a váltót tulajdon rendelményére adta ki; ezen kötelesség a társasági címzet alatti elfogadásban a társaságnak tagjait, az egyébként többek által megszorítás nélkül tettben pedig mindazokat egymásért egészben (in solidum) terhelvén. — 14) Hogy ha az intézvényezett a váltót az intéző nevének becsülésében fogadta el, sem biztosításnak sem viszkeresetnek helye nincsen, de ha azt más előzőnek becsületére ajánlotta, vagy ha más tette a névbecsülési elfogadást, azoknak helye van, a biztosítási viszkeresetre nézve mégis csak akkor, ha a bemutató azt a névbecsülési elfogadásra bejelentette. — 15) Hogy ha a névbecsülő elfogadaskor a váltóbeli summát biztosította, minden viszkereset elenyészik. — 16) Hogy a névbecsülő, ha és a mennyire jogosítva volt az elfogadásra, a váltónak kifizetése által a váltótulajdonosnak minden viszkereseti jogaiba lép; melyekkel mégis csak a fizetésnek határnapja után élhet; ellenkező esetben sem a hátírók sem a kibocsátó ellen viszkeresete nincsen, s úgy tekintetik mint ennek megbízás-nélküli ügyviselője. — 17) Hogy a feltételes elfogadás is váltójogi köteleztetést szül, melyet mégis a bemutató elfogadni nem köteles, és ha teszi, viszkereseti jogai elenyésznek. — 18) Hogy a bemutató az intézvényezett által tett részbeni elfogadásban megegyezni nem köteles, ha pedig megegyezik, az el nem fogadott summa-részre nézve óvást tenni tartozik, a névbecsülő által tett ily elfogadásban ellenben tetszése szerint megegyezhet vagy nem, és ha benne megegyezett, csak biztosítási, ha pedig félrevetette, fizetési viszkeresete van elő-

zói ellen. — 19) Hogy a kibocsátó az elfogadónak, a névbecsülés esetét kivéve, váltójogilag nem kötelezettje.

Az I-só rész VI-dik fejezete a 89—99-dik §-okban a lejáratról vagyis fizetés idejéről rendeli: 1) Hogy a látra és tetszésre kelt váltók bemutatáskor azonnal kifizetendők. — 2) Hogy a kelet után bizonyos időre kelt váltóknak lejáratára a kibocsátást, a lát utáni bizonyos időre kelteké pedig az elfogadást követő első naptól számítandó. — 3) Hogy ha a lejárat fél hónapra szól, utolsó napnak mindig a hónap 15-dike, ha több hónapra, az utolsó hónapnak azon napja vétetik, melyen a kelet-utánra szóló váltó kiadatott, a lát-utánra szóló pedig elfogadtatott, és ha ezen nap azon hónap utolsó napja volt, annak utolsó napján teendő a fizetés, habár napjainak száma kevesebb volna is, és hogy ugyanez áll a több évekre szóló váltókról is. — 4) Hogy a szokásra kelt váltó lát-utáni 14-dik napon; a vásári pedig, ha a vásár egy napig tart, a vásár napján, ha két naptól nyolczig terjed, a vásár utolsó napján, ha pedig nyolcz napnál tovább tart, a második hétnek szerdáján jár le. — 5) Hogy minden váltó lejárat napján fizetés végetti bemutatáskor azonnal kifizetendő, s kiméleti napoknak (Respectstage) helyük nincsen. — 6) Hogy a részben vagy épen el nem fogadott váltó az előzőkre nézve, a mennyiben elfogadva nincs, az óvástétellel azonnal lejár.

Az I-só rész VII-dik fejezete a 100—125-dik §-okban a fizetésről rendeli: 1) Hogy a váltó fizetés végett legelőbb az elfogadónak, és ha ez a fizetést megtagadja, az utalványozottaknak, mindeniknek külön 24 óra alatt azon rendben, mely az elfogadási bemutatásra van rendelve, bemutatandó, és ha a bemutató előzőire is akar viszkeresetet intézni, mindenik megtagadásnál vagy nem egész avagy nem kellő módon fizetni akarásnál óvás teendő, a fizetési viszkereset azonban csak akkor levén támasztható, ha a fizetésre közbenjárók sem jelentkeztek. — 2) Hogy ha a fizetni köteles meghalt, vagy csőd alá esett, a váltó értéke gondnokának a fizetés helyén bemutatandó. — 3) Hogy a látra kelt váltókat legfeljebb az elfogadási bemutatásra kiszabott határidő alatt kell, a tetszésieket (a piacere) akármikor lehet fizetésre bemutatni, az egyéb váltók pedig a kiszabott fizetési határnapon bemutatandók. — 4) Hogy ha az intézvényszerűezett a váltót általában elfogadta, de a fizetést az intézőre csak névbecsülésből ajánlja, fizetési további bemutatásnak helye nincsen, de az intézvényszerűezettnek viszkeresete fentartására óvást kell venni. — 5) Hogy ha a fizetési bemutatásban vagy az az iránti óvástételben késedelem történt, azon következményeknek van helye, melyek ily esetekben az elfogadási bemutatásról előadvák; az intézvényszerűezettnek elfogadásból származott köteleztetése azonban az által változást nem szenved; de ellenben az utalványozott vagy közbenjáró, ha a fizetési bemutatásban késedelem történt, azt többé kifizetni nem köteles. — 6) Hogy a fizetés egy napi vásárra szóló váltókban délutáni négy óráig, másféleképpen rendszerint déli 12 óráig teljesítendő; ha azonban a fizetés napja ünnepre vagy vásárnapra és zsidókat illetőleg szombatra esnék, az keresztyén által csak jövő

köznapon, zsidó által ellenben a szombatot vagy ünnepet megelőző köznapnak délutáni három órájáig teljesítendő, a hitelező azonban követelését zsidóra nézve is a jövő köznapra is halasztván. — 7) Hogy a fizetés, ha a felek megegyeznek, a lejáratnak eltölte előtt is tétethetik, de egyedül a fizetőnek veszedelmére. — 8) Hogy a váltóbeli summa 20 forintos pénzláb szerint fizetendő, kivéve, ha a váltóban más pénz nem volna meghatározva. — 9) Hogy az utalványozott által tett fizetés fogantjára nézve névbecsülői fizetésnek tulajdonával bír, és hogy ha a váltót sem az intézvényezett sem az utalványozottak ki nem fizetnék, óvás után akár az intézőnek akár valamelyik előzőnek névbecsüléséből akárci az elfogadási bemutatásnál előadott rend szerint kifizetheti. — 10) Hogy a névbecsülő a váltónak kifizetése által a váltótulajdonosnak minden jogába lép mind az elfogadóra, mind a megbecsültte és előzőkre nézve. — 11) Hogy a bemutató a váltóbeli summának felén alul ajánlott részfizetést felvenni az intézvényezettől sem köteles, névbecsülőtől pedig az egész summának kifizetését kívánhatja, a viszkeresetnek fentartására a részfizetésnél mindig óvás teendő lévén. — 12) Hogy ha az adós a fizetésben késedelmes volt, a lejáratnak napjától, ha pedig a bemutató volt késedelmes, a fizetés kívánata napjától száztól hat késedelmi kamatok járnak, s a fizető a váltótulajdonosnak azon költségeit is, melyeket az elfogadásnak vagy fizetésnek megtagadása miatt tenni kénytelen volt, megtéríteni köteles. — 13) Hogy kifizettetvén a váltóbeli summa, a váltótulajdonos a váltóra nyugtatványt írni, s az eredeti váltót, sőt ha másolatain állanak eredeti hátiratok, azokat is, továbbá a fizetés végett netalán közbejött óvási okleveleket, és a fizető jogainak igazolására szolgáló minden egyéb irományokat is a fizetőnek kiadni köteles; s ha a váltó és óvási okleveleket kiadná ugyan, de a harmadrendbelieket ki nem adhatná, csak a váltóbeli summának bírói kézhez letételét kívánhatja; ha pedig csak részben elégítettet ki, arról a váltó másolatán a fizetőnek nyugtatványt adni, és a részfizetést az eredeti váltón is nevének aláírásával feljegyezni tartozik; s azon esetben, ha a részfizetés az eredeti váltón fel nem jegyeztetnék, vagy ha az egész kifizetés a fen elősorolt okleveleknek átvétele nélkül tétetnék, az ily fizetések a váltónak egy harmadik törvényes és jólelkű birtokosára nézve nem történeteknek tekintendők. — 14) Hogy kölcsönös követelések beszámításának váltókereset ellen váltójogilag semmi esetben, még akkor sincs helye, ha az intéző a váltót önmagára vagy rendelményére adta ki, és ő maga támaszt az elfogadó ellen keresetet.

Az I-só rész VIII-dik fejezete a 126—136-dik §-okban az óvásról előadja:

1) Hogy óvástételnek minden oly történt dolog iránt helye van, melynek bebizonyításától a viszkereset függ. — 2) Hogy óvást váltótörvényszékes helyeken a váltójegyzők, királyi vagy első-bíróságos tanácsú mezővárosokban nemesre tekintet nélkül a tanácsjegyző, másutt a járásbeli szolgabíró által, ama

zokban ugyan a bemutatás napjának déli 12 órájától számított 24 óra, egyebütt pedig legfeljebb 8 nap alatt kell megtenni. — 3) Hogy az óvást kiveendő törvényes személy a váltónak elfogadás vagy kifizetés végetti bemutatását az illetőnél ismételni, a tagadó válasznak okát tudakolni, ha otthon nem volna, vagy máshol laknék, utána kérdezősködni, az óvási oklevelet, — melyben azoknak neveik, kiknek részére és kik ellen tétetett, a törvényes személy általi felszólítás, s az arra adott felelet, vagy hallgatás, és ha az, ki ellen az óvás tétetett, fel nem találtathatott, ezen körülmény a házbelieknek netalán adott feleleteikkel együtt, az óvástételnek helye, éve, hava, napja s órája, a váltónak és minden hátíratának másolata, s ha a váltót valamely névbecsülő elfogadta, annak neve és elfogadása, végül az óvást tevő törvényes személy nevének aláírása hivatalbeli vagy illetőleg tulajdon pecsége mellett kiteendők, — időhaladék nélkül az óvást tételnek kiadni, és azt az e célra szolgáló, minden váltótörvényszéknél, városi vagy elsőbíróságú mezővárosi tanácsnál és vármegyénél tartandó, jegyzőkönyvbe beírni, a szolgabírókat illetőleg pedig legfeljebb 8 nap alatt beírás végett az illető megyének egy eredeti példányban beküldeni köteles, ezen jegyzőkönyvből az óvasoknak másaik későbbben is akármikor hiteles alakban kiadandók levén. Továbbá, hogy ha egy helyen ugyanazon váltó miatt többek ellen óvasok tétetnének, azok ugyanazon oklevélbe iktatandók, a mik az első óvasban már foglaltatnak, ismétlendők nem levén. Végre, hogy az óvaslevélén, ha kívántatnék, mind az a nap, melyben a törvényes személy az óvas kivételére felszólítatott, mind az, melyben az óvasilevél az óvást tételnek kezéhez adatott, ki tétessék. — 4) Hogy minden óvasnak külön-külön, habár több foglaltatnék is egy levélbe, 2 pengő forint a díja, azontól a netalán megkívántatott fuvarozásnak bére is megtérítendő levén.

Az I-ső rész IX-dik fejezete a 137—169-dik §-okban a viszkeresetről (Regress) előadja: 1) Hogy bármely viszkereset feltételezi: *a*) a váltó elfogadásának vagy kifizetésének egész vagy részbeni megtagadását, vagy nem a szerint tett ajánlását, mint a törvény rendeli, — *b*) az óvasnak kellő időbeni előrebocsátását, és — *c*) azokkali kellőképen megtörtént közlését, kik ellen támasztatni szándékoltatik. — 2) Hogy az óvasnak közlése vagy postán vagy az illető törvényhatóság, váltótörvényszék, vagy rendezett tanács útján tehető; s hogy az első esetben az óvási oklevél az óvas-tételre rendelt időnek leforgása után a helybeli, vagy ha ott hivatal nincsen, a legközelebb eső közpostával megindítandó; a másodikban pedig ugyanazon időtől számítva 48 óra alatt a hatóságnak folyamodó levél mellett annyi eredeti párban, a mennyi személylyel közöltetni kívántatik, benyújtandó; s hogy ha a megindítás kellően történtnek bebizonyít, a kézbeadásnak elkésése a viszkeresetnek megindítását nem gátolja. — 3) Hogy a viszkereset az elfogadónak kötelezéseit fel nem bontja. — 4) Hogy a forgatók és kibocsátó egymásért és együttvéve köteleztetnek, valamint a be-

jegyzett társaságnak tagjai is, és hogy ezekre nézve elég az óvást a címvezetővel közleni. — 5) Hogy a váltótulajdonos előzői közt a viszkeresetben sort tartani nem köteles. — 6) Hogy a viszkereset vagy biztosítási, vagy készfizetési. — 7) A biztosítási viszkeresetről különösen: *a)* Hogy akkor van helye, ha a váltó névbecsülésből az intézvényezettten kívül más által fogadtatik el, s hogy ha a névbecsülő már biztosítást adott, az előzők ellen viszkereset nem indíttathatik. — *b)* Hogy a felek meg nem egyezhetvén a biztosításnak módja iránt, a biztosítandó summa kész pénzben vagy ingó zálogban fűdőzendő; és ha a gondviselésnek helyére nézve nem értenének egyet, a fűdözet bírói kézhez leteendő, vagy ha letételre nem alkalmas, bíróilag gondviselő rendelő. — *c)* Hogy a biztosítás végett letett, vagy lezárt értékre a hitelező váltózálogjogot nyer, és pedig a forgató ellen a forgatványnak, az intéző ellen a váltónak keltétől. — *d)* Hogy a biztosításért megkeresett előző tetszése szerint vagy azt adhat, vagy a váltót a nélkül, hogy következői a kötelezéstől felmentetnének, járulékaival együtt kifizetheti, és magához válthatja, köteles levén azonban azt lejáratkor az elfogadónál fizetés végett kellőleg bemutatni. — *e)* Hogy a nyert biztosítás a váltótulajdonost a fizetés végetti kellő bemutatásnak kötelességétől fel nem menti, s az abban történt késedelem által mind a váltót elfogadó névbecsülő, mind a bemutatónak minden előzője, még az is, ki a váltó summára biztosítást adott, a fizetésnek terhétől feloldoztatnak. — 8) A készfizetési viszkeresetről különösen: *a)* Hogy annak akkor van helye, ha a váltó senki, még névbecsülő által sem fogadtatott el, vagy ha a fizetés akár egészen akár részben megtagadtatott; kivéve ha a váltó a bíróság által elvétett volna, továbbá ha a váltó csak részben fogadtatott el, de ekkor csak az el nem fogadott részre nézve. — *b)* Hogy a hitelező az elfogadót és előzőit akár mindnyájokat akár egyen- vagy többenként ugyanazon egy kereset alá foghatja. — *c)* Hogy a viszkereset a törvény meghatározta időben megindítandó, másképp elenyészik, jelesül az ugyanazon helyben lakó által 7 nap, az ugyanazon megye, de más helybeli által 15 nap, más megyebeli által 30 nap, a távolabb, de Magyarországon, s kapcsolt részeiben vagy Erdélyben lakó által 45 nap, a magyar tartományokon kívül, de mégis az ausztriai birodalomban lakozó által 60 nap, a Spanyol, Portugal, Svéd, Görög, európai Török és Oroszországokban, vagy a közép és adriai tenger szigeteiben létező által 3 hónap, az egyéb európai, nem ausztriai, tartományokban lakó által 2 hónap, az Ázsia és Afrika közép és fekete tengerek melletti vidékeiben vagy szigeteiben levő által 6 hónap, a földnek egyéb részeiben lakó által pedig 18 hónap alatt, — a távolság a viszkereset alá veendőnek lakáig, a váltó tulajdonos által ugyan tulajdon lakától, oda számítva, ha a bemutatás nem ott történt, a bemutatás helyének lakától távolságát is, a forgatók által pedig, ha a váltót a velük közlött határozatnak ítélt-dologgá váltá előtt váltottak be, a beváltásnak, ellenkező esetben az eljáró bíróságnak lakhelyétől, — a határidő pediglen az óvástevőre nézve

ugyan, ha postán közlőtte azt, az óvástételnek, ha hivatalos úton, az óvás kézhez-adásának napjától, a forгатókra nézve pedig, ha a velők közlőtt határozatnak ítélt-dologgá válása előtt magokhoz váltották a váltót, a kifizetés napjától, ellenkező esetben pedig azon nap után következő első naptól, melyen az ellenők hozott határozat elítélt dologgá vált, számítandó, és mindenik kereset alá veendőre nézve, még akkor is, ha többen fogatnak ugyanazon egy keresetbe, megtartandó levén. — 9) Hogy a fizetés után bárki a kereset alá vettek közül megkivánhatja, miszerint neki a váltó és minden egyéb fenelősorolt oklevelek kiadassanak, és ha közülök többen ajánlanák a fizetést, az elsőbbség azé, ki által több előző mentesül. — 10) Hogy viszkereset útján következők kifizetendők: *a)* A váltóbeli summa, mely miatt óvás tétel, minden leróvás nélkül. — *b)* A számvetéssel igazolt óvás-kivételi és viszkereseti költségek. — *c)* A lejáratnak idejétől számított kamatok. — *d)* A postadíj. — *e)* A váltódíj, száztól egy harmad. — *f)* A külföldi netalán közbejött bélyegdíjak (Stempeltare). — *g)* A váltófolyam-jegyzékkel bebizonyított váltófolyam (Wechselfcourß), a bemutató ugyan a váltóban kitett fizetés helyén fenálló folyamot, az előző pedig azt követelhetvén, mely a váltó beváltásának helyétől azon helyre fenáll, hol nekie a fizetést törvény szerint teljesíteni kell, és midőn az említett helyek közt váltóbeli közvetetlen közlekedés nincsen, a váltófolyam a legközelebbi váltópiacz szerint számítandó levén. — 11) Hogy ha a váltótulajdonos viszkeresetét viszváltó (Rückwechfel) által eszközli, az törvényes foganatjára egyéb váltóktól nem különbözik. — 12) Hogy a névbecsülő, ki a váltót kifizette, az iránta váltóilag lekötelezettek ellen, viszkeresetének eszközzésében mindazt köteles megtartani, mit a váltó utolsó tulajdonosának követni kellett volna.

Az I-ső rész X-dik fejezete a 170—192-dik §-okban a váltóbeli szabálytalanságokról és elveszett váltókról előadja: 1) A hátiratoknak sorában hénagrol: *a)* Hogy ily hénag, habár a feltétlenül tett elfogadás előtt, történvén, az intézvényezettnek nem szabad a váltót a hénag-utáni hátiratosoknak kifizetni, hanem ha a váltót tulajdonosa a törvényszéknek átadja, tartozik a váltóbeli summát bírói kéznél vagy más közegyezéssel választandó magános személynél letenni, — azon törvényes személy, ki előtt a letétel történt, nekie arról hivatalos bizonyítványt adni, a letételt a váltóra feljegyezni, ugyanazon a tapasztalt hénagot megjegyezni, mindezt aláírásával és pecsétével megerősíteni, s ezután a váltót a bemutatónak visszaadni köteles levén; ki azzal ilyenkor, valamint akkor is, ha mind a letétel mind a fizetés megtagadtatik, a hénagig levő előzők ellen viszkeresetet indíthat, a hénag-előttek ellenben, ha ellenők fordulna, viszkeresettel, tulajdon viszkeresetük vesztesége alatt mind a fizetést mind a letételt megtagadni tartóznán. Hogyha pedig az intézvényezett a hénag-utáni hátiratosnak a váltót kifizeti, a hénagot megelőző utolsó hátiratosnak azzal együtt, ki a váltóbeli summának megtérítésében marasztaltatik, köztörvény szerint egészben (in solidum) felelős. — *b)*

Hogy azon esetben, ha az intézvényszerző sem a fizetést sem a letételt nem teljesíti, a házag-előtti forgatók, ha a váltó bírói kézhez letéttetik, a viszkereset útján megterítendő summát egészben és egymásért a fenn előadott módon letenni, a viszkereső ezen letételt fizetés gyanánt elismerni, s az illető törvényszék vagy bírói személy a summának letételét a fenn előadott mód szerint a váltóra feljegyezni, és a váltót viszkeresetének eszközlése végett annak, ki a váltóért eleget tett, átadni köteles; s ha a házag-előtti forgató a váltót e rendszabály ellen kifizetné, az utolsó hátiratosnak azon személylyel együtt, ki a váltóbeli summára nézve elmarasztatik, köztörvényileg egészben kötelezettje leendő. — c) Hogy mihegyest illető úton bebizonyíttatik, kinek tulajdona legyen a váltóbeli summa, a letett summa annak tüstént kiadandó. — 2) A hamis, vagy meghamisított, avagy arra jogosítva nem volt által tett hátiratokról: a) Hogy ily hátirat előfordulván, a váltónak kifizetése vagy elfogadása elleni eltiltásnak (Einspruch) helye van, az eltiltás saját váltókra nézve a kibocsátó, idegenekre nézve az intézvényszerző, utalványozott, vagy fizető ellen a fennforgó oknak közlése mellett teendő levén. — b) Hogy letiltás miatt el nem fogadtatván a váltó, az óvási oklevélben, mely minden előzővel közlendő, az el nem fogadásnak ezen oka kiteendő, és a viszkereset a váltónak kifizetésére egyenesen a letiltó ellen, ki a pernek kimeneteléig biztosítást adni köteles, támasztandó. — c) Hogy a letiltás a váltónak elfogadása után történvén, ha a letiltási alap a kérdés alá vett hátiratnak megtekintéséből vagy egyéb bizonyítványokból valószínűleg kitetszik, mindazok megtartandók, mik a házagnak esetére nézve határozva vannak; ellenkező esetben pedig a váltó, kivéve ha a bemutató ismeretlen vagy épen gyanús személy volna, kifizetendő. — 3) Hogy minden bár mily okból történt letételről azon törvényszék vagy bírói személy által, ki azt átvette, vagy kinek megyéjében a letétel történt, oklevél két példányban, t. i. a bemutatónak és letevőnek részére, készítendő, s abba beiktatandó: a) a váltólevélnek és hátiratainak másolata, — b) a bemutatónak, letevőnek, és, ha volt, letiltónak neve, — c) a nap, melyben a fizetés kivántatott, — d) a megtagadott fizetésnek oka, s a letiltásnak esetében a letiltó levélnek másolata, a házag-miattiban pedig a házagnak körülményes leírása, — e) a letett pénz nemének megnevezése, — f) ha magános személynél történt a letétel, annak az átvétel iránti nyilatkozata, és — g) a házag-miatti letételben kijelentendő: hogy ezen bírói levél óvás gyanánt is szolgál. Továbbá, hogy a megtörtént letétel, ha házag miatt történt, a házagot közvetetlen megelőző hátiratosnak, ha pedig letiltásra következett, a letiltónak, folyamodása egyik példányára írt végzés által tudtára adandó. Végül, hogy ha a váltó és váltóbeli summa letiltásnak következtében tételt le, a letiltó a letiltásnak igazolására intézett keresetet a bemutató ellen az illető váltótörvényszék előtt a letétel napjától legfeljebb 14 nap alatt megindítani köteles, máskép a letiltásnak ereje megszűnvén, a pénz a bemutató-

nak, a nyugtatványozott váltó pedig a letevőnek kiadandó. — 4) Hogy az egyszer már elfogadott váltót az elfogadó kifizetni még akkor is tartozik, ha a váltó egészen hamis, a csalárdsággal élők ellen azonban minden jogai fenmaradván, és ha elfogadása után hamisítottat meg a váltó, — mi mindig úgy történnék vétetik, kivéve ha a hitelező ellenkezőt bizonyítna be, — csak a váltónak elfogadáskori tartalma szerint. — 5) Hogy ha a váltónak kifizetése valamely polgári vagy büntető bíróság által eltiltatott, vagy a váltó attól, kinek kezénél volt, bíróság által térítvény mellett elvétetett, annak tulajdonosa mindezek mellett a váltót bemutatni, s óvást tenni, az elfogadó pedig a pénzt bírói kézhez letenni tartozik; és hogy ezen utóbbi esetben készfizetési keresetnek helye nincsen; ha azonban a váltóbeli summa bírói kézhez le nem tétetett, a bemutató a forogatóktól vagy kibocsátótól biztosítást kívánhat, mihez a biztosítást adott forogatónak is joga van. — 6) Az elveszett váltóról: *a*) Hogy annak, ki a váltót elveszté, joga van annak megsemmisítését azon váltótörvényszék által, melynek körében a fizetés teendő lett volna, eszközteni; mely e végből 45 napi határidőt rendel, a lejáratnak utolsó napját követő naptól számítandót. — *b*) Hogy ha azt elveszett váltó már elfogadva lett volna, és az elvesztő az elfogadást más próbák által bebizonyíthatja, a váltó summának bírói kézbe letételét megkívánhatja; de ezen esetben megsemmisítési keresetét a letételtől számított 8 nap alatt megindítani köteles, máskép a pénz visszaadatik, — ugyanennek levén helye tulajdon váltókat illetőleg a kibocsátóra nézve is, a forogatók azonban e kötelességtől mentesek levén. — *c*) Hogy az elveszett váltók iránt az eljárásnak váltótörvényszék előtt ugyan, de nem váltójogi szokott rend szerint van helye.

Az I-ső rész XI-ik fejezete a 193—200-ik §-okban a zálogról és megtartási jogról előadja: 1) Hogy ha a váltótulajdonos valamely ingó javakra zálogjogot nyert, mi szerződésen vagy végrendeleten kívül biztosítási vagy végrehajtási bírói zár által is megtörténik, ezen joga akkor is megmarad, ha a zálogadó időközben csőd alá jött, a zálog árából fenmaradó fülösleget mégis kiadni tartozván. — 2) Hogy ugyanez értendő a zálogba adott elfogadott váltóról is, melyet a zálogtartó a tulajdonos ellen támadt csőd alatt is behajthat, vagy hátrirat által, az abban kijelendő summának bátorságára, alzálogul tovább adhat, az ily elzálogolt váltóra nézve a zálogbirtokos a bemutatásra, óvástételre, és annak előzőkkeli közlésére nézve minden szükséges lépéseket megtenni, a váltó értékének vesztesége alatt, tartozván. — 3) Hogy a hitelező a nekie váltóbeli adósságnak biztosítására zálogul adott státus-papírosokat a fizetés napján volt folyam szerint minden bírói közbenjárás nélkül eladhatja vagy magának megtarthatja. — 4) Hogy a hitelező a váltóbeli adósnak nem tiltott úton kezéhez kapott pénzére vagy más holmijára megtartási joggal (Retentionsrecht) bír, melynél fogva magát a pénzből ugyan kielégítheti, egyedül a fülösleget tartozván kiadni, más holmikkal pedig váltózálogként bánhat. — 5) Hogy az itt előadott

jogokkal a váltónak kibocsátója is élhet az intézvényszerzett ellen, ha az fűdözve volt, és a váltónak kifizetését mégis megtagadta, valamint az intézvényszerzett is az intéző ellen, ha a váltónak kifizetése által hitelezőjévé lőn.

Az I-ső rész XII-ik fejezete a 201—209-ik §-okban a váltójog megszűnéséről és elévüléséről előterjeszti: 1) Hogy a váltójog a váltótörvény által kivett eseteken kívül, mindazon okoknál fogva megszűnik, melyeknél köztörvény szerint másféle jogok elenyésznek. — 2) Hogy a viszkereset a fenebb mondottak szerint bemutatásnál és óvásközlésnél történt késedelem, vagy a kereset megindításának elmulasztása által elenyészik. — 3) Az elévülésről: a) Hogy az által a váltójog, — azon eseteket, melyekre rövidebb határidő van kiszabva, kivéve, — azon naptól számítandó két év alatt elenyészik, mely napon eszközésbe veendő lett volna, s hogy tehát az elévülésnek idejét a saját váltót kibocsátó, vagy idegent elfogadó a fizetésnek napjától, a kezes azon naptól, melyben a kezesség alatt levőtől a fizetést meg lehetett kívánni, a korábbi előző magánál későbbi, de még a hitelezőt megelőző forgató ellen attól, melyben a váltót emez beváltotta, vagy fizetés végett megidézttetett, számíthatja. — b) Hogy az elévülésnek ideje egyedül csak törvényes keresetindítás által szakasztatik félbe, és csak akkor és addig akad meg, mikor és meddig az igazságnak kiszolgáltatása, például háború- vagy dőgvészkor teljesen megszűnik; azonban a megakadás által az előbbi idő elévitési erejét el nem veszti. — c) Hogy az érdekeltető személyeknek holléte vagy személyes viszonyaik az elévülésre befolyással nincsenek. — d) Hogy az elévülés idejét magán egyezkedés által sem rövidíteni, sem hosszabbítani nem lehet. — e) Hogy a mik itt az elévülésnek idejéről rendelvők, csak a váltótörvénykezési jognak elenyészéséről értendők, s azon szerződések, melyekből a váltójog származott, a köztörvény előtt, mint magán álló jogcímek, tovább is fenállanak.

A II-dik rész I-ső fejezete az 1 — 17-dik §-okban a váltótörvényszékekről előadja: 1) Hogy a tenger mellékre a fiumei váltótörvényszék meghagyatván, hét elsőbíróságú, külön pecséttel bíró, s az alatt egymással és más törvényhatóságokkal közvetlenül levelező, névszerint meghatározott vidékű, egy elnökből, s a pestin kívül két törvénytudó bíróból s két kereskedői ülnökből álló, az ítélethezásra legalább három tagnak, s minden esetre több törvénytudó bírónak, mint kereskedői ülnöknek jelenlétét megkívánó, s ezen főszemélyeken túl egy jegyzővel, iktatóval és kiadóval ellátott váltótörvényszék Pesten, Pozsoyban, Sopronban, Károlyvároson, Aradon, Debreczenben és Eperjesen, az azoktőli feljebbvitelre pedig, — a fiumeit, melytől a feljebbvitel továbbá is a fiumei kormányhoz menend, ismét kivéve, Pesten egy, az elnökön kívül 6 törvénytudó bíróból, kiknek számát a király szükség kívánatához képest szaporíthatja is, álló, s ítélethezásra 5 tagnak jelenlétét szükségelő, és a k. curiának egy külön önállású osztályát képező váltófeltörvényszék állíttatik, a

kereskedői ülnökök az illető városnak kereskedői által három évre választandók; az elnökök, rendes bírák, és jegyzők a király által oly részint megyei, részint városi vagy kerületi férfiak közül, kik a váltótörvényből vizsgálatot a váltótörvényszék előtt kiállották, születésrei tekintet nélkül, és a törvényhatóságok közt az igazságos arányt megtartva, örökösen és törvény útján kívül elmozdíthatatlanul nevezendők, és díjaikat a kir. kincstárból, mely a bírói taksákat húzandja, veendők levén. — 2) Hogy legfelső ítélőszékké váltó-ügyekben is a hétszemélyestábla, — melyhez ő felsége a kir. városokból és kerületekből, üléssel és szavazattal csupán váltó-ügyekben bírándó két előadó ülnököt, nemeségei tekintet nélkül nevezend, — rendeltetik, oly határozattal: hogy annak egyik osztálya a rendes elnöknek, vagy ha az gátolva lenne, a hivatalkorra nézve idősb ülnöknek elnöklése alatt törvényszünet nélkül folytonosan üléseket tartson, és ítélethezásra az elnökkel együtt hét tagnak jelenléte szükséges legyen. — 3) Hogy minden váltótörvényszék hetenként legalább kétszer, rendszerint hétfőn és csütörtökön ülést tartani, egy közönséges eljárási jegyzőkönyvet, melybe minden előtte fenforgott tárgy ülésről-ülésre idő és szám szerint röviden feljegyzendő, vinni, eljárásait gyorsan teljesíteni, és a kereskedői hitelnek fentartása végett titkot tartani köteles.

*) A pesti, mint terjedtebb vidéki törvényszékekhez, hogy két vagy három tanácsban is bíráskodhassék, 6 törvénytudó bíró, 4 kereskedői ülnök, és 3 jegyző rendeltetik alkalmaztatni.

A II-dik rész II-dik fejezete a 18—26-dik §-okban a váltótörvényszékek illetőségéről előterjeszti: 1) Hogy a váltótörvényszék hatóságának tárgyai e következők: az óvásnak előzőkkeli közlése, a váltósummáknak letétele, az aláírási címnek, és közkereseti társaságok szerződéseinek bejegyzése, a váltóperek, a váltó-törvényszéknél bejegyzett kereskedőknek és gyárosoknak oly pereivel együtt, melyeknek eldöntésére a kereskedői könyveknek előmutatása szükséges, és az áruszerzési ügynek (Lieferungsgeschäft) minden elintézése; s hogy ellenben az itt említett ügyeken túl másokban, habár a felek magokat ítélete alá vetették volna is, nem ítéltet, kivéve a fumei váltótörvényszéket, mely ezeken túl megítéli: a) a tengerihajózásból eredő pereket, és pedig habár az alperes állásának vagy lakó helyének tekintetéből ahhoz nem tartoznék is, — b) a kereskedésre ügyelő, s magyar tenger melléken lakó ügyvivőknek (Agent, Consul), a görög nemegyesült hitű fumei lakosoknak, az alkuszoknak (Sensal), és az oly kereskedőknek, gyártóknak, vagy társaságoknak, melyek a foglalkozásukra szánt elegendő tőkéjüknek kimutatásával, és szerződésüknek előadásával vannak bejegyezve, fenyítő pereiken kívül, mindennemű személyes és polgári ügyeit, a gyári érdekeikre ügyeléssel együtt. — 2) Hogy a pereket illetőleg a bíróság rendszerint azon váltótörvényszéket illeti, melynek körében az alperesnek lakhelye van, de mégis következő kivételekkel: a)

Hogy ha az alperes rendes lakásán kívül valamely váltótörvényszéknek helyén tartózkodnék, akkor azon törvényszék előtt is perbe fogható. — *b*) Hogy ha a fizetésnek helye a váltólevélben meg van nevezve; mert azon hely, mindazokra nézve, kik a váltóügyben értékeltek, lakhelyük gyanánt tekintetik. — *c*) Hogy ha váltókereset következtében a kereső félnek valamely ingó vagyон zálogképen átadatott, az aziránti későbbi váltókeresetben azon váltótörvényszék is ítélhet, melynek körében a zálog létezik. — *d*) Hogy a váltó ingatlan vagyonra betáblázva levén, az ebből eredő váltókeresetben azon váltótörvényszék ítél, melynek kerületében azon ingatlan jószág fekszik. — *e*) Hogy a váltó-felperes elleni viszonykereset azon törvényszékhez tartozik, melynél a felperes keresetét beadta. — *f*) Hogy az ingózálog által biztosított váltó-hitelező, ha a zálog keresetének fűdőzésére elégséges, a csődület bíróságához kötve nincsen.

A II-dik rész III-dik fejezete a 27—42-dik §-okban az aláírási címnek, és közkereseti társaság szerződésének bejegyzéséről rendeli: 1) Hogy az aláírási címnek bejegyzése, melyet eszközöltetni minden kereskedő, vagy közkereseti társaság, ha könyveinek váltótörvényszék előtt próbát-tevő hitelességet kíván szerezni, váltótörvényszék előtt köteles, következőleg teendő: *a*) A bejegyzésért szóval vagy írásban esedező a váltótörvényszék által maga, vagy ha személye előtte ismeretes nem volna, őt ismerő két tanúval színe elébe rendelő, és miután annak teljeskorúságáról meggyőződött, a folyamodónak kérelme és annak teljesítése az aláírási címkönyvbe (Firmaprotokoll) bejegyzendő, az esedezőnek neve általa tulajdon kezével beírandó, és ezen kézvonatnak valósága azon megjegyzéssel, hogy a folyamodó váltóleveleinek csupán így teendő aláírására megintetett, közvetetlenül alatta elismerendő, és ha tanúkkal jelent meg, azoknak neve és lakása is bejegyzendő. — *b*) Hogy mindaz, mi e könyvbe bejegyeztetett, annyi példányban kiírandó, hogy minden más váltótörvényszéknek egy, a bejegyzőnek pedig kettő jusson, mindenik példányban az aláírási cím a folyamodó által írandó, és mindenik a törvényszék pecsétével ellátandó levén. — *c*) Hogy a bejegyző törvényszéknél megtartandó példányok a levéltárban külön csomókba összerakandók, számuk a bejegyzetteknek névsorával, aláírásuknak sor- és lapszámával, és a csomónak levéltári számával ellátott aláírási címkönyvbe bejegyzendő, a többi példányok pedig haladék nélkül az országnak egyéb váltótörvényszékeihez hivatalosan átküldendő, és ottan hasonlóan bejegyzendők. — 2) A közkereseti társaságok alapszerződéseinek bejegyzéséről: *a*) Hogy a bejegyzést kívánó részvénytársaságnak ugyan a társaság gyűléséből kiadott felhatalmazással megjelent választmánya, egyéb társaságoknak pedig minden tagjai előtt, kik személyesen, sőt az ismeretlenek két-két tanúval megjelenni tartoznak, a szerződés a váltótörvényszék által, miután a szerződők teljeskorúságáról meggyőződött, felolvasandó, s általuk aláírandó, vagy ha már aláírva volna, aláírásuk va-

lósága elismerendő, azok által pedig, kik meg nem jelenhettek, mind a kettő két kiküldött váltótörvényszéki tag vagy illető hatóságuk előtt teljesítendő; továbbá a kézvonások valósága a törvényszék által azon megjegyzéssel, hogy a szerződés előttük felolvastatott, aláírásával és pecsétével erősítendő, s az egész eljárás az aláírási czímkönyvbe iktatandó, és a szerződésnek egy eredeti példánya a levéltárba leteendő, ha a szerződés több ívre terjedne, az ívek selyem sínórral keresztülvonandók, és annak végei a törvényszéknek és a szerződők egyikének pecsétével megerősítendők levén. — b) Hogy ha a társaság címvezetőt akar rendelni, az a szerződésben különösen megemlítendő, és akkor a szerződésnek és aláírási czímnek bejegyzésénél annak is szükséges megjelenni a váltótörvényszék előtt, hol a társaság aláírási czímzete mindig a társaság szerződésének bejegyzése után iktatandó az aláírási czímkönyvbe. — c) Hogy az így bejegyzett és letett szerződésnek hiteles másai minden törvényszéknél hiteles bizonyosságot teendnek annak tartalma iránt, s hogy mind az ily szerződést, mind az aláírási czím bejegyzéséről kelt oklevelet, a törvényszék az illetőknek, ha kívánják, hiteles másolatban kiadni, a bejegyzett aláírási címeknek megtekintését pedig akárkinek megengedni tüstént köteles.

A II-dik rész IV-dik fejezete a 43—51-dik §-okban az óvásoknak közléséből eljárásról rendeli: 1) Hogy az óvásról az előzőket tudósítani kívánó esedezését, melyben minden előzőnek neve és lakhelye kiteendő, annyi példányban, hogy minden előzőnek, és magának a folyamodónak is egy jusson, a váltótörvényszéknek, vagy ha helyben az nincsen, rendes tanácsú községben a tanácsnak, egyébütt az alispánnak nyújtsa be; a megkért hatóság pedig a folyamodást az óvásnak hozzátartozó másolatával együtt a tudósítandóknak, ha kebelében laknak, rövid úton adassa át, ellenkező esetben legfeljebb 24 óra alatt, szükség esetében elnökieleg, átküldő levél mellett azon törvényhatósághoz, hol a tudósítandó előzők laknak, oly felszólítással, hogy azt tüstént kézbesítse, küldje át, és ezen törvényhatóság azt szinte 24 óra alatt haladék nélkül kézbesítse, a folyamodónak érdekében teendő lépésekre, ha az iránt nem gondoskodott volna, gondnokot nevezzen, s annak kinevezését egy úttal az előzőknek hírül adja, és a tudósításnak kézhez-juttatásáról szóló bizonyítványt, melyben az átadásnak napja megjegyzendő, a megkereső hatóságnak azonnal küldje vissza, ez által az esedezőnek azonnal kiadandót, és az ilyféle tudósításoknak haladék-nélküli megtörténhetése végett a rendes tanácsú mezővárosok felhatalmaztatnak arra, hogy azokat bármily törvényhatóságnak közvetlenül megküldhessék. — 2) Hogy az óvásnak átadása megtörténvén, a megkért hatóság az esedezésnek fenmaradt példányára annak mikor és hogyan történt teljesítését jegyezze fel, és azt az eredeti óvással együtt a folyamodónak adja ki.

A II-dik rész V-dik fejezete az 52—60-dik §-okban a váltósummáknak letételéről rendeli: 1) Hogy a váltósummának vagy más biztosítási értéknek letétele, a hol váltótörvényszék van, annál, a királyi vagy elsőbírósággal ellá-

tott mezővárosban a tanácsnál, egyebütt az alispánnál vagy szolgabírónál, a magyar tengeremelléken a fumei váltótörvényszéknél, teendő, és ha a feleknek megegyezésével magán személyeknél tétetnék, a letevő azt az illető hatóságnak bejelenteni és erről magának bizonyítványt kérni köteles. — 2) Hogy a letevő által írásbeli jelentés, melyben a leteendő érték és a letételnek oka világosan kiteentő, három példányban benyújtandó; melyekre az illető hatóság a letételnek megtörténtéről, valamint azon esetben, midőn a I-ső rész 10-dik fejezete szerint a váltó is letétetett, erről is az ott körülírt forma szerint bizonyítványt írni, és közölök egyet ugyan magánál megtartani, kettőt az illető feleknek kiadni, s azon esetben, ha a váltóbirtokos a váltót, midőn az leteendő, ott mindjárt le nem tenné, annak legfeljebb három napra terjedő határidőt szabni, és ha kötelességét az alatt sem teljesítné, a letett értéket a letevőnek bizonyítvány mellé, ki az által a feleletnek terhetől ment leendő, visszaadni tartozik. — 3) Hogy a letételeknek átvételére feljogosított hatóság vagy bírói személy által, a lepecsételhető tárgyakból álló letétemény bírói pecsét alá veendő, s különös letételi jegyzőkönyv viendő, és abba különkülön rovatok alatt a sor száma, a letevőnek és annak, kinek számára a letétel történt, neve, a letételnek oka, a letett értéknek minősége, és a letételnek ideje bejegyezendő. — 4) Hogy a váltótörvényszék által, melynek egész tanácsa a letételekért felelős, tagjai közül kettő választandó, kik a letéti pénztárt ellenzár alatt tartásák. — 5) Hogy a letételt őrzőnek és érette felelőnek járó letétdíj (Depositen-Taxe) a summának $\frac{1}{60}$ részéből áll.

A II-dik rész VI-dik fejezete a 61—75-dik §-okban a váltóperbeli summás eljárásról előadja: 1) Hogy annak két esetben van helye: *a)* ha a felperes az alperestől ingó zálogot bír, és keresetét azon túl nem terjeszti, és — *b)* ha jogát mindjárt kereseti-levelében tökéletesen bebizonyítja, mihez azonban szükséges: hogy alperese aláírásának valóságát a váltólevélre magára írt törvényszéki hitelesítés vagy a váltótörvényszéknél látható bejegyzés által kétségtelenné emelje, és ha társasági cím alatt keletkezett tartozásért a társaság vagy annak egyes tagja ellen indít pert, a bepanaszlottaknak társasági összeköttetése a váltótörvényszéknél bejegyzett társasági-szerződés vagy annak másolata által igazoltassék, továbbá, hogy vizskeresetnek esetében ezeken túl az óvásnak megtételét is az eredeti óvásnak előmutatásával, annak kellő közlését pedig hiteles bizonyítvánnyal kimutassa, és a követelt költségeket mind bebizonyítsa. — 2) Hogy a summás eljárás abban áll: *a)* Miszerint a felperes kereseti levelét annyi példányban, hogy mindenik alperesnek egy-egy jusson, és önmagának számára is egy maradjon, az okleveleknek egyik példányhoz ugyan eredetiben, a többiekhez pedig másolatban teendő csatolásával benyújtván, a váltótörvényszék mindenenek előtt megvizsgálja, vajjon a kereset illetősége alá tartozik-e, és ha azt oda tartozónak elismervén, a bizonyítványok törvény kívánata szerint rendben vannak, az alperesnek, megidézése és kihallgatása előtt, bírói végzés (Erkenntniss) által haladék nélkül, különben következendő bírói foglalással fe-

nyezetés alatt, meghagyja: hogy a váltósummát a kamatokkal és költségekkel együtt, melyek a végzésben határozottan kiteendők, azon időtől, melyben a végzésről tudósított, számítandó 24 óra alatt biztosítsa, vagy hol a törvény úgy rendeli, lefizesse, sőt a biztosítást illetőleg, ha a felperes követelését ezen rövid halasztás által is veszélyeztetettnek bizonyítaná, tüstént a biztosításnak eszközlését is megrendeli, a végzésben azt is, hogy a bizonyítványok eredetiben a törvényszéknél megtartandók, másolatban pedig a panaszlottnak kezéhez szolgáltatandók, és ha a panaszlott fél helyben nem lakik, az átküldőlevél melyik törvényhatósághoz legyen intézendő, világosan kijelenteni szükséges levén. — b) Hogy a végzés a törvényszéknek hitelt szolgálja által a vádlottnak kezéhez szolgáltatván, vagy ha a törvényszék helyén nem laknék, átküldő levél mellett az illető hatóság által, mely azt 24 óra alatt teljesíteni köteles, vele közöltetvén, és annak a fölötti tüstént megküldendő, vagy illetőleg a törvényszék hites szolgájának a felpereshez visszakerülő kereseti levélpéldányra írt bizonyítványa a törvényszék által a felperesnek legfeljebb 24 óra alatt kiadatván, ha ezen időtől számított 24 óra alatt az elégséges biztosítás, vagy fizetés meg nem történik, a felperes a váltó törvényszéknél tüstént a vádlott ingó javainak zár alá vételéért s végrehajtásért esedezhetik, és ha ezen idő alatt, melyhez az átküldő levél melletti közlésnek esetében mégis a kifogásnak postánteendő megküldésére szükséges idő is számítandó, kifogás sem tétetnék, az alperes által, a végrehajtás valósággal teljesített is. — 3) Hogy az alperes, ha a vele közlött végzés ellen kifogásai volnának, azokat 24 óra alatt két példányban minden szükséges bizonyítványokkal beadhatja, s költségei és mindennemű kára iránt a vádlónak részéről teljes elégtételt kívánhat, és ezen esetben a vádló is kihallgatandó levén, neki legfeljebb három napra terjedhető határnap adandó, és a per rendes folyamra utasítandó. — 4) Hogy az alperesnek ezen úton tett kifogásai mindazáltal sem a még biztosítást nem adott alperes ingó vagyonának bírói összeírását és zár alá vételét, sem azon ingó zálognak, melynek a felperes keresetlevele beadása előtt birtokában volt, bírói árverés útján, a zálogul bírt státus-papirosoknak pedig azon kívül is, teendő eladását nem hátráltathatják; és az ily, keresetlevél beadása előtt bírt, zálognak eladását a váltó-törvényszék, mihelyt a végzés kézhez-szolgáltatása és 24 órának azótai elfolyása előtte bebizonyíttatik, megengedni köteles, az árverésnél bejött pénz azonban a per végéig bíróilag leteendő, a summás pernek következtében összeírt és bírói zár alá vett ingó vagyon pedig csak a kifogásokból eredett pernek eldöntése után eladható levén.

A II-dik rész VII-dik fejezete a 76—92-dik §-okban a rendes váltóperfolyamról rendeli: 1) Hogy rendes pereknél az ítélőszék által az eljárási közönséges jegyzőkönyvön kívül minden egyes perre külön jegyzőkönyv készítendő, abba az egész eljárás bejegyzendő, és a perbeli irományok hozzá melléklendők.

— 2) Hogy az eljárás mindig szóbeli, s ugyanazért a keresetlevélnek, vagy a summás úton hozott végzés elleni kifogás benyújtásának következtében a feleknek a törvényszék által mindenkor, — kivéve ha a kereseti levélből az, hogy az ügy bírósága alá nem tartozik, világosan kitűnnék, — személyes vagy ügyvivők általi megjelenésre határnap, — mely a summás útoni végzés ellen tett kifogás esetében, vagy ha az alperes a törvényszék helyén avagy egy mér-földnyi területében lakik, harmadnapnál hosszabb nem lehet, ellenkező esetben pedig a szükséghez alkalmaztatik, — végzés által kitűzendő, és arról az ellenfél bíróilag a törvény-kijelelte mód szerint értesítendő. — 3) Hogy megérkezvén a határnap, a megjelenő felek közt mindenek előtt a barátságos megegyeztetés bíróilag megkísérlendő, és ha sikerülne, a feleknek kereseti vagy kifogási levelükön végzés alakjában kiadandó, mely így a törvényszék előtt kötött egyezés következményeire nézve váltólevél gyanánt tekintetik, s a biztosítási végrehajtás, ha az ellenkező ki nem kötött, azonnal megtörténhetik, a kielégítési azonban csak az egyezés valamely feltétele elmulasztásának esetében következik. — 4) Hogy az egyeztetés nem sikerülvén, a keresetlevél, — mely a követelésnek bebizonyítására szükséges minden oklevelekkel ellátandó, és mellékleteinek másolataival együtt annyi példányban, hogy a felperesnek, és mindenik alperesnek egy-egy jusson, benyújtandó, — a törvényszék előtt felolvasandó, és az alperes annak minden kitételei és bizonyítmányai iránt pontonként kihallgatandó, ki egyébiránt, ha még más védelme volna, azt is, valamint az esetnek törvényre alkalmaztatásáról észrevételeit is előadhatja, de egyszersmind állításainak bizonyítványait is eredetiben azonnal előmutatni, és ha tanúkra hivatkoznék, azoknak neveit és lakásait kijelelni, s beszéde végén kérését tisztán előadni tartozik. Továbbá, hogy a felperes alperesének állításait szinte azonnal pontonként igazaknak vagy nem-igazaknak kijelenteni köteles, egyébiránt új tett dolgokat is, tüstént előadandó bizonyítmányok mellett, és törvényből merített minden új észrevételeit előadhatván. Végül, hogy az alperes felperesének új állításait ismét pontonként elismerni vagy tagadni tartozik, új állításait bizonyítványokkal vagy törvényből merített okokkal szinte röviden támogathatván, perbeli költségeit pedig mind a két fél második beszédében szóval vagy írásban beadni köteles levén. — 5) Hogy a felek beszédeiket, melyek mind jegyzőkönyvbe iktatandók, bevégezvén, a jegyzőkönyv előttük felolvasandó, s a szerkesztés iránti észrevételeik feljegyzendők, és az egész általok aláírandó. — 6) Hogy az itt előadott mindkét részről két-két perbeszédnél többnek, vagy elhalasztásnak váltótörvényszéki perekben helye nincsen, kivéve, ha a felek abba magok között megegyeztek, vagy ha valamelyik fél a másik félnek második beszédében újonnan felhozottaknak megczáfolására oly bizonyítványokkal akarna élni, melyeket azonnal elő nem állíthat, sőt ezen esetben a halasztás, ha az ellenfél abba bele nem egyezne, csak igen fontos

okoknál fogva engedtetethető. — 7) Hogy ha a kereskedők vagy gyártók közötti kereskedési terjedelmesb pereket a váltótörvényszék más pereknek késleltetése nélkül nem ítélné, a feleknek végzés által meghagyandó: hogy mindenik fél egy választott bírót nevezzen, kik az általuk választandó elnökkel azon perben a váltóügyekre nézve meghatározott eljárás szerint bíraskodjanak, az ítélet azonban a váltótörvényszék által, melyhez a felek feljebbbehathetnek, levén végrehajtandó.

A II-ik rész VIII-ik fejezete a 93—116-ik §§-okban a bizonyítmányokról előadja: 1) Hogy a bizonyítást kívánó állításhoz a bizonyítvány haladék nélkül csatlandó; ha azonban az ellenfél olyat tagadna, mi az állítónak tagadhatatlannak látszott, bizonyítványát második beszédében előadhatja. — 2) Hogy az ellenfél által elismert tény bebizonyítottanak tartandó, az elismerés azonban, ha nem a törvényszék előtt történt, bebizonyítandó levén. — 3) Hogy azon állítás vagy tény, melyet az ellenfél közvetetlen következő beszédében nem tagadott, törvényszék előtt elismertnek veendő. — 4) Hogy a megjelenési határnapnak elmulasztása által az ellenfélnek állítása elismertnek tartandó. — 5) Hogy a közlevélnek tartalma tökéletesen bebizonyítónak tartandó, kivéve ha hamissága az ellenfél által bebizonyíttatnék. — 6) Hogy a magán oklevél az aláíró ellen mindig bizonyít, az aláírásnak valósága azonban, ha tagadtatnék, igazolandó; mi megtörténhetik: *a)* közoklevél, — *b)* két tanúnak megegyező vallomása, — *c)* egy tanúnak vallomása és az állító félnek pótló esküje, — *d)* az aláírásnak az aláíró váltótörvényszéknél bejegyzett, vagy más kétségtelen aláírásával hasonlósága, — *e)* a tagadó félnek az iránt, hogy az aláírás tudtára és meggyőződése szerint hamis, a váltótörvényszék által oda ítélt eskütöli vonakodása, és — *f)* az aláírás valósága iránt bírói végzésileg oda ítélt eskünek a bizonyító fél által teljesített letétele által. — 7) A tanúk általi bebizonyításnak módjairól: *a)* Hogy az állítást tevő felperes keresetlevelének, az alperes pedig kifogásának benyújtásakor tanúinak neveit, lakását, czímeit, bizonyítványait, és a kérdőpontokat, melyekre őket a törvényszék által kihallgattatni kívánja, tüstént bemutatni tartozik, s hogy ezek végzés mellett az ellenféllel haladék nélkül közlendők, annak a tanúk ellen kifogásokat tenni és ellenkérdéseit bemutatni szabad levén. — *b)* Hogy ezek után a törvényszék, ha szükségesnek látja, a tanúknak kihallgatását végzés által megrendeli, s arra rövid határidőt, mely ha a tanúk ott helyben vagy egy mérföldnyi távolságban laknak, harmadnapon túl nem terjedhet, szab, s akkor őket a kérdéspontok és ellenkérdések szerint kihallgatja, és vallomásaikat a perbeli jegyzőkönyvbe iktatja. — *c)* Hogy ha a fél előre nem látott, s csak ellenfelének perbeli előadásából kifejtett körülmény miatt kénytelen tanúkat használni, azoknak előállítására, ha tüstént elő nem állíthatók, halasztást és határnapot kérhet; melyet a törvényszék, ha a bebizonyítandó tény a per érdemébe eldöntőleg bevág vagy tanúk nélkül ki nem vi-

lágítható, megengedni és kitűzni tartozik, a kérő fél akkor tanúnak bizonyítványait előmutatni, sőt magokat a tanúkat is előállítani köteles levén, kivéve ha ez lehetetlen volna, mely esetben a tanúk hiteles vallomásainak kivételére a tanúknak lakhelyén létező váltó vagy királyi avagy mezővárosi törvényszék, városokon kívül pedig az alispán felszólítandók, kik a felszólítást, mely, valamint a törvényszéki végzés is, vallató parancsnak erejével bír, azonnal teljesíteni, és a vallomásokat hiteles alakban beküldeni tartoznak. — *d)* Hogy a váltótörvényszék műértők bizonyosságát szükségesnek tartván, az általa választott műértők neveit s véleményadásuk határnapját mind a két félnek tudtára adni, s azoknak vagy a tanúknak kihallgatása után rövid határnapot, melyben azok felolvasandók és a feleknek észrevételeik kihallgatandók, szabni köteles. — 8) A perdöntő esküről: *a)* Hogy ha az egyik fél állítására félpróbát hoz fel, és azt az ellenfél meg nem czáfolja, a félpróbát tevőnek pótló eskü oda ítélendő, ellenkező esetben pedig, vagy midőn ugyanazon tett dolog fölött mindenik fél a maga állítása mellett félpróbát hoz fel, a törvényszék belátása szerint azt akármelyik félnek oda ítélheti. — *b)* Hogy semmi bebizonyítás fel nem hozatván, az ajánlott eldöntő eskünek csak akkor van helye, ha az ellenfél beleegyezik. — 9) A könyv általi bizonyításról: *a)* Hogy váltótörvényszék előtt félpróbát tevő könyveket csak váltótörvényszék előtt bejegyzett kereskedők, gyártók, gyógyszerárusok, mesteremberek, és közkereseti társaságok vihetnek, s a csak vásárokon, sátorokban, vagy házalva kereskedést űzők e jogból kizáratvák. — *b)* Hogy a könyvnek ily hitelességére a bejegyzésen túl szükséges, hogy a könyv a váltótörvényszék által végeinél lepecsételt selyem sinórral keresztülvonva és lapjainak száma feljegyezve legyen; továbbá: hogy a könyv tulajdonosának foglalkozásához tartozó minden akár adásvevési akár váltói ügy idő és folyó szám szerint először ugyan az első feljegyzési könyvbe (Strazza) feljegyezve, azután pedig önnét a számveteli könyvbe, — hol minden egyes személynek, kivel üzleti összeköttetésben áll, külön „tartozik“ és „követel“ szókkal jegyzett rovatokkal ellátott lap adandó, — a feljegyzési könyvnek lap és sorszámával átvive, s mind a két könyv vagy önmaga a tulajdonos, vagy arra rendelt ugyanazon egy segéde, nem pedig többek, által ugyanazon időben vezetve, és mind a kettőben mindenik tételnek éve, hava, napja, jogcíme, s fontosb dolgokban a közbenjárónak neve is beiktatva, és minden levélkivágás vagy betoldás, minden kivakarás, tétel- vagy lényeges szó-beszúrás, szokatlan hézaghagyás, és zsidó nyelven vitel gondosan elmellőzve legyen. — *c)* Hogy az így vitt könyvek védelemre mindig teljes erejűek, megtámadásra ellenben csak másfél évig; ha azonban ezen idő alatt a keresetlevél beadatott, vagy ha a számvitel az adós által aláíratott, vagy a váltótörvényszék, illetőleg királyi vagy mezővárosi tanács, megyékben pedig a törvényes-bizonyosság által a könyvvel tett összehasonlítás után meghitelesítettett, erejét megtámadásra is fentartja. —

d) Hogy a könyv általi bizonyítás esetében a számvitel minden hitelesítés nélkül a keresetlevéllel mellékvény gyanánt közlendő, a megjelenési napon pedig a meghitelesített számvitel, vagy ha annak meghitelesítése előre nem bocsáttatott, avagy ha az alperes a meghitelesített kivonat mellett is a könyvnek törvényszerű vitele iránt kétséget támasztana, magok a könyvek törvényszék elébe terjesztendők, s hogy az előterjesztett könyvekben az alperes az illető tételeket megvizsgálhatja, a váltótörvényszék pedig egész kiterjedésükben, de mégis a kereskedői ülnököknek kizárásával, vizsgálat alá veszi. — e) Hogy a könyvek a könyvvivők ellen teljes, mások ellen pedig félpróbát szűlnek, mely a tulajdonosának vagy könyvvivőnek pótló esküje által a fölött, hogy a számvitelben megjelenő tételek mind jogcímükre mind mennyiségükre nézve az ő tudtára helyesek, teljessé válik. — f) Hogy a külföldiek könyveikkel nálunk csak akkor bizonyíthatnak, ha hazájok váltófeltörvényszékének írott elismerésével megmutathatják, hogy hazájoknak törvénye szerint bizonyító erejű könyveket vihetnek, s azok az ottani törvény szerint vitettek, és hazájokban a magyarok iránt viszonyosság divatozik, mi mégis az ausztriai tartományokra nézve, mivel azokban a viszonyosság köztudomásra meg van állapítva, nem szükséges.

A II-dik rész IX-dik fejezete a 117—131-dik §§-okban a bírói határozatokról előterjeszti: 1) Hogy a váltótörvényszékek az előttök folyó perekben hol végzés (Bescheid), hol ítélet (Urtheil) által határoznak. — 2) Hogy a határozat, mellékes kérdésekben, sőt a per érdemét érdeklőkben is, ha summás perbeli eljárás mellett, vagy a megjelenésnek elmulasztása miatt, avagy a felperes keresete alapjául szolgáló állításának egyenes vagy hallgatag elismerésére, vagy minden törvényes erejű kifogásnak tétele nélkül hozatott, végzés, ellenben rendes folyamú perekben, ha oklevél, tanúk, műértők, vagy eskületétel általi bizonyítás mellett per érdemében keletkezett, ítélet által kijelentendő. — 3) Hogy a végzés summás perekben, sőt a rendesben is az esedezőnek megnevezése és kérésének megemlítése nélkül a benyújtott folyamodó-levélre íratik, a rendes perbeli közbeszóló végzés azonban a perről külön vezetett jegyzőkönyvbe is beiktatandó levén; az ítélet ellenben külön szerkesztendő, s abban a feleknek és ügyviselőknek nevei, a per címe és tárgya, és a szóbeli eljárás berekesztésének napja a bevezetésben kiteendő, s egyszersmind az egész ítélet a pernek külön jegyzőkönyvébe beírandó. — 4) Hogy mind az ítéletek mind a per érdemét érdeklő végzések a feleknek kérelménél tovább, habár a törvény nekik több jogot engedne, ki nem terjeszthetők, s hogy a határozat tartalmának előrebocsátásával pontonként elősorolt okokkal támogatandók, és ha a feleknek vagy ügyvivőknek jelenlétében hozattak, nekik azonnal kihirdetendők, ellenkező esetben pedig a felek egy rövid, s 24 órát meg nem haladható időre törvényszék elébe rendelendők, és akkor, ha meg nem jelennének is, a határozat

kihirdetendő, s egyébaránt minden határozat, ha azt kiadatni vagy a törvény rendeli vagy a felek kívánják, nekik kiadandó. — 5) Hogy minden akár végzések akár ítéletek a közönséges eljárási jegyzőkönyvbe szinte beírandók. — 6) Hogy a pervesztő fél a pernek folyta alatt beadott perbeli költségekben mindig elmarasztalandó, a be nem adottak költsönösen eltörlötteknek tekintetvén. — 7) Hogy az elmarasztaló határozatban a marasztalási summának 24 óra alatti lefizetése végrehajtással fenyegetéssel meghagyandó, és ha a fizetés kötelessége eskületételtől függ, ezen feltételnek megemlítése, az esküformának kijelélése, és le vagy le nem tétele következtéseinek előadása mellett, annak letételére rövid, három napnál továbbra nem terjeszthető, határidő engedendő, mely alatt az illető fél készségét kijelentheti, és a letételre különös határnapot kitűzethet.

A II-dik rész X-dik fejezete a 132—143-dik §§-okban a perorvoslatokról rendeli: 1) Hogy a váltótörvényszéki végzéssel meg nem elégedő, — kivéve a határnap kiterjesztését megtagadó, tanúk vagy műértők kihallgatását rendelő, perújítást megengedő, és perdöntő tett dolognak elismerése vagy meg nem jelenés miatt hozott végzéseket, — váltófeltörvényszékhez folyamodással (Recurs) élhet, mely a végzésnek kihirdetése vagy felekkeli közlése után legfeljebb 24 óra alatt az eljáró törvényszékhez benyújtandó, és az által saját észrevételeivel, az illető irományokkal együtt, az ellenfélnek kihallgatása nélkül, a feltörvényszékhez felküldendő, a folyamodás azonban a hitelezőnek biztosítására szükséges lépések megtételét soha meg nem akadályozhatván. — 2) Hogy ítélet ellen rendes feljebbitellel élni szükséges, mely az ítéletnek kihirdetése után legfeljebb 24 óra alatt három példányban írásban benyújtandó, szabad levén a feljebbitelnek okait is azon írásban, melyben mégis a perben elő nem adott tett dolgok siker nélkül adatnak elő, egyszersmind előterjeszteni, valamint azon esetben, ha véleménye szerint a törvényszék a törvényes formákat meg nem tartotta, az ítéletnek megsemmisítését is kérni. — 3) Hogy a feljebbiteli bejelentést a törvényszék végzés által, mely annak mind a három benyújtott példányára felírandó, az ellenfélnek, ellenészrevételei 24 óra alatt teendő benyújtása végett kiadni, és ezen határidő elteltén, a pernek eredeti jegyzőkönyvét minden oklevelekkel és a feljebbiteli jelentésnek egy példányával, és az ellenfélnek netalán benyújtott ellenészrevételeivel együtt, egy a feljebbiteli jelentésre írandó végzés mellett a feltörvényszékhez haladék nélkül felküldeni köteles. — 4) Hogy a feltörvényszék azon esetben ugyan, midőn a feljebbitelő az eljárási forma ellen kifogást tett, ha azt valónak találja, a váltótörvényszéket azon ponttól kezdve, hol a hiba történt, új eljárásra utasítani, és a törvényszék által a feleknek adandó kárpótlást meghatározni, minden más esetekben pedig az ügynek érdemében haladék nélkül ítéletet hozni, és azt minden irományokkal együtt az első bírósághoz visszaküldeni köteles. — 5) Hogy ha a feltör-

vényszék az első törvényszéktől különbözőleg ítél, a meg nem elégedő fél ügyét a legfelső ítélőszékhez feljebbvezetheti, a feljebbvitel az első bíróságnál bejelentendő, és az által a per a fenn előadottaknak megtartásával a legfelső törvényszékhez felküldendő levén, mely azt soron kívül s haladék nélkül átvizsgálni, és ítéletét az első bírósághoz visszaküldeni tartozik. — 6) Hogy váltóperekben a feljebbvitelen és perújításon kívül semmi más perorvoslatnak vagy bírói parancsnak helye nincsen, s ha ki a végrehajtást erőszakkal gátlaná, az ellen az illető polgári hatóság a váltótörvényszéknek felszólítására azonnal a szükséges hatalomkart kirendelni köteleztetik.

A II-dik rész XI-dik fejezete a 144—193-dik §§-okban a határozatoknak végrehajtásáról előadja: 1) Hogy a biztosítási végrehajtásnak helye van: *a*) véghatározat következtében ugyan: *a*) midőn summás eljárásnál kifogás tétetett, — *β*) midőn a rendes perben hozott ítélet feljebbvitetett, és — *γ*) mindőn a váltótörvényszék előtt megegyezés történt, és pedig fizetés napja előtt is, ha ellenkező kikötve nincsen. — *b*) Egyébként pedig megrendelendő az: *a*) Ha a másik fél megmutatja, hogy keresetének veszélyeztetése nélkül a véghatározatot sem várhatja be. — *β*) Ha az alperes kötelezését elismervén oly kifogásokat tesz, melyeket a felperes tagad. — *γ*) Ha az alperes aláírását tagadván, arról, hogy az tudtára és meggyőződése szerint hamis, a nekie ajánlott esküt letenni nem akarja. — *δ*) Ha kereskedési könyvek által bizonyítandó kereseteknél, azoknak előmutatása és törvényszerűeknek találtatása után is a kereset ellen kifogás tétetik. — A kielégítési végrehajtásnak pedig helye van: *a*) Ha summás eljárásnál hozott végzés ellen kellő idő alatt kifogás nem tétetett. — *b*) Ha rendes folyamú perbeli végzés vagy ítélet ellen kellő időben folyamodás illetőleg feljebbvitel nem történt, vagy ha a feltörvényszék a végzést vagy ítéletet helyben hagyta. — *c*) A hétszemélyes-tábla ítélete után. — *d*) Ha a feljebbvitellel élő attól elállott. — *e*) Ha a váltótörvényszék előtt tett egyezésben a feltételek meg nem tartattak. — 2) Közös kellékeik: *a*) Hogy bármily végrehajtásért az első bíróságú váltótörvényszékhez három példányban különös folyamodás, melyben a kérésnek törvényes okát és a folyamodónak végrehajtásnál képviselőjét kijelelni szükséges, az ítéletnek vagy végzésnek hozzá melléklésével benyújtandó; s hogy a törvényszék a kérelmet törvényesnek találván, a végrehajtást végzés által megrendelni, és annak teljesítését, ha a lefoglalandó vagyon a törvényszéknek helyén van, egyik törvénytudó tagjára bízni, ellenkező esetben pedig azt átküldő levele által az illető hatóságnál eszközölni, a végzését pedig a folyamodásnak mind a három példányára, melyeknek egyike a végrehajtó bíróval vagy hatósággal közlendő, felírni köteles. — *b*) Hogy a végrehajtás az elmarasztaltnak ingó vagyonaira, ingatlanokra csak ingóknak nem-létében és átküldő levél által, intézendő; elmentállásnak vagy visszafoglalásnak, akármely bíróság teljesítse a végrehajtást,

helye nem levén. — 3) A biztosítási végrehajtásnak külön kellékeiről: *a*) Hogy a végrehajtásra kiküldött egyén a végrehajtató fél által felszólítván, a helyszínére, minden előre tett bejelentés nélkül, rögtön kimenni, és a végrehajtást megrendelő végzésnek egyik példányát az ellenfélnek vagy háznépének átadván, — azon esetet, ha kezeset állítana, és a végrehajtató fél a kezességet, mely három példányban, a feleknek és törvényszéknek számára, írásba foglalandó, elfogadná, kivéve, — semmi ellenmondásra nem figyelve, a lefoglalandó vagyont magában rejtő szobát, szekrényt stb., ha felszólítására meg nem nyitnák, szükség esetében feltűretvén, az összeíráshoz fogni, s azt az összeírás alól ki nem vettekben mindaddig, míg a végrehajtató fél követelésének teljes biztosítására szükségesnek tartja, ha a nyertes fél kívánná, becsúsúket is használva, folytatni, az így összeírt javakat bírói zár alá vetteknek nyilatkoztatni, a netalán találtató pénzt vagy drágaságokat nyugtatóvány mellett bírói őrizet alá venni, a zár és pecsét alá vehető egyéb ingókat zár és pecsét alá helyezni, a másféléket pedig az adósnak, vagy ha az ellenfél benne nem bízna, más általa rendelendőnek gondviselésére bízni tartozik, az ily tárgyak mind az adósnál mind a megbízott személynél oly letételnek tekintetvén, melyeknek szántszándékos megrontása vagy elidegenítése legsúlyosb beszámítású tolvajság gyanánt fenyítendő. — *b*) Hogy összeírás és zár alá soha sem vétethetnek: *α*) Az ereklék és nemzetségi arc képek, foglalásukat azonban oda nem értve. — *β*) A hivatalhoz tartozó tárgyak. — *γ*) A legszükségesebb öltözet és ágyneműk. — *δ*) Nemesnél a kard, mesterembernél s napszámosnál a legszükségesebb szerszámok. — *ε*) Egyedül a férj elleni lefoglalásban a hitvesére és gyermekeikre szabott ruhák, az azoknak nevével jegyzett fehér ruhák, és házibútorok, úgymint az ág és a mi kizárólag a nő és gyermekek által használtatik; ha pedig a nő ellen vitetik a végrehajtás, mindaz kihagyandó, mi a nő tulajdonának be nem bizonyíttatik. — *c*) Hogy a bejegyzett közkereseti társaságok a közös tárgyakból kihagyatni semmit se követelhetnek; más egyéb közösségben levők vagy együtt lakó személyek ellenben azoknak, mik egyenesen csak önhasználatukra szolgálnak, kiadását, és a közös tárgyak árából a reájok eső részt kívánhatják. — *d*) Hogy ha mi az összeírás közben más tulajdonának állíttatik, csak akkor veendő összeírás alá, ha az elmarasztaltnak helyben levő egyéb vagyonaiban teljes biztosítás nem találtatik, és akkor is az iránta tett észrevétel megemlíttendő, és azon személy, kiének mondatik, igényeinek a váltótörvényszék előtt haladék nélkül teendő bebizonyítására útasítendő. — *e*) Hogy ha ugyanazon időre többen kívánnának végrehajtást, a végrehajtó bíró által, ha kívánják, az elmarasztaltnak minden ingó javai összeírandók, de egyszersmind minden egyes végrehajtási végzés bemutatásának ideje pontosan általa feljegyzendő, a bemutatásnak sora határozandván meg a kielégítési elsőbbséget. — *f*) Hogy a bevégzett összeírás, a bírói személy és összeírató által aláírva, a váltótörvény-

széknek, az átküldő levél mellett eszközölt pedig a kiküldő tanácsnak vagy alispánnak, és ezek által ismét a váltótörvényszéknek beküldendő, mely az egész munkát végzésbe, — melybe azon esetben, midőn a másénak állított tárgyra nézve az illető egyén jogát világosan be nem bizonyította, az is, hogy az ily tárgy csak más elégséges vagyonnak nem-létében veendő árverés alá, beiktatandó, — foglalja, és végzését az összeírásnak másával együtt, az eredetit a jegyzőkönyv mellett megtartván, a feleknek kiadja, a végzéssel meg nem elégedő félnek a feltörvényszékhez fordulni szabadon állván, a nélkül még is, hogy folyamodása a kielégítési végrehajtást, hol annak helye van, meggátolhatná. — g) Hogy az átküldőlevél általi végrehajtást illetőleg, a végrehajtást elhatározó végzés, hozatala után 24 óra alatt átküldőlevél mellett két példányban az illető hatósághoz, jelesül a királyi vagy első bíróságú mezővárosban lakó bármely sorsúak ellen a tanácshoz, mások ellen pedig az alispánhoz elküldendő, kik a megkereső-levélnek vételétől számított 24 óra alatt egy tanácsbeli, s illetőleg szolgabíró a végrehajtással megbízni, a megbízott egyén pedig a végrehajtás-tétető félnek felszólításától, a tanácsbeli ugyan 24 óra, a szolgabíró pedig legfeljebb négy nap alatt minden egyéb dolgainak félretételével azt megkezdeni és szakadatlanul folytatni köteles; mind a megkeresett tanács vagy alispán, mind az általok kiküldött egyén a fent kitett rövid határidőket szorosan megtartani, és megbízatásában pontosan eljárni, a halasztás vagy mulasztás által okozott kárnak megtérítése alatt tartozván. — h) Hogy az elmarasztaltnak ingó javaiban elégséges biztosítást nem találván a végrehajtató fél, azt annak ingatlan javaiban csak törvényszerű betáblázás által eszközölheti. — 4) A kielégítési végrehajtásról különösen: a) Hogy az azt kívánó fél által azon esetben ugyan, ha biztosítási végrehajtás előzte meg, az azt eszközöző hatósághoz, ha pedig az nem előzte meg, a váltótörvényszékhez írott folyamodás nyújtandó, s abban első esetben ugyan, az összeírást az arra következő végzéssel és megbízottnak nevével együtt hozzá mellékelve, az összeírt javaknak árverés általi eladatása, a másodikban pedig kérelme törvényes alapjának bebizonyításával kielégítési végrehajtás kérendő, melyet a megkért hatóság, ha a folyamodónak a kért végrehajtáshoz jogát bebizonyítva látja, végzés által megrendelni, s azt a biztosítási végrehajtásnál előadott mód szerint, a második esetben mindazáltal az összeírásnak előrebocsátásával teljesíttetni köteles. — b) Hogy az árverésre kiküldött bírói személy által az árverési határnap, mely városokban vagy elsőbíróságos mezővárosokban 8, egyébütt 15 napnál hosszabb nem lehet, kitűzendő, és mind a feleknek tudokra adandó, mind szokott módon közhírré teendő; megérkezvén pedig a határnap, a kielégítési summa a költségek hozzáadásával a felek előtt összeszámítandó, és ha a lefoglalt készpénz arra nem elégséges, az árverés megkezdendő, az elmarasztaltnak jogához tartozván azon sort, melyben a zár alá vett ingó javai árverés alá vé-

tessenek, kijelelni, sőt neki az is, hogy azok helyett össze nem írt más ingó javakat bocsáthasson árverés alá, megengedve levén, és az árverés, melyről pontos jegyzőkönyv viendő, és melyben a tárgyak készpénz fizetés mellett a legtöbbet ígérőnek minden esetre becsúárak alatt is oda adandók, mindaddig, és pedig az adósnak az összeírásban nem foglalt, de mégis másnak részére bírói zár alá nem vett, ingó javaiban is, folytatandó, míg a bejött pénzből a kielégítési summa az árverési költségekkel együtt kitelik, a végrehajtató fél adósának mások elleni követeléseit átvenni mindaddig, míg más javakat talál, nem tartozván. Végre az árverésnek bevégezése után a nyertes fél kielégítendő, a netalán fenmaradt ingó javak az elmarasztalt félnek visszaadandók, a kiküldő hatóságnak jelentés teendő, és ha a végrehajtás átküldő-levél mellett történt, az a megkért tanács vagy alispán által minden iratokkal együtt a váltótörvényszékhez beküldendő. — c) Hogy a végrehajtás az adósnak ingatlan javaira is, ingóknak nem-létében, kiterjeszthető; de ily esetben azt maga a váltótörvényszék nem létesítheti, hanem mindenkor a polgári illető bíróság, átküldő-levél által felszólítva, polgári törvények szerint teljesíti, az ellentállásnak vagy visszafoglalásnak ily esetben sem levén helye. — d) Hogyha az elmarasztalt fél árverés előtt vagy annak folytában az egész marasztalási summát járulékaival együtt készpénzben letenné, minden további lépés megszüntetendő. — e) Hogy külföldi váltótörvényszékek ítéletei nálunk váltótörvény szerint csak viszonosság esetében, és abban is csak akkor hajtatnak végre, ha oly keresetek iránt hozattak, melyek itt is váltótörvényszék elébe tartoznak. Továbbá, hogy az ily ítéletek a külföldi törvényszék által a váltótörvényszék útján eszközölhetők, és hogy a mi váltótörvényszékeink ítéleteinek külföldön teendő végrehajtása a magyar udvari cancellaria útján eszközölendő.

A II-ik rész XII-ik fejezete a 194—200-ik §-okban a perújításról rendeli: 1) Hogy annak csak egyszer, és csak két esetben van helye: a) Ha az elmarasztalás a megjelenési napnak vétektelen elmulasztása miatt történt, és — b) Ha az előbbi perben nem használt új bizonyítványok találtak. — 2) Hogy az első esetben az csak a megjelenést gátló akadállynak megszüntetésétől legfeljebb 15 nap, a másodikban a váltójogi elévülésnek ideje, vagy az ítélet hozatalától számított 2 év alatt megindítható, és hogy oly fél ellen, kinek elmarasztalás esetében előzői ellen viszkeresete lenne, ha ezen joga már elévült, vagy az időnek rövideje miatt nem használható, épen helye nincsen. — 3) Hogy a perújító által a váltótörvényszékhez kérelemlevél benyújtandó, mely arra a szerint, mint más keresetek felvételére, határnapot kitűzni, s a feleket kihallgatván, a perújításnak meg vagy meg nem engedéséről végzést hozni tartozik, mely ha megtagadó volna, a feltörvényszékhez felvitethetik; ellenkező esetben pedig az újított per mindenben a rendes törvénykezési eljárás szerint tárgyalandó, a perújítás azonban a kielégítési végrehajtást nem gátolhatván.

A II-dik rész XIII-dik fejezete a 201—204-dik §-okban a szűnnapokról határozza: 1) Hogy a váltótörvényszéknél más szűnnapok nincsenek, mint a vasár- és keresztény latin szertartás szerinti ünnepnapok. — 2) Hogy ezen szűnnapok minden határidőbe beszámítandók, és ha a határnap ünnepre esnék, az e napon használandó perorvoslat a következő napon megtétethető. — 3) Hogy az alperes vallásának ünnepére tett idézés erőtelen, és hogy senki ellen vallása ünnepén kielégítési végrehajtás nem teljesíttethetik, a biztosítási mindazáltal szükség esetében abban is megtörténhetvén.

A II-dik rész XIV-dik fejezete a 205—216-dik §-okban a kézhez-szolgáltatásról rendeli: 1) Hogy az idézés és summás úton hozott elmarasztaló végzés az alperesnek, ha rendes lakása helyén tartózkodik, személyesen kézbesítendő, és ha az átadó hiteles személy őt lakásán nem találná, neki a végre írás által következő napon egy bizonyos óra kitűzendő, melyben ha jelen nem lenne, az idézőlevél két tanúnak jelenlétében ajtajára szegezendő, valamint akkor is, ha arról értesíttetnék, hogy hosszabb időre hazulról eltávozott, ezen esetben mindazáltal annak családja, ügyviselője vagy cselédei az idézésről szóval tudósítandók levén; a törvényszék pedig, megkapván a kézbesítésről jelentést, a távullevőnek védelmére, ha megbízott rendes ügyviselője nem volna, egy gondnokot rendelni tartozván, kinek tisztében állandó annak igazaira felvigyázni, s mit védelmére szükségesnek látand, — az ellene felhozott tett dolgoknak pusztá tagadása mégis a perfolyamát nem hátráltathatván, — előadni, és ha bebizonyíthatja, hogy védencze nem a pernek kikerülése végett távozott el, részére halasztást kérni; melyet a törvényszék egyszer nem csak képes, hanem köteles is egy körülmények szerint mérséklendő határidőre végzés által megengedni, annak lefolytával azonban a per minden esetre tárgyalás alá veendő levén. — 2) Hogy egy kereseti levélben több személy kerestetvén, a mindegyiknek kézbesítendő idézési végzésben, melyben a megjelenési határidőnek kiszabásánál mindig a legtávolabb lakó veendő tekintetbe, az megérintendő: hogy míg ügyvédek ki nem nevezendik, minden perbeli határozatok az első panaszlotthoz, vagy távul létében hivatalból kinevezett gondnokához fognak intéztetni. — 3) Hogy ha az idézendőnek tartózkodása nem tudatik, vagy elszökése méltán gyaníttatik, az idézés a váltótörvényszéknek kapuira szegezendő, s a hazai bírlapokban háromszor kihirdetendő, és ha erre a határnapon sem maga meg nem jelenne, sem ügyviselőt nem rendelne, neki gondnok adandó; a külföldön lakó panaszlottnak pedig az idézési végzés a magyar udvari cancellária útján, és a magyar tengeremelléken a kormányzék által eszközözlendő, ily esetben a végzésben az is kiteendő levén, hogy ha a kitűzött időre válasz nem érkezend, az idézés háromszor a törvényszék által kitűzendő hírlapokba iktattatni, és azután kézbesítettnek tekintetni fog. — 4) Hogy a kézbesítés, ha az alperes a váltótörvényszék helyén lakik, annak hites szolgája által teljesíttetik; ha másutt, a

királyi vagy más rendes tanácsú városi bármely sorsú lakosokra nézve az illető tanács, egyebekre nézve pedig az alispán átküldő-levél által annak eszközzésére felszólíttatik, ezek pedig az idézésnek átadását törvény szerint meghatalmazott hiteles személy által haladék nélkül teljesíttetni kötelesek. Továbbá, hogy a magyar tenger mellékben a kézbesítés, — kivéve a vinodoli uradalmat, hol azt a kormányshéki biztos vagy kastélynagyi hivatal átküldő-levél nélkül is teljesíti, — szinte a váltótörvényszéki szolgák által teendő. — 5) Hogy minden egyéb végzésnek vagy határozatnak kézbesítése szinte ezen személyek által teljesítendő ugyan, de azok a tudósítandó egyén háznépének, vagy ügyviselőjének is átadhatók. — 6) Hogy a kézbesítő a miképen történt kézbesítésről hivatalos jelentését haladék nélkül az őt kiküldőnek beadni, az átküldőlevél mellett tett kézbesítésekben pedig az illető tanács vagy alispán azt a váltótörvényszéknek azonnal beküldeni köteles.

A II-dik rész XV-dik fejezete a 217—228-dik §-okban a váltóügyvédek-ről rendeli: 1) Hogy az, ki ügyét személyesen vinni nem akarja, meghatalmazottat, vagy ügyvédet rendelni köteles. — 2) Hogy ügyvédet, valamint meghatalmazottat is egyes ügyekre nézve, rendelni magános pecsét alatt is lehet, a rendelőnek aláírása azonban az ügyvédi rendelésben ugyanakkor, ha a rendelőnek aláírási czíme a váltótörvényszéknél bejegyezve nincsen, két tanú, a meghatalmazásban pedig minden esetre vagy 2 váltótörvényszéki bíró, vagy sz. kir. városokban a bíró és jegyző, megyékben pedig a törvényes-bizonyosság által hitelesítendő levén. — 3) Hogy váltótörvényszéki ügyvéd csak az lehet, ki a váltófeltörvényszék előtt rendes ügyvédi oklevelét bemutatván, az előtt magát a váltójogból szó- és írásbeli vizsgálat alá vetette, s attól bizonyosság-levelet nyert, és azzal magát az illető váltótörvényszéknél bejelentette. — 4) Hogy a váltóügyvédek azon kiváltsággal bírnak, miszerint számuk az onnegy törvényszéknél négyet meghaladván, távüllevőknek gondnokává csak ők rendeltethetnek; hogyha pedig váltóügyekben már 3 évig szolgáltak, a törvényszéknek ajánlatára a feltörvényszék által váltójegyzökké neveztetethetnek, s óvásfelvételekre felhatalmazó levelet nyerhetnek, melybe nevük és hivataluk körülírásával ellátott hivatalos pecsétjük beiktattatik. — 5) Hogy a váltóügyvéd ugyanazon perben mind a két félnek sem egyszerre sem egymás után nem szolgálhat, s hogy szolgálatát felének csak váltótörvényszék előtt mondhatja fel, és felmondása után is azt három hónapig védni köteles. — 6) Hogy az ügyvédnek munkadíja minden perben, akár megnyerte, akár elvesztette azt, a törvényszék által a végítéletben mindig meghatározandó, és ezen ítélet neki váltókeresetre váltólevél gyanánt alkalmas. — 7) Hogy ügyvédet vizsgálat alá a flumei kormányshéki is vehet, sőt a pesti feltörvényszék által megvizsgált ügyvédek is, ha ott ügyészkedni akarnak, magokat az előtt a kereskedési és tengerügyelési törvények- és szokásokból vizsgálat alá vetni kötelesek.

A II-dik rész XVI-dik fejezete az 1—18-dik §-okban a váltótörvényszéki díjszabásról rendeli: I. A bírói díjakról: 1) Hogy a törvénykezésen kivülieket illetőleg: *a*) az egyes személy címének, vagy a címvezetőnek bejegyzéséért 2 forint, — *b*) a társaság címéért, ha csak két tagból áll is a társaság, valamint a közkereseti társaság szerződéséért is 6 forint, — *c*) a lemásolásért minden 28 sorú laptól 4 krajczár, a hitelesítésért pedig 30 kr. és azontúl, ha több ívből áll, minden lapért 3 kr., — *d*) az aláírásnak törvényszék aláírásával és pecsétével hitelesítéséért 30 kr., — *e*) a kereskedői könyv hitelesítéséért minden száz laptól 3 forint, — *f*) a számvitel kivonatáért 2 forint, *g*) a kereskedő vagy gyártó neje hozományának és jegyajándékának bejegyzéséért 6 for., — *h*) az óvásnak közlését megrendelő végzésért 12 kr., az azt átküldő levélért 40 kr., s kézhez szolgáltatásáért 10 kr., — *i*) a váltójegyzői oklevél kiadásáért 5 forint jár. — 2) Hogy a törvénykezési díjakat illetőleg: *a*) minden kézbesítésért, és az idézésnek törvényszék kapujára szegezéséért 10 kr., annak hírlapba iktatásáért pedig 40 kr., — *b*) a törvényszék előtti egyezéséért 1 forint, — *c*) a per érdemét illető végzésért 40 kr., a határidő-elhalasztást illetőért 30 kr., a végrehajtást megrendelőért 40 kr., s minden másféléért 12 kr., — *d*) az ítéletért 8 forint, — *e*) a hit-létételért 1 for. és ha többen volnának egyszerre esketendők 2 for., — *f*) tanúknak vagy műértőknek megrendeléséért, a kézbesítésnek díján túl, 40 kr., — *g*) a végrehajtás végetti összeírásért 1 for., az arról szóló jelentésért, és az az iránti végzésért 2 for., — *h*) a végrehajtási eladásért minden száztól 1 for., — *i*) a bírói kiküldetésben bírói személy által félnapnál tovább [eltöltött minden napért 2 for. és — *j*) a váltófeltörvényszéki ítéletért 16 forint jár. — 3) Hogy mindezen bírói díjak a törvényszéket magát illetik, s kiadójának, ki azokról számolni köteles, kezébe fizetendők. — 4) Hogy az 1-ső szám alatt érdeklött másolatokért a díjak előre lefizetendők, kivéve ha átküldő-levél mellett szólíttatnék fel ily eljárásra a váltótörvényszék, mely esetben a felszólító hatóság azoknak tudtára adásával haladék nélküli behajtásukra és beküldésükre felszólítandó. — 5) Hogy a 2-dik szám alatti *a*—*g*-betűk alatti törvénykezési díjakat, — kivéve az ítéletekért, és a per érdemét vagy határidő elhalasztását érdeklő végzésekért járókat, melyeket mindegyik fél külön letenni köteles, — az tartozik fizetni, kinek kérelmére az eljárás történt, az oly szegény mindazáltal, kinek egész értéke 200 forintot nem ér, ha azt hiteles bizonyítvánnyal bemutatja, díjfizetés alól felmentve levén. — 6) Hogy a vesztes fél a nyertes fél által fizetett díjakat, valamint a szegénynek elengedettek is kielégíteni köteles. — 7) Hogy a 2-dik szám alatt elősorolt törvénykezési díjakért a félnek ügyvéde, — kivéven a távüllevőnek hivatalból kirendelt gondnokát, — kezeskedik, s ugyanazért ha a díj tüstént le nem fizettetik, az eljárás ugyan el nem halasztandó, de ha a díj nyolcz nap alatt le nem fizettetnék, a törvényszék által az ügyvéd ellen végrehajtás intézendő, fenmaradván az ügyvédnek

váltótörvényszék előtti viszkeresete, és ezen haladék nélküli végrehajtásnak egy év után, ha addig a díjak be nem hajtottak, helye nem lévén, hanem úgy, mint minden egyéb követelés az adósnak rendes bírósága előtt beperlendő lévén. — 8) Hogy a magát törvényellenes díjaknak felszámításával terheltnek érező, a váltótörvényszéknél panaszt tehet, sőt ha annak végzésében sem nyugodnék meg, azt folyamodás útján a feltörvényszékhez is felviheti. — II. A nem bírói díjakról: 1) Hogy a műértőknek fizetendő bér, az általok teendő vizsgálatra szükséges, s a kihallgatásukat kérő fél által előlegezendő kiadások, és a tanúknak keresetük elmulasztásáért ugyanaz által adandó kárpótlás, a bíróság által a körülményeknek tekintetbe vételével meghatározandók. — 2) Hogy a letétnek őrzéséért azon törvényszéknek vagy hatósági személynek, mely azt felelet terhe alatt őrzi, a letett készpénznek, és letett drágaságoknál a biztosítandó summának hatvanadrésze, a letett közhiteli kötelezvényeknél vagy váltóknál pedig a letett summának egy negyed százaléka jár, és míg a díj le nem fizettetett, őrzője a letétet kiadni nem köteles. — 4) Hogy a megyei, királyi vagy mezővárosi, váltótörvényszék általi felszólítás mellett eljáró, tisztviselőknek a szokott napidíj jár, és az az illető fél által fizetendő. — Végül, hogy a fumei váltótörvényszéket illetőleg, az annál gyakorlatban levő eddigi díjazás, a díjak behajtásának és kezelésének módjával együtt, továbbra is megtartandó.

A 16-dik ágazat, mely négy fejezetben a kereskedőkről rendelkezik. **Jelesül:**

Az I-ső fejezetben a kereskedésnek kezdetéről rendeli: 1) Hogy kereskedést következők nem nyithatnak: *a)* kik 20-dik évüket el nem érték, — *b)* bármily vallásbeli papok és szerzetesek, — *c)* a valóságos szolgálatban levő katonák, — *d)* az alkuszok, s kik csődületi bíróságnak ítélete által rendes kereskedés üzésétől eltiltattak, vagy csalási bűnök miatt megfenyítették, valamint az ezen pont alattiaknak feleségeik sem, — *e)* kik elmebeli fogyatkozásaik miatt törvényes gondviselés alatt állanak, végre — *f)* a törvényhozásnak további rendelkezéséig a szabad kir. városokban azok, kik azokban eddig kereskedést nem nyithattak. — 2) Hogy törvény előtt rendes kereskedőnek csak az tartatik, ki kereskedési címét bejegyezteti, s kereskedéséről rendes könyveket vezet. — 3) Hogy a kereskedési címnek bejegyzése vagy váltótörvényszéknél vagy az illető királyi vagy első bírósági mezővárosi tanácsnál, s illetőleg vármegyénél történhetik, a váltótörvényszéknél ugyan a váltójog II-dik része 3-dik fejezetében előadott mód szerint, a törvényhatóságoknál pedig következőleg: a bejegyeztetni kívánó által e végből az illető tanácshoz vagy vármegyei gyűléshez folyamodás benyújtandó, és abban a kereskedésnek általa üzendő ága, és azon cím, mely alatt azt folytatni akarja, megnevezendő; mire a közgyűlés vagy tanács őt, ha a kereskedéstől őt kizáró semmi ok fen nem forog, mint rendes kereskedőt bejegyzzi, s arról neki hiteles bizonyítványt

ad, és annak másolatát országszerte teendő kihirdetés végett a helytartótanács-hoz beküldi. — 4) Hogy saját váltónak kiadására képességet csak a váltótörvényszéknél tett bejegyzés szűl. — 5) Hogy ha a kereskedő felesége hozományának hitbérének, és jegyajándékának csődület esetére elsőbbséget szerezni kíván, ha bejegyeztetésekor már házas, annak mennyiségét akkor mindjárt, ha pedig később hásasodnék meg, hat hónap alatt az egybekelés után, ha végre a hozomány az összekelés után jóne kezéhez, azonnal ugyanazon hatóságnál két példányban írásban beadni, és bejegyeztetéséért, mely végzés alakjában a vagyonnak summájával együtt mind a két példányra a hatóság által feljegyzendő, esedezni tartozik, a folyamodásnak egyik példánya a kereskedő nevének kiadandó, a másik a betáblázási jegyzőkönyv mellett megtartandó levén. — 6) Hogy a lóporral és méreggel úzótt kereskedés iránt a fenálló rendeletek továbbra is fenhagyatnak.

A II-dik fejezet a kereskedői könyvekről határozza: 1) Hogy azon kereskedői könyvek, melyek a kereskedési címét bejegyző hatóságoknál a váltójog II-dik része 8-dik fejezetében előadott mód szerint törvényesítették, ha az ugyanott kijelelt módon vitetnek, minden polgári bíróságok előtt, a váltótörvényszéknél törvényesítették pedig a váltótörvényszékek előtt is, a könyvvivő ellen ugyan teljes, mások ellen pedig félpróbat tesznek, mely a könyv tulajdonosának vagy vezetőjének az iránt letett pótló esküje által, hogy tudtára a számvitelben megjelenő minden tétel mind jogcímére mind mennyiségére nézve helyes, teljes bebizonyításra emeltetik. — 2) Hogy a rendesen vezetett könyvek kereskedők közt ügyeiknek minden körülményeik iránt bizonyítanak, be nem jegyzett kereskedők ellen pedig csak az áruk eladásának idejére, mennyi- és minőségükre, és azon időre nézve, mely alatt a fizetésnek történnie kellett; a követelésnek valóságára nézve, ha tagadtatnék, a kereskedő az áruknak megrendelését vagy a vevőnek kezéhez jutását máskép köteles levén bebizonyítani. — 3) Hogy a kereskedői könyvek védelemre mindig bebizonyító erejűek, megtámadásra ellenben csak másfél évig; ha azonban a kereskedő számviteli kivonatát a váltójog II-dik részének 8-dik fejezete szerint meghitelesíttette, három évig megtámadásra is használhatók; ha pedig keresetleivelét az arra szolgáló egy és fél év alatt az illető bíróságnál benyújtotta, vagy a számviteli kivonatot az adós aláírta, bizonyító erejük továbbra is fenmarad. — 4) Hogy minden kereskedő köteles minden évben kereskedési mérlegét megkészíteni, vagyis egész követelési és tartozási állapotját summásan bejegyezni. — 5) Hogy azok, kik a jelen törvény előtt már kereskedést úztek, e törvénynek kihirdetésétől hat hónap alatt magokat vagy valamely váltótörvényszéknél vagy az illető hatóságnál bejegyeztetni, s könyveiket törvényesíttetni és azokat a váltójognak szabályai szerint vezetni tartoznak, máskép rendes kereskedőknek ne tekintessenek, s könyveik bizonyító erő nélküliek legyenek. — 6) Hogy a kereskedést csak vá-

sáron, sátorban, vagy házalva úzóknak bizonyító erejű könyveket nem vihetnek. —

7) Hogy ellenben a gyárosoknak, gyógyszerészeknek, és mesterembereknek könyveik is bizonyító erejűek, ha az illető hatóságnál a fenebbiek szerint törvényesítették, és rendesen vitetnek.

A III-dik fejezet a kereskedés fenállásánál kölsönös jogviszonyokról rendel: 1) A kereskedőt és segéd személyzetét illetőleg: *a*) Hogy a kereskedőnek egy részről ugyan joga van segéd személyzetétől hű, becsületes és szorgalmas magaviseletet, és minden kereskedést illető, törvénybe nem ütköző, parancsa iránt pontos engedelmisséget, a könyvvezetőtől különösen minden kereskedési ügyek fölötti szigorú felvigyázást, azoknak pontos könyvbeiktatását, s az általa bejegyzett tételek helyessége iránt a pótló eskünek letételét, szolgálatának megszűnte után is, követelni; más részről pedig köteles a kereskedő, tanítványnak ugyan közönséges tartást, lakást, öltözetet, orvosi ápolást, s az illető kereskedésnek minden ágaiban, különösen a könyvvitelben tanítást, és midőn a szolgálatot elhagyja, igazságos tanúlevelet, a kereskedési segédnek pedig közönséges tartást, lakást, s helybeli körülményekhez mért havonkénti pontos fizetést és szolgálati igaz bizonyítványt adni. — *b*) Hogy a szolgálatból elbocsátás vagy kilépés szabályként a fontosb foglalkozású segédeknel ugyan csak négy, egyebeknel vagy tanítványoknál pedig két hónapos felmondás után történhetik, s a szolgálatnak rögtön megszűntetése bérének az egész felmondási időre kifizetése nélkül a kereskedő részéről csak akkor szabados, ha a segéd hűségtelenséget vagy más nagy kötelességsértést követ el, avagy szükséges ismeretekkel épen nem bír; a segéd részéről pedig akkor, ha a kereskedő irántai kötelességét megtartani nem akarja; mely esetben egyszersmind az egész felmondási időre kielégítést is követelheti. — *c*) Hogy a szolgálatot a csődület is megszünteti, azonban a felmondási időig valamint a segéd bérét a csődületi tömegből követelheti, úgy viszont a tömeg gondnoka tőle szolgálatának folytatását megkivánhatja. — *d*) Hogy a kereskedő és segéd közötti akár viszonyos tartozások, akár bér nem fizetés iránti panaszok a királyi vagy első bíróságú mezővárosi tanács, s illetőleg járásbeli szolgabíró által szóbeli summás eljárás mellett ítélendők, s az ítélet legfeljebb harmadnapon végrehajtandó, a meg nem nyugvó félnek birtokon kívül a rendes per útja fenmaradván. — *e*) Hogy oly helyeken, hol a kereskedői kar nagyobb, a helybeli hatóság az ily panaszoknak elintézésére a kereskedők közül három köztekintetű tagot nevezhet; de egyszersmind azoknak ítéletét, ha szükséges, rögtön végrehajtani köteles is, ezeknek ítéletétől is a rendespernek útja birtokon kívül fenmaradván. — 2) Az árúrendelést illetőleg, hogy a kereskedő árúrendelést tévén, ha az alkalmat, mely által a megrendelt árúkat magához küldetni kívánja, megnevezte, az árúknak minden azon időpont után, melyben azok azon alkalomnak átadatnak, történt károsodásit viselni köteles; ellenkező esetben pedig az

átküldés az eladónak veszélyére történik, és hogy a kétséges értelmű megrendelést az elküldő kereskedő az ő helyebeli szokás szerint magyarázhatja. — 3) Az áruknak bizományba vételét és a kereskedési díjt illetőleg: *a*) Hogy a bizományos az általa eladott ily áruknak áráért, ha más kikötés nem történt, úgy köteles felelni, mintha ő maga volna a vevő, és hogy minden esetben az eladási számolását a megbízóval közleni; és ha az árukat bizonyos jegyek szerint vette át, az eladott áruknak jegyeit neki bejelenteni köteles. — *b*) Hogy az árjegyzék mellett átadott árukat azon alul el nem adhatja, s ha ezt tenné, a hiányért felelős. — *c*) Hogy a bizomány akármelyik részről felmondván, a bizományos az árukból semmit többé el nem adhat. — *d*) Hogy a bizományosnak a bizományi árúkra a megbízó elleni akár váltói akár közönséges jogi követelésének erejéig zálogjoga van, s azt csődület esetében a csődületi törvény szerint valósíthatja. — *e*) Hogy a bizományos, ha szerződés által más határozva nincsen, az eladott árukból bejött pénzből magának a bizomány miatt tett pénzbeli költségeit, s előlegezéseinek száztól-hatos kamatján túl eladási díj (Provision) fejében 5, sőt ha az eladási pénzért kereskedik, 6 százalékot felróhat. — *f*) Hogy egyéb kereskedői ügyekben a kereskedési díj az ügyre fordított fáradság, felelősség és a megkívántatott időhöz képest $\frac{1}{4}$ —2 százalékot teszen. — 4) Az áruszállítások (Spedition) iránt: *a*) Az első átküldő az árukat jól elhelyezni, s hatósági bizonyítvánnyal ellátott fuvarosra bízni, és magát az elküldésnek rendes teljesítéséről oklevelekkel ellátni, az pedig, ki azokat további szállítás végett átveszi (Spediteur), az átvételnél azt, vajjon a begöngyölés sértetlen-e, megvizsgálni, és ha azt sértve és az árukat károsítva találná, a kárnak megvizsgálása végett a helybeli hatósághoz, — mely a jelen nem levő fél érdekeinek fenntartására gondnokot rendelve, a kárt két ahhoz értőnek jelenlétében megvizsgálni, vizsgálatának eredményéről jegyzőkönyvet vinni, és annak másolatát az esedező átszállítónak kiadni tartozik, — folyamodni, az árukat pedig újonnan elhelyezni, s ha a sértés a fuvarosnak hibájából történt, más fuvarost szerezvén, legrövidebb idő alatt tovább szállítani köteles, minden gondatlansága vagy mulasztása által okozott kárért felelni tartozván. — *b*) Hogy oly áruknak átszállításánál, melyek begöngyölés nélkül tovább nem küldhetők, a begöngyölésért különös kikötés nélkül semmi fizetés sem jár. — 5) A kereskedői segédek hatásának köréről: *a*) Hogy minden segéd a szolgálatja körébe tartozókban a kereskedő felhatalmazottjának tekintendő, így például a részleti eladásra fordított segéd az árunak ára iránt alkudozhatik, azt felveheti, és nyugtatványozhatja; arra ellenben, hogy annak nevében a kereskedői levelezéseket s jegyzékeket aláírhasssa, és minden kereskedési ügyeit vihesse, címvezetési felhatalmazás (Firma per Procura) szükséges, melynek az illető megyei vagy városi törvényhatóságnál, vagy ha a címvezetőnek hatása váltóknak aláírására is kiterjesztetni kívántatik, váltótörvényszéknél a váltójog II. r. 3-dik fejezetének rendelkezése sze-

rint történnie kell. — *b)* Hogy ha a kereskedő segédének rendszerinti hatáskörét rendkívüleg megszorítja, az a harmadiknak igazait meg nem sértheti, ha csak a megszorítást nekie tudtára nem adta. — 6) Az árúk árának lefizetéséről: *a)* Hogy adásvevésben a vételpénz, ha a fizetésnek ideje iránt különös szerződés nem kötött, tüstént kifizetendő. — *b)* Hogy a súly szerinti adásvevésben a teljes súlytól a begöngyölésnek, ha levétethetik, valóságos, ha nem, a helybeli szokás szerint meghatározandó valószínű sulya (Tara) levonandó. — *c)* Hogy a kereskedők, gyártók, gyógyszerészek, mesteremberek, és közkereti társaságok közt foglalkozásukból eredett adásvevés következtében bár mily magasan kikötött kamatok vagy díjak uzsorának nem tekinthetők, és hogy mindezek azon év végétől, melyben a tartozás eredett, annak lefizetéséig száztól hatos kamatot, ha kikötve nem volt is, vehetnek.

A IV-dik fejezet a kereskedési jognak megszűnése iránt következőket határozza: 1) Hogy a kereskedőjog megszűnik a kereskedőnek — *a)* halála, — *b)* kereskedés-üzéssel meg nem férő rendbe lépése, — *c)* csődület alá kerülése, és — *d)* családi bűn miatti megfenyítése által. — 2) Hogy a két első esetben a kereskedés, ha az örökösök azt folytatni nem kívánják, teljes rendbe hozandó (Stralziren), vagyis a függő kereskedési ügyek bevégezendők a nélkül, hogy újak kezdessenek, a meglevő árúk eladandók, és a hitelezők kielégítendők, az ezen foglalkozással az örökösök által megbízott aláírási címvezető (Stralzio Firmant) törvény előtt úgy levén tekintendő, mintha a kereskedő által azzal megbízott volna. — 3) Hogy csődület esetében a tömegnek szabadságában áll a kereskedést az árúknak teljes eladásáig folytatni, és azokat árverés útján eladatni, de a bejött pénz mindig a csődületi tömegbe adandó. — 4) Hogy a jelen törvény rendelete a magyar tenger mellékre is kiterjesztetik, az azzal nem ellenkező ottani kereskedői rendszabályok és szokások azonban továbbra is meghagyatván.

A 17-dik ágazat, mely a gyárok jogviszonyairól rendeli: 1) Hogy a ki kereskedésre, az gyárfelállításra is képes, sőt gyárt az egyházi akár egyes személyek akár testületek, vagy katonai szolgálatban levők is állíthatnak, ha ingatlan vagyonnal bírnak, annak egyes részletébeni vezérlésére azonban aláírási címvezetőt nevezni tartozván. — 2) Hogy a gyártónak könyvei is félpróbát tevők, ha a kereskedőkről előadott mód szerint törvényesítették, és úgy vitettek. — 3) Hogy a gyártónak felesége is, ha hozományának, hitbérének, és jegyajándékának csődület esetére biztosítást szerezni kíván, azokat a kereskedők módjára bejegyeztetni köteles. — 4) Hogy a gyártó intézetében bármely mesterséget űző munkásokat alkalmazhat. — 5) Hogy 12 évet nem ért gyermekeket egészségüknek ártalmas, vagy testi kifejlődésüket gátló munkákra alkalmazni, és 16 évet meg nem haladókat 9 óránál tovább dolgoztatni tilos, sőt

ezen 9 órai munka is egy órányi nyugidó által félbeszakasztandó. — 6) Hogy a kereskedők és személyzetők közötti viszonyokról hozott rendeletek a gyártókra is kiterjednek azon különbséggel, hogy a közönséges munkásoknak bére minden héten kifizetendő, s azoknál és a mesterlegényeknél a felmondási idő, ha az iránt különös szerződés nem kötött, csak 8 napot teszen. — 7) Hogy a gyártási munkához szükséges épületek katona szállásadástól mentek. — 8) Hogy a gyártó gyárműveit mind gyárában, mind külön boltban, a hol akarja, nagyban vagy részletesen árulhatja, raktárt szabadon nyithat, s a törvénynek a kereskedőkről és kereskedésről szóló rendeletei a gyárműveknek akár maga a gyártó akár közbenjáró személy általi eladásaira is kiterjednek. — 9) Hogy a csődületi tömegnek gyároknál is szabad a gyártást és eladást addig folytatni, míg minden meglevő anyagszer fel nem dolgoztatik, és el nem adatik.

A 18-dik ágazat a közkereseti-társaságoknak jogviszonyairól szól. Jelesül:

Az I-ső fejezet a közkereseti-társaságokat szoros értelembeliekre, melyeknek tagjai a társasági címben nyilván vagy e szavak által „és társuk“ ben foglaltva vannak, és részvénytársaságokra, melyekben nincsenek, osztja, és előadja: hogy amazokban a társaságnak külső személyekkel kötött szerződéseire nézve minden egyes tag egész vagyonával, emezekben pedig csak a részvényért fizetett pénzével van kötelezve. Továbbá, hogy a szoros értelembeli közkereseti-társaságok is vehetnek kül vagyis oly tagokat fel, kik csak bizonyos befizetést, a törvényesnél nagyobb kamatnak kikötése mellett a társaságnak ügyeire befolyás nélkül tesznek veszélyre, és hogy az ily kültagok sincsenek a társaság tartozásaiért egyéb vagyonukkal lekötözve.

A II-dik fejezet a szoros értelembeli közkereseti-társaságokról következőket rendeli: 1) Hogy ilyennek tagja, az alkuszokon, csalási bűnökért megfenyítettéken, bírói ítélet által kereskedés-üzéstől eltiltott bukottakon, és mindezeknek feleségeiken kívül, akárki lehet, ki magára váltókötelezést vállalhat, s hogy ha törvény által kizárt személy vétetnék fel, a társaság bejegyzett társaságnak jogaival nem bír. — 2) Hogy az ily társaságok váltóképesseggel és hiteles könyvekkel csak úgy bírhatnak, ha írott szerződést kötöttek, s azt váltótörvénszéknél bejegyeztették, könyveiket pedig ugyanott meghitelesítettván, a törvény kívánata szerint viszik. — 3) Hogy a társasági tagoknak feleségeik követeleéseiket csőd esetére azon módon biztosíthatják, mikép a kereskedők- és gyártókéi. — 4) Hogy a társasági-szerződésbe következő pontok foglalandók: a) A társaságba álló személyek megnevezése. — b) A társaság céljának szoros meghatározása. — c) Annak szinte szoros kijelölése, mivel s mikép tartozzék mindenik tag a közczélhoz járúlni. — d) Mely idő alatt legyen a tartozás teljesítendő. — e) A mindenik tag által felvállalandó munka. — f) Ügyeiknek ki által teendő vezérlete, a fontosabbak elintézésének módja, s a címvezetőnek, ha

szükséges, kinevezése. — *g*) A számadások tételének és vizsgálatának, a nyereség felosztásának ideje és módja. — *h*) Azon viszonyoknak meghatározása, melyeknél fogva egyes tag kiléphet, vagy kilépésre kényszeríthetetik. — *i*) A társaság értéke felosztásának módja, ha egyes tag kilép, vagy a társaság feloszlik. — 5) Hogy a mennyire a társasági-szerződésben az itt előadott pontok iránt rendelkezés nem tétel volt, e következők szolgáljanak szabályul: *a*) A társaságnak minden tagjától, a külsőket oda nem értve, egyenlő járúlmány és egyenlő munkásság követelhető. — *b*) A társaságnak tagjai annak céljával ellenkező ügyeket nem vihetnek. — *c*) A társasági közönséges ügyeknek elintézésére mindenik tag az ügynek kijelelése mellett meghivandó, s azokban a megjelenőknek valóságos többsége határoz, a fontosabb ügyekben mindazáltal, melyek t. i. a szerződésben ki nem kötött járúlmányokat, új tagoknak felvételét, kölcsönvételt, aláírási címvezetést, vagy az alapszerződőknek és alaptőkének akármily veszélyeztetését érdeklik, minden tagnak jelenléte és egyetértése szükséges. — *d*) Az aláírási címvezető különös meghatalmazás nélküli tetteiért a társaságnak felelős; a társaság azonban az általa tett szerződést vagy kereskedői ügyet megtartani köteles. — *e*) A nyereség felosztása egy évet meg nem haladó időre kötött társaságnál ezen időnek elmúltával, hosszabb időre kötöttnél a szerződés kötése napjától számított minden évnek végén teendő, s a nyereség a tagok közt járúlmányaiknak arányában felosztandó. — *f*) Minden tag megvizsgálhatja a számadásokat és kereskedési könyveket, és a többi tagok irányában csak járúlmányának aránya szerint köteleztetik. — *g*) A társaság jogviszonya a segédszemélyzete és a vele kereskedési kapcsolatban levők iránt a kereskedőkről előadott törvények szerint határozandó meg, azon különbséggel: hogy mindig nem egyes tag, hanem az egész társaság az egyik szerződő fél, s hogy ugyanazért az adósságoknak felmondása, a társaság számára teendő fizetéseknek felvétele, s azoknak nyugtatványozása mindenkor csak az egész társaság vagy annak meghatalmazottja által tétethetnek érvényesen; a társaság adósságát ellenben mindenik egyes tag is szabadon megfizetheti. — *h*) A társasági ügyeknek vezérletével megbízott tagok ezen tulajdonságukban a társaság irányában úgy tekintendők, mint más segédszemélyek. — *i*) Ha új tag vétetik a társaságba, azzal külön szerződés kötendő, és az szinte a váltótörvényszéknél a társaságnak alapszerződésérei hivatkozással bejegyzendő, s az alapszerződésre az új tagnak szerződése jegyzőkönyvi számával együtt felirandó, az új tagnak jogai és köteleztetései, ha szorosb meghatározás nélkül állott a társaságba, a régi tagokéival egyenlők leendvén. — 6) Hogy ha kültagokat veszen be a társaság, azokkal is írott szerződés, melyet mégis bejegyeztetni nem szükséges, kötendő; melyben ha magokat arra kötelezik, hogy csődület esetére járúlmányaikra nézve a társaság hitelezőinek elsőbbséget engednek, és hogy azon hitelezőket, kiknek követeléseik a társasággali összeköttetésük alatt kelet-

kezett, a társaságból kiléptük után is tőkéjüknek erejéig két évig, a mennyiben a társaságnak rendes tagjaitól kielégítést nem nyertek, kielégítik, magoknak tőkéiktől a törvényes kamatnál nagyobbbat is, uzsoráskodás büntetésétől fellelem nélkül szabadon kiküthetnek, melyek, ha a szerződésben más rendelkezés nem történt, félóvenként, és pedig még akkor is, ha a beltágok semmit sem nyertek, vagy épen veszteséget szenvedtek, fizetendők, a beltágok a kültágnak befizetett tőkéjéért és kamataiért minden vagyonaikkal és mindjában egymásért felelősök levén. Továbbá, hogy a kültágnak beléptekor a társaság követelési és tartozási állapotjának világos jegyzéke, különösen a kültágoktól addiglan felvett tőkék mennyiségének kijelölésével, hamisítás büntetése alatt, valóságában előterjesztendő, s hogy a kültág, habár a társaságnak vezérletére befolyással nem bír, a számadásokat és könyveket mégis megvizsgálhatja, s a segédszemélyekre felvigyázhat. — 7) Hogy az, kinek bejegyzett közkereseti-társaság ellen követelése van, azt, habár nem váltóból eredő is, akár a beltágok ellen egyetemben, akár egyes tag ellen keresheti, s egyik tag elleni keresetétől elállván, azt más tag ellen intézheti, kültág ellen azonban azt sikeresen csak akkor és annyiban, mikor és a mennyiben a beltágoktól kielégítést per és végrehajtás útján nem talált, s csak járulmányának erejéig, és a mennyire azt a társaságnak be nem fizett e, s ha talán időközben kilépett volna, kilépése után csak két évig teheti. Továbbá, hogy az egyetemlegi fizetés iránt perbe idézett, habár már kilépett, társasági egyes tágnak a társaság egyéb tagjai ellen a reájok eső rész iránt viszkeresete van. — 8) Hogy a társasági jog egyes tagokra nézve következő esetekben szűnik meg: *a)* A tágnak halála által, kivéve, ha a szerződésben a társaság folytatása az örökösöknek is fentartva volna, és ezen esetben is azt csak a közvetlen örökösök, nem pedig azoknak örököseik is, folytathatják. — *b)* Ha a társasági tag csődület alá kerül, vagy — *c)* csalási bűn miatt megfenyítettik, vagy — *d)* oly rendbe lép, melynek tagjai oly társaságba nem léphetnek. — *e)* Kilépés által, melynek három esetben lehet helye, úgy-mint: azon időnek elfolytával, melyre magát a tag lekötötte, hat hónapi felmondás után, ha a társaság nem határozott időre állott össze, és a társasági lényeges kötelezettségek teljesítésének a többi tagok általi megtagadása miatt; és ha a kilépés ellen bármely részről kifogás tétetvén az ügy per útjára kerülne, a nyertes fél a kilépést tetszése szerint akár a végítélethozásnak akár a kilépés iránti kérdés támasztásának napjától számíthatja; végre — *f)* a köteleességét nem teljesítő tágnak kirekesztése által. — 9) Hogy az egész társaságnak eloszlása következő esetekben történik: *a)* Ha a társasági cél, az alaptőkének elfogyta vagy más ok miatt elérhető lenni megszűnt. — *b)* Ha az idő, melyre a társaság összeállott, eltelt. — *c)* Ha azon feltétel bekövetkezett, melynek bekövetkezésére a társaságnak eloszlataása kikötöttetett. — *d)* Ha azon tag meghalt, melynek személyes részvételéhez a társaság fenmaradását kötötte. — *e)* Ha a tár-

saság tagjainak többsége elhalt, vagy csőd vagy csalási bűnök miatti fenyítés alá került, vagy a társaságnak folytatásától eltiltott rendbe lépett. — *f)* Ha a tagok a társaság eloszlásában megegyeznek. — 10) Hogy mind egyes tagnak kilépése, mind a társaságnak teljes eloszlása azon váltótörvényszéknél, melynél szerződése bejegyeztetett, bejelentendő, és az által közhírré-tétel végett a helytartótanácsnak felterjesztendő. — 11) Hogy a kilépés vagy teljes feloszlás által a társaság hitelezőinek jogai meg nem sérülnek; ha azonban a hitelező a feloszlásnak vagy kilépésnek közhírré-tétele után két év alatt a kilépett tag ellen pert nem indított, azt később csak az aránylag reá eső részéért veheti kereset alá; hogy ha pedig a kilépésnél vagy eloszlásnál némely tagok a társaságnak minden adósságait szerződés mellett átvették, az ezen szerződésnek közhírré-tétele után két év alatt keresetét meg nem indító akár hitelező akár kültag, követelését csak a társaságnak adósságait átvállaló tagok ellen intézheti. — 12) Hogy a kilépő kültag a társaságtól csak a befizetett tőkéjét, és kilépése napjáig járó kikötött kamatait; a kilépő beltag, vagy annak jogával élő ellenben haladék-nélküli számadáson kívül a társaság követelési és tartozási állapotjának kimutatását, s lelettár készítését, és az aránylag reá eső értéknek kiadását is követelheti, valamint azt is, hogy minden hitelezők azonnal kielégíttessenek, vagy kielégítésük úgy biztosíttassék, hogy abban azok megnyugodjanak, végre azt is, hogy a társaságnak vagyona természetében felosztassék, vagy ha ez értékcsökkenés nélkül meg nem történhetnék, annak értéke a megmaradó tagok által, vagy ha azok azt megtenni nem akarnák, bíróilag becsúsók által meghatározottassék, a megbecsült tárgyat a becsú-áron, ha akarja, szabad választása szerint megtarthatván. — 13) Hogy az ily becsúnek a társaság teljes feloszlása esetében is helye van a fel nem osztható tárgyakra nézve, és akkor a tárgy-megtartás vagy kifizettetés közötti választás azt, ki a becsúáron fölül legtöbbet ígért, és ha a becsúáron fölül ígérét nem történt, a tagokat azon rendben illeti, melyben a társasági szerződést aláírták. — 14) Hogy részletes eloszlásnál a könyvek, levelezések s oklevelek a társaságot folytató tagoknál maradnak; teljesben pedig, ha a felek mást nem határoznak, azoknak tartása a tagokat aláírásuk rendje szerint illeti, s ha az előző törvényes ok által alkalmatlanná lesz a gondviselésre, az a következőre megyen át. — 15) A társaság pereinek bíróságáról: *a)* Hogy bejegyzett közkereseti-társaságokban a társasági szövetezésből származott viszonyokat tárgyzó kereseteiket egyes tagok akár a társaság akár egyes tagok ellen azon váltótörvényszék előtt tartoznak vinni, melynél a társaság bejegyezve van, ide nem értve mégis a váltó vagy csődületi pereket, melyek az illető bíróságoknál indítandók; a be nem jegyzett társaságoknál pedig egyes tag ugyan az összes társaság elleni keresetét annak csődületi bírójánál, a társaság pedig egyes tagja elleni perét annak illető bírója előtt indítja; és minden ilyen, társaság és tagjai közt keletkező, perekben sem

kifogásoknak sem perorvoslatoknak, a feljebbvitelt és perújítást kivéve, helye nincsen. — *b*) Hogy a társasághoz nem tartozó személy a társaság elleni keresetét annak csődületi bírójánál, a társaság pedig minden egyes személy elleni perét annak illető bírósága előtt indítani köteles.

A III-dik fejezet a részvényes társaságokról rendeli: 1) Hogy részvényt szerezni megszorítás nélkül mindenkinek szabad. 2) Hogy az alapítók kötelesek a váltótörvénytörvénynek nyilvános megtekinthetés végett írásban beadni: *a*) az alakítandó társaság célját és azon adatokat, melyeken elérésének lehetősége alapul, — *b*) a szükséges tőkének közelítő kiszámítását, — *c*) a részvény-tervet, és abban különösen azt is kijelenteni, vajjon és mennyi részvényt akarnak a közönségnek nyilvános aláírás útján átengedni? — *d*) az előleges alapszabályokat; mindezek azon esetben, ha az alakítandó társaság nem tisztán kereskedői társaság, előre a helytartótanácsnak is bemutatandók levén. — 3) Hogy a már beadott előleges alapszabályokat az alapítók magok hatalmával meg nem változtathatják. — 4) Hogy nem bizonyos névre szóló részvényeket kiadni nem szabad. — 5) Hogy a közönségnek átengedett részvények a közhatóság felügyelése alatt viendő s legalább 3 hónapig nyitva tartandó aláírás útján elkelvén, a részvényesek azonnal közgyűlésre összehívandók, s ott a társaság magát megalakítván, az előleges alapszabályoknak felolvasása után a jelenlevők szótöbbsége által a végképeni alapszabályok elhatározandók, címvezető, ha szükséges, választandó, a pénztárnak megnyitására és kezelésére választmány nevezendő, és annak meghagyandó, hogy az alapszerződést és aláírási címet jegyeztesse be. — 6) Hogy a társaságnak ilyképeni alakítása előtt a részvényekre bármily előleges befizetést kívánni, valamint a részvényesek által előre lefizetett pénzből magából a részvényekre kamatokat fizetni is tilos. — 7) Hogy az alapszabályok a kereskedési címmel együtt a váltótörvénytörvénynél bejegyzendők, és az által másolatban a többi váltótörvénytörvényeknek is megküldendők, hol szabadon megtekinthetők. — 8) Hogy az alapítóknak előleges költségei a társaság által, ha más rendelkezés nem tétetett, azonnal megtérítendők. — 9) Hogy a választmány az alapszabályoktól el nem térhet, és különös meghatalmazás nélkül a társaságot lekötő rendszabásokat nem határozhat, hanem ez csak a gyűlésben szótöbbség által, a társaság céljának megváltoztatása pedig csak úgy történhetik meg, ha abba a társaságnak legalább $\frac{3}{4}$ része beleegyez, és akkor is a kisebbségben maradt rész kiléphet, és részvényeinek az addigi nyereség aránylagos részével együtti kifizetését követelheti. — 10) Hogy az alapszabályok minden változtatása a váltótörvénytörvénynél bejegyeztetendő. — 11) Hogy rendkívüli kedvezéseket, p. o. kisajátítást, vagy találmányi kiváltságlevelet (Erfindungs-Patent) kívánó társaságok magokat a fenálló rendszabásokhoz alkalmazni tartoznak. — 12) Hogy a bányászati törvényhatóságok alá tartozó társaságokat a közkereseti-társaságokról szóló törvények nem érdeklik.

A 19-ik ágazat, mely a kereskedői testületekről és alkuszokról a következőket rendeli: 1) Hogy mihelyt valamely városban vagy mezővárosban több mint tíz kereskedő, gyártó, vagy közkereseti tagtárs létezik, azok kereskedői testületet alakíthatnak, s abba ugyanazon megyében lakó más ily foglalkozást űzőket is bevehetnek, bejegyzett kereskedőket pedig tartoznak is bevenni; továbbá ügyeiknek elintézésére, pénztáruknak kezelésére, és az alkuszok fölötti vigyázásra választmányt és elnököt nevezhetnek. — 2) Hogy a testületnek joga van: *a)* oly helyeken, hol váltótörvényszék létezik, minden harmadik évben kereskedői ülnököket ahhoz választani, és — *b)* az alkuszokat vizsgálat alá venni. — 3) Hogy a ki alkusz kíván lenni, e kívánságát teljeskorúságáról és jó magaviseletéről bizonyítványainak előmutatásával a kereskedői testület elnökének bejelenteni, s előtte és a testület által melléje rendelendő két kereskedő előtt magát a szerződések tulajdonságairól, az alkuszi kötelességekről, a belföld és legközelebbi határos külföld mértékeiről, az árúknak tulajdonaikról, az eladásuknál megtartató helybeli szokásokról, és ha váltó-alkusz is akarna lenni, a váltói foglalatosságokról szerzett ismereteiből vizsgálat alá vetni, s azoktól alkuszi képességéről a testület nevében adandó bizonyáglevelét nyerni, és annak előmutatásával a helybeli hatóság előtt az alkuszi esküt letenni köteles, az esküteléről szóló bizonyítvány a hatóság által az alkuszi vizsgálatról szóló tanúlevelre irandó és hiteles pecséttel megerősítendő levén. — 4) Hogy minden alkusz köteles: *a)* Egy kézi, s első-feljegyzési, és egy rendes alkuszkönyvet tartani, s azokat az illető hatóságnál törvényesíttetni. — *b)* A kereskedésekben, gyárakban, s közkereseti-társaságok írószobáiban gyakran megjelenni, és szolgálatát tolakodás nélkül ajánlani. — *c)* Mihelyest valamely ügy reá bízott, azt kézi könyvének bal oldalára felírni, azután annak eszközlését szorgalmazni, és pedig a nélkül, hogy annak befejezése előtt megbízójának nevét, hacsak arra általa felhatalmazva nem volna, megnevezné. — *d)* Az eladandó árúknak tulajdonságait részrehajlatlanul előadni, azokból való mustrákat mutatni, és azokali megegyezésükért jótállani. — *e)* A reá bízott ügyet bevégezvén, azt kézi könyvének jobb oldalára a megbízásnak ellenében bejegyezni, és a befejezett ügyet rendes alkuszkönyvébe sorszám szerint mind a két szerződő fél nevének, s lakásának, az árúk mennyiségének, árának, és a befejezés idejének pontos feljegyzése mellett beiktatni. — *f)* A befejezett ügyről mindegyik félnek kötésbizonyítványt (Schlusszettel), melybe kézikönyvéből a befejezett ügy a sorzámmal és a kézikönyv lapszámával együtt beirandó, készíteni, és nekik haladék nélkül átadni; mely, ha a megbízás kétségbe nem vétetik, és bebizonyítatik, hogy az alkusz megbízásának határin túl nem ment, a befejezett ügy iránt teljes próbát tesz, az ellenfél azonban az alkusz könyveinek a helybeli hatóság általi megvizsgálását megkivánhatván. — 5) Ha az alkusz könyveit a helybeli hatóságnak felszólítására előmutatni vonakodnék, vagy ha azokat törvény értel-

mében nem vezette volna, a kötésbizonyítványra támaszkodó félnek minden káraért felelős, s ezen túl a hatóság öt első ízben 20—100 forintra menő büntetéssel, második ízben pedig alkuszi bizonyítványátóli megfosztással fenyíti, és az alkuszok sorából kitöröltetését közhírül teszi. — 6) Hogy hasonlóképen az alkuszok sorából kitörölendő az olyan is, ki részeges vagy játékos, ki adósságba merül, ki csalárd embereknek vagy kiskorúaknak adósság-csinálásnál eszközül szolgál, s ki a reá bízott titkot kifecsegi, vagy a dugarosságot előmozdítja. — 7) Hogy az alkuszok minden kereskedés-üzéstől, gyár-felállítástól, s közkereseti-társaságbani részvételtől eltiltatnak. — 8) Hogy kézikönyvek megtelven, azt a helyhatóságnál letenni, és újat hitelesíttetni kötelesek, s hogy hasonlóan kézikönyveiket letenni tartoznak, ha hívatatalukat elhagyják. — 9) Hogy az alkusz a befejezett ügyért minden szerződő féltől alkuszdíjt (Sensarie) követelhet, mely különös egyezkedés nem-létében 5000 forintot meg nem haladó ügytől fél százalékot, az azt meghaladótól pedig $\frac{1}{4}$ százalékot tesz, s hogy ha ki azon célból, hogy az árukat becsők fölött magasztalván mást megcsaljon, nagyobb díjt kiköt, alkuszdíjának elvesztésén fölül 10—100 forintig büntetendő. — 10) Hogy ha az alkusz az általa kötött ügyben csalárdságot elkövet, azon büntetéseken fölül, melyek az alkuszikönyvek hibásan vitelénél előadattak, a károsodottnak teljes kárpótlást adni köteles. — 11) Hogy az egyszer megvizsgált és megesketett alkusz, bizonyítványának előmutatása mellett hívatalt az ország minden részeiben gyakorolhatja. — 12) Hogy a fiumei kereskedői testület és a magyar tenger melléki alkuszok iránt gyakorlatban levő szabályok előbbi állapotjokban maradnak.

A 20-ik ágazat, mely a fuvarosokról e következőket rendeli: 1) Hogy a ki kereskedői fuvaros kíván lenni, az illető hatóságtól arról, hogy szekérrel és lovakkal bír, és életmódja becsületes, bizonyítványt nyerni köteles, mely nekie, ha kitétele való, egy ezen törvényczikket magában foglaló könyvecskének alakjában kiadandó. — 2) Hogy ha a fuvaros fuvar fejében előpénzt (Drangeld) vagy előlegezést felvevén, az áruszállításra kitűzött időre se meg nem jelenik, se meg nem jelenhetését annak idejében be nem jelenti, az előpénznek vagy előlegezésnek kétszeres megtérítésén túl azt is, a mennyivel a kereskedő más fuvarosnak többet fizetni kényszerült, nekie megtéríteni tartozik. — 3) Hogy a kereskedő a fuvarosnak fuvarlevelet (Frachtbrief) adni, s abba és a fuvarosnak könyvébe a szállítandó áruk minő- és mennyiségét, a fuvaros elindulásának és ígért megérkezendésének napját, a fuvarbért, és arra adott előlegezést beírni; továbbá az árukat a fuvarosnak jó állapotban, jól elrakva, és az idő viszontagságai ellen a helybeli szokás szerint vagy önmagának vagy a fuvarosnak takaróival elégségesen biztosítva átadni, és mindezt a fuvarlevélbe bejegyezni köteles. — 4) Hogy a fuvaros minden csele vagy gondatlansága által okozott kárért, és az árukért nem csak szekérével, s marhájá-

val, hanem egész vagyonával kezekedni tartozik, a neki nem tulajdonítható kár miatt ellenben a fuvarbéréből levonni semmit sem lehet. — 5) Hogy ha az árukkal a rendelt helyre a kikötött határidőnél későbbben érkeznek meg, fuvarbérét a körülményekhez képest egészen vagy részben elveszti; kivéve ha hiteles bizonyítványokkal kimutatná, hogy az elkésés győzhetetlen akadály miatt történt; ily bizonyítványt a fuvarosnak, ha előadása való, a helybeli hatóság vagy tisztviselő adni köteleztetvén. — 6) Hogy ha a fuvaros útközben észrevénné, hogy az árúknak begöngyölése vagy az árúkat magában foglaló hordó megkárosult, köteles azt kijavíttatni; de ha bebizonyíthatja, hogy a romlás nem csele vagy gondatlansága által történt, és a kijavítás szükséges volt, a költségeket az árú tulajdonosa nekie megtéríteni köteles. — 7) Hogy ha a fuvaros a reá bízott árúkból valamit elidegenít, vagy önhasznára fordít, köztolvajként, azok pedig, kik ily árúkat tudva átvettek, orgazdálként fenyítendőek. — 8) Hogy ha a fuvaros a reá bízott árúkat más fuvarosra bízta, az árúkért úgy tartozik felelni, mintha azokat maga szállította volna, viszkeresete azonban azon fuvaros ellen fenmaradván. — 9) Hogy minden kérdés, mely a törvénynek következtében a kereskedő és fuvaros között keletkezik, ha a keresetnek tárgya 200 forintot fölül nem mül, megyékben a szolgabíró, királyi vagy első-bíró-ságú mezővárosban pedig a helybeli bíró vagy kapitány által summás per útján ítélendő, és az ítélet tüstént végrehajtandó; ellenkező esetben pedig rendes per útján a panaszlottnak rendes bírósága által tárgyalandó. — 10) Hogy az ítéletben meg nem nyugvó félnek a feljebbvitel a szolgabírótól ugyan a megyei törvényszékhez, a városi vagy mezővárosi bírótól vagy kapitánytól pedig a tanácshoz csak birtekön kívül marad fen; ha azonban az elmarasztalási summa iránt a feljebbvivő addig is, míg az ítélet a feljebbviteli bíróság által megvizsgálatatik, veszélyt látna, azt készpénzben vagy egyetérőben az első bírónál leheti, ki azt azután a feltörvényszék ítélete után a nyertes félnek átadandja.

A 21-ik ágazat, mely az adóssági követeléseknek be- és kitáblázásait újonnan szabályozza, s jelesül rendeli: 1) Hogy a betáblázás mindig azon hatóság előtt, mely alatt a táblázásnak tárgyául szolgáló javak fekszenek, és pedig névszerint a városi, s jász- vagy kúnságiakra az illető városi vagy községi tanács, hajdúvárosiakra a kerületi gyűlés, bányajószágokra a bányabíró és jegyzője, nemesi vagy jobbágyságiakra a vármegyei közgyűlés előtt történjék, s a kisgyűlés előtti betáblázásnak ereje csak azon közgyűléstől számítassék, melyen jegyzőkönyve hitelesített; az egyébűtt tett betáblázás törvényes foganattal nem bírván, és bármely hatóság előtt tett betáblázásnak ereje más hatóság alatt fekvő javakra semmi esetben ki nem terjedvén. — 2) Hogy a betáblázásból származó kielégítési elsőbbség ezentúl az adósnak csak ingatlan javait illeti, s azt az ingókra kiterjeszteni semmi szín alatt nem lehet, sőt az eddig tett betáblázások is az ingó javakra

nézve csak a már folyamatban levő, vagy az e törvénynek kihirdetése után három év alatt támadandó csődökben eszközölni elsőbbséget. — 3) Hogy a csőd iránti folyamodásnak benyújtása után történt betáblázás semmi erővel se bírjon. — 4) Hogy csőd esetében a betáblázott követelés a hasonnemű be nem táblázottat, a korábban betáblázott a későbbben betáblázottat megelőzze, az ugyanazon városi tanácsülésben vagy vármegyei, habár több napig tartó, közgyűlésben betáblázott követelések közt pedig az adóslevélnek költsé határozza el az elsőbbséget. Továbbá, hogy ha valamely kötelezvény előbb tábláztatnék be, mint az abban kitett pénzt vagy pénzbeli értéket átvette: a betáblázásból származó elsőbbség a pénznek vagy pénzbeli értéknek átadásától számíttassék. — 5) Hogy minden betáblázandó követelésnek meghatározott summáról kell kiadva lenni, másképp a betáblázás elsőbbséget ne szűljön. — 6) Hogy betáblázásra a kötelezvények eredetiben, a kereskedői könyvek kivonatai és a váltótörvényszékek ítéletei hiteles alakban adassanak elő, s hogy minden betáblázandó iromény az ülésben felolvastatván, betáblázottnak végzés által kijelentessék, a végzés jegyzőkönyvbe iktattassék, s a megtörtént betáblázás mind az oklevélben, mind külön tanúlevél által, ha a betábláztató kívánná, elismertessék, és hogy az oklevél másolata egy névsor-szerinti lajstrommal ellátott, s betáblázásokra szolgáló külön jegyzőkönyvbe beírassék, melyet akárki minden taksafizetés nélkül szabadon megtekinthessen, és abból a levéltárnok bárkinek kívánatára, minden különös végzés vagy elnöki meghagyás nélkül, illő díj mellett, hivatalos aláírása alatt, kivonatot adni köteles legyen. — 7) Hogy sz. kir. városokban a hitelező csütán köteles adósának mindazon vagyonait, melyekre betáblázását intézni akarja, egyenként névszerint kijelelni, és az így ki nem jelölt vagyona a betáblázás neki elsőbbséget ne szűljön; ha mindazáltal az adós azon vagyont, melyre adósságát betábláztatni engedi, adóslevelében határozottan kijelelte, azt annak egyéb javaira kiterjeszteni ne lehessen. Továbbá, hogy e végre minden sz. kir. város köteles legyen földkönyvet, ha még nem létezne, két év alatt létre és rendbe hozni, s a betáblázási könyvvel összekötni. — 8) Hogy a vármegyékben az általános, s azt a vagyonnak névszerinti kijelelése nélküli betáblázások jövőre is szabadon maradjanak, és azoknak törvényes erejük az adósra azon megye hatósága alatt álló minden ingatlan javaira kiterjedjen; ha valaki azonban nemesi javaira nézve a városi betáblázás módját behozni kívánná, e végre a megyei közgyűlésből kiküldöttséget kérhessen, mely az illető javakat felelet terhe alatt hitelesen összeírni, s felmérteni, és munkálatát a közgyűlésbe beadni, és a megye az így összeírt és felmért nemesi birtokokról külön jegyzőkönyvet vitetni tartozzék. — 9) Hogy ha az adós betáblázással terhelt várospolgári vagyonát eladja, a tanács ugyan köteles legyen az akkor betáblázott hitelezőket egy hónap alatt az iránt adandó

válaszadásra, vajjon megegyeznek-e követelésüknek adósuk hátramaradt vagyonárai átiratában vagy nem? felszólítani; a vevő pedig tartozik azon esetben ugyan, ha a hitelezők ily átiratába bele nem egyeztek, a vételbeli summát mindaddig a városi tanácsnak fizetni, míg az által azokból a hitelezők ki nem elégítették; azon esetben pedig, ha valamely hitelező a városi tanácsnak felszólítására egy hónap alatt választ nem adott, annak követelését, vagy önmaga terhére átiratni, vagy pedig a városi tanácsnak kezéhez letenni, — azon esetben mindazáltal, ha az adós betáblázott vagyonának csak egy része adatnék el, a hitelezők követeléseiüknek csak azon részére kívánhatván a vevőtől biztosítást vagy kielégítést, mely azon vagyonnak eladott részére esik, és ezen résznek mennyisége, ha a felek meg nem egyezhetnek, a városi tanács által rövid úton elintézendő levén. — 10) Hogy a vármegyékben, míg rendes földkönyvek hozatnak be, oly esetben, midőn a betáblázás kijelölt birtokra történt, az adós azt elidegenítván, a vevő az azon birtokra különösen betáblázott minden hitelezőket a megvételről tüstént tudósítani, és vagy őket kielégíteni vagy követeléseiket átvállalni tartozzék. — Továbbá, hogy ugyanarra akkor is köteles legyen a vevő, midőn az adós valamely hatóság alatt levő, habár csak általános betáblázással terhelt, minden vagyonát eladja, habár más hatóság alatt még birtokai volnának is; máskép mind a két esetben őt, jöllehet a vételbeli summát ki fizette volna, azon adósságnak továbbá is terheljék. — 11) Hogy a kitáblázás a betáblázó hatóság előtt és a betáblázásra rendelt mód szerint teendő, s csak a visszaváltott eredeti kötelezvény előmutatása, vagy ha az elveszett volna, annak a helytartótanács útján kitűzött egy év lefolyta után történt megsemmisítése mellett, és különösen a betáblázott hamis vagy már kifizetett kötelezvényeket illetőleg, a felmentő és feljebbviteltől nem függő ítéletnél fogva eszközölhető. — 12) Hogy a betáblázás díja minden kötelezvénytől 200 forintig 1 for. 30 krajczár, azon felül 3 forint legyen; a kitáblázástól pedig semmi díj se járjon. — 13) Hogy Fiuméra nézve az ott divatban levő betáblázási rendszer továbbra is megtartandó.

A 22-dik ágazat, mely a csódpert egészen új rendbe szedi; következők pedig rövid kivonatban rendeletei: 1) Hogy az első bíróság, — a jászokrak, únokra, s hajdúvárosiakra nézve az előbbi szokás, a magyar tenger mellékiekre nézve pedig az ottani váltó és kereskedési törvényszék illetősége jelen állapotjában meghagyatván, — sz. kir. városokban és első bírósággal felruházott mező-városokban lakó nemtelenekre, valamint a bejegyzett nemes kereskedőkre vagy közkereseti-társasági tagokra, sőt a sz. kir. városokban lakó bármely birtoktalan nemesekre nézve is, a helybeli tanácsot, minden egyebekre nézve pedig azon vármegyének köztörvényszékét, melyben a bukottnak jószágai fekszenek, vagy ha ezek több vármegyékben elszórva volnának, azon megyéét,

melyben a bukottnak rendes lakása van, vagy ha lakása változó vagy országon-kivüli volna, a jószágokat magában foglaló kerületnek tábláját, és a jószágok több kerületekben fekvén, a hitelezőknek folyamodására ő felsége által közülök nevezendőét illesse, a bejegyzett közkereseti-társasági tagok- vagy kereskedőkre nézve azon megjegyzéssel: hogy azon csódeikben, akármely rendbeliek legyenek, bírósággal mindenkor azon hatóság bírjon, melynek körében a bukottnak kereskedési telepe van, és ha több ily telepei volnának, az, mely a csód megrendelése végett legelőbb megkeresteték. — 2) Hogy a feljebbvitel, — a jászokat s kúnokat, kiknél az előbbi szokás meghagyatik, s a hajdúvárosiakat, kik a tanácstól a kerületi törvényszékhez, és a tenger mellékieket, kik a flumei törvényszéktől a tenger melléki kormányhoz feljebbbeznak, kivéve, — minden első bíróságtól a váltó-feltörvényszékhez, és innen, valamint a hajdúkerületi törvényszéktől is, de csak az első és második bíróság ítéleteik különbözésének esetében, a hétszemélyes-táblához menjen. — 3) Hogy a csódületi első bíróság illetősége ne csak az indítandó csódperre, hanem a bukottnak vagyona iránt már más bíróságok előtt folyamatban levő perekre is, — a bányásziakat, s ingatlan jószágokat érdeklőket, és az oly ingó javak fölöttieket, melyekhez a váltóhitelezőnek váltójogunk szerint zálog vagy megtartási joga van, kivéve, — kiterjed, sőt végrehajtás végett a megbukott ellen máshol már ítélet által előbb bevégezett vagyoni perek és a bányásztiak is oda átadandók. — 4) Hogy a csód, ha az adós bukását önmaga felfüdüzi, azonnal, másképp pedig bukásának bebizonyítása előtt csak akkor megnyitandó: *a)* Ha az adós megszökött vagy elrejtezett minden másféle oknak kimutathatása nélkül. — *b)* Ha a kitűzött határnapra értékbeli állapotját ki nem mutatta. — *c)* Ha hitelezőivel követeléseik egy részének elengedése végett oly kijelentéssel, hogy adósságai vagyonát túlhaladják, egyezkedni kezdett, vagy — *d)* Ha könyveit meghamisította, vagy rendszeresen befejezni annak idejében három hónapig elmulasztotta. — 5) Hogy a csódot megnyitó ítéletben egyszersmind a bukott vagyonának zár alá vételét és összeírását elrendelni, a bukott követelési és tartozási állapotjának hittel pecsétlendő előterjesztésére, valamint a hitelezőknek összehívására is 30-tól 120-ig terjedhető határnapot kitűzni, s azt végzés alakjában törvényszékének körében, sőt máshol lakó hitelezők is létezvén, a helytartótanácsnak körlevelei, s külföldiekre nézve az udvari kancellaria és hírlapok által is kihirdettetni, a helyben levő hitelezők meghallgatásával tömeggondnokot és perügyelőt rendelni, az élelemkeresésre képtelen bukottnak naponkénti hattól húsz krajczárig mehető élelempénzt határozni, s zár alá vevőket és vagyon-összeírókat nevezni tartozzék. — 6) Hogy elérkezvén a megjelenésre kitűzött határnap, a hitelezők három nap alatt kötelesek a bukott tömegének főkormányzására magok közül fejenkénti szótöbbséggel három tag-

ből álló választmányt nevezni, az ideigleni tömeggondnokot vagy megerősíteni vagy mással felváltani, s jutalmát mind a kettőnek meghatározni, és kiki kereseti-levelét, — oda értve azokat is, kiknek pereik a csőd- bírósághoz átteendőek, — melyben mind egész követelése, mind a sorozat iránti kérelme előadandó, keresetének támogatására szolgáló minden oklevelekkel együtt a csődületi tömeg ellen két példányban benyújtani, vagy ha azt igazságos akadály miatt nem teljesíthetné, elhalasztást eszközteni, máskép keresete a perben felveendő nem levén. — 7) Hogy a pernek a követelések valóságát illető első része négy iratból, úgymint a kereseti-leveléből, a perügyelőnek észrevételeiből, a követelőknek feleleteiből, és a perügyelőnek ezekre adott válaszaiból, melyek a kézbesítéstől számított 15 nap alatt, mely határidőt mégis a bíróság fontos okokból kétszerezhet vagy háromszorozhat is, benyújtandók, — a sorozatot érdeklő második része pedig két, szinte 15 nap alatt benyújtandó, irományból, úgymint a megítélt követeléseknek a perügyelő által tett s okokkal támogatott osztályzásából, és a követelőknek arra adandó észrevételeikből álljon, minden iromány annyi példányban levén beadandó, hogy az ellenfélnek vagy feleknek kézbesítendőkön fölül, egy a bírónak is a nála tartandó irománycsomóbai letétel végett jusson, egyébiránt megengedtetvén az is, hogy a törvényes 15 nap alatt egyik követelő a másiknak követelése vagy sorozata ellen észrevételt tegyen, és emez arra szinte 15 nap alatt felelhessen. — 8) Hogy kihirdettetvén a sorozat fölötti ítélet, szabadságában álljon mind a perügyelőnek mind bármelyik követelőnek, akár a követelések valóságáról, akár a sorozatról hozott ítélet ellen feljebbvitellel élni és okait is előadni; de az illető irományt három nap alatt beadni tartozzék, melyre 8 nap alatt akár a perügyelő akár bármelyik követelő észrevételeket teghessenek; akkor pedig a feljebbvitel ítélet által meghatározandó, és a per minden irományaival eredetiben végrehajtás nélkül a feljebbviteli bírósághoz felküldendő. — 9) Hogy ha a feljebbviteli szék oly követelést is megítél, melyet az első bíróság félrevetett: ily ítéletét a nélkül, hogy a sorozati ítéletnek vizsgálatába bocsátkoznék, a hét-személyes-táblához felvizsgálásra átküldeni, és ítélete ott helybenhagyatván, a pert azon követelésnek besorozása végett az alsó bírósághoz visszaküldeni köteleztessék; ott azon követelés a perügyelő által három nap alatt a sorozatba iktatandó levén, és megengedtetvén 8 nap alatt mind a követelőknek az új sorozás ellen kifogásaikat, mind a beiktatottnak feleletét beadni, és a hozandó ítélet ellen feljebbvitelüket okaikkal együtt 24 óra alatt benyújtani. — 10) Hogy kihirdettetvén a pernek véget vető ítélet, a bíróságnak tisztében álljon a tömeg gondnokának a csődületi választmány által átvizsgált számadása fölött ítéletet hozni, a megítélt követeléseknek egész mennyiségét összeszámlíttatni, a követelők kielégítési sorának 8 nap alatti megkészítését a tömeg gondnokának köte-

lességül tenni, a megkészített kielégítési sorozatot a követelőkkel 8 nap alatt teendő észrevételek végett közleni, s akkor azt ítélet által meghatározni, és a tömeggondnoknak egy kiküldendő törvényszéki tag általi végrehajtás végett kiadni. — 11) Hogy a perben a bíróság elleni kifogáson és feljebbvitelen kívül semmi más perorvoslatnak, még a perújításnak és bírói parancsoknak se, adásuk hely, s a felek a törvényszüneti időszakok alatt is dolgozni tartozzanak, és ugyanazért a vármegyék és kerületi táblák, mihelyt a csődper megkezdetik, egy azok alatt a törvényszék helyén együtt maradók, s egy elnökből, két ülnökből, és egy jegyzőből álló választmányt nevezni kötelesek, mely a bíróság tisztjét teljesítse, a per érdemét érdeklő ítéletek hozását kivéve. — 12) Hogy a csődületi tömegnek tisztába hozatalakor annak elégtelensége kivilágosodván, és egyszersmind a beadott próbák és véghezvitt vizsgálatok által a bukás hamissággal párosultnak, vagy vétkes gondatlanságból eredettnak bebizonyulván, a csődületi bíróság azon ítéletben, melyben a kiűzetésnek rendjét megállapítja, egyszersmind azt is mondja ki: hogy a bukott többé váltókat ki nem adhat, bejegyzett kereskedőnek nem tekintetik, s törvény előtt hittel bíró könyveket nem vezethet, sőt hamisság vagy nagyobb beszámítási gondatlanság esetében a dolgot a fenyítő bíróságnak felfüldözni és a vétek bebizonyítására szükséges irományokat átküldeni is, ez pedig a bukottat azonnal perbe fogni, és a hamissággal párosult bukás esetében ugyan fél évtől három évig, a vétkes gondatlanságában pedig egy héttől hat hónapig terjedhető börtönnel a beszámítás mértékéhez képest megbüntetni tartozzék. — Ugyane törvényezik a követelések osztályzásának, és sorozásának előbb divatozott szabályait is megváltoztatta, és azokat hat főosztályba rendezvén: 1) Az I-ső osztályba helyezte: a) A tömegnek rendezésére, kezelésére, s gondnokának és a perügyelőnek díjára, és a bukottnak tartására tett költségeket. — b) A bírói eljárás díját. — c) A végrehajtási szokott költségeket. — d) A közhivatali letételeket, és a tisztviselők hivatalos számadásaiból eredett elmarasztalásokat. — e) Minden közadói vagy — f) bányászati királyi urburai, vagy — g) földesúri folyó évi vagy egy évről hátramaradt tartozásokat. — 2) A II-ik osztályba minden egymás közötti elsőbbség nélkül tette a gyámsági számadásból eredt elmarasztalásokat, a cselédségnek egy év óta hátralevő bérét, a kereskedési segédeknek a felmondási időre járó zsoldját, az orvosnak, gyógyszerésznek, és kéményseprőnek követelését a csőd megnyitását megelőző egy évre, a hátramaradt félévi lakásbéri tartozást, és a bukott temetésének költségeit, de, ha a csődnek megnyitása után halt meg, csak a szükségesekeket. — 3) A III-dik osztályba sorozta: a) A bukottnak ősi adósságait, ha az örökség átvétele előtt, vagy legalább azután félév lefolyta alatt betábláztattak. — b) A bukott hitvesének törvényes hitbérét, azt mágnásoknál 400,

nemeseknél és polgároknál 200, egyebeknél 40 forintra szabván. — c) A bukott nejének jegyajándékát és hozományát, ha annak valósága és férj kezére jutása, a nemesekre nézve a férjnek ingatlan javaiba történt beruházása bizonyít, és azon túl a kereskedőket illetőleg a törvény-kijelelte időben az illető hatóságnak bejelentetett, nem-kereskedőkre nézve pedig a férjnek kezéhez jutása napjától félév alatt betábláztatott. — d) A bírói ítélet által megállapított élelempénzeket, ha az ítélet kihirdetése után fél év lefolyta alatt betábláztattak, vagy ingatlan javak nem-létében az illető hatóság előtt női hozományra rendelt módon bejegyeztettek. — e) A bukottnak érvényesen betáblázott adósságait, és — f) A bukott által kiadott vagy elvállalt váltóbeli kötelezéseket. — Azontúl az ezen osztálybeli követeléseknek egymás közötti elsőbbsége iránt rendeli: a) Hogy az illőleg betáblázott ősi adósságok a bukottnak korábban betáblázott adósságait megelőzzék. — b) Hogy a törvényes hitbér szinte elsőbbséggel bírjon a bukottnak minden, habár házasság előtt betáblázott adósságai előtt, s a férjnek ingatlan javaiból, ingókból csak olyaknak nem-létében, fizetessék ki. — c) Hogy a kellőleg betáblázott vagy bejegyzett női hozomány vagy élelempénz a férjnek csak későbbben tett vagy betáblázott adósságait előzze meg. — d) Hogy a betáblázott hozományok, élelempénzek, vagy adósságok ingatlan javakra és azoknak csőd alatti jövedelmeikre nézve megelőzik az illőleg bejelentett hozományt, élelempénzt és a váltóadósságokat, de ellenben az ingó javakban, következőleg az ingatlan nemesi javakon levő gazdasági ingóságokban is, ezek bírnak amazok előtt elsőbbséggel. — e) Hogy ha a tömeg ezen osztálybeli minden követelések kielégítésére elégtelen lenne, a betáblázott adósságok betáblázásuknak, a váltói oly kötelezések, melyek váltótörvénytörvényszék, városi tanács, vagy vármegyékben a törvényes-bizonyosság előtt keletűk idejének és a summának világos kitételével íratnak az adós által alá, aláíratásuk kora szerint nyerjenek helyet a sorozatban és kifizetésben, a másféle váltói kötelezések ellenben egymás között semmi elsőbbséggel se bírnak. — 4) A IV-dik osztályba utasítja, minden egymás közötti elsőbbség nélkül: a bukottnál, mint magános személynél létezett, de többé meg nem levő, letéteményeket, a bukott nejének kellőleg be nem táblázott vagy be nem jelentett hozományát, a bármely terhes szerződésekből eredt tartozásokat, a be nem táblázott világos vagy könyvkivonati adósságokat, a számadási követeléseket az első osztályba tartozékon kívül, és a bizonyos jószágra betáblázott adósságoknak abból ki nem fizetett részeit. — És az eddig eléadott négy osztálybeli követelések csőd megnyitásától járó, és azt megelőző egy évről hátra maradt kamatainak is tőkéjökkel egyenlő kifizetési elsőbbséget tulajdonít a törvény. — 5) Az V-dik osztályba ismét minden egymás közötti elsőbbség nélkül helyezi a csőd megnyitása előtti egy évnél további tartozásban maradt kama-

tokat. — 6) A VI-ik osztályba igazít minden egyéb, eddig elő nem adott követeléseket. — Végre ugyane törvényczikk azt is rendeli: hogy azon javakra nézve, melyek a csódpernek következtében vétettek bírói foglalás alá, a fölfizetési keresetnek (*Actio ad superinscriptionem*) semmi esetben helye ne legyen; de egyébként is a csódperben ki nem elégített hitelezők ily keresettel a bukottnak csak oly ingatlan nemesi javaira nézve élhessenek, melyek vagy még a csódnak megnyitása előtt bíróilag becsü mellett, vagy pedig a bukott által a csód megnyitását megelőző 5 év alatt szerződés mellett adattak zálogképen a mostani birtokosnak; ellenben a régi szerződési, vagy bírói foglaláskor tartott árverés mellett szerzett nemesi zálogos jószágokra vagy bármely polgári javakra nézve ily kereset ne indíthatassék.

A 23-dik ágazat, mely megengedi: hogy a sz. kir. városi tanács előtt mindenki akár nemes akár nem-nemes bármely törvényszéknél indítandó perére nézve ügyvédet, sőt várospolgári telekre és vagyonokra nézve teljes hatalmú biztost is vallhasson.

A 26-dik ágazat, mely az elhunyt egyházi személy hátrahagyott vagyonának összeírását és felosztását nem kirekesztőleg kamarai és egyházi személyek által, hanem az aziránt annak idejében tudósítandó illető örökösök közbejövételével parancsolja végrehajtani.

A 27-dik ágazat, melyben rendeltetik: hogy az önkénysequestrumok a bírói ítéletek végrehajtását ne gátolhassák, késleltető parancsok (*Moratoria*) pedig csak valamennyi hitelezőnek világosan kinyilatkoztatott megegyezésével adathassanak.

A 28-dik ágazat, mely az 1836:33-dik törvényczikknek nemesek és sz. kir. városi polgárok helypénzfizetéstől mentességéről szóló rendeletét a jász és kún területek birtokos lakosaira is kiterjeszti.

A 29 dik ágazat, mely a zsidók iránt rendeli: hogy az országban vagy kapcsolt részeiben született, vagy az itt lakásra törvényes úton engedelmet nyert zsidók, ha erkölcsi magokviselete ellen alapos kifogás nincs, akárhol, kivéve az 1791:38-dik cikkben említett bányavárosokat, és azon helyeket, melyekből a bányák tekintetéből régi divat mellett kizárva vannak, szabadon lakhassanak, a fenálló feltételek mellett gyárakat állíthassanak, kereskedést és mesterségeket, vallásukbeli legények segédelmével is, úzhessenek, azon tudományokat és szép mesterségeket, melyeknek gyakorlatában eddig voltak, ezután is gyakorolhassák, és a mennyire polgári telkek szabad szerzhetőségnek gyakorlatában valamely városokban lennének, azokban ezen gyakorlatban hagyassanak; de viszont állandó vezeték- és tulajdonnevekkel élni, minden okleveleket és szerződéseket hazánkban és kapcsolt részeiben divatozó élőnyel-

ven szerkesztetni, és a születendőket papjaik által vezetendő anyakönyvekbe bejegyeztetni köteleztessenek.

A 30- és 31-dik ágazatok, melyek az arányosság behozataláról és összeállításról szóló 1836:12-dik czikket amaz ugyan a jász és kún kerületekre, emez pedig a hajdúkerületekre is kiterjesztvén, különösen rendelik: 1) Hogy az összeállítás és arányosság behozása kérésének joga a birtokos lakosokat illesse, és pedig úgy, hogy ha a tagosítást kívánók birtoka a tagosítandó határnak felét bármily csekélységgel meghaladja, annak teljesedésbe vétele kérdés alá se jöjön, hanem a kivitelének módja iránti kérdések és követelések peren kívül a kerülethez teendő folyamodás útján annak kiküldöttsége által intéztessenek el, ennek határozatától fenmaradván a meg nem elégedő félnek a folyamodás útjának birtok-melletti további követése; hogyha pedig a tagosítást sürgetők birtoka a határnak felét ugyan nem, de mégis legalább egy ötödrészét tenné, akkor azoknak folyamodására a kerület egy kiküldöttséget nevezzen, mely a többi birtokosok beleegyezését megszerezni iparkodjék, és kísérlete nem sikerülvén, a folyamodók számát birtokuk mennyiségével együtt a kerületnek bemutatni tartozzék, hogy a folyamodók a kerületi közös törvényszék által ítéendő per útján kérésüket eszközölhessék, az annak ítéletével meg nem elégedő félnek a szokott feljebbvitel birtok mellett fenmaradván. — 2) Hogy a tagosításnak kulcsául a jászoknál és kúnoknál kinekkinek mostani birtoka váltóságának mennyisége, a hajdúknál pedig kinekkinek összesítéskori birtoka, de mégis a közösből tett foglalások kizártával, szolgáljon. — 3) Hogy az összesítésre szükséges osztályozásnak, s fel- és kiméréseknek költségeit minden birtokosok birtokaiknak arányában viselni tartozzanak.

A 36-dik ágazat, melyben az 1807:30-dik czikk által kiküldött határbeli bizottság jelentésére mind Zsiva tajéka, mind Cseb, máskép Kis-Nestin, és Butykovácz máskép Újvukovár szigetek Bács vármegyébe kebleztetnek, — a magánosoknak jogai, mivel az azokróli kérdések elhatározása a törvénynek rendes útjára tartozik, mostani állapotjokban hagyatván.

A 37-dik ágazat, mely azon elvet általánosan megállapítja, hogy a közadó mindenkor azon törvényhatóságnak pénztárába fiztessék, melynek kebelében az adózás alá tartozó tárgy helyezve van, és ezen elvnel fogva különösen is rendelik: hogy a balassagyarmati azon nem-nemes lakosok, kik Hontban az illési pusztában szőlőket bírnak, Hont vármegyének pénztárába adózzanak.

A 39-dik ágazat, mely a budapesti állóhíd építése iránt kirendelt országos választmánynak báró Sina Györggyel kötött szerződését teljes erejűnek nyilvánítja.

3. §. *A harmadik törvényeleveleiről.*

Harmadik törvénylevele, mely az egyedül magyar nyelven szerkeztetett törvényleveleink között a legelső, az 1843-ik évi május 14-ikére hirdetett pozsonyi országgyűlésben hozatott, 1844-ik évi nov. 12-ikén Bécsben kelt, s a királynak és rendeknek előszavain túl, — melyekben ezen gyűlés a fenkijelelt napra és helyre azon célból mondatik egybehívatottnak, hogy azok, kiknek jótékony magvai az utolsó országgyűlésen elvettettek, üdvös gyümölcsöket hozzanak, és egyebek iránt is, miket az ország köz javának bővebb gyarapítása megkíván, intézkedések tétessenek, — a királynak szokott tartalmú zárszavából és 13 ágazatból áll, melyek közül

I. Ideigleni vagy csupán napszükségeire vonatkozó rendeletűek:

Az 1-ső ágazat, mely által nagyobb méltóságokra emelt Keglevich Gábor és Teleki József grófok helyett Ürményi Ferencz, ki királyi megbízásból a koronaórzői hivatalt ideiglen viselé, és báró Vay Miklós koronaórzókké választattak, és a fenérdeklettek a koronakulcsoknak átadásáról megnyugtattatnak.

A 11-dik ágazat, mely által az országgyűlési szállásoknak ingyen kiszolgáltatása már ezen országgyűlés alatt megszüntetvén: 1) A jelen országgyűlést illetőleg rendeltetik: *a*) Hogy azon országgyűlési tagok, kik szerződés mellett vettek fel szállásokat, magokat ahhoz alkalmazni, azok pedig, kik szállásaikat szerződés nélkül a főlovászmesteri útlvány mellett bírják, a főlovászmesteri hivatalnak felügyelése alatt a házbirtokosok által minden szállásra nézve meghatározandó bért, és pedig szabályként 1843-iki április 24-ikétől kezdve azon évnegyednek végéig, melyben az országgyűlés befejeztetik, fizetni tartozzanak, kivéve a fizetésnek kezdetére nézve ugyan azokat, kik számukra a szállás elfoglalva nem lévén, az országgyűlésnek megnyitásától számítva egy hónap után jöttek, a végére nézve pedig azokat, kik későbbben szállásaikat elhagyták, mely esetekben a bér általok csak azon időre fizetendő, mely alatt szállásaikat bírták. — *b*) Hogy ha valakinek számára le volt foglalva a szállás, általa még akkor is a fen kijelelt naptól kezdendő a bérfizetés, ha a szállásban nem is lakott, és mindaddig, míg az számára lefoglalva volt, folytatandó. — *c*) Hogy a szállásadó a bérfizetés elmulasztásának vagy a szállásban okozott kártételnek esetében azok és járulékaik iránti követelését a helybeli megyei szóbeli bíróság előtt szóbeli summás per útján kereshesse. — 2) Jövendőre nézve pedig: *a*) Hogy azon városban, melyben országgyűlés tartatik, a törvényhozásnak további rendelkezéséig, minden háztulajdonos köteles házának aránylagos, de még is egyneked túl nem haladható, részét meghatározott bér mellett országgyűlési szállásul adni, vagy a helyett egyenlő kényelmű és használhatóságú helyen ugyanak-

kora szállást kibérteni, ezen teher alól mégis a középületek, kolostorok, helybeli lelkészek lakai, a katonai laktanyák, és a közintézetek felmentve levén. — *b)* Hogy e végre minden országgyűlés előtt az országgyűlési tagok számára megkivántató szállások a kir. főlovászmester által az illető megyei és városi törvényhatóságok befolyásával hitelesen összeirandók, és mindegyiknek bére idő és körülmények szerint meghatározandó, de mégis úgy, hogy az a hasonló szállásoknak három utolsó évi árát felénél többel meg ne haladhassa. — *c)* Hogy az udvari személyzetnek és jelen nem levők követének ily meghatározott árú szállás nem jár; a többi országgyűlési tagoknak pedig, — a nádort, országbíráját és a kir. személynököt, kiknek illetősége egyebeken fölül az első 50, a két utóbbié 20 szobára hág, kivéve, — különbség nélkül fejenként 4 szoba és 1 konyha jár; a főrendi táblának tagjai azonban, ha ily szállást nyerni kívánnak, az iránt a kir. főlovászmestert az országgyűlés megnyitása előtt három héttel értesíteni tartozzanak. — *d)* Hogy a szállásadás kötelessége az országgyűlés megnyitása előtt egy héttel, a szállásbérfizetés, mely azok által, kik a szállást lakják, vagy kiknek számára lefoglaltatott, évnegyedenként előre teljesítendő, azon évnegyednek, melyben az országgyűlés megnyitott, elejétől kezdődik, s mind a kettő azon évnegyednek végéig tart, melyben az országgyűlés berekesztetik, azon egy esetet kivéve, ha az országgyűlési tag szállását megváltoztatná, mit három hónappal előbb teendő felmondás mondás mellett megtehet, és ezen esetben, ha a főlovászmester az iránt 15 nap alatt a szállásról nem rendelkezik, a háztulajdonosnak köteleztetése is megszűnik. — *e)* Hogy a bérfizetés vagy kártételek iránti keresetek a fenebb megállapított bíróság előtt summás perrel megvehetők. — *f)* Hogy az, ki az országgyűlési szállást a főlovászmesternek illető helybeli hatóság befolyásával tett rendelete ellen letartóztatja, vagy az által, a kit illet, elfoglalni nem engedi, az illető helybeli hatóság elébe idéztetvén, a netalán okozott kárnak és költségeknek megtérítésén fölül rövid úton azon hatóság pénztárának részére 200 forinttal büntetendő. — *g)* Hogy ezeken kívül a főlovászmester törvényes hatósága az országgyűlési szállásokra nézve az illető helybeli hatóságnak befolyása mellett, és az országgyűlési testülethez tartozó tagok bántalmatlansága iránti törvényrendeletek, továbbá is fentartatnak.

A 12-dik ágazat, mely ismét minden abból származtatható következtetések nélkül ezen országgyűlésnek költségeit is a nemesi rend, és azok által, kiket a törvény ezen nevezet alá foglalva ért, viseltetni rendeli.

A 13-ik ágazat, mely által a bártfai evangelika községnek Bártfa városa elleni Hrabovszky-féle alapítvány iránti követelése, mivel a felek között 1841-dik évi február 26-ikán történt egyesség, és ugyanazon évi május 2-ikán hozott kir. táblai ítélet által megszüntetett, a törvénykönyvből kiczikkelyeztetik.

II. Állandó szabályúl hozott rendeletűek:

A 2-dik ágazat, melyben a magyar nyelvnek használata iránt rendeltetik:

1) Hogy ezután az országgyűléshez bocsátandó minden királyi leiratokban, előadásokban, válaszokban, és intézkvényekben, a törvényczikkek szerkesztésében, a magyar udvari cancellaria útján az országnak határain belül bocsátandó minden akár ő felsége által aláírt, akár annak nevében szerkesztett iratokban, a helytartótanácsnak minden tárgyalásaiban, jegyzőkönyveiben, felírásaiban, s az ország határain belüli minden hatóságokhoz küldendő intézkvényeiben, továbbá az ország határain belüli minden akár fő akár al, akár világi akár egyházi törvényszékeknek irományaiban egyedül a magyar nyelv használtassék; a kapcsolt részekbeni hatóságoknak latin leveleit azonban a magyar hatóságok, valamint ezeknek magyar leveleiket viszont amazok elfogadni, tárgyalni, és illő válaszzsal ellátni tartozzanak. — 2) Hogy az országgyűlési nyelv ezentúl kirekesztőleg a magyar leend; a kapcsolt részeknek követői mindazáltal, ha a magyar nyelvben jártasok nem lennének, a közelebbi 6 év alatt tartandó országgyűléseken szavazataikat latinúl is kijelenthessék. — Továbbá előadatik, miszerint ő felsége már rendelést tett, hogy a magyar nyelv a kapcsolt részekbeni fő és közép iskolákban mint rendszerinti tanulmány taníttassék, és hogy az ország határain belüli iskolákban közoktatási nyelv a magyar legyen.

A 3-dik ágazat, mely az evangelika vallásúak dolgáról szóló 1791:26-dik törvényczikket a bécsi és linczi békekötések alapján következőkben módosítja, s illetőleg bővíti: 1) Hogy azok, kik 18 éves korukig az evangelika vallásban neveltettek, a nőszemélyek pedig férjhez menetelők után, habár ezen időkort el nem érték is, se magok se maradékaik vallásos kérdés alá többé ne vétethessenek. — 2) Hogy a római katholika hitről valamelyik evangelika vallásra átmenni akaró ezentúl egyebet tenni ne tartozzék, mintsem azon katholikus lelkipásztor előtt, kinek egyházi községéhez eddig tartozott, két tanúnak jelenlétében ezen szándékát kijelenteni, s négy hét múlva azon szándékábani megmaradását hasonló móddal újlag kinyilatkoztatni, és mind e két lépéséről azon lelkipásztortól, vagy ha az vonakodnék, a jelen volt tanúktól külön-külön tanúlevelet venni, s ezen tanúleveleket azon vallásbeli lelkipásztornál bemutatni, a mely vallásra átmenni szándékozik; az ily áttérések ezután az illető püspöki hivatalok által félévenként ő felségének a helytartótanács útján csak tudomás végett levén feljelentendők. — 3) Hogy a jelen törvénynek kihirdetése után keletkező azon vegyes házasságok is, melyek evangelikus lelkipásztor előtt köttek, törvényesek legyenek; sőt ugyane törvényczikk törvényesítetteknek kijelenti azon vegyes házasságokat is, melyek 1839-iki mártius 15-ikétől 1844-iki november 10-ikéig törvény ellenére evangelikus lelkészek előtt köttek, és azokat az illető feleknek és maradékaiknak biztosítására a törvényhatóságok

által e törvénynek kihirdetésétől számított egy év alatt hitelesen összeírni, és az illető egyházi anyakönyvekbe is, ha még nem volnának, beírni parancsolja.

Az 5-dik ágazat, mely az országban és kapcsolt részeiben született vagy honosított s bevett vallású nem-nemeseket is akármely, akár kinevezéstől akár választástól függő, közhivatalokra alkalmazhatóknak kijelenti.

A 6-dik ágazat, mely a váltótörvénykönyvnek némely határozatait módosítja vagy bővíti, nevezet szerint: 1) Az I. r. 10. §-ára nézve: hogy saját váltónak kiadásához teljes kor helyett a 20-ik évnek elérése elégséges legyen. — 2) Az I. r. 14. §-ához hozzáadja: hogy a váltókra zsidó betűkkel tett bármily iratok érvénytelenek. — 3) Az I. r. 16. §-ának szövegéből ezen szavakat „a 10. §-ban meghatározott eseten és módon kívül“ kihagyni rendeli. — 4) Az I. r. 132. §. 3-dik pontjához hozzátoldja: hogy a váltótörvényszékek mindegyik váltójegyzőt hiteles alakú jegyzőkönyvvvel lássák el, melybe az az általa kivett óvásokat időrend szerint beiktatni, és ezen jegyzőkönyvet a váltótörvényszéknek évnegyedenként bemutatni tartozzék. — 5) Az I. r. 136. §. végéhez ezeket toldja: hogy ha az illető törvényes személyek az óvásiránti rendeletek bármely pontjának teljesítését elmulasztanak, a váltótörvényszék őket kárpótlásra szólítja, és ismétlés vagy nem-fizethetés esetében őket a jegyzőségtől is mozdítsa el. — 6) Az I. r. 185. §-át azzal bővíti: hogy az elfogadott hamis váltót illetőleg, ha maga az elfogadási, illetőleg kibocsátási, forgatási s a t. aláírás hamisnak bebizonyíttatik, az adós felmentendő, egyébiránt a váltóhamisító ellen minden esetben az alább körülírt eljárásnak levén helye. — 7) Az I. r. 190. §-ának végét azzal toldja meg: hogy azon esetben, ha a váltó lejáratát a bemutatástól függően a bemutatás még meg nem történt, vagy a lejárat bármely okból nem tudathatik, a váltónak megsemmisítése végett adandó 45 napi határidő a váltótörvényszéknek ez iránt hozott végzése keltét követő napon kezdődjék. — 8) A II. r. 2. §. d) pontjához hozzáadja „a tengermellék kivételével“. — 9) A II. r. 2. §. h) pontjához hozzátoldja: hogy a fiumei váltótörvényszékhez Zeng és Karlapago városok és kikötők, az ottoschatzi végezredbeli egész tengermellék, Jablanacz és Gyurgyevacz tengermelléki helységekkel együtt szinte tartoznak. — 10) A II. r. 6. §-ához hozzáadja: hogy a tengermelléki kormány, mint váltófeltörvényszék 2 elnökből, 4 törvénytudó bíróból, és 2 kereskedő ülnökből álljon, és ítélet-hozásra az elnökkel együtt 5 tag szükséges legyen. — 11) A II. r. 13. §-át úgy módosítja: hogy a váltói, és mindazon ügyekben, melyek feljebbvitel útján a váltófeltörvényszékhez tartoznak, feljebbvitel esetében legfelsőbb ítélőszék nem az egész hétszemélyes-tábla, hanem csak annak egyik, ítélethozásra 7 tagnak jelenlétét szükségelő osztálya leendő, melyhez ő felsége két előadó ülnököt a kir. városokból és kerületekből, habár nem-nemeseket is, sőt a szük-

séghez képest több előadókat és ülnököket is születésrei tekintet nélkül adand, s mely folytonosan az egész év alatt üléseket tartani köteles. — 12) A II. r. 96. §-ához hozzáadja: Hogy a megjelenési napra meg nem jelenő felperes az idézett félnek okozott kár és költség megtérítésében elmarasztalandó. — 13) A II. r. 106. §. b) pontját oda módosítja: hogy a kellőleg hitelesített első feljegyzési könyvbe időrend és az illető segédkönyvnek száma szerint minden a kereskedés vagy gyártás köréhez tartozó, de időre tett kereskedési üzletek, származzanak azok bár hitelbe tett adásvevés, vagy kereskedési vagy váltói üzletekből, feljegyzendő, — c) pontját oda: hogy a számviteli könyvbe minden tétel a feljegyzési vagyis segédkönyvből csak lapszámával és summásan átviendő, — d) pontját ismét oda: hogy a tételnek időkorá, jogcíme s a t. csak a feljegyzési vagyis segédkönyvben, nem pedig a számvitelben is, megjegyzendő, — az f) pontját végre oda: hogy az első feljegyzési vagyis segédkönyvek egy időben felváltva több kezek által vezettethetnek. — 14) A II. r. 142. §-ának végéhez odateszi: hogy az ítéletnek megsemmisítése iránt tett váltótörvénykönyvbeli rendelet a váltói határozatokról és váltói végrehajtásokról is értesenek. — 15) A II. r. 143. §-ának végét oda változtatja: hogy ha ki a törvényszéknek eljárását vagy határozatának végrehajtását gátlaná erőszakkal, ezen esetben a bírói zár az erőszak miatt össze nem írhatott vagyonra is kiterjesztettnek tekintetvén, a végrehajtó bírónak felszólítására vármegyékben az alispán, kerületekben a kapitány, kir. városokban a tanácsnak elnöke, vagy ezeknek helyettesei a hatalomkart felelet terhe alatt azonnal kirendelni, és minden egyes esetet tudomás végett a legközelebbi közgyűlésre bejelenteni tartozzanak. — 16) A II. r. 149. §-ához hozzáadja: Hogy a kiküldött törvényszéki törvénytudó tag az általa teendő akár biztosítási akár kielégítési végrehajtást az illető helybeli hatóságnak előre bocsátandó tudósítása mellett, és felelet terhe alatt megjelenni tartozó kiküldöttjének jelenlétében teljesítse, egyébiránt, ha az meg nem jelenne, a reá bízottakat annak jelenléte nélkül is teljesíthetvén. — 17) A II. r. 153. §-át következőleg módosítja: hogy a bírói zár alá vett javakra a végrehajtó félnek váltótörvényi zálog- és elsőbbségi joga van, s azok mind a foglalás alá került mind a megbízott személynél oly letéteménynek tekintetnek, melynek szándékos megrontása vagy elidegenítése, az illető törvényhatóság által a váltótörvényszéknek irományok átküldése melletti bejelentése után, a legsúlyosb beszámítású tolvajságnak büntetésével fenyítendő, az azok által okozott kárnak megtérítése pedig váltójogi szokott eljárás útján eszközölendő. — 18) A II. r. 157. §-át azzal toldja meg: Hogy kielégítési elsőbbséget azon esetben, midőn a végrehajtási végzéseknek bemutatása egyszerre történt, a végrehajtási folyamodásnak benyújtása, és ha az is egy időbeli, a keresetnek megindítása adjon, a folyó félévre hátralevő ház- vagy haszonbér azon-

ban mindenkor mindenek előtt kielégítendő levén. — 19) A II. r. 163. §-át oda változtatja: hogy az összeírásba nem tartozók fölött hozott végzéssel meg nem elegendő a váltó fel-, sőt legfelsőbb törvényszékhez is birtok mellett folyamodhassék, és az ily igényi követelés alatti tárgyakra a feljebbvitel útján hozandó eldöntő határozat előtt a kielégítési végrehajtás ki ne terjesztethessék. — 20) A II. r. 164. §-ához hozzáadja: hogy midőn a biztosítási végrehajtásnak folyama alatt az adós ellen csőd nyitattik, a végrehajtó bíró a csődnek megnyitását elrendelő ítéletnek vele lett. közlése után a biztosítási összeírásnak további folytatásával azonnal felhagyni köteles, az addig összeirottakra nézve azonban a tett biztosítási végrehajtás teljesen érvényes maradván. — 21) A II. r. 172. §-át azzal toldja meg: hogy az összeírás és bírói zár alá vételkor előfordult kérdésekről a városi tanács vagy illetőleg kiküldött szolgabíró által hozott határozatok szinte a legfelső törvényszékig birtok mellett feljebbvihetők. — 22) A II. r. 174. §-át oda változtatja: hogy a betáblázott váltó váltói minőségét elveszti, és közönséges kötelezvénynek tekintendő. — 23) A II. r. 178. §-át azzal toldja meg: hogy ha a váltótörvényszéki biztosítási vagy kielégítési végrehajtást az 1836:15-ik czikk értelmében tett bírói zár megelőzte, az így bírói zár alá vett javakat a váltótörvényszéki végrehajtó a váltó-követelőnek részére is zár alá veteknek nyilatkoztathatja, és ily esetben az árverés a köztörvényszéki végrehajtó által a váltótörvényszékinek jelenlétében, ha megjelenik, eszközölnöd, és hogy viszont ugyanaz teendő akkor is, midőn a köztörvényszéki végrehajtó által ingó vagy betáblázott adósságokkal nem terhelt ingatlan vagyonban teendő zárt a váltótörvényszéki biztosítási vagy kielégítési végrehajtás megelőzte, azonban a kielégítési elsőbbség mind a két esetben azon követelőt illesse, kinek részére a bírói zár előbb történt. — 24) A II. r. 206. §-át oda változtatja: hogy az idézésnek vagy végzéseknek magyar tenger melléken váltótörvényszéki szolgá általi kézhezszolgáltatásától ne csak a vinodoli, hanem a hrelini és buccarii uradalmak is kivétettek legyenek. — 25) A II. r. 16. fej. 1. §-ának 6., 8., 17. és 18-ik pontjait oda változtatta: hogy egy kereskedői könyvnek hitelesítéséért 3 forint, a számvitel kivonataért és törvényes hitelesítéséért pedig 1 forint díj járjon. Továbbá, hogy a váltó törvényszékeknek az előttök folyó perekben hozott végzései és ítéletei között a díjazásra nézve különég nem tétetvén, közbeszóló végzésért 20 kr., eldöntő végzésért vagy ítéletért 100 forintig 2 for., 100-tól 1000-ig 6 for., 1000-tól 10000-ig 12 for., 10000-tól határozatlan summaig 24 forint jár, bármennyien legyenek a fel- vagy alperesek, és pedig felében a felperes, felében az alperes fél által fizetendő, a perbeszédeknek feljegyzése pedig minden díj nélkül teendő. — 26) A II. r. 16. fej. 17. §-ához azt toldja: hogy az eljáró megyei s városi vagy mezővárosi tisztviselők által felszámítandó díjaknak és költségeknek szabályozása a váltótörvényszéket illeti. — 27) Hogy

a II. r. 3. és 26. §-ainak a fiumei váltótörvényszék illetősége és az attóli feljebbvitel útja iránti rendelete továbbá is megtartatván, minden egyéb kivételek, melyek a váltótörvénykönyvben a magyar tengeremellékre nézve tétettek, jövőre eltöröltetnek, és a váltótörvénykönyv a magyar tengeremellékre minden tekintetben kiterjesztetik. — 28) Ugyanezen törvényczikk a váltótörvénykönyvnek kiegészítésére a 28. §-ában következőket rendeli: 1) A váltóhamisításról: hogy az, ki hamis váltót készít, vagy igaz váltót bármely részében meghamisít, vagy ily váltót, hamisságát tudva, mások ellen használ, a büntető hatóság, névszerint vármegyékben a köztörvényszék által, az okozott károknak és költségeknek megtérítésén túl 8 évig terjedhető rabsággal, törvényszünet alatt is folytatandó és legfeljebb félév alatt végítélet által befejezendő, s minden esetre a kir. curiára feljebbviendő és ott azonnal soron kívül átvizsgálandó per mellett büntetendő, — azon esetben, ha a váltónak hamissága váltótörvényszék előtt keresetbe vététt, a váltótörvényszék a váltó hamisságának kinyomozására netalán szükséges tisztí-vizsgálatokat megkereső-levele által, melynek vételével az alispán, kerületi kapitány, vagy városi tanácsnak elnöke az eljárást haladék nélkül megrendelni köteles, megtétetni, a váltónak hamisságát, ha bebizonyodik, ítélet által kimondani, és ezen ítéletét minden közbejött irományokkal együtt az illető büntető hatóságnak megküldeni, ez pedig azoknak vétele után a bűnpert tüstént megindítani, és a hamisságról hozott váltótörvényszéki ítéletet kérdésbe többé nem véve, a büntetést a váltóilag meg nem ítélt károknak és költségeknek oda ítélésével együtt meghatározni köteles levén. — 2) Az áruszerzési kötésekéről: a) Hogy minden ily kötésre nézve a szerződőknek nevein, s a keletnek idején és helyén túl szükséges, miszerint az írásba foglaltassék, és nyilván áruszerzési-kötésnek neveztessek, az árunak neve, s pontosan meghatározott mennyisége, minősége, meghatározott ára, az általadásnak és fizetésnek ideje és helye kijeleltessék. — b) Hogy az ily kötet megfizető fél a másik félnek a kötés nem teljesítéséből származott kárát, mely alatt az árkülönbség is értendő, költségeivel együtt megtéríteni, és ha kötbér vagy biztosítási díj, mely mégis 100 forinttól tíznél többet nem tehet, kialakudva volt, azt is, de az árkülönbség megtérítése nélkül lefizetni, és ezeken túl még a kötet megfizető eladófél a netalán előlegezett pénzt is felvételétől számított hatoskamatjával együtt visszaadni tartozzék. — c) Hogy az ily kötet az egyik fél a másiknak megegyezése nélkül másra át ne ruházhassa. — d) Hogy az ily kötésekéből eredt jogok azon időtől, melyben a szerződés teljesítendő volt, számított két év alatt enyésznek el, s hogy a váltójognak elévülés iránti rendeletei az áruszerzési kötésekre is kiterjesztetnek. — e) Hogy az ily kötésekéből eredő követelések váltótörvényszék bírósága alá tartoznak. — f) Hogy ily kötésekét váltóképességgel nem bíró asszonyok, papiszemélyek, s bírhatási

joggal felruházott szerzetesek is, ha terhes szerződéstételekre köztörvény szerint képesek, érvényesen köthessenek. — g) Hogy ha ezen áruszerzési ügyek szóbeli úton el nem végeztethetnének, váltói rendes eljárás szerint írásban is elintézhetők.

A 7-ik ágazat, mely a csődületről hozott 1840:22-ik törvényczikket e következőkkel bővíti, s illetőleg módosítja: 1) Hogy a tenger melléki kincstárkerületben a csődületi első bíróságot a fiumei váltótörvényszék, és a nagyikindai kerületben a kerületi-tanács gyakorolja. — 2) Hogy, ha a benyújtott követeléseknek egész összege 1000 forintot meg nem haladna; a bíróság a periratoknak közlésére kiszabott határnapokat megtartani nem köteleztetvén, a csődöt summás perbeli eljárással végezze be, ebbeli eljárásáról azonban jegyzőkönyvet vezetni, s azt feljebbvitel esetében minden hozzátartozó irományokkal együtt a váltófeltörvényszék elébe terjesztetni, és egyébiránt magát mindenekben az 1840:22-dik czikknek rendeletéhez alkalmazni tartozván. — 3) Hogy a csődperben eljáró megyei törvényszékeknek tartására szükséges költségek egészen a tömeg által viselendők, 1000 forintot meg nem haladó tömegtől azonban azoknál semmi díj sem járván. — 4) Hogy a követelések első osztályának három első pontjában foglalt csődületi költségek az összes tömegtől előlegesen kifizetendők ugyan, de a nélkül, hogy a kielégítést nyert követelések közt aránylag felosztathatnának. — 5) Hogy a bukás minőségének kinyomozását illetőleg: a) A bukott bukásának okait a hitelezőknek összejövételére kitűzött napon szinte két példányban beadni tartozzék. — b) Ha a bukott akkor, midőn ellene a hitelezők csődöt kértek, a bíróság idézésére sem maga sem képviselője által meg nem jelent, vagy a bíróság ítéletének következtében akár értékbeli állapotját akár bukásának okait előadni elmulasztotta, vagy végre az ellene rendelt vizsgálatnak alkalmával a bíróságnak meghagyására nem nyilatkozott, vagy épen meg sem jelent, a követeléseknek valósága fölött hozott ítéletkor a tömegnek elégtelensége kitűnván, ítélet által azonnal kimondandó, hogy a bukás hamissággal párosult; ellenben ha a bukott bukásának okait kellő időben írásban beadta, ezen nyilatkozata tökéletesen úgy tárgyalandó, mint a követelőknek kereseti levele, és fölötte ugyanazon alkalommal, midőn a követeléseknek valóságáról, ítélet hozandó. — c) Hogy akár a perügylő akár a hitelezők a bukott ellen a pernek lefolyása alatt akármikor szoros vizsgálatot kérhetnek, s azt a bíróság megrendelni, s kiküldött tagjai által vagy az illető büntető hatóságnak közbejövételével teljesíteni, s ekkor a bukottnak a csőd megnyitásakor lefoglalt kereskedési könyveit és levelezéseit a vizsgálattevők, perügylő, és illető kereskedési testület által, ha kívántatnék, a bukottnak személyes jelenlétében, átnézetni, és maga is átnézni, s mindezeket megfontolás alá venni tartozzék; a hitelezőknek is joguk levén mind a bukásnak okai felől adott nyilatkozatot

mind a bukottnak könyveit és levelezéseit megtekinteni és azokra észrevételeket tenni. — *d)* Hogy a csődületi bíróságnak bukott ellen büntető pertrendelő ítélete azon esetben, midőn a bukott bukásának okait elő nem adta, feljebb nem vihető; ellenkező esetben az, a csődpertől külön válva, mind a perügyelő vagy hitelezők, mind pedig a bukott által a feljebbviteli csődületi bíróságok elébe birtokon belül feljebbezhető. — *e)* Hogy a fenyítő bíróság a bukott ellen hozott ítéletét megvizsgálás végett a szokott feljebbviteli bíróságok elébe terjesztteni minden esetre köteles. — *f)* Hogy a miket a törvény a bukás okainak beadásáról, a bukásnak hamisságában teendőkről, sőt ha a perügyelő vagy valamely hitelező a bukottnak megfenyítését kívánná, annak megfenyítése iránt is rendel, azon esetben is teljesítendő, midőn a csődper a fenálló rendelet szerint summás úton intéztetik el.

A 8-dik ágazat, mely a hétszemélyes-táblát ezentúl a húsvét utáni törvénytörvényekben is ülések tartására kötelezi, és az eltörölt ünnepnapokat a törvénytörvényzünet napjai közül teljesen kitorlí.

A 9-dik ágazat, mely a közmunkákról következőket rendeli: 1) Azoknak mennyiségét illetőleg: *a)* Hogy úrbéri telekkel bíró jobbágy minden egész telektől 12 szekeres napszámot, és így aránylag a kisebb vagy nagyobb birtoktól, az úrbéri zsellérek pedig, a házasok 6, a házatlanok 3 gyalog napot tartozzanak évenként közmunkában tölteni. — *b)* Hogy a majorsági földre telepített lakosok, és azon nem-nemesek, kik nemesi jószágot bírnak, a közmunkát az úrbéri házas s illetőleg házatlan zsellérekkel egyenlő arányban teljesítsék. — *c)* Hogy azon községekre, melyekben úrbéri telkek nem léteznek, a közmunkai szekeres-napok számát a megye hasonló terjedelmű úrbéri községekhez aránylag határozza meg, melyek azután az egyes lakosok között birtokaránylag felosztandók, az ily községekbeli zsellérek úrbérik gyanánt tartozván a közmunkához járulni. — *d)* Hogy a szabad királyi s 16 székes városokban, és a tenger-melléki kerületekben a közmunkák iránt eddig divatozott gyakorlat jövőre is fenmaradván, a jáász, kún és hajdú kerületekben a birtokosok minden 3 holdnyi birtok után egy szekeres napszámot szolgáljanak, a 15 holdnál kevesebbet bírók azonban egy szekeres napszámot 3 napi kézimunkával felválthatván, a három holdnál kevesebb, vagy semmi földdel sem bírók pedig, ha házak van 6, ha nincs 3 kézi napszámmal tartozván egyedül. — *e)* Hogy a három horvát vármegyében létező praedialisták, dézmások és szabadosok az úrbéri telkes jobbágyoknak arányában tartozzanak közmunkákat teljesíteni. — *f)* Hogy a zsellérözvegy vagy hajadon nők, s a 18 évet még be nem töltött vagy 60 évet már meghaladott zsellérek, ha házuknál egykenyéren élő s munkára alkalmas férfi családtag vagy szolga nincsen, valamint azok is, kik eddig közmunkát nem tettek, kivéve ha őket arra a jelen törvény világosan kötelezné, közmunkát

tenni nem tartoznak. Továbbá, hogy a jelen törvényben kijelelt évenkénti illetőségén fölül teendő közmunkára vagy az évnek folyta alatt fel nem használt munkának pótlólagos teljesítésére senki se kényszeríttethessék. — 2) Azoknak mily célokra alkalmazásáról: *a)* Hogy közmunkák csak e következő célokra használtassanak, úgymint: közgyűlési határozat által kijelelendő utak, hidak s töltések készítésére, kijavítására, s fentartására, a megyei közigazgatásnak tekintetében szükséges közszolgálatokra, vagy vízszabályozásnál előforduló munkára oly esetben, midőn az illető községek, melyek érdekeltségük miatt ahhoz járulni tartoznak, a haszonaránylag reájok kivetett munkákat gazdálkodási foglalkozásaiknak hátramaradása nélkül el nem végezhetik, ezen utolsó esetben mégis az ily községbeliek későbbben, gazdaságuk megengedvén, annyi mennyiségű munkát, mennyit más helységbeliek az ő javokra tettek, azok helyett tenni tartozván. — *b)* Hogy a katonai átkeléseknél és élelemszállításoknál szükséges, s ezután is régi gyakorlat szerint teendő fuvarok, és a tiszti fuvarozásoknak rovatához tartozó, s a fuvarbérnek házipénztárbóli pótlása mellett jövőre is teljesítendő előfogatok, és a rendkívüli esetekben, például a hófúvatok vagy más elemi viszontagságok által megszakasztott közlekedésnek megnyitásában, tűzveszélynek elhárításában, hidaknak, gátaknak s töltéseknek áradó víz elleni védezésben teljesített munkák, a két első rendbeliek külön nemű terhek, a harmadik rendbeliek pedig minden, bármily polgári rendű, s ily eset által érdeklett egyénekre kiterjedő kötelességek levén, a szóban forgó közmunkái illetőségbe be nem számíttathatnak. — 3) A közmunka teljesítésnek módjáról: *a)* Hogy az őt illető munkát pénzzel senki se meg nem válthatja se megváltani nem kényszeríttethetik, maga helyett azonban más alkalmas kézi munkást vagy szekereset akárki szabadon helyettesíthet. — *b)* Hogy azon idő, melyet a közmunkát teljesítő jövet- és menetben eltölt, illetőségébe beszámítandó. — *c)* Hogy a szekeres munkára köteles, ha a köz szükség úgy kívánja, vagy járomarhától önhibáján kívül megfosztatott, egy szekeres helyett két gyalog napot tartozik szolgálni. — *d)* Hogy közmunkára kiki tulajdon költségén, s azon eszközökkel és szerszámokkal, melyekkel tulajdon munkáit szokta végezni, jelesen szekeres munkára, a mint ezt az úrbéri jobbágyról a törvény kiszabja, négy vagy két vonó marhával, mikép azokat közönségesen használni szokta, köteles kiállani. — *e)* Hogy a hatóságok a közmunkákat, a mennyire lehetséges, mindig a sűrgetős mezei munkák idején kívül teljesíttessék. — 4) Az előljárásnak teendőiről a közmunkák mellett: — *a)* Hogy a vármegye vagy kerület évenként octoberben a jövő november elején kezdendő évbeni közmunkára köteleseket a reájok eső illetőség szerint helységenként összeírassa, mi a közgyűlésből kiküldött, vármegyékben ugyan egy táblabíró, szolgabíró és esküdt, kerületekben pedig tiszttviselők által történik, kik összeírásaikat november 1-ső napján

a fő tiszttviselőnek, vármegyékben az alispánnak, beadni, ez azt november közepéig a közgyűlésileg kiküldendőkkel megvizsgálni, és a megyei mérnököknek közbejövételével az iránt, hogy minemű közmunkák legyenek a jövő év lefolyása alatt teendők, azoknak mindegyikére mennyi és mely helységekbeli munkák fordítandók, tervet, — melyben mégis a napszámoknak egy része közbejöheto rendkívüli esetekre szabadon hagyandó, — készíteni, azt a legfeljebb decemberben tartandó közgyűlés elébe terjeszteni, a közgyűlés pedig megvizsgálni, és megállapítása után az alispánnak, járásbeli szolgabíráknak úti-biztosoknak vagy felügyelőknak, mérnököknek, és a járásbeli adószedőknek kiadatni, a szolgabíró végre minden helységnek a reá eső közmunkák számát a járásbeli adószedőnek közbejövételével közmunkai könyvecskéjébe beiratni tartozik. — *b)* Hogy a helytartótanácsnak felügyelési joga a törvény értelmében fenmaradván, minden megyei közmunkák foganatosításának kormányzása és az azokra, s jelesen rendes kezelésükre szoros felügyelés is az e végre megbízandó alispánnak, a végrehajtás iránti rendelkezés pedig a szolgabírónak tisztében áll. — *c)* Hogy az útibiztos vagy felvigyázóul rendelt tiszttviselő a közmunkásoknak teljesített munkáikról nyugtatványokat adni, és azoknak táblás jegyzékét a szolgabírónak hetenként beadni, a járásbeli adószedő pedig minden hónapban, midőn az adóbeli pénzeket beszedi, az azon hónapban teljesített munkákat a helységek könyvecskéjébe beírni, és a járásbeli helységek által leszolgált közmunkák táblás jegyzékét az alispánnak beküldeni, továbbá a szolgabírák az általok felhasznált közmunkákról évenként számadásokat készíteni, s azokat a megyei számvevő szék az adóbeli számadások módjára átvizsgálni, azon megyei választmány végre, mely a helységeknek adóbeli illetőségeikre nézve évenként számtételt készít, ugyanazon alkalommal közmunkáikról is azt készíteni köteles. — *d)* Hogy a helység jegyzője minden év kezdetén mindegyik helybeli lakosnak adóbeli könyvecskéjébe a tartozó közmunkáinak számát és minőségét beírni, azoknak hová, kinek rendelésére, és mikor lett leszolgáltatásról jegyzőkönyvet és rendes számadást vezetni, s mindenik hónap végén mindegyik adózónak könyvecskéjébe az általa leszolgált napokat beírni tartozik. — *e)* Hogy a rendkívül közbejövő kisebb tekintetű vagy elhalasztathatlan közmunkák iránt a szolgabíró rendelkezhetik; a halaszthatóknak és nagyobb tekintetűeknek mikép teljesítése iránt ellenben, valamint arra is, mely helységeknek napszámait legyenek akkor, midőn az e végre szabadon hagyottak már fel vannak használva, azokra fordítandók, az alispáni hivataltól utasítást kérni köteles. — *f)* Hogy a köztiszttviselők minden eljárásaikért felelősek, s mindazon kárt, melyet rendelkezésük vagy elmulasztásuk által a községeknek vagy egyeseknek okoztak, teljesen kipótolni tartoznak.

A 10-ik ágazat, mely a folyó homok iránt rendelkező 1807:20-ik törvénycikket következőleg módosítja: 1) Hogy a folyó homoknak elfojtására szük-

séges munkálatokhoz megkivántató mindenemű költségeket mindazon egy vagy több határbeli birtokosok, kiknek birtokaik a folyó homok által elborítva vannak, vagy elborításnak veszedelmébe kerülhetnek, az ily veszélynek kitett birtokaik terjedelméhez aránylag viselni köteleztetnek. — 2) Hogy az érdekelt birtokosok közül a kártevő homoknak elfojtása végett akárki az illető hatósághoz folyamodhassék; sőt ha a kár vagy veszély közadónak alapjához tartozó téreket, közlekedési vonalokat, vagy nagyobb környékeket érdekel, azt az illető törvényhatóság önmagától is elrendelhesse. — 3) Hogy a kárt szenvedők mind ugyanazon egy határbeli birtokosok levén, a folyamodás a kerületi szolgabíróhoz vagy városi kapitányhoz, egyébként pedig a törvényhatósághoz tétessék; mire amazok ugyan, az illető hatóság kiküldését sem várva, azonnal munkához fogni, a hatóságok pedig kiküldöttséget nevezni tartoznak, — oly esetben, midőn a veszélynek kitett térek több törvényhatóságok kebeléhez tartoznak, azon hatóságok által vegyes kiküldöttség levén nevezendő. — 4) Hogy az illető kiküldöttség, szolgabíró vagy kapitány a feleket és részrehajlatlan szakértőket meghallgatván, a felek barátságos megegyeztetését kísértse meg, és ez nem sikerülvén tervet készítsen, mely a homok elfojtásának módját és eszközeit, a végrehajtással megbízandó egy vagy több egyén kijelölését, az évenkénti költségek előleges felvetését, és a költségekbeni egyénkénti részvétel kulcsát magában foglalja; és végre a törvényhatóságnak véleményes jelentést tegyen, mely a legközelebbi közgyűlésben vizsgálat alá vétetvén, a teendők terve közhatározat által megállapítandó, melytől mégis a végrehajtás előtt a meg nem elégedő fél ügyét a helytartótanácsához feljebbviheti. — 5) Hogy ha a költségviselésnek tervezett kulcsában a felek mindjában meg nem nyugodnának, a fenforgó kérdés a rövid útú örökösödési osztályra nézve határozott mód szerint választandó bíróság által itéltessék el, melynek határozata csak rendes per útján és birtokon kívül változtathassék meg. — 6) Hogy a közhatározat által megállapított tervnek végrehajtását megakadályozó, az okozott kárnak és költségeknek szolgabíró által rövid úton megveendő kétszeres megtérítésén túl, 100 forinttal vagy egy hónapi fogsággal bünhödjék; a költség-részt fizetni vonakodó pedig, a végrehajtással megbízott egyénnek felperessége alatt szóbeli rövid per útján kötelességére szoríttassék. — 7) Hogy a végrehajtással megbízott egyének az illető birtokosoknak a szolgabíró s városi vagy kerületi kapitány elnöklete alatt évenként tartandó gyűlésében számot adni tartozzanak, és ezen számadások azon gyűlésben tett észrevételekkel együtt átvizsgálás végett a törvényhatóságnak évenként benyújtassanak. — 8) Hogy több törvényhatóságokban fekvő térek homok általi elborításának esetében az illető hatóságok a teendőkre nézve egymás közt meg nem egyezhetvén, azokat a helytartótanács intézze el, — a hatóságoknak vegyes választmányuk

mellé, ha a körülmények úgy kívánnák, igazgatás és felügyelés végett maga részéről egy állandó bizottságot is rendelhetvén.

4. §. *A negyedik törvényleveléről.*

Negyedik törvénylevele az 1847-ik évi november 7-ik napjára hirdetett, a király által nemzetünk nagy örömeire magyar nyelven megnyitott, s ősi alkotmányunk szellemében kezdett, de annak teljes felforgatásával végzett pozsonyi országgyűlésben hozatott, 1848-dik évi ápril 11-kén Pozsonyban költ, s a királynak és rendeknek előszavain és a királynak szentesítő zárszaván túl 31, legnagyobb részint ősi alkotmányunknak demokrataivá átalakításával foglalkozó ágazatokból áll.

A király előszavában a szokottakon kívül csak azt mondja: hogy ezen országgyűlést az ország hű rendelvei tanácskozás végett hitta egybe; a rendek ellenben előbeszédükben hosszasan előadják: hogy ezen országgyűlés az 1608. k. e. 3-dik cz. értelmében eszközölni kívánt nádorválasztásra, különben pedig a törvény rendelete szerint a végett, miszerint a király velök az ország boldogságának nevelésére és a közjó gyarapítására kívánt többféle nagy fontosságú törvényes intézkedésekről atyai szívének óhajta szerint tanácskozassék, hívatott egybe, — továbbá, hogy ezeknek következtében a rendek a nádor megválasztásán kívül figyelmüket azokra fordították, miket az összes magyar népnek jogban és érdeken egyesítése, az országnak törvényes önállása, és függetlensége, a pragmatika sanctió által vele válhatatlan kapcsolatban álló tartományok iránti törvényes viszonyai, a nemzet alkotmányos életének korigényei és a körülményeknek sürgős volta által szükségelt kifejtése és a szellemi erők és anyagi tehetség azon lelkesült összhangzásának ezen alapokon élénkítése halaszthatatlanul megkívánt. Ágazatai közül pedig:

I. Ideigleni vagy csak napszükségeire vonatkozó rendeletek:

Az 1-ső ágazat, melyben elhunyt József cs. kir. főherczeg, országunk nádora, nevének örökítésére törvényczikkileg kijelentetik: hogy ő azon ernyedetlen buzgalomért, melylyel félszázadon keresztül, nem ritkán nehéz körülmények közt, hazánk ügyeit vezérlé, a nemzetnek háláját teljes mértékben kiérdemlette.

A 2-dik ágazat, mely előadja: mikép a rendek István főherczeget, dicső emlékezetű József főherczeg s nádornak fiát, nem csak a fejedelem és ország közötti kölcsönös bizodalom megerősítésének, hanem fényes tehetségeinek és a magyar nemzet iránti különös hajlandóságának tekintetéből is, a kijelelt nevet magában foglaló királyi levélnek felbontása nélkül, egyhangulag ország

nádorává választották, egyébiránt az ország törvényeinek mind a felség kijelelési, és a rendek szabad választási joga, mind a nádori méltóság hatósága iránti rendeleteit minden jövőendő időkre teljes épségükben fentartván. Továbbá ugyane törvényczikk kijelenti: hogy az új nádornak tiszti díja iránt, a jászoktól és kúnoktól neki járó 3000 darab aranyon kívül, 6 felsége, magyar ministeriuma által, jövő országgyűlésig ideiglenesen intézkedni fog.

Az 5-dik ágazat, mely a legközelebb következő országgyűlési követeknek népképviselőt alapján teendő választásáról ideiglenesen rendeli: 1) Hogy azokon túl, kik a megyékben és szabad kerületekben az országgyűlési követek választásában eddig szavazattal bírtak, választó joggal bírjon minden szabad állású, sem atyai vagy gyámatyai, sem gazdai hatalom alatt nem álló, s hűségtelenség, csempészkedés, rablás, gyilkolás vagy gyűjtogatás miatt fenyíték alatt nem levő, legalább is 20 éves, országunk férfi lakosa, törvényesen bevett vallás különbség nélkül, a ki — *a*) szabad kir. városban vagy rendezett tanácsú községben 300 p. forint értékű házat vagy földet, egyéb községekben pedig $\frac{1}{4}$ teleknyi földet, vagy — *b*) mint kereskedő, gyáros, s kézműves telepedve levén, kereskedési teleppel, gyárral vagy műhellyel bír, és ha kézműves, legalább egy legénnyel folytonosan dolgozik, vagy — *c*) 100 pengő forintnyi évenkénti állandó s biztos jövedelmet kimutathat, valamint szinte — *d*) jövedelemre tekintet nélkül minden tudor, sebész, gyógyszerész, ügyvéd, mérnök, akadémiai művész, tanár, magyar tudós társasági tag, lelkész, segédlelkész, községi jegyző, és iskolatanító, végre — *e*) minden eddigi városi polgár. — 2) Hogy mindazok, kik választók lehetnek, ha 24-ik évüket elérték és magyarul tudnak, választhatók is lehessenek. — 3) Hogy a képviselőház, Erdélyt oda nem értve, 377, egyenlő szavazattal bírandó követből fog állani, kiknek mindegyik, követküldéssel külön fölruházott, közönséget illető száma egyenként előadatik. — 4) Hogy ezen törvénynek szentesítése után legfeljebb 20 nap alatt mindenik vármegye vagy kerület közgyűlést, a város pedig bel és külső tanácsai közös ülést tartson, és abban — *a*) azon esetben, ha több követet küld, ugyanannyi választó kerületet alakítson, s mindegyiknek választási helyét határozza meg, és határozatát a belügyi ministernek haladék nélkül küldje be, — *b*) a választási ügy vezérletére az egyik alispánnak, s illetőleg fő tisztviselőnek elnöklete alatt egy több tagból álló, s a belügyi ministerrel közvetetlen levelezendő választmányt oly formán nevezzen: hogy abban minden választó kerület és a községek előljárói illő arányban részesítve legyenek. — 5) Hogy ezen középponti választmány, kiküldetése után legfeljebb egy hét alatt ülést tartván, a választóknak összeírására mindegyik választó kerület-részére három tagból álló küldöttséget nevezzen, s az összeírásnak, mely 14 napig félbeszakasztás nélkül folytatandó, határnapját,

mely se 21 napnál rövidebb, se 30-nál hosszabb nem lehet, valmint helyét is kerületenként jelelje ki, és szokott módon közhírül tegye. — 6) Hogy az összeíró küldöttség naponként ülést tartani, az összeírást három példányban vezetni, a magokat igazolni nem tudókat visszaútasítani, és betelvén a 14 nap az összeírást a középponti választmánynak azonnal beadni, ez pedig annak egyik példányát mindenki általi megtekintetés végett nyilvános helyen kitétetni, az összeírástól elmozdítottakat kihallgatni, s ügyök fölött legfeljebb egy hét alatt határozni, és a megállapított összeírások egyik példányát a hatóságnak levéltárába letenni, egyikét pedig a belügyi miniszternek tüstént beküldeni tartozzék, ugyanahhoz a tanácskozási jegyzőkönyvnek egy példánya is időszakonként beküldendő levén. — 7) Hogy az országgyűlés megnyitásának napja kihirdettetvén, a középponti választmányok követválasztásra az országgyűlés megnyitását legalább négy héttel megelőző határnapot kitűzni, és legalább 15 nappal előbb közhírré tenni, s a választás vezérletére mindenik választó kerületre egy elnököt és jegyzőt választani köteles, kik előtt a kitűzött határnapon az összeírásban foglalt bármely választó az országgyűlési követségekre egy egyént akárkit az elnökön kívül (ki azon kerületben, hol elnököl, követül nem választható) ajánlhat. — 8) Hogy ha a választók gyülekezetében követségekre csak egyetlen egy egyént ajánlhatnák, és 10 választó sem kívánna szavazást, az elnök azt követnek kijelenti; ellenkező esetben pedig, mindegyik, ki követet ajánlott, a jelenlevő választók közül két egyént nevez, és az így nevezettek az elnökkel egy választmányt képezve a szavazatokat, melyek csak kinek-kinek tulajdon személyében beadhatók, nyilvánosan feljegyezve, mindenik szavazónak nevét beszedik és összeszámítják, — eljárásukat, míg csak szavazó magát jelenti, félbeszakasztás nélkül folytatni, és ha a szavazóknak általános többsége egy egyént mellett nyilatkozik, azt azonnal követnek kijelenteni, ellenkező esetben pedig a legtöbb szavazatot nyert két egyént között új de egy folytatásban befejezendő szavazást azon napon vagy a következőn tartani köteleztetvén. — 9) Hogy a választásnak befejeztével az annak folyamatjáról vitt rendes jegyzőkönyvet az elnök a jegyzővel és legalább két szavazatszedő küldöttségi taggal 3 példányban aláírván, annak egyikét a megválasztott követnek, kinek az megbízó-levél gyanánt szolgáland, átadni, a többi kettejét pedig a középponti választmánynak levéltárbai letétel s illetőleg belügyi miniszterhez átadás végett benyújtani tartozzék. — 10) Hogy a jelen törvény teljesítésére a ministerium ügyel fel, mely a szükséges utasításokat az illető középponti választmányhoz intézi, a választások törvényességéről pedig a képviselői tábla intézkedik. — 11) Hogy oly esetben, midőn a választó kerület két hatóságbeliekből áll, az összeíró küldöttséghez mindegyik hatóság két tagot nevez, a választásra pedig, elnököt ugyanazon hatóság középponti választmánya, mely-

nek kebeléből az ily vegyes kerülethez legtöbb választó járul, jegyzőt pedig a másiké választ. — 12) * ogy Horvátországban az ezen országra rendelt követ-ségi 18 számot a megyék, városok és kerületek között a tartományi gyűlés osztandja fel, és egyszersmind a főrendi táblához két követet küldend. — 13) Hogy a végvidékekben a követek választásának módját a horvátországiakban a tartományi gyűlés a Száván túli más ezredekben a bán, a többiekben és a csajkások kerületében a ministerium határozandja el. — 14) Hogy mindenik követnek az országos pénztárból 5 pengő forint napidíj, és évenkénti 400 forint lakbér jár.

A képviselőházhoz számszerint 22 nagyobb kir. város 32, huszonhat népes mezőváros 28, a magyarországi és slavoniai vármegyék az erdélyi visszakapcsolt részekkel együtt 277, a jász, kún, hajdú s fiumei kerületek 7, Horvátország 18, az ér- s végvidékek és a csajkások kerületei 15 követet küldenek.

A 7-dik ágazat, mely Magyarország és Erdély teljes egyesítésének tárgyában vezérelvül kimondván azt: hogy Magyarország Erdélynek mindazon külön-törvényeit és szabadságait, melyek a mellett, hogy a teljes egyesülést nem akadályozzák, a nemzeti szabadságnak és jogegyenlőségnek kedvezők, elfogadni és fentartani kész, a ministeriumnak kötelességül teszi: hogy magát mind a múlt erdélyi országgyűlésen e végre kinevezett bizottmánynyal, mind az Erdélyben hovahamarább összegyűlendő országgyűléssel értekezésbe tévén, az egyesülésnek teljes végrehajtására a szükséges lépéseket tegye meg, és e tárgyban a jövő országgyűlés elébe kimerítő törvényjavaslatokat terjeszsen. Továbbá az erdélyi országgyűlés beleegyezésének esetére rendeli: hogy a jövő országgyűlésben az erdélyi múlt országgyűlésre meghíva volt királyi hivatalosok, — a kir. kormányzókat, kir. ítélő tábla tagjait és a katonai egyéneket kivéve, — a főrendi táblán mind üléssel és szavazattal birjanak, a képviselői táblánál pedig Erdélyt 69, névszerint minden magyar, székely és szász megyét, továbbá Kolosvár, Marosvásárhely és Fejérvár városokat két-két, a többi képviseleti jogot gyakorló 13 várost pedig egy-egy szavazat illesse, az erdélyi érdekek képviseltetésének továbbra elrendése az egyesült törvényhozásnak feladata leendvén.

A 15-dik ágazat, mely az ősiségnek eltörlését elvileg kimondván, a polgári törvénykönyvnek ezen eltörlés alapján teendő kidolgozását és ezen törvénykönyv javaslatának legközelebbi országgyűlés elébe terjesztését a ministeriumnak kötelességül teszi, s addiglan az ősiségi viszonyon alapuló, még végítélet által be nem fejezett, pereket felfüggeszti, nemkülönben az ily pereknek megindítását is, az 1836: 14-dik czikknek esetét kivéve, eltiltja.

A 16-ik ágazat, mely a ministeriumnak meghagyván, hogy a megyei szervezetnek népképviselet alapján teendő rendezéséről jövő országgyűlés elébe

törvényjavaslatot terjeszszén, a megyei hatóságnak addigani gyakorlatáról rendel: hogy mindenik megye legrövidebb idő alatt tartandó közgyűlésében, — melyben a törvény által jogosítottakon túl azok is, kiket a megye határozata által szavazati joggal felruházott, és a hol ilyenek nincsenek, a községenként képviselőkül küldendő megyei lakosok is szavazattal bírandnak, — kihirdetvén a jelen országgyűlési törvényeket, minden születésrei tekintet nélkül egy nagyobb számú állandó bizottmányt válaszszon, mely a fő- vagy alispánnak elnökle alatt, a megyei tisztviselőségnek hozzájárultával annyiszor és addig, a mennyi-szer és a meddig szükséges leendő, összegyűlvén nyilvános ülésekben azon hatóságot gyakorolja, mely törvény és alkotmány szerint a megyei közgyűléseket illeti, s a megye közönségének nevében a ministeriummal egyenes érintkezésben álljon, és a megyei tisztviselőkkel határozatilag rendelkezék, a köztanácskozási nyelv mind a gyűlésekben mind a bizottmányokban Magyarországon egyedül a magyar leendvén, a kapcsolt részek ellenben anyai nyelvüket használhatván.

A 17-dik ágazat, mely a legközelebbi országgyűlésen teendő rendelkezésig a vármegyékben tisztújító székeket tartatni tilalmaz, és a megürülendő hivatalokat a főispán által a képviselői bizottmánynyal egyetértőleg helyettesítés útján ideiglenesen betöltetni parancsolja.

A 18-ik ágazat, mely az előző vizsgálatot örökre eltörölvén, és a sajtó-szabadságot visszaállítván, ideiglenesen rendel: hogy gondolatait sajtó útján, vagyis szavakban vagy ábrázolatokban nyomda, könyomda és metszés által mindenki szabadon közölhesse; és előrebocsátván, hogy a gondolatnak közzététele a példányoknak akár ingyenes kiosztásával akár eladásával már kezdetnek tartandó, a sajtótörvényt 4 fejezetben ideiglenesen előadja. Jelesül: az I-s ő f e j z e t b e n a s a j t ó v é t s é g e k r ől rendel: 1) Hogy az: — a) ki valamely bűnnek vagy vétségnek elkövetésére egyenes és határozott felhívást teszen, ha az el nem követtetik, mint bűnkísérő, ha pedig valósággal elkövettetik, mint bűnrészes a köztörvények súlya szerint, — b) ki a nyilvános köz- és vallásos erkölcsiségből, s a tisztességes erkölcsükből csúfot úz, egy évi fogságig és 400 forint birságig, — c) ki a magyar korona alá helyezett terület tökéletes állandalmi egységének, vagy a sanctio pragmatikánál fogva megállapított, s az uralkodó ház közösségében létező alkotmánynak erőszakos megváltoztatására, s törvényes felsőség elleni engedetlenségre lázít, s bűnök elkövetésére buzdít, 4 évi fogságig és 2000 forint birságig, — d) ki a felség személyének sérthetlensége, a királyi székbéli örökösödésnek megállapított rende ellen kikel, vagy a királynak személye ellen sértést elkövet, 6 évi fogságig és 3000 forint birságig, ki pedig az uralkodó háznak más tagja ellen követ el sértést, 4 évi fogságig és 2000 forint birságig, — e) ki köz béke és csend megzavarására lázít,

vagy törvény által alkotott valamely hatóságot vagy testületet rágalmakkal illet, 2 évi fogságig és 1000 forint birságig, — *f*) ki köz tisztviselőt vagy köz biztatásban eljárót hivatalos tetteire vonatkozólag rágalommal illet, egy évi fogságig és 600 forintig, a magán személyt rágalmazó pedig félévi fogságig és 300 forintig emelhető büntetéssel fenytendő, s azon túl a megsértettnek perbeli költségeiben és a közzététel által előidézett kárában is marasztalandó. — 2) Hogy sajtóvétségért, — melytől mégis az, ki valamely törvény által alkotott testületnek iratait vagy nyilvános üléseit hív szellemben, és igazán közli, mentnek nyilvánítatik, — a szerző, s ha az nem tudatnék, a kiadó, és ha ez sem volna tudva, a nyomda- vagy metszdetulajdonos büntetendő. — 3) Hogy a fogság és pénzbüntetés a körülmények szerint külön is, együttvéve is alkalmazható, s a pénzbeli büntetések és elkobzások az országos pénztár javára fordítandók. — 4) Hogy az, ki ugyanazon vétséget, melyért már büntetve volt, ismét elköveti, első büntetésének felével súlyosabban büntetendő. — A II-ik fejezetben a bírói eljárásról határozza: 1) Hogy sajtóvétségek fölött a múlt országgyűlési javaslatnak elvei szerint alakítandó esküdszék nyilvánosan ítélend, a fő igazgatószék hatóságával ideiglen a hétszemélyes-tábla ruháztatván fel, és az esküdszéki képességre 200 forint évenkénti jövedelem megkivántatónak nyilvánítatván. — 2) Hogy a vizsgálat és kereset alá vétel a fenebb *f*) betű alatt előadott esetben az illető megsértett egyénnek panaszára, a többiekben pedig a közvádlónak, az *e*) betű alatti esetekben ugyan az illető testület által hozott határozat folytán, másokban pedig hivatalból teendő kívánatára történik. — 3) Hogy a vádlevelben szabatosan és világosan kijelelendő a sértés vagy izgatás, melyet a vádló megtoroltatni kíván, másképp kívánatától egyszerűen elmozdítandó. — 4) Hogy a bűnvizsgáló bíró a vád feladása után a nyomtatványokat vagy metszvényeket tüstént zár alá veheti, ha szükségesnek tartja, de eljárásáról jegyzőkönyvet vinni, és ha a vádló feloldatik, 200 forint büntetés alatt a lefoglaltakat azonnal kiadni köteles. — 5) Hogy a közvádló általi keresetet azon hatóság esküdszéke ítéli, melynek kebelében a vádlott lakik, vagy hol a mű megjelenvén, az aláírt példánynak beadása történt, a magános panaszt ellenben azé is, melyben a panaszló lakik, ítélheti. — 6) Hogy a vádlottnak meg nem engedtetik a becstelenítő vagy sértő állítások valóságának bebizonyítása, kivéve ha tisztviselőnek vagy közmegbizottnak e körbeli eljárására vonatkozó tényekről volna szó, és hogy a meggyalázott panaszló fél erkölcsi magaviselete mellett tanúkat is hallgattathat ki, de a vádlott annak erkölcsisége elten tanúkihallgatást nem követelhet. — 7) Hogy az elmarasztaló ítélet meghozatván, az az elmarasztaltnak költségére közzé teendő, és a lefoglalt daraboknak elnyomása vagy megsemmisítése egészen vagy részben megrendelendő. — 8) Hogy ha ki az elmarasztaló ítélettel sújtott elme-művet újra sajtó útján közzé

teszi vagy árulja, a szerzője ellen hozhatott legnagyobb büntetéssel sújtandó. — 9) Hogy a magánkereset alá tartozó sajtóvétségek 2 évnek, a közkeresetiek pedig 6 hónapnak múltával elidősülnek. — A III-dik fejezetben az időszaki lapokról rendeli: 1) Hogy a ki akár egészen akár részben politikai tárgyak körül forgó, s havonként legalább kétszer megjelenő lapot kiadni akar, — *a*) a hatóság elnökének, melyben a lap megjelenend, egy nyilatkozatban a tulajdonosnak, vagy felelős kiadónak avagy szerkesztőnek nevét, lakát, és a nyomdát, melyben a lap nyomtatni fog, bejelenteni, és — *b*) biztosítékul, ha a lap naponként jelenik meg, 10000, ha ritkábban, 5000 forintot készpénzben, vagy fekvő birtokokra kettős biztosítékkal betáblázott kötelezvényben azon hatóságnál letenni köteles, — az eddig megjelent lapok az első köteleességet a törvénynek kihirdetése után tüstént, a másodikat két hónap alatt teljesíteni tartozván, és az, ki ezen feltételeknek betöltése nélkül oly lapot adna ki, egy évi fogságig és 500 forintig terjedhető büntetéssel rövid úton sújtandó levén. — 2) Hogy a mely időpontban a lap vagy füzet szétküldöztetik, annak egy példánya a bejegyzett felelős személynek aláírásával a helybelyi hatóság elnökénél, 200 forintig terjedhető s szinte rövid úton megveendő bírság alatt, leteendő. — 3) Hogy időszaki lapban elkövetett sajtóvétségekben, melyek ugyanazon törvény szerint, mint egyéb sajtóvétségek, büntetendők, a pénzbüntetés a letett biztosítékból levonandó, és ha ez belőle ki nem telnék, azonkívül, hogy a szerző együtt jót állónak tekintetik, a foglalás a felelős tulajdonosnak, kiadónak, vagy szerkesztőnek egyéb javaira is kiterjesztendő, és az ekként támadt hiány az ítélet kihirdetése után tíz nap alatt kipótlandó, másképp a lap annak megtörténtéig meg nem jelenhetvén. — 4) Hogy az ellenük hozott ítéletet az illető laptulajdonosok vagy kiadók 100 forint büntetés alatt kötelesek lapjuknak legközelebbi számában közzé tenni, és ha a lapért felelős személy ítélet következtében fogságot szenved, három nap alatt más felelős egyén bejelentendő, és a lap csak annak neve alatt jelenhetik meg. — 5) Hogy minden ily lap köteles a kormánytól és egyéb törvényes hatóságoktól s testületektől beküldött közleményeket a szokott díjért beiktatni. Végre — A IV-ik fejezetben a nyomdákrol és könyváru sságról rendeli: 1) Hogy a ki nyomdát vagy könyomdát akar felállítani, az 1840:16-dik törvényczikk kereskedés és kereskedői könyvek iránt tett rendeletének eleget tenni, s azon törvényhatóság elnökének, melyben lakik, szándékát bejelenteni, és a fővárosban ugyan 4000, egyébütt pedig 2000 forintot, részére száztól öttel kamatozandót, letenni köteles; a ki be nem jelentett nyomdát bír, műszereinek elkobzásán túl egy évi fogsággal és 2000 forintig terjedhető bírsággal büntetendő levén. — 2) Hogy minden nyomdabirtokos lakát és sajtójának helyét a hatóság elnökének bejelenteni, egy átsinórozott s elnökileg lepecsételt könyvet tartani, abban minden kis vagy nagy

nyomtatvány elkészültének idejét, alakját, címét, ismertető tartalmát, kötetinek és íveinek számát beírni, s minden nyomtatványra nevét s lakát kitenni, és a helybeli hatóságnak két példányt, egyiket a hatóságnak, másikat pedig bekötve a nemzeti muzeumnak részére beadni tartozik; a ki bármily nyomtatványra nevét és lakát ki nem teszi, ha a nyomtatvány sajtóvétséget foglal magában, bűntársul tekintetvén, ellenkező esetben pedig 100 forintig terjedhető bírságban marasztalandó levén. — 3) Hogy könyvárusságot a kereskedőkre nézve fenálló törvényes szabályok megtartása mellett minden különös engedelem nélkül akárki állíthat fel, és minden elmarasztaló ítélet által nem sújtott elneműveket szabadon árulhat, az olyakat mégis kivéve, melyeken a nyomdatulajdonosnak neve és laka kitéve nincsen, az ilyeneket árulni a nála találtató példányoknak elkobzásán fölül 50 forintig terjeszthető büntetés alatt tilos levén. — 4) Hogy az úgy nevezett házaló vagy zugkönyvárulók az illető hatóság rendőri felügyelése alá helyezettnek.

A 23-dik ágazat, mely a szabad kir. városokról előre kimondván, hogy a város köz dolgait törvényes felsőbb felügyelés alatt minden más törvényhatóságtól függetlenül igazgatja, s hogy a város határában létező minden egyének és javak (kivéve a megyék székházait és a valóságos hadiszolgálatban létező katonákat, és ezeket is csak szorosan személyes és bűnvádi keresetekre és szolgálati vétségeikre nézve) alája vannak vetve, addiglan, míg elrendezésük iránt a törvény részletesen rendelkezni fog, következőket határozza: 1) Hogy a városok három rendre osztván, a 12000 lakosnál kevesebbel bírók kis, a 12000-nél több, de 30000-nél kevesebb lakost számlálók közép, a 30000 vagy több lakosúak végre nagy városoknak neveztetnek. — 2) Hogy azonnal a jelen törvénynek kihirdetése után a polgármester, s illetőleg bíró a tanácscsal és választott polgársággal gyűlést tartson, a tisztújító szék tartásra elnököt s a választók összeírására küldöttségeket válasszon, az összeírási eljárásnak végrehajtása, s a választásnak ideje és helye iránt intézkedést tegyen. Továbbá, hogy a választás napján a választott elnöknek elnöklése alatt nyilvános gyűlés tartassék, abban a szavazatok összeszedésére és a kijelelés fölötti intézkedésre az összeírt választók közül titkos szavazattal legalább 10 tagból álló küldöttségek választassanak; ugyanabban a tiszti karnak és választott polgárságnak tagjai, a számadással tartozó hivatalnokokat egyedül kivéve, eddig viselt hivatalukról mondjanak le, s az elnök a választás idejére kapitányt, tiszti ügyészt helyettesítsen; mire azonnal a választás maga a kijelelt választmány által a választási elnöknek közbejüvetelével teendő kijelelés mellett munkába vétessék, melyben ha kik az előbbi, holtiglani hivatalt viselők közül hivatalból kimaradnának, fizetéseiket életük végéig megtartani, de viszont ha az előbbivel egyenlő vagy magasb hivatalra újonan megválasztatnak, azt

nyugpénzöknök vesztése alatt felvállalni parancsoltatnak. — 3) Hogy minden városban képviselő testület is választassék, e célra is a szükséges rendelkezések ugyanazon gyűlésben, melyben a választók összeírása elhatároztatik, megteendők levén, s hogy a képviselő testület a kis városokban 30, a közép-nagyságúakban 82, a nagyokban 157 tagból legalább álljon, s a képviselőknek ezen legkisebb száma kisvárosokban 1500-on fölüli minden 200, közép-nagyságúakban 12000-en fölüli minden 400, és nagyokban 30 ezren fölüli minden 800 lakos után egygyel szaporíttassék, — a képviselő testület tagjai kijelelés nélkül titkos szavazattal választandók, és képviselőül a városnak bármely letelepedett, s törvényesen bevett vallású lakosa választható levén. — 4) Hogy a választók mind a tisztviselőknek, mind a képviselői testületi tagoknak választásában mindazok lehessenek, kik legalább egy év óta letelepedve: *a*) a kis városokban 300, közép-nagyságúakban 700, nagyokban 1000 s Pesten 2000 forint értékű házat vagy telket tulajdonul bírnak, vagy — *b*) kereskedési teleppel, vagy gyárral bíró kereskedők és gyárosok, s legalább egy legény-nyel állandóul dolgozó kézművesek, vagy — *c*) a városnak nagyságához képest 40, 60, 80 s Pesten 100 pengő forint házbért fizető orvosok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, akadémiai művészek, tanárok, s magyar tudós társasági tagok, vagy — *d*) kik két év óta már a városban lakván, annak nagyságához képest 200, 400, 600 s Pesten 800 p. forintnyi biztos évenkénti jövedelmet kimutathatnak, végre — *e*) kik eddig városi polgárok voltak, habár az itt kijelelt képességekkel nem bírnak is. — 5) Hogy a városi tanács a bírói eljárásokon, be- s kitáblázásokon, és bírói zár rendelkezéseken túl azon hatósággal, melylyel jelenleg a megyei közgyűlés bír, a városi képviselők-ből, és városi tisztviselők-ből álló, s a polgármesternek, vagy ez gátolva levén, a legidősb tanácsbelinek elnöklete alatt minden hónapban legalább egyszer tartandó közgyűlés pedig olyannal, milyennel a megyei közgyűlés, bírjon, ily gyűlésben határozat-hozatalra a városok nagyságához képest legalább 20, 30 s 40 tag-nak jelenléte szükséges levén. — 6) Hogy mind a tanács, mind a közgyűlés üléseit nyilvánosan tartsa, a hallgatóknak a tanácskozásokat megháborítani tilos levén. — 7) Hogy az árvai, gazdasági, szépítési és egyéb szakbizottmányok, hatóságaik jelen állapotjokban hagyatván, közvetetlenül a tanácscsal, a tanács által pedig a közgyűléssel összefüggésben álljanak.

A 24-dik ágazat, mely a most előadott 23-ik ágazatot, a mennyiben a választásokról, választókról és képviselőkről szól, a szepesi 16 városra, és minden első bírósági hatóságú tanácscsal ellátott, vagy ezután ellátandó községekre kiterjeszti, és az ily községek közigazgatási állását a törvénynek későbbi rendeletéig jelen állapotjában meghagyja, egyéb községekre nézve pedig azt rendeli: hogy előljáróik választásáról a megyék ideiglen intézkedjenek.

A 25-dik ágazat, mely a jáász és kún kerületekről szinte ideiglenesen rendel: 1) Hogy a nádori kapitány ezen törvénynek kihirdetése után az eddigi alakban azonnal közgyűlést hirdessen, mely mind a kerületi mind a községi választók összeírására küldöttségeket nevezzen, s mind a választóknak összeírása, mind a községbeli előjáróknak, képviselőknek, és a kerületi képviselő testületnek megválasztása iránt intézkedéseket tegyen, a kerületi képviselő testület s annak tagjai a községi választók által a községi képviselők közül, minden jáász s kún község részéről négy-négy, kijelelés nélkül, titkos szavazattal választandók levén. — 2) Hogy a helybeli előjáróknak és képviselőknek, s a kerületi képviselő testület tagjainak választása minden községekben megtörténvén, a nádori kapitány a tisztújító székek tartása végett közgyűlést, melyre a már megválasztott kerületi képviselőnek tagjai is meghívandók, hirdessen, melyben, mivel a kerületi tisztviselők kijelelés mellett választandók, e végre hat tagból álló, s a főkapitánynyal szótöbbség szerint intézkedendő választmány, továbbá a szavazatoknak, melyek titkosan adandók, összeszedésére küldöttség választandó, az eddigi tisztviselők által hivatalaik leteendő, s a nádori kapitány által a tisztújításnak idejére csendbiztos, tiszti ügyész, és jegyző helyettesítendő; a kerületi tisztviselők azok által, kik a fenebbi 5-dik törvényczikk szerint az országgyűlési követeket választják, választandók levén. — 3) Hogy a közgyűlésnek, mely minden évnegyedben legalább egyszer, és mindenkor nyilvános ülésekkel tartandó, elnöke a nádori fő- vagy alkapitány, tagjai pedig a kerületi tiszt- és képviselők, s ezeken túl minden községből a főbíró és főjegyző személyenkénti egyes szavazattal, — a csendnek fentartása az elnöknek és annak rendelkezése alatt a nemzeti őrseregnek tisztében állván. — 4) Hogy a közigazgatásnak formái és módja, a jelen törvénynél fogva szükségelt változásokon kívül, a törvény további intézkedéséig, az eddigi gyakorlat szerint meghagyatnak, valamint ugyanaddig a redemtióból eredő magánjogi viszonyok és haszonvételek is ezennel világosan fentartatnak.

A 26-dik ágazat, mely a hajdú kerületről ugyanazokat rendel, miket az előbbi 25-ik ágazat a jáász-kún kerületekről, e következő csekély különbségekkel: 1) Hogy a mik a jáászoknál a nádori, ezeknél a hajdú főkapitány által teendő. — 2) Hogy a hajdúknál kerületi képviselő testület nincsen, hanem csak városi ily testületek léteznek, melyek szinte kijelelés nélkül választandók. — 3) Hogy a közgyűlés nálok a fő- vagy alkapitányból, mint elnökből, a kerületi tisztviselőkből, és a városi képviselőkből, és mindegyik városnak főhadnagyából és főjegyzőjéből áll. — 4) Hogy nálok a redemtióból eredő magánjogi viszonyok és haszonvételek helyett az adományból eredők tartatnak fen a törvénynek további rendeletéig. — 5) Hogy a hajdú kerületben jelenleg működő királyi biztosság és a hajdúk iránt eddig kibocsátott törvénnyel ellenkező kormányrendeletek megszüntetnek.

A 30-dik ágazat, mely eltörölven az 1836:25. és 1840:40-dik czikkeknél vasútak és csatornák engedményezéséről szóló rendeleteit, a ministeriumot felhatalmazza: 1) Hogy a készülóban levő vasútak és megkezdett vízszabályozások folytatásához, ha a közlekedést előmozdítják, segéd kezét nyújtson, és a közállománynak befolyását reájok nézve biztosítsa. — 2) Hogy a még meg nem kezdett vaspályavonalokon egyes társulatok által tett előmunkálati költségeknek megtérítése iránt, fentartván a közállománynak építkezési jogát, azokkal egyezkedésre lépjen, és azt helybenhagyás végett a törvényhozásnak elébe terjessze. — 3) Hogy Budapestből a határszélekig, műtani vizsgálat előrebocsátása után, országos szempontból 6 új vaspályavonalt tervezzen, és ha lehetséges, a munkát különösen Fiume felé, tetteleg is kezdesse meg. — 4) Hogy ezen célokra egy, az ország által biztosított, 10 milliónyi alaptókéval alakíthasson, 8 millió erejéig vasútakra, 2 millióig pedig vízszabályozásra fordítandót, ez utóbbi pénzüsszegnek kitűzött céljairai felhasználására egyszersmind utasítatván is. Továbbá ugyane törvényczikk a ministerium tisztéhez tartozónak kijelenti: hogy a hatóságokban még most fenálló közmunkáknak törvényszerinti alkalmazására felügyeljen, és a létező utaknak, hídaknak és közlekedési eszközöknek fentartásáról is a hatóságokkal egyetértve intézkedjék.

A 31-dik ágazat, mely a színházakról ideiglenesen rendeli: 1) Hogy ezután színházak az illető törvényhatóság engedelmével nélkül nem nyitthatnak, s hogy minden színházak rendőri felügyelés tekintetében a helybeli hatóság alatt állanak, s bennök bárminemű nyilvános előadások csak annak tudtával és engedelmével, — e részben mégis a pesti magyar nemzeti színháznak igazgatóját kivéve, — adattathatnak. — 2) Hogy ha ki ezek ellen vét, az első esetben a színháznak bezáratásán túl, mi elnökiileg történhetik, rövid szóbeli per útján 1000 forintig terjedhető, és az országos pénztárba folyandó bírsággal büntetetik. — 3) Hogy a színművek előadhatását illetőleg az eddiglen könyvvizsgálók által gyakorlott vizsgálat eltöröltetik.

II. Állandó szabályúl hozott rendeletűek:

A 3-ik ágazat, mely által megszüntettetvén a magyar udvari cancellaria, a helytartótanács, és kir. kincstár, egy független magyar felelős ministerium, egy miniserelnökből, kit a király, vagy annak hazán kívül létében a nádor ő felségének helybehagyásával nevez, és a miniserelnök által legfelsőbb megerősítés végett javaslatba hozandó 8 tárczás, úgymint belügyi, közmunka és közlekedési, pénzügyi, földmivelés- ipar és kereskedési, vallás és oktatási, külügyi, igazságszolgáltatás és kegyelmezési, és honvédelmi miniserből álló, alakíttatik, mely által a király, vagy annak távollétében a nádor, — kinek személye ily esetben szinte úgy, mint a királyé, sérthetetlen, — a végrehajtó

hatalmat, (az érsekek, püspökök, prépostok, apátok, országzászlósok, s katonai hivatalnokok kinevezését, a kegyelmezés jogát, a nemesség, címek s rendek osztogatását, és a magyar hadseregnek hazánk határain kívüli alkalmazását, mint a királyt egyedül illető jogokat kivéve), a törvények értelmében teljes hatalommal gyakorolja, — bármily rendeleteik, parancsaik, és kinevezéseik csak úgy leendvén érvényesek, ha azokat a Budapesten székelő miniszterek egyike, névszerint a királynak fentartott jogokat illetőleg az illető, különösen pedig a magyar seregnek kivitelét, vagy katonai hivatalokrai kinevezéseket érdeklő rendeletekre nézve a külügyi vagyis azon miniszter, ki a hazát az örökös tartományokat közösen érdeklő viszonyok elintézésébe befolyás végett, két melléje rendelt álladalmi tanácsossal, a királynak személye mellett leend, aláírandja és ellenjegyzendi. Továbbá a felállított ministerium és tagjai iránt rendeltetik: 1) Hogy mindegyik tárczás miniszter egy külön ügyosztálynak, melytől nevét veszi, és az ahhoz tartozó, s osztályfőnökük vezérlete alatt állandó hivatalos személyzetnek élén állandó. — 2) Hogy a ministeriumnak székhelye Budapest. — 3) Hogy az összes ministeriumnak tanácsülésében, midőn ő felsége és a nádor abban jelen nincsen, a miniszterelnök elnököl, ki azt, midőn szükségesnek látja, mindenkor összehíthatja. — 4) Hogy az ország közügyei fölött a király vagy nádor avagy miniszterelnök elnöklése alatt tartandó értekezés végett Budapesten álladalmi tanács állíttatik fel, mely a közelebbi országgyűlésen fog állandóul elrendeztetni, s abba a magyar kir. udvari cancellariának előadó tanácsosai, s a helytartótanácsnak, és kir. kincstárnak előülő tagjai helyet foglalni, és ezen utolsók a királynak, nádornak és minisztereknek távollétében elnöklei, — az érdeklött dicasteriumoknak egyéb tagjai az illető ministeri osztályokban alkalmazandók, és míg ez megtörtént, előbbi fizetésüket húzandók levén. — 5) Hogy a kebelébeni ügykezelésnek módját a ministerium maga határozandja meg. — 6) Hogy a miniszterek az országgyűlésnek mindegyik táblájánál üléssel bírnak, s nyilatkozhatnak, szavazatuk azonban csak akkor van, ha a felső táblának törvény szerint tagjai, vagy az alsó táblához követül megválasztottak; de viszont az országgyűlésnek mindegyik táblájánál annak kiváratára megjelenni, a megkivántató felvilágosításokat előadni, s hivatalos irataikat magának a táblának, vagy a tábla által kinevezett küldöttségnek átvizsgálása alá bocsátni kötelesek. — 7) Hogy a ministerium az ország jövedelmeinek és szükségének kimutatását, s a múltra nézve az általa kezelt jövedelmekről számadását országgyűlési megvizsgálás és illetőleg jóváhagyás végett az alsó táblánál évenként bemutatni tartozik. — 8) Hogy mindenik miniszter minden rendeletért, melyet aláírt, és minden hivatalos eljárásáért felelős. — 9) Hogy a feleletre vonandó miniszternek vád alá helyezését az alsó tábla szavazatainak általános többségével rendeli el; a biráskodást pedig a felsőtábla által

saját tagjai közül titkos szavazással választandó bíróság nyilvános eljárás mellett gyakorolja, összesen 36 tag választandó levén, és közülök tizenkettőt az alsó táblának vádló biztosai, tizenkettőt pedig a vád alá vonott minister visszavethetvén, és hogy a ministerek ily módonban névszerint feleletre vonathatnak: *a)* a kezeikre bízott pénz vagy egyéb érték elsikkasztásáért, vagy törvényellenes alkalmazásáért, — *b)* a törvények végrehajtásában, vagy a közcsend és bátorság fentartásában elkövetett mulasztásokért, a mennyiben ezek a rendelkezésekre bízott eszközökkel elháríthatók lettek volna, — *c)* minden oly hivatalnál fogvásti tettért, vagy rendeletért, mely az országnak függetlenségét, az alkotmánynak biztosítékait, a fenálló törvényeknek rendeletét, az egyéni szabadságot, vagy a tulajdonnak szentségét sérti, — a hivatalos minőségökön kívül elkövetett vétségekre nézve a ministerek is köztörvény alatt állván. — Végre ugyan-e törvényczikk az ország minden törvényhatóságainak eddigi törvényhatóságát ezentúl is teljes épségben fentartandónak, a törvényes bíróságokat és ítélőszékeket is törvényes önállásukban, és a törvénynek további rendelkezéséig eddigi szerkezetükben meghagyandóknak rendeli.

A 4-dik ágazat, mely az országgyűlésről rendelkezik. Jelesül: 1) Hogy az országgyűlés jövőendőben évenként Pesten tartandván üléseit, ő felsége a rendeket, a mennyire a körülmények engedik, téli hónapokra hívja össze. — 2) Hogy a hozandó törvények jövőendőre az évi ülés folyama alatt is ő felsége által szentesíttethessenek. — 3) Hogy a képviselők az egész országgyűlésre, mely három évre terjedend és három évenkénti ülésekre oszland, választassanak, — a választások az első évi ülésnek megnyitását megelőző 6 hétnek lefolyása alatt teendők és a lelépett tagok is választhatók levén. — 4) Hogy a király az összejött évi gyűlést elhalaszthassa, s berekeszthesse, sőt az országgyűlést is, nem várva a három évnél eltöltét, feloszlatthassa, — ezen jogával mindazáltal csak az utolsó évről számadásnak, és a következő évi költségvetésnek a ministerium által teendő előterjesztése és az irántoki határozatnak meghozatala után élhetvén, és az országgyűlés három év előtti feloszlításának esetében újképviselői választást rendelni, és úgy intézkedni tartozván, hogy az új országgyűlés három hónap alatt összeüljön. — 5) Hogy a főrendi táblához elnököt és másod-elnököt a király, jegyzőket maga a tábla nevez; a képviselők táblája ellenben, a királyi tábla annak kiegészítő része lenni megszűnvén, mind elnökét, mind két alelnökét, mind jegyzőit, a tábla legkorosb tagjának elnöklete alatt, titkos szavazással választja, — mind a két táblának elnökei az egész országgyűlés folyamára, a többi hivatalnokok pedig évenként az első ülésben választandók levén. — 6) Hogy az ülések mind a két táblánál nyilvánosok, s a tanácskozásaiban szükséges csend és rend iránt mindenik tábla szabályokat alkot, és azoknak végrehajtását elnöke által szigorúan eszközölteti, s hogy a hallga-

tóságnak a tanácskozást háborgatni nem szabad; máskép az elnök egy intézés után a háborgató hallgatót vagy hallgatóságot kiharancsolhatja, és annak helyét bezárathatja; a tanácskozás azonban vagy azon napon vagy későbbben, a többségnek határozata szerint, de mindig nyilvánosan folytatandó levén.

A 6-dik ágazat, mely előadja: miszerint ő felsége a nádornak közbenjárására az 1836: 21-dik törvényczikknek azonnali végrehajtását megrendelvén, Kraszna, Közép-Szolnok s Zaránd vármegyék s Kóvár vidéke és Zilah városa a jelen törvénynek azokbani kihirdetésétől Magyarországnak elválhatatlan kiegészítő részét teendik, s az erdélyi kormányzók, kincstár és főtörvényszék iránti minden függésük végképen megszüntetvén, a magyar felelős ministeriumnak és fő törvényszékeknek hatósága alá helyeztetnek, és a visszacsatolási viszonyok részleteinek igazság és méltányosság szerinti ideiglenes szabályozása a ministeriumra bízatik oly meghagyással: hogy az azt véghatározás végett a jövő törvényhozásnak bejelentse.

A 8-dik ágazat, mely kimondja: hogy hazánknak és kapcsolt részeinek minden lakosai minden köz terheket különbség nélkül egyenlően és aránylagosan viselnek; és meghagyja: hogy ő felsége magyar ministeriuma által a törvényhatóságoknak meghallgatása mellett az adózási kulcsot, mely a legközelebbi országgyűlésnek minden esetre bemutatandó leszen, ideiglenesen dolgoztassa ki, és hogy az ezen kulcs szerinti kivetés már 1848-ik évi november 1-ső napjától vegye kezdetét.

A 9-dik ágazat, mely az úrbér és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt robotot, dézmát és pénzbeli fizetéseket, e törvénynek kihirdetésétől kezdve, de mégis a földesuraknak az állam által egyetérő tőkeértékeli kármentesítése mellett, mely iránt ő felsége ministeriuma által kidolgozandó részletes törvényjavaslatot fog a legközelebbi országgyűlés elébe terjeszteni, örökösen megszünteti, — a fáizásra és legeltetésre nézve azonban oly helyeken, hol eddig urbéri rendezés vagy legelő-elkülönzés még meg nem történt, az eddigi gyakorlatot továbbá is megtartván. Továbbá eltörölvén az úri törvényhatóságot, míg az igazságkiszolgáltatás általánosan rendeztetni fog, a jobbágyságnak polgári summás pereit ott, hol rendezett tanács nincsen, a szolgabírákhoz, büntető és rendes folyamú polgári pereiket pedig a megyei törvényszékhez utasítja. Végre az adóssági követeléseket, — a kereskedési viszonyból eredő váltóknak kivételével, — oly földbirtokosok ellen, kiknek birtokához a törvénynek kihirdetése előtt úrbériség volt kapcsolva, a törvény további rendeletéig felmondhatatlanoknak nyilvánítja, a törvényes kamatoknak bírói eljárás útján teendő behajtását mindazáltal megengedvén.

A 10-dik ágazat, mely az összesítésről, legelő-elkülönítésről és fáizásról rendeli: 1) Hogy a már egyszer akár egyezés, akár per útján végrehajtott össze-

sítás, s illetőleg legelő-elkülönítés többé fel nem bontathatik. — 2) Hogy a végítélet által ugyan már bevégezett, de még felsőbb vizsgálatról vagy végrehajtástól függő ily perekben a felsőbb vizsgálat a királyi vagy báni tábla által történjék; az ott hozandó ítéletet pedig, valamint az egyességet is, ha az által intéztetett el a kérdés, az alispáni bíróság hajtsa végre. — 3) Hogy az ezután keletkezendő ily perek az alispán előtt indíttassanak, hová a már megindított, de még végítélet által be nem fejezett ily perek is átteendők. Továbbá, hogy ugyan az alispáni szék előtt indítandók a fázási haszonvételnek, a makkoltatási, gubacsszedési és egyéb úri erdőben gyakorlott javadalmaknak elkülönítésére kezdendő perek is, s hogy a bíróság mindezen perekben a barátságos egyeztetést megkísérteni tartozzék, és a feljebbvitel bennök a királyi, s illetőleg báni táblához tétessék. — 4) Hogy minden jelenleg folyamatban levő úrbéri egyéb perek szűnjenek meg. — 5) Hogy a megyék az 1807:21-dik törvénycikk szerint az erdők fentartására szorosan vigyázzanak, és a ministerium azoknak sikeresebb művelése és fentartása iránt a jövő országgyűlés elébe részletes javaslatot terjesztszen.

A 11-dik ágazat, mely az eddig úrihatóság által tárgyalt perekről rendeli: 1) Hogy a summás szóbeli és mezei rendőrségi ily perek a fenebbi 9-dik törvénycikk szerint a szolgabírák által levén ítélendők, a megyék a szolgabíráknak és esküdteknek számát a ministerium beleegyezésével szaporíthassák. — 2) Hogy a némely helységek rendezett tanácsától úriszékre feljebbvezetni szokott perek, a megyei törvényszékre feljebbeztesse. — 3) Hogy a rendezett tanácsal nem bíró helységbeliek számára a megyék a szükséghez képest több törvényszékeket, mint első bíróságokat, alakíthatnak; melyekben az alispán akadályozásának esetében elnököt a törvényszék tagjai magok közül választhatnak, s ezen törvényszékektől a királyi vagy báni táblához tétessék a feljebbvitel. — 4) Hogy a büntető úrihatóság is a megyei törvényszékre levén ruházva, az annak gyakorlatára szükséges épületeket és készületeket az uradalomnak a megyéknek ideiglenesen átengedni tartozzanak. — 5) Hogy az árvai és bírói számadásokat a megyei számvevőszékek, melyek ezennel törvényszéki hatósággal felruháztatnak, ítélik, s ezektől is a feljebbvitel a királyi vagy báni táblához történjék, és hogy a megyék hivatalnokaiknak számát e tekintetben is a ministerium beleegyezésével szaporíthassák, s az árvák dolgának ily alakban kezelése iránt részletes intézkedéseket tehessenek.

A 12-ik ágazat, melyben a megszüntetett úrbéri javadalmaknak státusadósággá változtatása iránt határoztatik: 1) Hogy a ministerium ezen javadalmak megbecsülését lehető legrövidebb idő alatt eszközölje. — 2) Hogy a becsübe, melynek eszközlési módját az illető minister határozandja meg, ne a jobbágyok által viselt teher, hanem a földesúrra valósággal háramlott haszon vétessék, s

az ilyen évi haszonnak húszszoros értéke tegye a kármentesítési tőkét, és hogy az igazsági ministerium a megbecsülés helyessége ellen teendő kifogások elítélésére az országnak mindenik kerületében egy-egy, és a kapcsolt részekben ismét egy, öt tagból álló, és summásan ítélendő választmányt nevezzen. — 3) Hogy az ekkép meghatározandó értékről, melyet az állam ezenel valóságos státusadósságnak elismer, a ministerium az illetőknek azonnal státuskötelezvényeket adjon, azoknak fizetésére a kincstári fekvő javak, melyeket a ministerium e célból akár kölcsön-eszközlésre, akár részenkénti eladásra használhat, köttetvén le, és a mennyiben ezek elegendők nem lennének, a kincstári és országos egyéb jövedelmek is hypothekául szolgálandván, s ezen adósságoknak mikép teendő kamatozása és törlesztése iránt a ministerium a legközelebbi országgyűlés elébe törvényjavaslatot terjeszteni köteles levén. — 5) Hogy az eddig kötött örökváltsági szerződésekről a ministerium a jelen törvénynek alapján igazság és méltányosság szerint intézkedjék.

A 13-dik ágazat, mely által a papi, akár természetben, akár váltságban adott tized eltöröltetik, és pedig a főpapságra nézve annak szabad ajánlatából minden kárpótlás nélkül, a magáncsaládokra nézve pedig, melyek örökös szerződés vagy királyi adomány mellett annak birtokába jöttek, a közálladalom általi kármentesítés mellett; mely iránt, valamint a tizednek megszüntetése által rövidséget szenvedő kisebb rendű papság tagjainak, sőt általánosan a kisebb rendű bármely vallásbeli papoknak illő ellátása iránt is, a ministerium a jövő országgyűlés elébe részletes törvényjavaslatot terjeszteni parancsoltatik.

A 14-ik ágazat, mely a ministeriumot egy hitelintézetnek felállítására, úgy szinte szükséges tartalék-tőkéjének megszerzésére 500000 forintig felhatalmazván, és alapszabályainak az országgyűlés első évi ülésébeni benyújtására kötelezván, ezen hitelintézet iránt rendeli: 1) Hogy annak követelése minden más követelések előtt, az előbb bejegyzetteket kivéve, elsőbbséggel bírjanak, s hogy az azokért lekötött birtok csőd alá kerülván, a kamat és törlesztési járulék tőlök perfolyam alatt is pontosán fizetessék, s ha ez elmulasztatnék, a hitelintézet azon birtokból egész követelését rövid per útján magának megtéríttethesse. — 2) Hogy minden oly kérdések fölött, melyek az intézet és adósai vagy hitelezői között támadhatnak, az illető váltótörvényszék rövid úton bíraskodjék. — 3) Hogy ezen intézetnél a hitelvételben azon magánbirtokosok, kik úrbéri megszűnt haszonvételeikért is kármentesítésről biztosítva vannak, annak tőkéjéig kellő biztosítás mellett elsőbbséggel bírjanak, és a visszafizetést az álladalamtól nyert kötelezvényekben is tehessék. — 4) Hogy az intézet kölcsönét, a kölcsönvevőnek tetszése szerint, akár kész ezüstpénzben, akár hitellevelekben adhassa.

A 19-dik ágazat, mely a magyar egyetemet egyenesen a közoktatási miniszternek hatósága alá rendeli, s az oktatás és tanulás szabadságának azon elvét, miszerint a tanuló arra nézve, hogy melyik tant és melyik tanártól hallgassa, szabadon választhasson, valamint azt is, hogy a rendes tanárokon kívül más jeles egyének is, ideiglen a ministerium, későbbben pedig a törvény által meghatározandó feltételek alatt taníthassanak, nyilván kimondja.

A 20-dik ágazat, mely a vallás dolgáról rendelkezik. Jelesen: 1) Az unitária vallást bevettnek nyilvánítja. — 2) A hazában törvényesen bevett minden vallás-felekezetekre nézve a tökéletes egyenlőségnek és viszonyosságnak elvét megállapítja, azoknak egyházi és iskolai szükségzeit közálladalmi költségek által fűdöztetni határozza, s ezen elveknek részletes alkalmazása iránt a ministerium által, az illető hitfelekezetek kihallgatásával törvényjavaslatot készíttetni, s a közelebbi törvényhozás elébe terjesztetni parancsolja, és az ugyanazoknak iskoláikba járhatást valláskülönbség nélkül kölcsönösen mindenkinek megengedi. — 3) Az 1844: 3-dik törvényczikket a görög nem-egyesültekre is kiterjeszti, ugyanazoknak vallási és iskolai ügyeik iránt intézkedési jogát, az álladalomnak felügyelése mellett, biztosítja, s e célból egyházi gyülekezeteket, mely ideiglen, míg t. i. a törvény annak szerkezetét elrendelendi, az összes felekezet által $\frac{1}{4}$ -ében az egyházi osztályból, $\frac{1}{4}$ -ében a világiból, és pedig egy harmadára a határvidékről, választandó tagokból álland, a ministerium által még a legközelebb tartandó országgyűlés előtt egybehivatni parancsolja. Végre irántok még azon rendelést teszi: hogy ha valamely község görög szertartású lakosainak egy, habár nagyobb, része jövendőben más vallásra áttér, a községi egyház az előbbi valláson maradtaknak hagyassék, — ezen rendeletet azonban a már elintézett kérdésekre alkalmazni, és a multról, ha a folyó évi január 1-ső napjáig nem támasztatott, kérdést többé támasztani szabad nem leendvén.

A 21-dik ágazat, mely által a nemzeti szín és az ország czímere ősi jo-gaiba visszaállíttatván, s ennél fogva a háromszínű rózsza polgári jelképen újra felvétetvén, rendeltetik: hogy minden közintézeteknél minden nyilvános ün-nepek alkalmával, és minden magyar hajókon nemzeti lobogó és az ország czímere használtassék, a kapcsolt részek ezek mellett saját színeiket és címereket is használhatván.

A 22-ik ágazat, mely által a köz csend biztosítására nemzeti őrsereg hozatik be, és annak alakítása iránt, míg arról a jövő országgyűlés kimerítőleg rendelkezend, következők rendeltetnek: 1) Hogy abban tetszése szerint mint lo-vas vagy gyalog szolgálni 20-ik évétől 50-ikig mindenki tartozzék, kinek vá-rospan vagy rendes tanácsú községben 200 p. forint értékű saját háza vagy földje, másokban pedig $\frac{1}{2}$ telke vagy egyenlő kiterjedésű birtoka vagy 100 p. fo-

rintnyi évenkénti jövedelme van, és gazdai hatalom alatt nem áll; sőt a vármegyei, szabad kerületi városi, vagy rendezett tanácscsal ellátott községi hatóságok, kiknek tisztéhez a nemzeti őrseregnek szerkesztése tartozik, abba másokat is, kiket az alkotmányos rend fentartásában érdeklettek ítélnek, bevehessenek, — oly egyének ellenben, kik lopás, rablás, csalás, hitszegés, gyűjtogatás, vagy gyilkosság miatt büntetve voltak, abba be nem fogadtathatván, sőt ha valamely nemzetőr ily büntetést elkövetne, abból kizárandó levén. — 2) Hogy a kormány rendeletének vétele után tüstént megyékben a közgyűlés, kerületekben a kapitány s illetőleg gróf vagy kormányzó, királyi vagy mezővárosokban a tanács, a nemzeti őrségre kötelezetteknek összehívására küldöttségeket nevezzenek, a helybeli előjárósággal egyetértőleg eljárandókat, kik a helybeli őrsereg alakítását eszközözlendik. — 3) Hogy tiszteit kapitányig az őrsereg maga választja, a kapitánynál nagyobbakat a miniszternek ajánlatára a nádor, s a kapcsolt részekben a bán nevezi ki; a fővezérség pedig a kapcsolt részekben a bánt, s annak nem-létében azon részeknek alkapitányát, a magyar tengermentésén a kormányzót illeti, a magyarországi őrseregnek fővezére ismét a nádor által nevezendő levén. — 4) Hogy az őrseregnek fegyverbeni gyakorlására alkalmas katonai egyénekről a kormány gondoskodand, és fegyvert azoknak, kik azt szerezni nem képesek, az állam táraiból adatand. — 5) Hogy az állam táraiból adott fegyvereket az illető hatóságok osztják ki, s azokra felügyelni és róluk számolni tartoznak; ha pedig ily fegyvert a nemzetőr elveszt, vagy megromlani hagy, a kárt megtéríteni köteles. — 6) Hogy a nemzetőrségnek tagjai testi büntetéssel nem fenyegethetnek, a magyar rendes katonaságnak hasonló tagjaival egyenlő ranggal bírnak, s azokkal egyenlő díjt húznak, de csak akkor, ha tulajdon helységükön kívüli szolgálatra használtatnak. — 7) Hogy a nemzeti őrségnek szolgálata rendszerinti állapotban, midőn t. i. a köz csend erőszakos kitörések által felháborítva, sem olyaktól tartani ok nincsen, a helybeli szükséges rendőrségi intézkedések fentartására, a kisebb rendetlenségeknek, s utcza- vagy korcsmai veszekedéseknek meggátolására, a kihágóknak befogására, a befogott kihágóknak felsőbbbség kezébe adására, és a szükséges hatalomnak kiszolgáltatására szorítkozik; azon sor és szám iránt, melyben a nemzetőrök egymást felváltva szolgálatot teendnek, a helybeli őrtiszt intézkedvén, kinek a nemzetőr feltétlenül engedelmeskedni köteles, és ha nem sor szerint szólíttatott fel, panaszt csak a parancsnokságnál tehet. — 8) Hogy rendkívüli esetekben minden besorozott nemzetőr soron, és ha szükséges, helységének határán kívül is szolgálatot tenni tartozik. — 9) Hogy a nemzetőrség fegyvert csak akkor foghat, ha szolgálatra felszólíttatik, mit csak a polgári hatóság tehet; és erőszakot csak akkor használhat, miután a polgári előjáró, kinek az őrcsapat minden eljárásánál az órálláson kívül jelen lennie kell, azt és a rend-

bontókat a törvény nevében engedelmisségre felszólította. — 10) Hogy az őrseregnek egyenruhája, alakítása, szolgálatának rendszeresítése, s szolgálat elleni vétségeinek büntetése, a törvényben megállapított elvek szerint, részletes rendelet által fog meghatározatni. — 11) Hogy a helybeli körülmények megkívánván, a ministerium, kinek hatósága alá ezen egész intézet helyezve van, e törvénynek végrehajtását felfüggesztheti, ó felsége pedig a nemzetőrséget fel is oszlathatja, egy évnek lefolyta alatt azonban a feloszlátott nemzetőri osztály újra alakítandó levén.

A 23-dik ágazatnak 1- és 2-dik §-ai, melyekben határoztatik: 1) Hogy a sz. kir. város köz dolgait, törvényes felsőbb felügyelés alatt, minden más törvényhatóságtól függetlenül igazgathatja. — 2) Hogy a városnak rendőri, büntető és magánjogi tekintetben minden egyének és javak, — kivéve a megyéknek székházait és a valóságos hadi szolgálatban álló katonákat, és ezeket is csak szorosan személyes és bűnvádi keresetekre vagy szolgálati vétségekre nézve, — alája vannak vetve.

A 27-dik ágazat, mely a Fiume és Buccari szabad tenger-kereskedési kerületekről rendeli: 1) Hogy e két kerület a kormányval, főtörvényszékekkel, és törvényhatóságokkal közvetlen levelező két külön törvényhatóságot képez, a király által nevezendő külön alkapitányok alatt, kik közül mind-egyik a maga kerületének fő tisztviselője, s a kerülete közgyűlésének és kapitánysági törvényszékének elnöke. Továbbá, hogy a kerületek törvényhatósága minden határaikon belül létező egyénekre és javakra kiterjed — a szolgálatban álló katonákat szorosan vett személyes és bűnvádi keresetekre vagy szolgálati vétségeikre nézve, és a váltó s tengerügyelői törvényszékhez tartozó ügyeket kivéve. — 2) Hogy a szóbeli bíróságról hozott 1836. és 1840-diki törvények e kerületekre is kiterjesztetnek, s hogy a szóbeli bíróságot a közgyűlés által választandó két kerületi bíró és törvényszéki főjegyző képezendik. — 3) Hogy a jelenleg patricius családok címzeit megtartják, és az eddig kinevezett patricius tanácsnokok minden képviselői jogokkal bírnak, de jövőre patricius tanácsnokot nevezni nem lehet. — 4) Hogy a kerületekben választók mindazok, kik a 23-dik törvényczikkben hasonló népességű kir. városokra nézve megállapított képességgel bírnak, sőt ezen képesség nélkül is a patricius tanácsnokok és hajós úrnokok, s hogy ezen választók fogják a kerületi tisztújító székeken a kerületi bírakat és képviselőket választani, ezen jogot azonban csak személyesen gyakorolhatván. — 5) Hogy a tenger melléki főkormányzó mind a két kerületnek főkapitánya, s a helybeli kir. kormányval elnöke, és a kerületekben a tisztújító székeknek, és követválasztási gyűléseknek, s a kerületeknek mint törvényhatóságoknak közvetlen közigazgatásán kívül, minden egyéb hivatalos

köre épségben megtartatik. — 6) Hogy a képviselők, kikké a törvénynek további rendelkezéséig a kerületnek bármely letelepedett lakosai választhatók, s kiknek száma annyi leendő, a mennyi a hasonló népességű kir. városokra nézve a 23-ik cikkben meg van állapítva, kijelelés nélkül titkos szavazattal választatnak, és a kerületi közgyűlésekben a patricius tanácsnokokkal és tisztviselőkkel együtt határozó szavazattal bírnak, de különválva gyűlést nem tarthatnak. — 7) Hogy a jelen törvénynek kihirdetése után a tengeremelléki kormányzó is az eddig szokott alakban mindegyik kerületben külön tartandó közgyűlést hirdessen, s abban a választóknak összeírása, a választásnak helye és ideje, a képviselőknek választása és ezt érdeklő szavazatoknak összeszedése, és a választóknak kerületekre felosztása iránt intézkedések tétessenek. Továbbá, hogy a választás napján ismét közgyűlés tartassék, abban az eddigi kerületi bírák hivatalaikról lemondván, a választók közül legalább 10 tagból állandó bizottmány, mely a kormányzóval a kerületi bírói hivatalokra szótöbbséggel kijelelést teendő, választassék; megtörténvén pedig a kerületi bírák választása, a képviselők választása foglaljon helyet. Végre, hogy mind a két választás három évről három évre megújítandó, — az időközben megürülendő képviselői helyek addig betöltetlenül hagyandók, a tisztviselői ily helyek ellenben a közgyűléstől ajánlandók közül a tengeremelléki kormányzó által ideiglenesen betöltendőek lévén. Egyébiránt hogy e törvény szerint csak a kerületi bírák és képviselők választandók, és hogy az igazgatósági bíráknak a közigazgatás külön szakaira teendő választása külön eszközözlendő. — 8) Hogy a tanácsnak és közgyűlésnek hatósága, a törvénynek további rendelkezéséig, jelen állapotjában meghagyatik, üléseik azonban nyilvánosok leendvén, melyekben a csendet fentartani az elnöknek és a tanács által választandó csendtiszték vezérlete alatt a nemzeti őrseregnek kötelessége. — 9) Hogy a közgyűlésnek, mely minden hónapban egyszer legalább tartandó, elnöke az alkapitány, s akadályozásának esetében a kapitánysági törvényszéknek legidősb tagja, tagjai pedig a tisztviselők, patricius tanácsnokok és képviselők személy szerinti egyenlő szavazattal. — 10) Hogy e kerületek kikötői minőségüknél fogva a katonaaállításról felmentetnek.

A 28-dik ágazat, mely előadja: hogy a nádor, mivel mint teljes hatalmú kir. helytartó, felelős ministerium alá rendelt hivatalt nem viselhet, Pestmegyei főispánságának és jászok s kúnok grófságának gyakorlatáról ő felsége hazánktóli távollétének idejére lemondván, Pest, Pilis és Solt megyéknek főispánságát ugyanezen hivatalnak helytartója, ki a főispánokkal egyenlő rangba és kinevezési viszonyba, s az országgyűlésen a főrendi táblánál ülési jogba helyeztetik, viselendi; a jász s kún kerületekre nézve pedig, melyeknek nádori főkapitánysága főispáni rangra és hatóságra emeltetik, a nádor királyi helytartó törvényes jogait az illető felelős ministerium útján gyakorlandja, a jászkún

kerületek által fizetni szokott tisztelet-díja eddigi állapotjában továbbra is fentartatván.

A 29-ik ágazat, mely által a hivataltól törvény útján kivüli elmozdíthatatlanság a kormány kinevezésétől függő köz hivatalokra nézve egyedül az igazság-szolgáltatással megbízott hivatalnokokra szoríttatik.

A királynak szentesítő utószava az eddigiektől abban eltér, hogy a cancellár helyett a minisiterelnöknek kezéből keltnek mondatik, és a kir. cancellár és előadó udvari tanácsos helyett csak a király és minisiterelnök által van aláírva egyébként azonban mind tartalmára mind külső alakjára nézve az eddigi királyi zárszavakkal teljesen egyenlő.

T A R T A L O M.

	Lap
I. Mária-Terézia 1740—1780.	3
1. §. Első törvényleveléről	„
2. §. Második törvényleveléről	17
3. §. Harmadik törvényleveléről	24
4. §. Az e korbeli egyéb említést igénylőkről	31
II. Második József 1780—1790.	54
III. Második Leopold 1790—1792.	68
IV. Első Ferencz 1792—1835.	84
1. §. Első törvényleveléről	85
2. §. Második törvényleveléről	90
3. §. Harmadik törvényleveléről	91
4. §. Negyedik törvényleveléről	99
5. §. Ötödik törvényleveléről	103
6. §. Hatodik törvényleveléről	113
7. §. Hetedik törvényleveléről	122
8. §. Nyolczadik törvényleveléről	124
9. §. Kilenczedik törvényleveléről	132
10. §. Az e korbeli egyéb említést igénylőkről	136
V. Ötödik Ferdinánd 1835—1848.	141
1. §. Első törvényleveléről	142
2. §. Második törvényleveléről	175
3. §. Harmadik törvényleveléről	242
4. §. Negyedik törvényleveléről	254

